

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

**ULUSLARARASI HABER AJANSLARINDA MÜLTECİ VE
SIĞINMACILARIN TEMSİLİ: GÖÇ SÜRECİNDE
KARŞILAŞILAN SOSYAL SORUNLAR**

Yüksek Lisans Tezi

Eyüp YAŞAR

Gazetecilik Anabilim Dalı

İzmir

2024

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

**ULUSLARARASI HABER AJANSLARINDA
MÜLTECİ VE SIĞINMACILARIN TEMSİLİ: GÖÇ
SÜRECİNDE KARŞILAŞILAN SOSYAL SORUNLAR**

Yüksek Lisans Tezi

Eyüp YAŞAR

Tez Danışmanı: Doç. Dr. İlkur AYDOĞDU KARAASLAN

Gazetecilik Anabilim Dalı

Genel Gazetecilik Yüksek Lisans Programı

İzmir

2024

Tez Değerlendirme Kurulu Jüri Üyeleri

Başkan (Danışman) : Doç. Dr. İlknur Aydoğdu Karaaslan

Üye : Prof. Dr. Şadiye Deniz

Üye : Doç Dr. Simge Deniz Demirel

Yüksek Lisans Tezinin kabul edildiği tarih: 26/12/2024

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum **Uluslararası Haber Ajanslarında Mülteci ve Sığınmacıların Temsili: Göç Sürecinde Karşılaşılan Sosyal Sorunlar** adlı yüksek lisans tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Eyüp YAŞAR

ÖNSÖZ

Sosyal ve siyasi bir sorun olarak dünyanın büyük bir bölümünü ilgilendiren zorunlu göç ve iltica gerek mülteci ve sığınmacıların deneyimlediği zorluklar açısından gerekse iç ve dış politikada kendisine bulduğu yer bakımından önemli gündem maddelerinin başında gelmektedir. Son yıllarda artarak devam eden mülteci ve sığınmacı hareketleri kontrol edilemez bir seviyeye ulaşmış durumda ve bu insanların yaşamlarını onurlu bir şekilde sürdürmeleri için gerekli koşulların sağlanamadığı görülmektedir. Bu noktada zorunlu göç ve iltica alanındaki sorunların bertaraf edilebilmesi ve mülteci ve sığınmacıların güven içinde yaşamaları için hem bilgiye hem de iradeye ihtiyaç duyulduğu anlaşılmaktadır. Sorunun bilgi yönünden ele alınması, akademik çalışmalar için önemli bir yönelim alanı meydana getirmiştir. Geçmişte yapılmış çalışmalar sorunun tam olarak anlaşılabilmesi adına büyük önem arz ederken yapılacak çalışmaların da getirilecek iradi çözümler için bir altyapı hazırlayacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada mülteci ve sığınmacı sorunlarına kapsamlı bir bakış açısı getirmek adına, konu, öncelikle teorik boyutta ele alınmış ve sonrasında uluslararası haber ajansları Agence France Presse, Associated Press ve Reuters'ten alınan haberler incelenmiştir. Yürütülen çalışmada mülteci ve sığınmacıların meydana gelen koşullarda verdikleri yaşam mücadelesine odaklanılarak bu durumun medya yansımaları üzerinde durulmuştur. Haber konusunda oldukça geniş kaynak ağlarına sahip olan küresel haber ajanslarının ürettiği ve yaydığı haberlerin dünya çapında bir güvenilirliği ve etki gücü olduğu baz alınarak ortaya çıkarılan bu çalışmanın sorunun anlaşılmasına ve getirilecek çözümlere ön ayak olacağı düşünülmektedir.

Araştırma sürecinde bana yardımcı olan danışmanım Doç. Dr. İlknur AYDOĞDU KARAASLAN'a teşekkürlerimi sunarım. Bu çalışma boyunca benden maddi ve manevi desteğini esirgemeyen değerli aileme en içten duygularıyla teşekkür ederim.

ÖZET

Göç, geçmiş çağlardan bu yana toplumların ve bireylerin sıklıkla başvurduğu eylemlerden biriyken bu hareketlenmelere neden olan en ciddi etmenler savaş, iç çatışmalar, kuraklık, doğal afetler ve ekonomik sorunlar olmuştur. Bu çalışma ise son yıllarda gündemdeki yerini koruyan zoraki göçlerin ortaya çıkardığı mülteci ve sığınmacı sorunlarına odaklanmaktadır. Dünya çapında, milyonlarca insan, son dönemde meydana gelen savaşlar, iç çatışmalar ve siyasi çekişmeler nedeniyle yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmış ve kendilerine güvenli bir sığınak bulmak için göç yollarına düşmüşlerdir. Zorlu göç yollarında ve sığınma talebinde bulundukları ülkelerde birçok sorunla karşılaşan mülteci ve sığınmacılar insani koşullarda hayatlarına devam etmek isteseler de hem kendi ülkelerindeki karışıklıkların devam etmesi hem de gittikleri ülkelerde onlara sunulan şartların elverişli olmayışı, sorunun devam etmesine neden olmaktadır. Mülteci ve sığınmacıların yaşadıkları zorluklar ve bu zorlukların uluslararası haber ajanslarındaki yansımaları bu araştırmanın çerçevesini oluşturmaktadır.

Anahtar kelimeler: Göç, Zoraki Göç, Mülteci, Sığınmacı, Göçmen.

ABSTRACT

While migration is one of the actions which societies and individuals frequently resort to since past ages, the most serious factors that cause these movements are war, internal conflicts, drought, natural disasters and economic problems. This study on the other hand has focused issues of refugees and asylum seekers which forced migrations have emerged, keeping its place on the agenda in recent years. Millions of people around the world have had to leave their places of residence due to, recent wars, internal conflicts and political contentions and emigrate to find a safe haven for themselves. Even if refugees and asylum seekers who encounter several troubles on difficult migration routes and in the countries where they seek asylum wish to continue their lives in humanitarian conditions, both lasting turmoil in their own countries and inconvenience of the circumstances offered by the countries they reached, have causing the issue to persist. The difficulties faced by refugees and asylum seekers and the reflections of these difficulties in international news agencies constitute the framework of the research.

Keywords: Migration, Forced Migration, Refugee, Asylum Seeker, Immigrant

İÇİNDEKİLER

ÖZET	3
ABSTRACT	4
ŞEKİLLER LİSTESİ	8
TABLolar LİSTESİ	8
GRAFİKLER LİSTESİ	8
KISALTMALAR LİSTESİ	9
BİRİNCİ BÖLÜM	4
GÖÇ	4
1.1. Modern Göç Tarihi	4
1.2. Göç ve Siyaset	5
1.3. Göç ve Ekonomi	7
1.4. Göç ve Sosyal Yaşam	8
1.5. Göç Kavramına İlişkin Kuramsal Çerçeve	9
1.5.1. Ravenstein ve Göç Kanunları	9
1.5.2. İtme-çekme Kuramı	10
1.5.3. Kesişen Fırsatlar Kuramı	10
1.5.4. İnsan Sermaye Modeli	11
1.5.5. Neoklasik Ekonomi ve Makro Göç Kuramları	11
1.5.6. Kurumsal Kuram	12
1.5.7. Merkez-Çevre Kuramı	12
1.5.8. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı	13
1.5.9. İlişkiler Ağı Kuramı	14
1.5.10. Genel Göç Tipleri	14
1.6. Göç Türleri	15

1.6.1. Düzenli Göç	15
1.6.2. Düzensiz Göç	16
1.6.3. Beyin Göçü	16
1.6.4. Transit Göç	17
1.7. Göç Yolları	18
1.7.1. Avrupa'ya Göç	18
1.7.2. Amerika'ya Göç	19
1.8. Hukuki Boyut	20
1.8.1. Göçmen	20
1.8.2. Mülteci	20
1.8.3. Sığınmacı	20
1.8.4. Vatansız	21
1.8.5. Ülke içinde yerinden edilmiş kişi	21
1.8.6. Yerinden Edilmiş Kişiler İçin Çıkarılan Uluslararası Yasalar	21
İKİNCİ BÖLÜM	24
DÜNYA GENELİNDE SİĞİNMA VE MÜLTECİLİK HAREKETLERİ	24
2.1. Zorunlu Göç Hareketlerinin En Yoğun Olduğu Ülkeler	25
2.1.1. Modern Suriye Tarihi ve İç Savaşa Götüren Dinamikler	26
2.1.1.1. Arap Baharı ve Suriye'ye Sıçrayışı	37
2.1.1.2. Suriyeli Mülteciler	41
2.1.2. Filistin ve Vatan Sorunsalı	46
2.1.2.1. Filistinli Mülteciler	56
2.1.3. Afganistan ve Uzun Soluklu Savaş Geçmişi	59
2.1.3.1. Afganistanlı Mülteciler	73
2.1.4. Ukrayna-Rusya Savaşı	77
2.1.4.1 Ukraynalı Mülteciler	81
2.2. MEDYA	83
2.2.1. Medyanın Toplum Üzerindeki Etkisi	84
2.2.2. Uluslararası Medyanın Gelişimi	90
2.2.2.1. Uluslararası Haber Ajansları	91
2.2.3. Medyada Sığınmacılık ve Mültecilik	93
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	95

UYGULAMA VE DEĞERLENDİRME	95
3.1.Araştırmanın Amacı	95
3.2. Araştırmanın soruları	96
3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	96
3.4. Araştırmanın Veri Toplama Tekniği ve Analiz Yöntemi	97
3.5. Araştırmanın Bulguları ve Yorumlanması	Error! Bookmark not defined.
3.5.1. Sosyal İçerikli Haberler	101
3.5.2. Siyasi İçerikli Haberler	107
3.5.3. Hukuki İçerikli Haberler	114
Şekil 2. Hukuki Haberler Hiyerarşik Alt Kodlar	114
3.5.4. Ekonomik İçerikli Haberler	117
3.5.5.Güvenlik Temalı Haberler	118
3.5.6. Ükelere Göre Mülteci ve Sığınmacı Hareketleri	121
3.5.7. Haberlerin Ajanslara Göre Değerlendirilmesi	133
SONUÇ VE ÖNERİLER	137
Kaynakça	
EK	
İNCELENEN HABERLER	
Agence France Presse	
Associated Press	
Reuters	
TEŞEKKÜR	

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Haber Türleri	101
Şekil 2. Hukuki Haberler Hiyerarşik Alt Kodlar	114
Şekil 3. Yapılan Kodlamalara Göre Kelime Bulutu	133
Şekil 4. Ajanslar İkili Vaka Analizi 1	141
Şekil 5. Ajanslar İkili Vaka Analizi 2	Error! Bookmark not defined.
Şekil 6. Ajanslar İkili Vaka Analizi 3	143

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Frekans Aralığı	100
Tablo 2. Ülkelere Göre Haber Dağılımı	121
Tablo 3. Ülkelere Göre Sosyal İçerikli Haber Dağılımı	124
Tablo 4. Ülkelere Göre Güvenlik İçerikli Haber Dağılımı	127
Tablo 5. Ülkelere Göre Hukuki Terim Kullanımı Dağılımı	129
Tablo 6. Ülkelere Göre Haber Türü Dağılımı	131
Tablo 7. Ülkelere Göre Göç Güzergahı Dağılımı	Error! Bookmark not defined.

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Detaylandırılmış Sosyal İçerikli Haberler	102
Grafik 2. Hukuki Terimler Dağılımı	Error! Bookmark not defined.
Grafik 3. Detaylandırılmış Güvenlik İçerikli Haberler	118
Grafik 4. Kıtalar Göre Göç Teşebbüsü	120
Grafik 5. Ajanslara Göre Haber Türleri Dağılımı	134
Grafik 6. Ajanslara Göre Göç Güzergâhları Dağılımı	135

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AFP	: Ajans France Presse
AP	: Associated Press
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği
DAC	: Demokratik Afganistan Cumhuriyeti
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
HAMAS	: Hareket El-Mukaveme El-İslamiye(İslamî Direniş Hareketi)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UGO	: Uluslararası Göç Organizasyonu
UNRWA	: United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East(Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı)

GİRİŞ

Göç, çok aşına olunan bir kavram olmakla birlikte deneyimlemeden anlamının çok da mümkün olmadığı bir olgudur. Zira insanlar aynı zorlukları yaşamadıkları sürece kendilerini başkalarının yerine koyma konusunda çok da istekli değildirler. Göç etmek hem zor alınan bir karardır hem de birey ve toplumları bu karara yönlendiren nedenlerin oldukça ciddi argümanlar olması gerekmektedir. Çünkü her şeyin yolunda gittiği bir ortamda yaşadığı yeri değiştirme isteği, uç örnekler haricinde herkesin kalkışacağı bir girişim değildir. Göç, insanlığın başvurduğu ve geçmişi çok eskiye dayanan çözüm yollarından biri olarak günümüzde de varlığını sürdürürken günümüz göçleri özellikle de toplu şekilde gerçekleştirilen göçler, bir yaşam mücadelesini yansıtmaktadır. İnsanların yaşadıkları coğrafyalarda yerel istikrarsızlıkların çoğalması, savaşların, iç çatışmaların çıkması ve ekonomik kaynakların yetersizliği, insanları kendilerine güvenli bir yaşam alanı bulabilmek adına yer değiştirmeye mecbur kılmaktadır. Kendi ülkesinde meydana gelen sorunlar neticesinde birçok insan doğup büyüdüğü yerleri bırakarak daha korunaklı ve düzenli bir hayat kurmak amacıyla yaşam koşulları nispeten iyi olan ülkelere ulaşmaya çalışmaktadırlar. Bu uğraşlar son yıllarda yükselen bir ivmeyle devam ederek küresel anlamda önem arz eden bir mülteci ve sığınmacı sorunu meydana getirmiştir.

Çeşitli sebeplerden dolayı her geçen gün hızla artan ve giderek kontrol altına alınamaz bir seviyeye ulaşan mülteci ve sığınmacı sayıları, yardım kuruluşları ile sivil toplum örgütlerinin sağladıkları hizmetlerin yetersiz kalmasına neden olmuştur. Bu noktada kendi çözümlerini üretmek isteyen mülteci ve sığınmacılar, refah seviyesi daha yüksek ülkelere erişmek amacıyla göç yollarına düşmüşlerdir. Birtakım ülkeler tarafından belirli sayılarda sığınma talepleri kabul görse de son dönemde bir tarafta dikenli telleri, duvarları hatta denizleri aşarak daha insani şartlara kavuşma niyetinde olan insanlar varken karşılarında da onları engellemeye çalışan kişiler, yapılar ve devletler yer almaktadır. Kendi topraklarını terk ederek daha güvenli bir limana ulaşma çabasında olan birçok sığınmacı ve mülteci bu yolculuklarda hayatlarını kaybetmekte, mülteci kamplarına sıkıştırılmakta veya gidecekleri ülkelere kayıtsız bir şekilde girerek

insani olmayan şartlarda bir hayat mücadelesi vermeye çalışmaktadır. Yerel halkın da mülteci ve sığınmacıları bir yük olarak görmeleri, onların işlerini daha da zorlaştırmaktadır. Ayrıca son dönemde artan ırkçılık faaliyetleri de mülteci ve sığınmacıların önüne engeller çıkarmaktadır.

Mülteci ve sığınmacıların göç esnasında veya göç ettikleri yerlerde yaşadıkları sorunların dikkatle incelenip çözüme dair atılması gereken adımlar için kritik bir öneme sahip olan, temsil mecralarından medya, bir yandan toplumda mülteci ve sığınmacılara karşı olan tutumu yansıtması açısından önemli bir merci olarak kabul görürken öte yandan toplum davranışlarına yön veren araçlardan biridir. Dolayısıyla medya sadece aktarıcı görevi üstlenmekle kalmayıp ortaya çıkan sonuca da etki edebilen bir aktördür. Bu çalışmada da dünya çapında bir sorun haline gelen mülteci ve sığınmacıların, uluslararası arenada temsilini sağlayan ve küresel ölçekte yayım yapan haber ajanslarındaki temsili değerlendirilmiştir. Dünyanın farklı bölgelerinden birçok habere ulaşan ve onları paydaşlarına ileten kuruluşlar olarak uluslararası haber ajansları, mülteci ve sığınmacıların yaşadıkları sorunların aktarılması bakımından oldukça değerli kaynaklardır. Bu araştırmada da tarafsız ve güvenilir bir çalışma yürütmek amacıyla uluslararası haber ajanslarından rastgele seçilen haberler incelenip yorumlanmıştır.

Birinci bölümde konunun alt yapısı hazırlanılarak göç kavramı ve kuramlar üzerinde durulmuştur. Mülteci ve sığınmacılığa giden yolda insanların hangi sorunları yaşadıkları ve bunun neden olan sebeplere değinilmiştir. Uluslararası alan mülteci ve sığınmacılar için atılan adımlara bakılmıştır.

İkinci bölümde dünya genelinde en fazla mülteci ve sığınmacı veren ülkelere odaklanılarak günümüz dünyasında sayıları en fazla olan mülteci ve sığınmacı gruplarından dört tanesini olan Suriyeliler, Filistinliler, Afganistanlılar ve Ukraynalılar için detaylı bir ardalara araştırması ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca medyanın mülteci ve sığınmacı konusundaki rolü üzerinde de durularak uluslararası haber ajanslarının tarihçesi ve dönüşümü aktarılmıştır.

Üçüncü bölümde ise çalışma pratiğe dökülerek uluslararası haber ajanslarından toplanan haberler veri analizine tabi tutulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

GÖÇ

İnsanlık tarihinin uzun geçmişiyle birlikte, bireyler ve toplumlar tarafından edinilmiş olan deneyimler, insanın olguları bir matematik dâhilinde sınıflandırabilecek konuma erişmesini sağlamıştır. Ezber edilen birçok davranış sorunları anlamlandırmak amacıyla bir kalıp geliştirmiştir. Mülteci ve sığınmacı sorunlarına yönelen bu çalışma için de piramidin en üstünde bulunan bu kavramlar(mülteci, sığınmacı) bir temel ve katmanlar üzerine inşa edilecektir. Mültecilik ve sığınmacılık kavramlarını anlamak için öncelikle göç kavramına yönelmek gerekmektedir. Göç, ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların; kalıcı, geçici, gönüllü ve belli bir zorlama doğrultusunda herhangi bir mesafe kısıtlaması olmaksızın ülke içinde veya ülkeler hatta kıtalar arası gerçekleştirilebilen; bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi olarak tanımlanır (TDK). Bunun yanında kişinin doğduğu ve alışagelmiş olduğu yer ile hayatını devam ettirdiği yerin birbirinden farklı olması anlamını da taşımaktadır. Ancak bu ikamet farklılığı; sağlık, turizm ve iş amaçlı gerçekleştirilen kısa süreli yer değiştirmeleri kapsamaz (UN DESA, 1998). İnsan göçü, gezegenin her yerinde ve her devirde var ola gelmiş bir olgu olarak beşeriyetin karşılaştığı belli başlı sorunlara dair geliştirdiği çözüm yöntemlerinden biridir. İnsanın bulunduğu yerden yakın ya da uzak coğrafyalara az veya fazla kişi ile gerçekleştirdiği göç eylemi; sosyal, siyasal, çevresel ve ekonomik amaçlar taşımaktadır (Clark, 1986, 7).

1.1. Modern Göç Tarihi

Uzun mesafe göçleri, modern dünya tarihinin önemli bir parçası olarak kabul edilir ve uluslararası göç kapsamında kabaca dört başlık altında ele alınır(Massey,1999, 34). 1500’lü yılların başından 1800’lü yıllara kadar uzanan zaman dilimi içeren birinci bölüm, merkantilist dönem olarak adlandırılır. Bu dönemde dünyadaki göç akışı Avrupa kıtasına doğru gerçekleşmiştir. Avrupalı devletlerin girişmiş olduğu sömürgecilik yarışı ve ticari kapitalizm erken dönem göç hareketlerinin rotasını belirlemiştir. Göç, 16. yüzyılın başlangıcıyla genişleyen Avrupa’da farklı bir kimlik kazanmıştır. Bunu Sanayi Devrimi ile tüm Avrupa sınırları içerisinde meydana gelen köyden kente göçler izlemiştir.

İkinci başlık 19. Yüzyılda başlayan özellikle Atlas Okyanusu'nu aşarak gerçekleştirilen hareketleri içermektedir. Bu dönemde sanayileşmenin ve Amerika kıtasındaki genişlemenin önemli bir yansıması olarak görülen göçler, Birinci Dünya Savaşı'nda doruğa ulaşırken 1929 yılında meydana gelen Dünya Ekonomik Burhan'ıyla duraklamış. Ancak İkinci Dünya Savaşı ile tekrar yükselişe geçmiştir. Bu dönemde Amerika dışında Kuzey Afrika ve Güneydoğu Asya'da meydana gelen ekonomik ve demografik hareketler göz ardı edilmiştir. Asya ve Afrika göçleri, kalabalık nüfusun getirdiği olumsuzluklardan kaçmaya çalışan ve belli senetlerle kısıtlanan yoksullar olarak ifade edilip Atlantik ötesine olan göçlerden ayrılmıştır. Fakat küresel göçler, boyutları ve meydana geldiği zaman dilimleri açısından birbirleriyle daima bir sebep sonuç ilişkisi içindedir (McKeown, 2004, 155).

Sanayileşme sonrası göç olarak isimlendirilen üçüncü dönem 1960'lı yıllarda başlarken geçmiş göçlerden keskin bir şekilde ayrılmaktadır. Bu dönem, tekdüzelikten uzak ve her göçün kendi hikâyesini barındırdığı bir süreç olarak ilerlemiştir. Göç veren ya da göç alan ülkelerin sayısında kayda değer artışlar meydana gelmekle beraber Amerika ve Okyanusya kıtalarına olan göçler ciddi bir gerileme yaşamış, Avrupa'ya olan göçler yükselişe geçmiştir. Batı Avrupa ülkeleri bu dönemde eski sömürgelerinden ve diğer ülkelerden önemli sayıda göçmen işçi kabul etmişlerdir (de Haas, 2018, 6-7).

Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından 1990'lı yıllarda Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dağılması eski 'Demir Perde'* ülkelerinde daha sükût ve demokrasi yanlısı hükümetlerin kurulmasına katkı sağlarken Doğu Avrupa'dan batıya doğru göçlerin önü açılmış ve yeni bir dönem başlamıştır. Aynı dönemde Afrika ve Ortadoğu'da ortaya çıkan bölgesel karışıklıklar yeni mülteci ve sığınmacı sorunları meydana getirip göç patlamalarına neden olmuştur(OECD, 2001, 17).

1.2. Göç ve Siyaset

Devletlerin ve hükümetlerin uluslararası nüfus hareketleri konusundaki siyasi tutumları, göç olgusunda önemli bir yere sahiptir. Dolayısıyla bugün de yakın gelecekte de göç hareketleri ve siyaset, birbiriyle bağlantısız değerlendirilebilecek başlıklar değildir (Zolberg, 2006, 222). Göç, disiplinler arası bir çalışma alanı olarak birçok

* **Demir Perde**, II. Dünya Savaşı'nın sonu olan 1945 yılından Soğuk Savaş'ın sonu olan 1991 yılına kadar Avrupa'yı iki ayrı parçaya bölen ideolojik çatışma alanlarını ve fiziksel sınırları tanımlar.

yönden üzerinde durulması gereken bir kavram olmasına rağmen 1980’li yıllara kadar siyasi bir mesele olmaktan uzak kalmış ve bu alanla hükümetlerden ziyade yardım amaçlı birtakım ajanslar ilgilenmiştir. Ancak artarak devam eden göç trendi, bu hareketliliğin kendi kabuğundan çıkarak etki gücünü arttırıp politikada önemli bir konu olarak gündeme gelmesini sağlamıştır (Castles ve Miller,1998, 9).

Göç politikaları ilk olarak göç veren ülkeler ile göç alan ülkeler arasında etkileşim ve diyalog meydana getirirken göçmenler de yerleştikleri ülke ile kendi ülkeleri arasında zamanla bir köprü görevi görmeye başlamıştır. Göçmenler iki ülke arasında gerek ekonomik gerekse siyasi alanda gelişen ilişkilere katkı sağlamaktadırlar. Göç alan ülkelerin genellikle göçmenler konusunda kendi politikalarını tek taraflı olarak uygulamaya çalıştığına şahit olunurken göç veren ülkelerin ise bu sürece dâhil olup ortaya çıkan konjonktürel yapıdan yararlanma çabasında olduğu görülmektedir. Ancak bu iki ülke arasındaki dengeyi belirleyen en önemli etmenler, doğrudan olmasa da dolaylı olarak ekonomik ve askeri güç arasındaki farklardır. Göç alan ülke arzu edilen bir göç için daha hoşgörülü ve kabul aşamasını kolaylaştıran bir siyaset izlerken istenmeyen bir göç dalgasıyla karşılaştığında strateji değiştirebilir. Yani eğitimli ve donanımlı göçmenlerin ülkeye alınması konusunda daha iştahlı davranabilirken mülteci veya sığınmacı kabul etmek konusunda aynı esnekliği göstermeyebilir(Betts, 2011, 136). İşçi olarak alınan göçmenler başlangıçta hem sağladıkları katkıdan dolayı hem de üst düzey işlerde çalışmadıkları için siyasi bir sorun olarak görülmezler. Ancak bir süre sonra iyi işlerde çalışmaya başlayan ve politik bir güce dönüşen göçmenler hem hükümetler hem de yerel halk için farklı bir yerde konumlandırılırlar (Hansen,2003, 28). Hükümetler göç politikaları belirlerken uzun zamana yayılan kalıcı çözümler yerine kısa vadede hükümete çıkar sağlayan ancak sorunun derinleşmesini engellemeyen çözümlere yönelirler (Castles,2008, 5). Dolayısıyla göç üzerine ortaya koyulan politikalar, aslında kimin göçmen olarak kabul edileceği, bu kabulün hangi temellere dayanacağı ve nasıl sınırlandırılacağı sorularından yola çıkılarak hazırlanmaktadır. Burada önemli olan, toplumların veya kurumların göç algısını şekillendiren aktörler, uygulamalar ve söylemler arasındaki güç dengesinin nasıl dağıtıldığıdır (Weinar, Bonjour ve Zhyznomirska 2019, 2). Zolberg “istenilen ancak hoş karşılanmayan (wanted but not welcome)” bir sendrom olarak nitelediği göç sürecinde, kimlik kavramının önemini

vurgulayıp kimliğe (aidiyete) bir yönüyle ekonomik çerçeveden odaklanırken öte yandan toplumsal ve kültürel olarak da ilgilenir. Ekonomik perspektiften bakıldığında gelen göçmenin siyasi otorite için ülke içindeki iş gücü rekabetini artıran bir aracı olarak kabul edildiğini ama sosyal ve kültürel bakımdan toplum düzenini bozmaya matuf bir tehdit olarak algılandığını söyler. Yerel halk her ne kadar göçmen akınlarından memnun olmasa da bu hareketleri engelleme hususunda güç sahibi değildir. Ancak siyasi otorite göçmenleri ayrı bir kozada muhafaza ederek hem iş gücü anlamında daha fazla yararlanabileceği bir ortam hazırlar hem de olası kültürel etkileşimi en aza indirir(Zolberg, 2006, 225).

1.3. Göç ve Ekonomi

Ekonomik nedenlere bağlı göç hareketlerinin başlangıcı, kırsal kesimde yaşayan ve tarım ile uğraşan köylülerin geçinmek için yeterli gelir elde edemedikleri bir evreye rast gelmektedir. Aynı dönemde sanayinin geliştiği şehirlerde ortaya çıkan işgücü ihtiyacı, kırsal alandan şehre yönelen insan hareketliliğini tetiklemiştir. Bu dönemde sanayi, birincil üretim ve istihdam sektörü haline gelmiş ve alınan maaşlar bile dâhil göç hızını yavaşlatmaya yetmemiştir. İnsanları heveslendiren yeni endüstriyel adımlar gerektirdiğinden fazla kişiyi harekete geçirerek yeni bir istihdam sorununu da ortaya çıkarmıştır (Todaro ve Harris,1970, 132). Ancak bu sıkıntılara rağmen önü alınamayacak seviyelere ulaşan göçmen akınları, iç kaynaklı (ülke içi göç) olmakla kalmayıp uluslararası göç hareketlerini de canlandırmıştır.

Göçmen davranışlarını yönlendiren ekonomik etkenlerin başında yer değiştirme isteği olan bireyin finansal şartlarını iyileştirme amacı gelse de bireysel veya toplu şekilde gerçekleştirilecek bir göç için hem göçe kaynak olan ülkede hem de göçmen ağırlayan ülkede birtakım kolaylaştırıcı unsurlar olmak zorundadır. Göç veren ülkenin göçü kolaylaştırma sebeplerine bakıldığında, nüfusuna karşın yeterince iş kaynağı oluşturamadığı durumda vatandaşlarını yurtdışına göndererek bir yandan yükten kurtulmayı hedeflediği öte yandan da göçmenlerin kazandıkları parayı kendi ülkelerine getirerek iç piyasaya katkı sağlama amacıyla olduğu görülmektedir. Göç alan ülke için ise iş olmasına rağmen ya yeterli işçi kaynağının olmaması ya da çalışma alanındaki rekabetin artırılmasına ihtiyaç duyulması halinde bu tip uygulamalara başvurulmaktadır. Bireysel çıkarlar açısından da ekonominin ön planda olduğu böyle bir süreçte,

muhtemel göçmenler yer değiştirme kararını alırken potansiyel ölkeler arasından bir değerlendirme yaptıktan sonra kendisine ekonomik anlamda en fazla katkı sağlayacağına inandığı ölkeyi tercih etmektedir (Borjas, 1989, 460-461). Göçmen kabul eden ölkeler için gerek vasıfsız çalışan gerekse tam donanımlı diyebileceğimiz kişiler kısa dönemde ekonomiye kayda değer bir katkı sağlamaktadırlar. Bu yerleşmelerin kalıcı hale gelmesi durumunda ise göç alan ölkeler için uzun vadeli insan gücü yatırımına dönüşmektedir. Ancak yerel işçilerin kabul etmediğı koşullarda ve az ücret karşılığında çalışmaya razı olan göçmenler bir süre sonra daha iyi iş, barınma ve sosyal haklar elde edebilecekleri alanlara yönelmekte ya da çalışma şartlarının iyileştirilmesini istemektedirler. Bu tip gelişmeler sonucunda göçmen ve yerel çalışanlar arasında ırksal ve milliyetçi ön yargılara sebep olan sürtüşmeler yaşanmaktadır. Anlaşmazlıkların devam ettiğı hallerde yararlı olarak görölen göçler kesintiye uğrayabilmekte ve bazen bir sorun olarak işverenlerin ve hükümetlerin karşısına çıkabilmektedir(Piore, 1979, 776).

1.4. Göç ve Sosyal Yaşam

Kendi ölkelerinden gönüllü olarak veya bir zorlama nedeniyle ayrılan insanları konu alan bir çalışmada toplumsal anlamda nasıl bir sürecin geliştiğı önem arz etmektedir. Aşına olunmayan bir kültürün içerisinde yaşamına devam etmek, beşerî açıdan birtakım zorlukları da beraberinde getirmektedir. Toplumların geliştirdikleri davranış kodları olduğı düşünöldüğünde yeni bir sosyal ortama dâhil olmak, birey için uzun ve sancılı bir yol olarak görünmektedir(Castles ve Miller,1998, 37). Dil bilmeyen ve iletişim kurmakta zorluk çeken bireyler sadece geldikleri ölkelerin vatandaşlarıyla etkileşim içerisine girerek daha dar bir sosyal çevreyi paylaşmak zorunda kalırlar. Ayrıca yerleştikleri yerler de yalıtılmış ve içe dönük mahalleler veya semtlerdir. Böyle davranışlar göçmenlerle yerel halk arasında görünmeyen setler meydana getirmektedir.

Bütün göçmenlerin aynı şekilde davrandığını söylemek mümkün olmamakla birlikte sosyal açıdan çoğunluğun, geldiğı toplum içinde onlardan izole bir hayat yaşadığı ifade edilebilir. Özellikle boş zaman değerlendirme alışkanlıklarına bakıldığında yerel toplumla göçmenler arasındaki farkları anlamak daha da kolaylaşmaktadır. Kültürel etkinliklere yerel halk göçmenlerden çok daha fazla ilgi göstermekte ve katılım sağlamakta iken göçmenler ise bu etkinlikleri benimseme

konusunda direnç göstermektedirler (Fertig, 2004, 8). Ayrıca yerel halkta göçmen kültürüne mesafeli yaklaşarak olası bir erozyondan kendisini koruma niyetindedir. Bu her zaman bilinçli bir biçimde başvurulmuş yol olmasa da göçmenlerle dâhil oldukları toplum arasında manevi mesafelere neden olan tutumlar söz konusudur.

Tüm bu zorluklar ışığında bakıldığında; çözüme kavuşturulmamış birçok sorunları olan insanlar için yaşadıkları bölgelerden göç etme isteği her ne kadar karşılaşılan bir durum olsa da problemler çok şiddetlenmediği sürece, göç girişimlerinin belirli seviyeleri aşmadığı anlaşılmaktadır (Bratsberg, Raaum, ve Sørlie, 2007, 280).

1.5. Göç Kavramına İlişkin Kuramsal Çerçeve

Bir çalışma alanını veya bir disiplini meydana getirir gelişmeler; bir sorun ve bunun çözümüne dair ortaya atılan fikirlerin uygulama öncesinde tartışılıp bir temele oturtulması esasına dayanır. Göç hareketlerini anlamak için de birçok düşün insanı farklı teoriler geliştirerek bu yer değiştirmeleri anlamlandırmaya çalışmıştır.

1.5.1. Ravenstein ve Göç Kanunları

1885 yılında Revanstein “The Laws of Migration”(Göçün Yasaları) başlıklı eserini kaleme alıncaya değin göç kuramları alanında William Farr tarafından öne sürülen, göç hareketlerinin belirli bir kural doğrultusunda gerçekleşmediği kanaati yaygındı. Ancak Revanstein, Birleşik Krallık’ta yaşanan göçler üzerine yaptığı çalışmalardan yola çıkarak küçük çaplı başlayan yer değiştirmelerin giderek evrensel bir boyut kazandığını ve belirli bir düzen içinde seyrettiğini ortaya koymuştur. Revanstein, sanayi ve ticaretin üst seviyede olduğu bölgelere doğru gerçekleşen bu hareketliliğin kasaba ve şehirleri giderek büyüttüğünü söylemekle beraber gelen göçmenlerinde bu büyük ekonomi merkezleri tarafından emildiğini ifade etmiştir (Revanstein, 1885, 198-199). Göçlerin özellikle kısa mesafelerde gerçekleştiğine değinen bu kuramsal bakış açısı, uzak mesafe göçlerinin endüstrinin daha gelişmiş olduğu alanlarda görüldüğünü söylemektedir (Abadan Unat, 2002, 5). Bu yaklaşım küçük yerleşim yerlerinden daha büyük yerleşim yerlerine doğru yaşanan göç akışı ile boşalan küçük yerleşim birimlerinin de oraya gelen yeni yerleşimciler tarafından doldurulduğunu ve böylelikle bir döngü meydana geldiğini aktarır. Revanstein göçün kanunlarını şu maddeler halinde sıralamaktadır (Revanstein, 1885, 198-199). Göçlerin çoğu kısa mesafelerde ve

basamaklar halinde gerçekleşir. Uzun mesafe göçmenleri sıklıkla şehir bölgelerine doğru hareket eder. Her göç tersi yönde bir hareket meydana getirir. Kırsal yerleşimciler şehirlilerden daha fazla göç eder. İç göç oranları kadınlar arasında daha yüksektir. Göçmenlerin çoğu yetişkindir. Büyük kasabalar doğal nüfus artışından daha fazla, göçle büyür. Göç ekonomik gelişme ile yükselişe geçer. Ana göç akışı kırsaldan şehre doğru gerçekleşir. Göç çoğunlukla ekonomik nedenlerden dolayı meydana gelir.

1.5.2. İtme-çekme Kuramı

Everett Lee (1966,50), itme-çekme ismini verdiği bu kuramda göç etme kararına etki eden dört ana unsurdan söz etmektedir. Lee, sözü edilen etmenlerin; yaşanılan yer ve varış yeri ile ilgili etmenlerin yanı sıra sürece müdahil olan engeller, bireysel etmenler olarak sınıflandırılabilceğini öne sürmektedir. Lee'ye göre insanın, bir bölgede kalmasına olanak sağlayan ve onu o yere bağlayan birtakım etkenler olmakla birlikte bireyin bulunduğu yerdeki yaşamını olumsuz etkileyen ve onu göçe yönlendiren sorunlar meydana geldiğinde itme faktörleri devreye girer. Tam da bu noktada başka bir bölgenin de kişiyi çeken farklı özellikleri değer kazanmaya başlar. Bireylere gidilecek yer ile ilgili cazip gelen fırsatlar ortak düşünce ve kanaatler meydana getirebileceği gibi fırsatların kişiye göre değişmesi de mümkündür. Tüm bu itme-çekme süreci içerisinde asıl olan, yaşanılan yer ile gidilecek yer arasındaki koşulların birbirlerinden farklı olmasıdır. Dolayısıyla bireyleri veya toplulukları göç kararını verme konusunda harekete geçiren temel dürtü, belli bir hesaplama sonucunda varılan koşulların iticiliği ve çekiciliğidir.

1.5.3. Kesişen Fırsatlar Kuramı

Göç kuramlarının üzerine yoğunlaştığı diğer konulardan biri de mesafelerin göç eğiliminde olan insanlar üzerindeki etkisidir. Stouffer (1940,846) mesafeye odaklanan kuramcılardan biri olmakla beraber onun mesafeyle ilişki kurduğu noktada mesafe ve hareketlilik ilişkisinden ziyade mesafe ile fırsatlar arasında bir ilişki vardır. Kuramlara dair ilk bakış açısını ortaya koyan Revanstein'e göre kısa mesafeler, cazip ve oransal olarak fazla iken Stouffer teorisi için önemli olan fırsatlardır. Çünkü fırsatların cazibesi her zaman orantısal olarak mesafenin önüne geçecek ve göçe meyli olan kişi için birincil etmen olacaktır.

1.5.4. İnsan Sermaye Modeli

İnsan sermaye modeli, göç üzerine yapılan çalışmaların büyük çoğunluğunun göçü neyin etkilediği ve göçten nasıl etkilenildiği konusuna odaklandığıdır. Ancak pek az araştırmamanın göçü değişen ekonomilerde dengeleme mekanizması olarak gördüğü kanısındadır. Bu çalışmasında Sjaastad (1962,80), göçü, kaynakların paylaşımı çerçevesinden ele alıp göçü teşvik eden unsurun, kaynakların etkili bir şekilde paylaşımı olduğunu savunarak amacın göçe yapılan yatırımların getirisini belirlemek olduğunu söyler. Birey göçe başvurmadan evvel bu kararın kendisi için yararlı olup olmayacağına dair bir değerlendirme yapar. Gitmek istediği ülke bakımından çalışma koşulları, iş bulma kolaylığı ve sosyal imkânların çokluğu olumlu sayılan etmenler iken gidilmek istenen ülkenin dilinin bilinmemesi, taşınma masrafları ve uyum konusunda yaşanabilecek sorunlar olumsuz etkenler olarak değerlendirilip buna göre karar verilir (Abadan-Unat, 2002, 8). Göç oranlarının meydana getirdiği etki bakımından kayda değer bir veri olmadığını ileri süren bu kuram, esas etmenin göçün mali getirisi olduğunu iddia eder. Yaşı ise kazanç farklarına etki edebilen bir değişken olarak kabul eder. Kişi burada gideceği ülkede becerileri doğrultusunda bir istihdam elde ederek dönmeye devam eden ekonomi çarkına katkıda bulunup işgücü açığını kapatırken kendisi içinde daha fazla kazanç elde etme fırsatını yakalamaktadır(Güllüpınar, 2012, 61).

1.5.5. Neoklasik Ekonomi ve Makro Göç Kuramları

Makro göç kuramları, göçü ekonomik gelişmenin bir parçası olarak değerlendirip bu durumun farklı coğrafyalarda işçi arz talep dengesinden kaynaklandığını söyler. Göçün akış yönünün de tarıma dayalı bir ekonomi benimseyen kırsal alanlardan ekonomisi sanayi ve endüstriyel üretime yönelmiş modern şehirlere doğru olduğunu vurgulamaktadır (Hagen-Zanker, 2008, 7-8). Sermaye ve iş gücü arasındaki bir dengeleme unsuru olarak hareket eden göç, sermayenin bol, çalışanın ise kısıtlı olduğu ülke ve bölgelere yönelen bir fenomen olarak karşımıza çıkar. Emeğin daha ucuz olduğu yerden daha fazla kabul gördüğü ve ihtiyaç duyulduğu bölgelere kaymasıyla bağdaştırılmaktadır (Abadan-Unat, 2002, 6). Diğer göç kuramlarında göç kendi başına ele alınıp işlenirken ekonomik temelli yaklaşım açısından; dünyada nasıl

bir ortak pazar varsa ve üretilen emtia* ticaretle el değiştiriyorsa iş gücü için de bir pazardan söz edilebilir. Zira emek de bir meta gibi yer değiştirip hareket eder (Borjas, 1989, 460). Kolonyalizmin başlaması ve kapitalizmin alanının genişlemesiyle; toprakların birleştirilmesi adı altında çiftçilerin sahip olduğu arazilerden sökülüp atılması, beraberinde büyük bir sosyal sorun ve işsizler ordusu meydana getirmiş ve bu durum kırsal alandan şehre doğru akan göçün ana sebebi olmuştur. Böylece, iş gücüne ihtiyaç duyan büyük küresel şehirler bir çekim merkezi olarak görülmeye başlanmıştır. Bu kuram temelinde göç akışı, hareketli ve iş gücüne daima ihtiyaç duyan küresel ekonominin egemen olduğu yapılara doğru kaymaktadır (Hagen-Zanker, 2008, 7-8).

1.5.6. Kurumsal Kuram

Kurumsal kuram adından da anlaşılacağı üzere göç olgusunda kurumların etkisine yer vermektedir. İki başlık altında ele alınan bu kurumlar; kâr amacı gütmeyen sivil toplum örgütlerinin öncülüğünü yaptığı kuruluşlar ile yüksek meblağlar karşılığında göçmenlerin gitmek istedikleri ülkeye kaçak yöntemlerle girmelerini sağlayan veya onları dolandıran karaborsalardır. Hükümetlerin göçlere getirdikleri güvenlik önlemleri karşısında karaborsa kurumları göçmen adaylarından daha fazla para talep etmekte iken buna karşın göçmenlerin haklarını savunup resmi yollardan ülkeye alınmasını isteyen kurumlar, sosyal hizmet sunarak hukuki danışmanlık yapmaktadır. Ancak göç etme isteği olan insan sayısı arttıkça yeraltı oluşumlara olan rağbet daha da tırmanmaktadır. Böyle bir ortamda sivil toplum örgütlerine duyulan ihtiyaç çok önem arz etmektedir (Abadan-Unat, 2002, 20).

1.5.7. Merkez-Çevre Kuramı

Immanuel Wallerstein ve Andre Gunder Frank gibi teorisyenlerin başını çektiği merkez-çevre kuramı kendine özgü birtakım çekiciliği olan bir merkez ile çevreden bu merkeze yönelen göçler üzerinde durmaktadır. Tarihsel açıdan bakıldığında; işlemiş olan göç düzeni sömürü temelli iken sömüren ülke merkezi, sömürülen topluluklar ise çevreyi temsil etmektedir. Ancak sömürü imparatorluklarının ortadan kalkması ile merkez çevre kuramı kapitalist temeller üzerine oturtulmuş ve göçün yönü az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere doğru yönelmiştir. Bu çerçevede

* **Emtia:** ticarete konu olan altın, gümüş, petrol, doğal gaz, bakır, pamuk, mısır, buğday, şeker, kahve gibi malların tümüne verilen addır.

merkez ve çevre birbirine ekonomik temelde bağılı olup merkezin ihtiyaç duyduğu ham madde ve ucuz iş gücü çevreden temin edilirken çevre aynı zamanda merkez için bir pazar işlevi görmektedir (Çağlayan,2006, 80).

1.5.8. İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı

1960'lı ve 70'li yıllarda geliştirilen ikiye bölünmüş emek piyasası kuramı, teknolojik ve kurumsal olarak ayrı ayrı derecelendirilmiş iki iş seviyesini vurgulamaktadır. Birinci seviye işler; donanımlı, eğitilmiş ve yatırım yapılan işçiler tarafından icra edilmektedir. Bu tip iş gücünün kaybı işverene külfet yüklediği ve yeri kolay doldurulamadığı için arzu edilen bir durum değildir. Ayrıca sendikal bağlantıları ve yasal hakları konusundaki farkındalıkları da vasıflı çalışanların vazgeçilebilir bir grup olmamasına katkı sağlamaktadır. Nitelikli personelin üretime katkısı vasıfsız çalışanlara oranla çok daha yüksek olup sayıca bir getiri dengesinden söz etmeyi olanaksız kılar. Bu durum her bir çalışanın eşit olarak algılanmamasına sebebiyet verir (Harrison ve Sum, 1979, 689).

Nitelikli olmayan işgücü çerçevesinden bakıldığında, gelişen teknolojiyle birlikte fiziksel çabaya dayanan işlerin azalması ve bu tip işlerde çalışmanın herhangi bir kabiliyet gerektirmemesi, arz-talep konusunda bir dengesizliğin meydana gelmesine neden olmaktadır. Ortaya çıkan bu dengesizlik, vasıfsız çalışanların ücretlerinin iyice düşmesine ve zaruri hallerden etkilenecek ilk grup olmalarına yol açmaktadır. Şartlar böyle gerçekleşirken vasıfsız yerel işçiler çalışma konusunda isteksiz davranmakta ve haklarının iyileştirilmesini talep etmektedir. Ancak, işveren bu talebe bazen kendileri bazen de ilişkili oldukları hükümetler tarafından ülkeye getirilen göçmen işçi gözüyle yanıt vermektedir. Dışarıdan gelen işçi, özellikle de nitelikli olmayan işgücü, yerel işçiye göre daha az ücretleri kabul etmekte ve çok da iyi olmayan koşullara, kendi ülkesindeki durumuna kıyasla daha elverişli olduğu için razı olmaktadır (Abadan-Unat,2002, 14). İkiye bölünmüş işgücü pazarı, göçün kendini yineleyip bir döngü oluşturmasına atıfta bulunarak meydana gelen olayın iki farklı iş ve işçi anlayışından kaynaklandığını savunmaktadır.

1.5.9. İlişkiler Ağı Kuramı

İlişkiler ağı kuramı, göç için yeni olmayan ancak üzerinde pek durulmayan akraba, arkadaş veya toplum ilişkilerinin, göçü etkileyen faktörler bakımından düşünüldüğünden çok daha önemli bir yerde olduğunu vurgulamaktadır. İlişkiler ağı, göçün nedenselliğine önem vermekten ziyade devamlılığın nasıl sağlandığına açıklama getiren bir yaklaşımdır. Bu kuram çerçevesinde önceden ve yeni göç etmiş kişiler arasında geliştirilen bağlar uyum sürecini kolaylaştırırken öte yandan henüz göç etmemiş kişilerle kurulan bağlar da yeni bir göç dalgasını tetiklemektedir. Zaman içinde süreklilik kazanan göçlerin ve kurulan ağların yönü, yardımlaşma ve ekonominin yanı sıra siyasi çıkarlara da yönelebilmektedir. İlişkiler ağı kuramı, geliştirilen ağın kapsamlı ve kurumsallaşmış bir ilişki olmasa dahi her türlü küçük veya büyük fark etmeksizin kurulan bağlantının bu kapsamda değerlendirilebileceğini ifade eder. Kendiliğinden ortaya çıkmış olmasına rağmen bilinçli bir şekilde devam eden ilişkiler ağı sayesinde göç işlemleri hem kolaylaşmakta hem de maliyeti azalmaktadır (Gurak ve Caces, 1992, 152).

1.5.10. Genel Göç Tipleri

William Petersen tarafından geliştirilen göç tipleri kuramı, göç için geçmiş çağlardan bu yana gelen bir nedensellik olduğuna dikkat çekmektedir. Petersen'e göre bireysel olarak yolculuk tutkusu olabilse de topluluklar; herhangi bir zorlama olmaksızın yerleşmiş oldukları ortamdan ayrılma eğiliminde değildir. Göç tipleri kuramı, itme-çekme kuramı üzerine birtakım eleştiriler getirerek göç yönünün her zaman kırsaldan şehre olmadığını vurgularken, Avrupa'dan Amerika'ya gerçekleşen göçleri örnek göstererek bu göçmenlerin çoğunun orta seviye gelire sahip olduğunu ve konforlu bir hayat yaşadıklarını ifade eder. Ancak dini baskıların getirdiği bunalımın yanı sıra siyasi etmenler bu göçlerin meydana gelmesinde önemli bir paya sahip olmuşlardır. Petersen, göçleri; ilkel, zoraki, yönlendirilen, serbest ve kitlesel olmak üzere beş başlık altında toplayarak göç kuramlarına yeni bir bakış kazandırmıştır (Petersen, 1958, 257)

İlkel: Bu göç türü, göçe neden olan deprem, sel, yangın, kuraklık gibi doğal çevresel etmenler üzerine şekillenmekte olup göçebe ya da yarı göçebe olan ilkel toplumların yer değiştirme alışkanlıklarını da kapsar. Doğa ile başa çıkma

mücadelesinde zarar gören insanın yeniden inşa sürecine girecek bilgi ve altyapı yeterliliğinin bulunmadığı durumlarda bu tarz bir göç hareketine başvurulur.

Zoraki ve Yönlendirilen: Yönlendirilen göçe bakıldığında, kişi veya toplumlar üzerinde kurulan baskı olmakla birlikte bu yönlendirmeye uymak ya da aksi yönde bir tavır sergilemek göç etmesi istenen kişiler veya gruplar tarafından verilen bir karardır. Sonuçlara bakıldığında, direnme seçiminde bulunanlar için daha zorlaştırıcı şartlar ortaya çıkmakla birlikte doğrudan, dışarıdan bir el vasıtasıyla göç söz konusu değildir. Ancak zoraki göçte güçlü olanın zayıf olanı yerleşmiş olduğu bölgelerden savaş veya daha küçük çaplı çatışmalar neticesinde çıkardığına şahit olunmaktadır.

Serbest: Bu göç tipini belirleyen unsur, göçe dışarıdan herhangi bir etkinin olmamasıdır. Göç kararı, tamamen gönüllü ve idealler doğrultusunda gerçekleştirilirken kişisel kararlarla yönlendirilen yalın bir süreç işlemektedir.

Kitlesel: Demir yollarının gelişmesi, birey ve grupların göç etme noktasında işlerini kolaylaştıran ana etmenlerden biri olmuştur. Taşımacılığın kolaylaşması ile toplu halde gerçekleştirilen göçlerin, gidilen yere uyum sağlamayı kolaylaştırması ve zorluklar karşısında yardımlaşmayı teşvik etmesi arkası kesilmeyecek kitlesel göçlerin önünü açmıştır (a.g.e, 1958, 259-263).

1.6. Göç Türleri

Göç, denilince her ne kadar bir yer değiştirmeden bahsediliyor olsa da göç kavramı da kendi içinde ayrı başlıklar altında toplanmıştır. Bu başlıklar sınıflandırma ve nedensellik açısından büyük önem arz etmektedir.

1.6.1. Düzenli Göç

Düzenli göç, uluslararası gerçekleştirilen, bir ülkeden ayrılıp başka bir ülkeye yerleşmeyi ifade eden göçler olup, hukuk bağlamında herhangi bir yasağı çiğnemediği kişi veya toplulukların yer değiştirme eylemlerini kapsamaktadır. Uluslararası göçler, büyük bir çarkın dişlileri gibi dünyadaki toplumları, siyaseti ve ekonomileri yeniden şekillendirmekle birlikte meydana geldiği her yerde kendine özgü birtakım izler bırakmaktadır (Castles ve Miller,1998, 5). Uluslararası göç, kişinin tek başına karar verip uygulamaya koyduğu ve gidilen yer açısından kolayca emilen bir hareket olmaktan ziyade toplu bir şekilde gerçekleştirilen ve göçmenlerin hayatlarının geri

kalanında da büyük pay sahibi olan hatta gelecek nesillere de aktarılan bir süreçtir(A.g.e 1998, 19). Bu süreci tetikleyen açlık, savaş, yoksulluk gibi ana unsurların yanı sıra gelir dağılımında adaletsizlik, insan hakları ihlallerinin yaşanması, teknolojinin yaygınlaşması ile toplumlar arasındaki kaynaşmanın artması, doğal kaynakların yetersizliği, nüfusun kontrolsüz bir biçimde artması, kolonyal dönemden kalan ülkeler arası ilişkiler, gelişmiş ülkelerde kalifiye veya vasıfsız işçiye olan ihtiyacın artması, taşımacılık maliyetlerinin düşmesine benzeyen daha birçok yan etmen göçlerin katlanarak artmasına sebebiyet vermektedir (İLO,2020, 18).

1.6.2. Düzensiz Göç

Düzensiz göç, yasadışı göç, gizli göç ve belgesiz göç gibi birden fazla adla anılan bu tip eylemler; el altından, kaçak yollarla gerçekleştirilen kayıt altına alınmamış göçleri ifade etmektedir. Düzensiz göç, varış ülkesi için; herhangi bir hukuki dayanağı olmadan yerleşme veya çalışma anlamını taşıırken göçmenlerin ayrıldıkları ülke için de yurtdışına çıkmak isteyen birinin gerekli belgelere sahip olmamasına rağmen ülkeden ayrılması durumudur (İOM,2004, 34). Devletlerin sınırları üzerinde etkin bir şekilde denetleme gücü olduğu düşünülse de düzensiz göç hareketleri bu gücün uygulama aşamasında çok da etkili olmadığını ya da bazı hareketlerin tölere edildiğini göstermektedir. Düzensiz göç hem uluslararası platformlarda hem de ülke içi siyasette süreklilik arz eden bir tartışma konusu olmuştur. Uluslararası örgütler ve devletler düzensiz göçün engellenmesi veya kontrol altına alınması gereken bir olgu olarak tartışma zeminine çekse de son yıllarda artan bir ivmeyle devam eden göçler, göç eden insanların yaşamış olduğu sosyal istikrarsızlıklara da yer verilmesini sağlamıştır(Bosniak,1991, 737-738).

1.6.3. Beyin Göçü

Beyin göçü kavramı yetenekli ve iyi eğitim almış bireylerin kendi ülkelerinden ayrılıp başka bir ülkeye yerleşmeleri anlamını taşır. Bu yer değiştirme fiziksel bir ayrılığın yanı sıra bilginin ve kabiliyetlerinde bir ülkeden diğerine geçtiği göçlerdir. İnsan kaynakları açısından son derece kıymetli olan bu tip kişiler geldikleri ülkeye ekonomik ve bilimsel manada standart bir göçmenden çok daha fazla katkı sağlarken ayrıldıkları ülkeler için önemli birer kayıp olarak nitelendirilmektedirler(Castles ve Miller,1998, 156). Donanımlı kişilerin ülke değiştirmesi iş gücü pazarı ve göç alan ülke

arasında organize bir ilişki geliştirir. Güçlü bir ekonomi, vasıflı iş gücüne daima ihtiyaç duyar ve bu açığı kapatmak için insanların yurtdışında çalışmalarını teşvik eden birtakım kolaylıklar sağlar. Beyin göçü alan ülkede gelecek nitelikli iş gücü için şartlar olabildiğince iyileştirilir ve mevcut iş için talebin artması sağlanır. Bu yöntemle artan istekliler arasından en iyi seçim yapılmaya çalışılır(OECD,1997, 9).

Beyin göçü yalnızca ekonomik bağlamda değil aynı zamanda yasal, felsefi ve etik bakış açılarıyla da yaklaşılması gereken bir konudur. Zira beyin göçü bireysel bir göç hareketidir ve göç eden kişi için ekonomik imkânların yanı sıra başka ihtiyaçlar da ön plandadır. Beyin göçü bu çerçevede değerlendirildiğinde; göçe kaynak olan ülkelerde yaşanan insan hakları ihlalleri, bireysel özgürlük taleplerinin yerine getirilmemesi ve kamu haklarından yeterince yararlanamama gibi sorunlar birey için ekonomik çıkarların önüne geçer. Bulunduğu ülkede kendisini davranışsal ve ruhsal olarak rahat hissetmeyen donanımlı birey yeni bir arayışa girerek hayatına farklı bir ülkede devam etmek isteyebilir. Beyin göçü, etik açısından değerlendirildiğinde; göçe kaynak olan ülke ile göç alan ülke arasında felsefi bir tartışmayı başlatmaktadır. Göç veren ülke eğitim yatırımında bulunduğu kişilerin başka ülkeler için çalışmasının adil bir durum olmadığını savunurken göç alan ülke bunun bir rıza temelinde gerçekleştiğini ifade eder (UNESCO,2012, 6). Beyin göçü her ne kadar ekonomisi iyi olmayan ülkelerin insan kaynağı bakımından bir kayba uğraması olarak görülse de göç eden yüksek eğitimli kişilerin şartlar iyileştiğinde tecrübe kazanmış ve daha donanımlı bir şekilde geri dönmelerine de olanak sağlayabilmektedir (Castles ve Stephen,1998, 156).

1.6.4. Transit Göç

Transit göç, düzensiz göçün ortaya çıkardığı terimlerden biri olarak göçmenler için hedef ülke ile harekete başlanan ülke arasında farklı ülke veya ülkelerin olması durumunda başvuru yöntemidir. Yasal bir statüsü olmayan düzensiz göçmenlerin ulaşmak istedikleri ülkeye en iyi şekilde denetlenen hava yoluyla girmeleri çok da olası değildir. Bu yüzden göçmenler genellikle deniz yolunu ya da kara yolunu tercih ederek direkt gidemedikleri ülkelere bir veya birden çok ülkenin topraklarından geçerek ulaşma çabasıdadır. Göç sürecinde transit geçiş için kullanılan ülke veya ülkeler göçmenler tarafından doğrudan geçilebilmekle beraber bir süre kaldıktan sonra geçildiği de görülmektedir(İçduygu ve Sert, 2014, 37-38).

1.7. Göç Yolları

Son zamanlarda genellikle zorunluktan ötürü başvurulmuş göçlerin güzergâhları; Afrika'dan, Orta Doğu'dan ve Doğu Avrupa'dan Avrupa'ya, Güney ve Orta Amerika'dan ise Kuzey Amerika'ya doğru gerçekleşmektedir. Akdeniz'de meydana gelen hareketliliğin ilk varış noktaları İtalya ve İspanya olurken, Orta Doğu'dan yola çıkan insanlar için rota önce Türkiye'yi sonra da Balkanları göstermektedir. 1990'lı yıllarda Sovyetler Birliği'nin dağılışı, Afganistan, Yugoslavya ve Körfez savaşları, göç güzergâhlarını belirleyen en önemli gelişmelerken günümüzde ise Ukrayna-Rusya savaşı, Suriye, Libya iç savaşları ile Orta ve Güney Amerika'daki siyasi çekişmeler göç yollarını tayin etmektedir(OECD,2015).

1.7.1. Avrupa'ya Göç

İkinci Dünya savaşından bu yana Avrupa'da belli belirsiz devam eden göçler, 2011'de başlayan Suriye iç savaşının meydana getirdiği mülteci ve sığınmacı dalgasıyla 2015'de zirveye çıkmıştır. Buna ek olarak Libya'da meydana gelen iç karışıklıklar insanların güvenli bir sığınak bulmak için Avrupa'ya akın etmelerine neden olmuştur. Bu yolculuklarda 1 milyon 800 bin kişi Avrupa kıtasına ulaşmışken Şubat 2022'de başlayan Rusya-Ukrayna savaşı yaklaşık 10 milyon kişinin daha Avrupa'ya doğru yola çıkmasına neden olmuştur(Hatton, 2017). Uzun yıllardır göç konusunda kilit noktalardan biri haline gelen Akdeniz, antik çağlardan bu yana insan ve ürün taşıma alanındaki en önemli güzergâhların başında gelmektedir. Ancak günümüzde normal şartlar altında tercih edilmeyecek derme çatma botlarla Akdeniz'i geçme çabalarına da şahitlik etmektedir. Tekin ve kolay olmayan bu girişimlere kalkışan insanlar bir çıkmazın içindeyken çareyi göç etmekte bulmaktadırlar. Özellikle az gelişmiş Afrika ülkelerinden Avrupa'ya yönelen göç hareketlerine bakıldığında; Afrika kıtasında ortaya çıkan hem güvenlik hem de ekonomik sorunlar ve bölgesel istikrarsızlıklar, insanları yeni bir yol arayışına itmektedir. Bu doğrultuda insanlar kitleler halinde Akdeniz'i geçerek kıta Avrupa'sına erişmeye çalışmaktadır(Vieira,2016, 1-2). 2015 yılında zirve noktaya ulaşan mülteci ve sığınmacı sayıları, Avrupa Birliği üyesi olan 28 ülke ve onlara ek olarak Norveç' ve İsviçre'de toplamda 1 milyon 300 bini bulmuştur. Sığınmacı ve mültecilerin yaklaşık 800 bini Almanya'da yerleştirilmiştir(OECD, 2015). Mülteci ve sığınmacıların Avrupa'daki ilk geçiş güzergâhlarının Yunanistan ve İtalya

olduğu görülmektedir. Avrupa'ya doğru gerçekleşen mülteci ve sığınmacı hareketliliği adım adım yükselerek bir dalga haline gelmiş ve bu durum “Dublin Yönetmeliği” olarak bilinen Avrupa ülkelerinin sığınmacılara karşı takınacağı tavrı belirleyen anlaşmanın çökmesine sebep olmuştur. Avrupa'nın mülteci ve sığınmacı hususundaki tutumunun istikrarlı olması ve buna ek olarak Büyük Britanya'nın ortak pazardan ayrılma kararı, mülteci ve sığınmacı geçişlerinin engellenmesine yol açmış ve açık kapı politikasından çok sert bir dönüş yapılmıştır (Akbaş, 2016). Açık kapı politikasının sonlandırılması ile Yunanistan'a ulaşmış olan mülteci ve sığınmacılar için sistematik olarak gözaltı kararları gelmeye başlamış ve başta Macaristan olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde mülteci ve sığınmacılara karşı sert bir tutum belirlenmiştir (Nieman ve Zaun, 2018, 3). Bu durum siyasi bir mesele olmaya hatta seçimlere ve seçmen davranışlarına etki etmeye başlamıştır. Almanya'nın yanı sıra İsveç gibi sığınmacılara karşı olumlu bir bakış açısına sahip olan ülkelerin de mültecileri kabul etme politikasını terk etmesi, insan kaçakçılığına, mülteci ve sığınmacıların sömürülmelerine ve yaşamlarını yitirmelerine kadar uzanan olaylara neden olmaktadır. Avrupa'da mülteci statüsü elde etmiş veya henüz yasal bir statüsü olmayan insanların ise seyahat ve çalışma haklarından yeteri ölçüde yararlanamadıkları, toplumsal entegrasyon bakımından tehdit olarak algılandıkları ve çifte standartlara maruz kaldıkları anlaşılmaktadır(Vieira, 2016, 4). Ayrıca, 16 Aralık 2013'te kararlaştırılan ve 18 Mart 2016'da yürürlüğe giren, Avrupa Birliği ve Türkiye arasında kayıtsız olarak geçiş yapmış kişilerin geri kabulüne dair anlaşmayla mülteci ve sığınmacıları Avrupa sınırlarında uzak tutulmasına çalışılmıştır(OJEU,2014).

1.7.2. Amerika'ya Göç

Amerika kıtasında özellikle Kanada ve Amerika Birleşik Devletleri ikinci dünya savaşından bu yana çok sayıda göçmen ağırlayan ve mülteci kabul eden ülkelerdir. Geçmişte ABD'ye yapılan sığınma başvurularının büyük çoğunluğu, Küba, İran, Kuzey Kore gibi siyasi problemler yaşadığı ülkelere yapılmışken bugün ise savaş veya iç karışıklıkların devam ettiği Venezuela, Haiti, Meksika, Filistin, Afganistan, Irak ve Suriye gibi ülkelere gelmektedir. 1994 yılına kadar 1951 Cenevre Sözleşmesi'ni imzalayan diğer üyelerin tamamından fazla mülteci kabul eden ABD'nin 2001 yılında meydana gelen ikiz kule saldırısından beri kabul ettiği mülteci sayılarında oldukça net

azalmalar gerçekleşmiştir. Terörizm ise bu kısıtlamalardaki en büyük etken olarak gösterilmektedir (Kerwin, 2012). Son yıllarda Orta ve Güney Amerika’da yükselen istikrarsızlıklar nedeniyle milyonlarca insan yaşadıkları yeri terk ederken ABD ve Kanada sığınma konusunda tercih edilen ilk ülkeler olmuştur. Ancak, sığınma talebinde bulunan insanlar ABD ve Kanada tarafından uygulanan yasaklayıcı politikalar nedeniyle Amerika’nın refah seviyesi daha geride olan ülkelerinde ağırlandıklarıdır.

1.8. Hukuki Boyut

Hukuk, bireylerin eşit şartlarda yaşamlarını sürdürebilmek ve adil olmayı engellemek amacıyla yine insan tarafından üretilen ve herkesin uyması beklenen kurallar bütünüdür. İnsanın onurlu bir şekilde hayatını idame ettirebilmesi ortak bir düşünce olarak uluslararası hukukta da kendisine yer bulurken çeşitli nedenlerden dolayı daha önce yaşadıkları yerlerden ayrılan insanlar için nedenleri dikkate alan net ayrımlar yapılarak olası mağduriyetlerin ortadan kaldırılması hedeflenmiş ve farklı kavramlar kullanılmıştır.

1.8.1. Göçmen

Göçmen kavramı, doğrudan bir tehdit ya da özgürlük kısıtlaması olmaksızın çalışma, eğitim, aile bileşimi gibi mücbir olmayan sebeplerden dolayı ülkesinden ayrılan ancak uluslararası yasalar bakımından hala ülkesinin koruması altında olan ve ülkesine dönüşü ile ilgili herhangi bir engel bulunmayan kişiler için kullanılır (UNHCR, 2017, 17).

1.8.2. Mülteci

Uluslararası hukuk bağlamında mülteci, vatandaşı olduğu ülkelerinin dışında bulunan, fiziksel bütünlükleri veya yaşamlarına yönelik ciddi bir tehdit nedeniyle uluslararası koruma talep eden ve bu isteği bulunduğu ülke tarafından kabul edilen kişileri ifade eder (UNHCR, 2018).

1.8.3. Sığınmacı

Sığınmacı ise tıpkı mülteci gibi vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da birtakım korkular dâhilinde yararlanmak istemeyen ve mülteci statüsüne başvuran ancak sığınma talebi başvuru alan ülke tarafından henüz kabul görmemiş kişileri kapsar. Dolayısıyla her mülteci başlangıçta bir sığınmacıyken her sığınmacının mülteci olacağının garantisi yoktur (UNHCR, 2011, 21).

1.8.4. Vatansız

Herhangi bir ülke tarafından vatandaş olarak tanınmayan kişiler için kullanılır. Özellikle siyasi kararlar sonucunda vatandaşlıkları ellerinden alınan insanların durumunu ifade eder. Her ne kadar insan haklarından yaralanmak için bir ülke tabiiyeti gerekmeseyse de vatansızlar için kimlik, eğitim sağlık, resmi bir işe sahip olmak, mal sahibi olmak gibi birtakım doğal haklar konusunda sorunların yaşanmasına yol açabilir (UNHCR, 2011, 22)

1.8.5. Ülke içinde yerinden edilmiş kişi

Yaşadıkları evleri, doğal bir afet ya da insan eliyle meydana getirilmiş; savaş, çatışma veya insan hakları ihlalleri sonucunda terk etmek zorunda kalan insanların koruma talebi için uluslararası tanınırlığı olan bir ülkeye geçemediği ve ülke içinde başka bir yere kaçmak zorunda kaldıkları durum için kullanılan bir kavramdır. (a.g.e, 2011, 22)

1.8.6. Yerinden Edilmiş Kişiler İçin Çıkarılan Uluslararası Yasalar

Milletler Cemiyeti döneminde mülteciler için alınmış birtakım kararlar olmakla birlikte bu kararların uygulanmasına ilişkin taraf devletlerin az olması ve devletlerin kararların kabulü konusunda bazı şartlar ileri sürmeleri alınan kararların yürütülmesini zorlaştırmıştır (Ergüven ve Özturanlı, 2013, 1015). Mültecilik ve sığınmacılık hususuna dair yaptırım gücü olan ilk yasal çerçeve İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkilerini azaltmak ve daha barışçıl bir dünya siyaseti gütmek amacıyla kurulan Birleşmiş Milletlere bağlı oluşturulmuş İnsan Hakları Komisyonu tarafından 30 madde halinde hazırlanıp 10 Aralık 1948 tarihinde BM'nin 183. oturumunda Paris'te kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 14. Maddesiyle çizilmiştir. Bu maddede *“Herkesin zulüm altında başka ülkelere sığınma ve sığınma olanaklarından yararlanma hakkı vardır.”* ibaresine yer verilmiştir.

14 Aralık 1950'de ise Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği kurularak 1 Ocak 1951 tarihi itibarı ile çalışmalarına başlamış ve 28 Temmuz 1951'de Cenevre'de Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme adıyla çok daha kapsamlı bir hukuki belge hazırlanmıştır. 22 Nisan 1954'de yürürlüğe giren bu sözleşmenin birinci maddesinde:

“1 Ocak 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıslara uygulanacaktır.”

ifadesi kullanılmış ve kimlerin sığınmacı ve mülteci sayılabileceği konusuna açıklık getirilmiştir. 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne taraf olan ülkeler için yerine getirmeleri gereken yükümlülükler ortadayken evlerini ve vatanlarını terk ederek başka ülkelerden sığınma talebinde bulunan insanlar için yasal gerekliliklerin dışına çıkılarak farklı uygulamalara başvurulmaktadır(Hattaway-Cusick, 2000, 489). Ayrıca sözleşmede, imzacı ülkeler tarafından şart koşulmasını engelleyen madde bulunsa da daha sonra yapılan düzenlemeler ile taraf ülkelerin şerh düşmelerine izin verilmiş ve bu durum mülteci kabulünü zorlaştırmıştır. 1951 yılında hazırlanan Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme’nin 1951’den önce meydana gelen olaylar sonucunda sınırlandırılması ve genellikle Avrupa kıtasında meydana gelen olayların kastedilmesi; daha sonra ortaya çıkan mültecilik ihtiyaçlarına cevap verememiş olması nedeniyle 1967 Protokolü’yle sınırlandırma kaldırılmış ve coğrafya genişletilerek korunma ihtiyacı duyan herkes için kapsayıcı bir sözleşme olması sağlanmıştır(UNHCR, 2017 16).

Afrika Birliği Örgütü tarafından 1969’un Eylül ayında Afrika’da tırmanışta olan mültecilik olayları ve buna bağlı koşulların getirdiği yoksulluk ve sefaletin önlenmesi, mültecilerin öncelikli olarak temel insani yardımdan yararlanması ve sonrasında daha iyi yaşam olanaklarına kavuşturulması amacıyla bir sözleşme hazırlanmıştır. Sözleşmeye bölgesel bir ekleme yapılarak *“dış saldırı, işgal, yabancı egemenliği veya vatandaşı olduğu kendi ülkesinin bir bölümünde ya da bütününde kamu düzenini ciddi bir biçimde tehdit eden olaylar yüzünden, ülkesi dışında başka bir yere sığınmak için yaşadığı yerden ayrılmak zorunda kalan her insanı kapsar.”*maddesi eklenmiştir(OAU, 1969).

Amerika kıtasında yoğun bir şekilde gerçekleŖmeye başlayan mültecilik hareketleri üzerine 1984 yılında Kolombiya'nın Cartagena şhrinde 19-22 Kasım günlerinde Orta Amerika, Meksika ve Panama'daki Mültecilerin Yasal ve İnsancıl Problemlerden Korunması Hakkında Uluslararası Konferans Dizisi gerçekleştirilmiş ve Contadora Grubu*, Orta Amerika mültecileri için uzun soluklu ve etkili bir çözüm getirmenin yegâne yolunun küresel ve bölgesel iş birliğinden geçtiğini vurgulanıp bir bildiri hazırlanmıştır. Cartagena Bildirisi'nde 1951 Cenevre sözleşmesi ve onun 1967 protokolü temel alınarak mülteci hakları genişletilmiştir(RSQ, 2005 153-157).

***Contadora Grubu**, 1980'lerin başında Kolombiya, Meksika, Panama ve Venezüella dışışleri bakanları tarafından tüm Orta Amerika bölgesini istikrarsızlıkla tehdit eden krizile başa çıkmak için başlatılan bir girişimdir.

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYA GENELİNDE SIĞINMA VE MÜLTECİLİK HAREKETLERİ

Uluslararası Göç Örgütü'nün 2020 yılı raporuna göre 272 milyon göçmen bir ülkeden başka bir ülkeye geçerken ülke içinde yer değiştiren göçmenlerin sayısının da 2009 yılı itibari ile 740 milyonun üzerinde olduğu belirtilmiştir. Göçlere bakıldığında, üçte ikisinin ekonomik temelli gerçekleşen yer değiştirmeler olduğu görülmekte ve göç hareketine en çok başvuran kişilerin nüfusun fazla olup istihdamın yetersiz kaldığı Hindistan, Çin ve Meksika gibi ülkelerin vatandaşları oldukları bilinmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin ise en fazla göçmen ağırlayan ülke olarak bu hareketliliğin varış güzergâhlarının başında olduğu görülmektedir(IOM,2020).

Göç, çağımızın en derin problemlerinden biri olarak varlığını sürdürmekte ve bu durum hem göç eden insanlar hem de göçmeni kabul eden ülkeler bakımından karmaşık bir hal almaya devam etmektedir. Meydana gelen uzun mesafe göçlerini teşvik eden ve kolaylaştıran birçok etmen olmakla birlikte günümüz göçleri, bir zorunluluk ve hayatta kalma mücadelesine dönüşmüştür. Göç hareketleri gerek terk edilen gerekse varılan bölgelerde ciddi toplumsal sorunlar üretmektedir (Castels ve Miller, 1998, 10). Ülkeler normal şartlar altında tahmin edilebilir ve küçük çaplı gerçekleşen göç hareketlerini kabul etme konusunda olumlu bakış açısına sahip olmalarına rağmen düzensiz ve kontrol dışı gerçekleşen yer değiştirmeler kabulü kolay olmayan ve geri çevrilebilen girişimler olarak yansımaktadır. Özellikle de bu hareketlere başvuran kişilerin düşük sermaye sahibi gruplar olması veya aşına olunmayan farklı bir kültür çevresinden gelmeleri durumunda bu husus daha da netlik kazanmaktadır(UNHCR, 2002, 1). Zorla yerinden edilmiş insanların verdikleri mücadelede onlara yardımcı olmak amacıyla 1951 yılında kabul edilen mültecilerin statülerine ilişkin sözleşme uzun yıllardır yürürlükte olmasına rağmen mülteci, sığınmacı ve ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin sayılara katlanarak artmaya devam etmektedir(UNHCR, 2019, 6). Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği 2020 yılı raporuna göre, dünya genelinde 82,4 Milyon zorla yerinden edilmiş insan yaşamaktadır. Bu muameleye maruz kalan insanların 26,4 milyonu mülteci olarak kabul görmüş durumda ve 20,7 Milyon mülteci BMMYK'nın himayesi altında iken 5,7 Milyon Filistinli mülteci ise Birleşmiş Milletler Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı himayesindedir. Ülke

içinde yerinden edilmiş insanların sayısı 45,7 milyon olurken dünya genelinde 4,2 milyon sığınmacı bulunmakta ve 3,6 milyon Venezuelalı zorla yurtdışına çıkarılmış olmalarına rağmen herhangi bir hukuki statüleri yoktur (UNHCR.2019). 24 Şubat 2022’de başlayan Rusya- Ukrayna savaşıyla bu sayılara yaklaşık 7 milyon Ukraynalı da eklenmiş durumda ve 2022 itibariye 100 milyondan fazla insanın yaşadıkları yeri terk ettikleri düşünülmektedir(UNHCR,2022).

82.4 milyon insanın yüzde 40’ı 18 yaşının altında iken yerinden edilmiş insanlara ev sahipliği yapan ülkeler ise yüzde 85 oranında gelişmekte olan ülkeler ve bu ülkelerin %73’ünü ülkelerini terk etmek zorunda kalmış kişilerin hemen yanı başlarındaki komşu ülkeler oluşturmaktadır. Hali hazırda dünya genelinde 2 milyona yakın insanın daha sığınma talebinde bulunduğu bilinmektedir. Sığınma talep edilen ülkeler ABD (301,000), Peru (259,800), Almanya (142,500), Fransa (123,900) ve İspanya (118,300) olarak öne çıkmaktadır(UNHCR.2019). Zorla yerinden edilen 5,6 milyon insan ise kendi topraklarına geri dönmüş durumda ve bu sayının 5,3 milyonu ülke içinde yerinden edilmiş insanlarken 317,200 kişiyi mülteci oldukları ülkelere gelenler oluşturmaktadır.

2.1. Zorunlu Göç Hareketlerinin En Yoğun Olduğu Ülkeler

Mülteci olan ve sığınma arayan insanların büyük bir bölümünü Ukrayna, Suriye, Venezuela, Güney Sudan ve Libya’da son zamanlarda meydana gelen savaş, ülke içi çatışmalar ve siyasi karışıklıklar nedeniyle ülkelerini terk eden kişiler oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra uzun zamandır sorunlarla uğraşan Afganistan, Filistin, Sudan, Haiti ve Arakan özelinde Myanmar’da da milyonlarca insan yerinden edilmiştir. BMMYK’nın verilerinden yaklaşık 7 Milyon Ukraynalının ülkelerini terk ettikleri bilinirken bu insanlar ekseriyeti Avrupa’nın diğer ülkelerinde savaşın sonlanmasını beklemektedirler. Suriye’den ayrılan insan sayısı 6,6 milyonu bulmuş durumda ve bu nüfusun 3,7 milyonu Türkiye’de hayatlarına devam ederken bir kısmı Lübnan, Ürdün, Irak gibi komşu ülkelerde barınmaktadır. Ayrıca başta Almanya olmak üzere Avrupa ülkelerindeki Suriyeli mültecilerin sayısı da 1 milyona yakındır. Afganistan’ı terk eden 2,7 milyon Afganistanlı mültecinin 1,4 milyonunu Pakistan ağırlamakta ve 1 milyondan fazla kişiye de İran ev sahipliği yapmaktadır. Venezuela’dan ayrılan 3,6 milyon insanın 1,8 milyonu Kolombiya’da, geriye kalan kısmı da Aruba ve Curaçao gibi çevre adalarda

hayatlarına devam etmektedir. Sayıları 2,2 Milyona ulaşan Güney Sudanlıyı Uganda misafir ederken Myanmar'ı terk etmek zorunda kalan 1,1 Milyon Arakanlı'yı ise Bangladeş ağırlamaktadır. Bunun yanı sıra Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Somali ve Sudan'dan ayrılan 800 biner insan, mülteci statüsünde iken Orta Afrika Cumhuriyeti'nden 600 bin ve Eritre'den 500 bin kişi uluslararası koruma altında bulunmaktadır.

2.1.1. Modern Suriye Tarihi ve İç Savaşa Götüren Dinamikler

Farklı etnisite, din ve mezhep gruplarını bünyesinde barındıran Suriye, geçmişte birçok kültürlere ve imparatorluklara ev sahipliği yapmış ve birtakım dillerin, dinlerin yok oluşuna, bazılarının doğuşuna şahit olmuştur. Ayrıca fetihler, işgaller, savaşlar, göçler gördü ve bunların belki de tamamına ışık tutabilecek kültürel ve arkeolojik zenginliğe sahipti. Ancak 2011 yılında başlayan iç savaş, ülke için kolay kolay tamir edilemeyecek yaralar açmış ve açmaya da devam etmektedir. Suriye'yi iç savaşa götüren ve milyonlarca insanın yerinden edilmesine neden olan tüm etmenlerin değerlendirildiği bu bölüm, sorunun köküne inerek hiçbir soru işareti bırakmamaya yardımcı olacaktır.

Modern Suriye'nin temeli Birinci Dünya Savaşı devam ederken Osmanlı Devleti'nin Asya'daki toprakların paylaşmak için Kasım 1915'te Londra'da müzakerelere başlayan İngiltere ve Fransa'nın 16 Mayıs 1916'da vardığı anlaşma ile atılmıştır. Anlaşma, görüşmeleri İngiltere adına yürüten dışişleri bakanlığı müsteşarı Sir Mark Sykes ile Fransa adına görüşmelere katılan Beyrut eski konsolosu François Georges Picot'ya atfen Sykes-Picot adıyla anılmıştır(TDV. Cilt 38 204). Bu anlaşma tam olarak uygulanmasa da birçok maddesine sadık kalınarak 1920 yılında yapılan San Remo Konferansı ile Osmanlı Devleti'nin Ortadoğu'daki toprakları Fransa ve Büyük Britanya arasında paylaşılırken bölgede yaşayan ve ağırlıklı Araplardan oluşan halka bağımsız bir Arap devleti vaat edilmiş ve bu konuda dönemin Mekke emiri Şerif Hüseyin ile anlaşılmıştır. Şerif Hüseyin ve oğlu Faysal 1. Dünya Savaşı devam ettiği sırada ayaklanarak Osmanlıya karşı savaşmışlardır(McHugo,2015, 50-60). 1. Dünya Savaşı sonrasında İngilizler ve Fransızlar bazı bölgeleri doğrudan kendi yönetimleri altına alırken diğer bölgelerde İngiliz ve Fransız himayesinde yönetimler kurulmuştur. İngiltere'nin en büyük yerel müttefiki olan Faysal istediği büyük Suriye devletine

erişme konusunda Fransızlarla çıkar çatışmasına girmiş ve ordusu geniş bir alana yayılmış olan İngiltere, Fransa ile karşı karşıya gelmemek için Faysal'a olan desteğini geri çekmiştir(Antonious, 1934, 525).

1921'de Paris'te düzenlenen barış konferansına katılan Faysal, Akdeniz kıyılarını Fransa'ya bırakmak zorunda kalmıştır. Suriye'ye dönüşünde bu tavrı destekçileri tarafından kabul görmemiş ve bunu fırsat bilen Fransa, Faysal'ın Haşimi Krallığı'nı sonlandırmıştır. Kral Faysal birlikleriyle Şam'a saldırsa da başarılı olamamış geri çekilmek zorunda kalmıştır. Fransa daha sonra Şam'da manda yönetimi kurma çalışmalarına başlamış ve 1922'de Fransız mandası Milletler Cemiyeti tarafından onaylanmıştır(Lesch,2019). Bundan sonraki birkaç yıl küçük veya orta ölçekli denilebilecek ayaklanmalar ve bunların bastırılmasıyla geçmiştir. Ancak 1925 yılından sonra ayaklanmalar çok sert bir şekilde bastırılmış hatta Şam bombalanmıştır. Bu dönem Fransa'nın Suriye'deki en sıkıntılı yılları olmuş ve Fransızların sert müdahaleleri halkta kin ve öfkeye yol açmıştır (Antonious, 1934, 529). Yerel otoriteler ile anlaşma konusunda güçlük çeken Fransa, Suriye'deki kırılğan mezhepsel yapıdan yararlanıp kendi yönetimi kolaylaştırmak için gruplar arasındaki problemleri şiddetlendirme yolunu benimsemiş ve ülkeyi Şam, Halep, Alevi ve Dürzi olarak dört eyalete ayırmıştır.1920 yılında Humus Askeri Akademisini kuran Fransa, askeri makamlara çoğunluk olan Sünnilerin alınmasına engellemeye çalışmış ve elinden geldiğince azınlık grupların orduda görev almasını sağlamıştır. Bu durumdan en karlı çıkan grup ise kısa sürede elit bir azınlık oluşturmayı başaran Aleviler(Nusayriler) olmuştur(Salık, 2014, 124-125).

Fransa, sonraki dönemde Suriye'deki gücünü sürdürmekte gittikçe zorlanmaya başlayınca isyancılara karşı koyamaz hale gelmiş ve sıkı tuttuğu ipleri biraz daha gevşeterek ilk kez meclis seçimlerine izin verip iki yıl sonra bir şerh düşerek meclisi onaylamıştır(McHugo,2015, 96). Suriye'de bağımsızlık girişimleri hız kesmeden devam ederken Fransa, Suriye'nin tamamını yönetmekten vazgeçse de yoğunlukla Alevi ve Dürzilerin yaşadıkları bölgede Fransa'ya tabi yarı otonom bir yapıyla buradaki varlığını devam ettirme yoluna gitmiştir. Bu kararın Suriye Meclisi tarafından da kabul edilmesiyle Fransa ve Suriye arasında Pierre Vienot ve Cemil Merdam'ın taraflar adına imzacı oldukları 22 Aralık 1936 tarihli anlaşma yapılmıştır. Anlaşmaya göre Fransa kısmi olarak Suriye'den çekilirken Suriye'de iki tane hava üssüne sahip olacak, Alevi

ve Dürzi eyaletlerinde beşer yıl süreyle birlik bulunduracaktı. Suriye ve Fransa arasındaki tam bağımsızlık görüşmeleri sürerken Türkiye, Hatay'ın (İskenderun Sancağı) Türk toprağı olduğu iddialarını Milletler Cemiyeti'ne taşımış ve tarafsız bir seçim yapılması konusunda mutabık kalınmıştır. Seçimin tarafsızlığını sağlamak için Türkiye'den 2500 kişilik bir birlik Hatay'a gönderilirken seçim sonucunda meclisin çoğunluğu Türklerden oluşmuştur. Bu seçimle kurulmuş olan Hatay Cumhuriyeti on ay sonra aynı meclisin kararıyla Türkiye Cumhuriyeti'ne katılma kararı almıştır(Atabey, 2015, 198-200).

İkinci Dünya Savaşı başlayıncaya değin Fransa Alevi ve Dürzi bölgelerindeki kontrolünü artırıp Suriye'nin doğusunda da doğrudan otorite kurmuştur. Ancak Almanya'nın 1940 yılında Fransa kuvvetlerini mağlup ederek Paris'e girip kendi kontrolünde bir hükümet kurdurması Suriye'de yürütülen bağımsızlık mücadelelerine kolaylık sağlamıştır. İngiltere'nin de baskısıyla 1943 yılında meclis seçimlerinin yeniden yapılmasının önü açılmış ve yapılan seçimde çoğunluk milliyetçiler tarafından sağlanmıştır. Aynı dönemde Lübnan'da da bağımsızlık çabaları hız kazanırken Suriye meclisinde başbakan tarafından "manda tanınamaz" ifadesinin kullanılması, gidilen yolu daha da aşikâr hale getirmiştir. 1945 yılına gelindiğinde; Lübnan ve Suriye bağımsız birer devlet olarak tanınmak ve Birleşmiş Milletlerde kurucu üye olarak yer alabilmek için İkinci Dünya Savaşı'nın mağlup ülkeleri Almanya ve Japonya'ya kâğıt üstünde savaş ilan etmişlerdir. Suriye konusundaki ısrarını sürdüren Fransa, Şam'ı bombalayıp 400 kişinin ölümüne neden olmasına rağmen bir yıl içinde hem Fransız hem de az sayıda olan İngiliz birlikleri Suriye ile anlaşarak ülkeyi terk etmişlerdir(McHugo, 2015, 110-116).

1946 yılı itibari ile tam bağımsız devlet olan Suriye'de Şükrü el Kuvvetli ilk Cumhurbaşkanı olarak seçilirken esen olumlu hava fazla sürmemiş ve Suriye 1948 yılında çıkan Arap-İsrail savaşına girip mağlup olmuştur. Savaşın kaybedilmesinden sonra içerde birbirlerini suçlayan hükümet ve ordu arasındaki çekişmelerden askeri kanadın galip çıkması Suriye'yi ardı arkası kesilmez bir darbeler silsilesinin içine sokmuştur(İnce,2017, 269). Bu periyodu başlatan isim General Hüsnü Zaim olmuş ancak bir yılını dahi dolduramadan General Sami Hinnavi tarafından yapılan karşı bir darbeyle devrilip idam edilmiştir. Hinnavi'nin yönetimi de fazla sürmeyip Zaim ile aynı

kaderi paylaşmıştır. Daha sonra başa geçen Edib Çiçekli tüm siyasi oluşumları ortadan kaldırıp sadece kendi partisinin etkin olduğu bir yapı kurmuş ve bu yapı etkinliğini 1954 yılına kadar devam ettirmiştir(Mc Hugo, 2015, 137). Edib Çiçekli'den sonra Şükrü el Kuvvetli 1955'te ikinci kez devlet başkanı seçilerek 1958 yılındaki kanlı darbeye kadar ülkeyi yönetmiştir. Suriye 1958'de Mısır ile birleşme kararı alırken bu kararın alınmasında Cemal Abdünnasır'ın karizması etkili olmuştur. Mısır lideri Abdünnasır'ın Batı'ya karşı tutumu, Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesi ve 1955 yılında Bağlantısızlar Hareketi'ne katılması Arap dünyasında bir "kahraman" olarak görülmesini sağlamıştır(Reilly, 2018, 95). Temelleri 1943 yılında Suriye'de Michel Eflak ve Selehattin Bitar tarafın atılan Baas Partisi ve onun Arap milliyetçiliği politikaları Mısır'da iktidara gelen Cemal Abdünnasır tarafından da benimsenmiş ve Suriye BAAS Partisinin de çabalarıyla 1958 yılında Suriye ve Mısır'ın katılımı ile Birleşik Arap Cumhuriyeti kurulmuştur. Fakat Nasır'ın Suriye'de kendi etkisini artırma girişimleri doğrultusunda BAAS Partisi de dâhil olmak üzere bütün partileri kapatıp yönetimi kendi oluşturduğu Ulusal Kuruluş Birliği Suriye Şubesi'ne bırakması Suriye tarafında kabul görmemiş ve 1961 yılında bir grup subay öncülüğünde darbe yapılarak birlik dağıtılmıştır (İnce,2017, 271). İsteddiği istikrara kavuşamayan Suriye, iki yıl sonra 1963'te bu sefer ardında BAAS hareketinin olduğu bir darbe daha deneyimlemiştir. Yeni dönemde yönetim BAAS Partisi'nin elinde olsa da partide askeri ve sivil kanat olmak üzere iki ayrı grup ortaya çıkmıştır. Ayrıca yönetimin ağırlıklı olarak Alevilerden oluşması, BAAS Partisi'nin çoğunluğu Sünni olan halk nazarında da kabul görmesini zorlaştırmıştır (Reilly, 2018, 98). Bu dönemde askeri kanadın başını çeken Salah Cedit, partinin kurucuları Michel Eflak ve Selahaddin Bitar'ı partiden uzaklaştırarak yurtdışına sürgüne gönderirken aynı zamanda kendisine muhalif olan askerler içinde bir temizleme operasyonu başlatarak onların yerine kırsal ve sınır bölgelerinde görev yapan askeri eğitimi tam olmayan kişileri getirmiştir (McHugo, 2015, 158).

Cedit, parti ve ordu içindeki atamaları yaparken Sünni subay ya da politikacıların yerine Alevi ve Dürzilerin getirilmesine önem verirken Cumhurbaşkanlığı makamına bölgesel müttefiki olan ve Humus'un köklü Sünni ailelerinden birine mensup, Nureddin Attaşı'yi getirmiştir. Yeni BAAS dönemi olarak adlandırılan bu dilimde, şehirde yaşayan ve çoğu ticaretle uğraşan ailelerin yönetimdeki

etkisini kırmak temel amaçlardan biri haline gelirken bu yolda Salah Cedit'e destek olanlar arasında Suriye Hava Kuvvetleri Komutanı Hafız Esad da yer almıştır. Eğitimi tüm ülkede daha yaygın bir hizmet haline getirerek özellikle kırsal kesimde yaşayan insanların da bu imkânlardan rahatça faydalanması gayret gösterilmiştir. Ayrıca bu dönem kadınların da hem iş hem de siyaset alanında en aktif görev aldıkları bir safha olmuştur(Reilly, 2018, 100). Suriye'de siyasi, bürokratik ve askeri alanda gelen yeni adımlar henüz pekişmeden 1967 yılında tekrardan Arap-İsrail savaşı çıkmıştır. Savaşa kadar Mısır'ın başını çektiği Arap ülkeleri soğuk savaşın* getirdiği dengelerden yararlanarak yüksek perdeden konuşup İsrail'i diplomatik olarak bastırmak istemiştir. Arap dünyasındaki karizmasını da oldukça etkili kullanan Cemal Abdünnasır Ürdün'ü de ittifakın içine dâhil etmeyi başarmış, başta Irak olmak üzere diğer Arap devletlerinden de destek sağlamıştır. Ancak olaylar Abdünnasır'ın planladığı gibi gelişmemiş ve İsrail, 5 Haziran 1967 sabahı Mısır'a saldırmıştır. İsrail'in amacı Mısır ordusunu aniden saldırarak yok etmek ve ileride gelebilecek ataklara karşı caydırıcılık elde etmektir. İsrail Hava Kuvvetleri ilk gün çoğu henüz havalanmamış olan Mısır, Suriye ve Ürdün uçaklarını kullanılamaz hale getirirken bu durum rakiplerinin savaşa ne kadar hazırlıklı olduklarını da gösteriyordu. Fazla uçak kaybı olmayan İsrail havadaki etkisini Sina yarımadasına konuşlanmış Mısır tanklarına karşı da kullanmıştır. Mısır ordusunun verdiği büyük kayıplardan sonra kendi ordusunun da yok edilme korkusunu yaşayan Ürdün, savaştan çekilse de Suriye, teçhizat ve mühimmat eksiklerine rağmen ciddi bir direniş göstermiştir. Suriye, BM'nin 6 Haziran'daki ateşkes çağrısını iki gün sonra kabul etmiş ancak İsrail savaşı birkaç gün daha devam ettirerek Golan Tepeleri'ni* işgal etmiştir(Mc Hugo, 2015, 162).

Suriye'de 1967 savaşının etkisiyle kendi içindeki anlaşmazlıkların hat safhaya çıktığı Yeni BAAS Partisi'ne duyulan güven sarsılmış ve Bölgesel Yönetim Genel Sekreteri Salah Cedit ile savunma bakanı Hafız Esad arasındaki büyük bir çekişme başlamıştır. Cedit ve ona yakın isimler ordunun kısa sürede toparlanıp İsrail'e karşılık verilmesini, toplumun köklü bir değişiklik ile yeniden düzenlenmesi gerektiğini

* **Soğuk Savaş**, iki Süper güç olan ABD önderliğinde Batı Bloku ile Sovyetler Birliği'nin önderliğinde Doğu Bloku ülkeleri arasında Truman Doktrini'nin ilanından SSCB'nin dağılmasına kadar devam ettiği kabul edilen uluslararası siyasi ve askeri gerginlik.

***Golan Tepeleri** veya kısaca Golan, Levant'ta yaklaşık 1.800 km²'lik alanı kaplayan bir bölgedir.

savunurken Hafız Esad ve arkadaşları daha pragmatik davranılması gerektiğini düşünmekte, hem içerde hem de dışarda uçuk kararları hayata geçirmekten öte reel politığe ve konjonktüre uygun hareket edilmesinden yana tavır sergilemekteydiler(Reilly, 2018, 103). Hafız Esad'ın askeri kanadın başında olması ona büyük bir avantaj sağlamasına rağmen hem Salah Cedit hem de Hafız Esad sivil desteğe ihtiyaç duymaktaydı. Esad uzun zamandır göz ardı edilen Şamlı tüccarlara bağlantı kurarak iktisadi anlamda güçlü bir grubu yanına çekmek amacındayken Cedit ise parti içindeki güçlü konumunu orduya da yansıtmak istemiş ve Hafız Esad'a sadık askerleri görevden uzaklaştırma yoluna gitmiştir. Ancak bu girişim olumlu sonuçlar vermemiş ve Salah Cedit 1970 yılında kendisine karşı yapılan bir darbeye Nureddin Attaşı ile birlikte tutuklanarak cezaevine gönderilmiştir. Böylelikle parti içinde ve ülkede bir rakibi kalmayan Hafız Esad için yeni ve uzun bir dönem başlamıştır(Mc Hugo, 2015, 165).

Hafız Esad konumunu sağlamlaştırmak için oldukça kararlı adımlar atmış ve darbeden 1 yıl sonra yapılan referandumla kendisini ülkenin başkanı ilan etmiştir. Esad da önemli görevlere aile içinden veya mensubu olduğu Alevi gruptan kişileri getirme yolunu seçmesine rağmen bu dönemde ülkenin istikrara olan ihtiyacı Sünni çoğunluğun da yönetime destek vermesini sağlamıştır(Reilly, 2018, 107). Ancak şartlar her zaman Hafız Esad'dan yana olmamış ve İsrail ile sıcak çatışmaya girmeye pek de gönüllü olmamasına karşın özellikle Sovyetler Birliği'nin desteği ile modernize edilen Suriye ordusu, Mısır ile gizli bir anlaşma yaparak 6 Ekim 1973'te tıpkı 1967 yılında İsrail'in yaptığı gibi herhangi bir uyarıda bulunmadan İsrail'e savaş açmıştır. İlk günlerde iyi ilerleme kaydeden Suriye komandoları Hermon Dağı'nı kontrol ettiyse de ilerleyen aşamada kalıcı olamayarak kendi hatlarına çekilmek zorunda kalmıştır. Geline evrede verilen zayıflığın fazla olması ve bir başarının elde edilmemesi, savaşı sürdürmenin yararlı olmayacağını ortaya koyarken Suriye ordusunun 1967 ile kıyaslanamayacak derece dirençli olması, İsrail içinde geri adım atma vesilesi olmuş ve her iki tarafta bir barış olmamasına rağmen savaşın şiddetini en düşük seviyeye indirmiştir(McHugo, 2015, 167).

* **Hermon Dağı**, Anti-Lübnan sıradağlarının güney ucunu oluşturan bir dağ kümesidir. Zirvesi Suriye ve Lübnan arasındaki sınırın bir parçasıdır ve deniz seviyesinden 2.814 m yükseklikle Suriye'nin en yüksek noktasıdır.

Hafız Esad yönetiminin ilk yıllarında ülkedeki tüm gruplarla ilişkiler geliştirerek ılımlı bir politika izlemeye çaba göstermiş ve kamuoyunda ağırlığı olan kişileri karşısına almamaya özen göstermiştir. Fakat sonraki yıllarda ordunun birçok alanda faal olması ve yolsuzlukların artması halkta birtakım hoşnutsuzluklara sebebiyet vermiştir. Bu dönemde “Müslüman Kardeşler”^{*} hareketi, özellikle Hama, Humus ve Halep gibi kuzey şehirlerinde güçlenip ülkenin Aleviler tarafından yönetildiğini, yönetimde olan Sünni bakan ve görevlilerin göstermelik olduğunu ve Esad’ın İslami değerleri önemsemediğini öne sürerek bilinirliğini artırmıştır. Hareket, bir süre sonra önemli mevkilere sahip olan Alevilere karşı suikast girişimlerine başlamıştır. Bu duruma verilen cevap çok farklı olmazken Suriye’de şiddet, karşı şiddetin tetikleyicisi olmuş ve özellikle kuzey şehirleri savaş alanına dönmüştür(Reilly, 2018, 111). Suriye’yi bu raddeye getiren faktörlerden biri de Lübnan iç savaşına müdahale etmesi olmuştur. 1975 yılında 28 Filistinli mültecinin öldürülmesine kadar Lübnan, Arap ülkeleri arasında demokrasinin etkin işlediği ülke olarak bilinmekteydi. Ancak etniğe ve mezheplere dayanan parçalı yapısı Lübnan’ın daima kırılgan bir konumda kalmasına neden olmaktaydı. Nitekim azınlık grup olan Hristiyan Marunilerin yönetimde Sünni ve Şii Müslümanlara oranla daha etkin olması ve hızla artan Filistinli mülteci nüfusu ülkedeki dengeleri değiştirmiştir. Filistin Kurtuluş Örgütü gerillalarının da Lübnan’a gelmesiyle tansiyon iyice yükselmiştir(McHugo, 2015, 167).

Patlak veren iç savaşa müdahil olan devletlerden biri de Suriye olurken Arap dünyasında ortaya çıkan çok kutuplu ortam, İsrail’in Lübnan üzerindeki emelleri ve Lübnan’ın Suriye’nin istikrarsızlaştırılması için araç olarak kullanılabileceği ihtimali, Suriye’yi Lübnan’a müdahale konusunda harekete geçirmiştir. Suriye, eğer Lübnan’da başarılı olursa, Orta Doğu’daki güç dengelerini de kendi lehine çevireceğine inandığı bir fırsat yakalamıştı. Zira Suriye’nin ekonomisi ve askeri yapılanması birçok Arap devletinden iyi konumdaydı ve bu inisiyatifi alabilecek yegâne Arap ülkesiydi(Lawson, 1984, 456). Ancak Hafız Esad Lübnan’a Hristiyan azınlıktan yana bir müdahalede bulunarak Filistin Kurtuluş Örgütü’nün desteğini alan Müslümanların yönetime karşı

^{*}**Müslüman Kardeşler**, Mısır’da kurulan ve bazı Ortadoğu İslâm ülkelerinde de faaliyet gösteren dinî-siyasî bir teşkilât ve hareket.

başarı elde etmelerini engellemiştir. Esad'ın bu tercihi ülke içindeki muhalefetin savlarını çok daha sert bir biçimde ortaya koymasına ve destekçilerinin artmasına katkı sağlamış ve Arap dünyasında Filistin davasına “ihamet” olarak değerlendirilmiştir. Suriye yönetiminin Lübnan'da takındığı tavır Müslüman Kardeşler'in popülaritesini daha da artırmıştır(Reilly, 2018, 110). 1979 yılının Haziran ayına gelindiğinde Esad güçleri ve muhalifler arasındaki çatışmalar yeniden şiddetlenirken Müslüman Kardeşler'in Halep'te silahsız askeri öğrencilere karşı gerçekleştirdiği saldırı hükümet karşıtları açısından etkili bir eylem olarak görünmüşse de kurbanların genç ve silahsız oluşu, hükümete hem kırsal alandan hem de kentli tüccarlardan destek gelmesini sağlamıştır. Muhaliflere Suudi Arabistan, Irak ve Ürdün gibi çevre Arap ülkelerinden gelen desteğe karşılık 1979 İslam Devrimi* ile yeni bir politik yapılanma içerisinde olan İran, bu dönemde Suriye yönetiminin yanında olmuştur. Suriye içindeki Sünni muhafazakârların yanı sıra sol gruplar ve başını seküler aydınların çektiği birtakım bağımsız sivillerde hükümete muhalif olmuş ve yönetim karşıtlarının sayısı gün geçtikçe artmıştı. Muhaliflerin en etkili kanadı olan Müslüman Kardeşler 1980 senesinde Başkan Hafız Esad'a karşı bir suikast girişiminde bulunmuş ancak başarılı olunamamıştır. Bu girişim Esad yönetiminden çok sert sert şekilde karşılık görmüş ve Palmyra Tadmur Hapishanesi'nde bulunan yüzlerce Müslüman Kardeşler üyesi, Hafız Esad'ın kardeşi Rifat Esad'a sadık güçler tarafından öldürülmüştür. Bu olaydan bir ay sonra ise 49. Madde olarak bilinen Müslüman Kardeşler örgütüne üye olmanın cezasını idam olarak öngören yasa yürürlüğe girmiştir(Lund, 2011, 10).

Alınan katı önlemlere karşın ülkedeki muhalif blok çoğunluğunu Müslüman Kardeşler'in oluşturduğu İslami Kurtuluş Cephesi çatısı altında bir kez daha yapılanıp ana amaçlarını rejimi devirmek olarak belirlemişlerdir. Muhalifler ilerleyen aylarda güçlü oldukları kuzey vilayetlerinde silahlı bir direniş başlatmak için uğraş verirken hükümet güçleri de ev ev eylemci ve silah aramaya başlamıştır(Reilly,2018, 112). Hükümeti devirmek isteyen gruplar bombalama eylemlerine başvururken 1981 Ağustos ayında Suriye Meclisi de bombalanan yerlerden olmuştur. Bunu Hava Kuvvetleri'nin komuta karargâhı ve güvenlik binası izlemiştir. 1982'nin Şubat ayında muhalifler Hama

***İran İslam Devrimi veya İran Devrimi**, 1979 yılında İran'ın Muhammed Rıza Pehlevi liderliğindeki bir monarşiden, Ayetullah Ruhullah Humeyni yönetiminde İslam hukuku ve Şii mezhebi görüşlerini esas alan İslam Cumhuriyeti kurulmasına dönüşen hareketin adıdır.

şehrinin kontrolünü ele geçirse de bu durum fazla sürmeyip Rıfat Esad'ın emri altındaki güçler tarafından top ve tank kullanılarak geri alınmıştır(Lund, 2011, 10). Esad güçlerinin muhaliflere karşı müdahalesi çok sert olmuştur. Öyle ki; hava destekli yapılan operasyonlardan kaynaklanan resmi ölü sayılarını hükümet hiçbir zaman vermezken bu saldırılarda 5 bin ile 40 bin arasında hayatını kaybeden insan olduğu tahmin edilmektedir. Hama'da yaşananlardan sonra Suriye istihbarat servisi Muhaberat her yerde görünürken Suriye tam anlamıyla bir "polis devletine" dönüşmeye başlamıştır. Bir yandan baskı devam ederken diğer taraftan Hafız Esad'ın müttefik kazanma çabaları da hız kazanmıştır. Şeyh Ahmet Kuftaro ve Şeyh Said Buti gibi önde gelen din adamlarının yanı sıra tıpkı Şam'da olduğu gibi Halep'te de tüccar sınıfını yanına çekmeye gayret göstermiştir (McHugo, 2015, 212).

1982 Hama müdahalesi ile ülkedeki muhalif yapılar kırılğan ve kontrol edilebilir hale gelince Suriye dış politikada daha etkili bir aktör haline gelmiştir. 1989 yılında Suudi Arabistan'da imzalanan Taif Antlaşması ile Lübnan üzerindeki etkisini iyiden iyiye hissettiren Suriye, BAAS hareketinin 1968 darbesiyle iktidara geldiği Irak ile başlangıçta olumlu ilişkiler geliştirmiş olmasına rağmen Irak'ın 1981 yılında İran'a açtığı savaşta İran tarafında yer almıştır. Ayrıca, Irak'ın 1990'da Kuveyt'i işgaline de karşı çıkan ülkeler içerisinde yer almıştır. 1990'larda Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle ABD'ye karşı dengeleyici bir güçten mahrum kalan Suriye, önce Mısır ile olan ilişkilerini geliştirerek İsrail işgali altında olan Golan Tepeleri konusunda uluslararası destek sağlamaya çalışmıştır. Bu kapsamda ABD'yle de ilişkiler geliştiren Hafız Esad, Cenevre'de bir kez Başkan George H. Bush ile buluşurken iki defa da Başkan Bill Clinton ile görüşmeler yapmıştır(Reilly, 2018, 115).

1990'lar Suriye'de istikrarsızlığın yükselişe geçtiği yıllar olmuş, bu dönemde Sovyetler Birliği'nin ardılı olan Rusya'dan finansal destek alamayan hükümet kendi kaynakları ile idare etmek zorunda kalmıştır. Hafız Esad'ın sağlık durumunun kötüleşmesi de yönetime olumsuz yansıyan parametrelerden biri olmuştur. Zamanla Rusya ile ilişkiler tekrar gelişirken özellikle askeri alanda yeniden iş birliklerine girilmiş ve Hafız Esad, Sovyetler Birliği'nin dağılışından beri gitmediği Moskova'ya 10 yıl sonra 1999'da bir seyahat gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretten kısa süre sonra Hafız Esad 10 Haziran 2000 tarihinde ölmüş ve yerine oğlu Beşar Esad, yeni Suriye Devlet Başkanı

seçilmiştir(Lund, 2019, 12). Yeniliklere açık biri olarak reformlar gerçekleştireceğini ve iktisadi bir rahatlama getireceğini vaat eden Beşar Esad, devletin başına geçtiğinde hem halkta hem de BAAS Partisinde etkin olan kişilerin çocuklarında yeni bir arayış baş göstermişti ve Beşar Esad'ın bu rolü üstlenebileceğine inanılmaktaydı. Esad, ülkenin tüm sorunlarından dem vurarak bazen eleştirel, bazense yapıcı bir üslupla gerçekleştirdiği konuşmasında Golan Tepeleri'ni terk etmedikçe İsrail ile bir barış anlaşması olmayacağına, ülkenin şeffaflığa ihtiyacı olduğuna, eksiklerini gören ve üstüne giden bir yapıya kavuşmaları gerektiğine ve özüne dayanan kültürel bir yapıya ihtiyaç duyduklarına değinmiştir(McHugo, 2015, 218-219).

Beşar Esad, yönetiminin ilk yıllarında Mısır ve Suudi Arabistan gibi çevre Arap ülkeleriyle iyi ilişkiler geliştirmiş ve enerji anlaşmalarına imza atmıştır. Batı sempatisinde bir yol izleyen Esad, kadim müttefikleri Rusya'yı ancak 5 yıl sonra ziyaret edebilmiştir. Fakat İran'la olan olumlu ilişkileri artan bir ivmeyle devam etmiştir(Lund, 2019, 13). Beşar Esad'ın ülke içindeki birtakım sivil hareketlenmeleri göz ardı edip yasaklayıcı kanunlara rağmen müdahale etmemesi, muhalifler için cesaret veren bir gelişme olmuştur. Entelektüellerin ve sivil toplum öncülerinin katılımı da bu tip hareketlerin hızlanarak devam etmesine katkı sağlamıştır. Bu dönemde hapiste olan siyasi suçluların serbest bırakılması, sürgünde olanların ülkeye dönmelerine izin verilmesi gibi talepler hükümete iletilirken Kürt kökenli insanlar da uyrukluk hakları konusundaki isteklerini dile getirmişlerdir. Basın özgürlüğü alanında da ilk kez bir bağımsız yayına izin verilmesi Suriye'nin demokratikleşme alanındaki çabalarına eklenen maddelerden biri olmuştur. Genç Beşar Esad, özgürlükten ve açıklıktan yana bir tavır sergilerken babasıyla uzun zaman mesai yapmış olan kişilerden Esad'a sert uyarılar gelmeye başlamıştır(Reilly, 2018, 122-123). Muhaberat başkanının böyle devam ederse yönetimde fazla kalamayacağını Esad'a söylemesi, 2001 yılı yazında kısıtlamaların yeniden görünmeye başlamasına neden olmuştur. Entelektüellere ve aktivistlere yönelik tutuklamalar başlamış ve Suriye'nin açık toplum olma çabaları darbe almıştır(McHugo, 2015, 223).

Dış politikada ise babasından farklı bir yol benimseme niyetinde olsa da El Aksa İntifadası'nda Filistinli direnişçilere verdiği destek ve ABD'nin Irak'ı işgaline şiddetle karşı çıkması, Beşar Esad'ı Batı gözünde sorun çıkaran bir adam haline getirmiştir.

ABD'nin Orta Doğu'yu yeniden şekillendirme siyasetinde Suriye, bu yapılandırmadan payını alacak ülkeler arasında ilk sıralara yükselmiştir. 2004 yılının Mayıs ayında ABD, Suriye'ye yönelik yaptırımlarına başlarken aynı yılın eylül ayında Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Lübnan'da bulunan tüm yabancı askeri birliklerin çıkarılması kararını kabul etmiştir. Bu karardan etkilenecek ilk ülke olarak 1976'dan beri Lübnan'da askeri birlik bulunduran Suriye dikkat çekmiştir. ABD, Fransa ve Suudi Arabistan'ın baskılarına daha fazla kayıtsız kalamayan Beşar Esad, Nisan 2005'te birliklerin çekilmesi yönünde emir vermiştir. Batı'nın Lübnan politikasında etkili olmasını istemediği Suriye, Hizbullah* ve İran ile ilişkilerini kuvvetlendirerek Lübnan'da dolaylı aktör olmaya devam etmiştir. Bu dönem Rusya'nın da ABD'ye dair şikâyetlerinin biriktiği bir zaman dilimi olmuş ve Suriye, Rusya yakınlaşması daha da belirgin hale gelmiştir(Lund, 2019, 14). Lübnan Devlet Başkanı Refik Hariri'ye 2005 yılında bombalı bir suikast yapılması Lübnan'da Suriye karşıtı büyük çaplı gösterilere neden olurken BM suikast üzerine derin bir araştırma başlatmıştır. Gelen baskıları göğüsleyip yönetimdeki devamlılığını sağlamak adına başkan yardımcısı Abdülhalim Haddam'ı görevinden alan Esad, Suriye karşıtı bir lig oluşturulduğunu ve başta ABD olmak üzere Suriye'nin istikrarsızlaştırılmasına çalışıldığını, kendilerinin bu suikastla bir alakalarının olmadığını öne sürmüştür. Bir yıl sonra İsrail'in Lübnan'ı işgal girişimine direnen, böylelikle Arap dünyasından da sempati toplayan Hizbullah lideri Hasan Nasrallah'a en somut desteği veren Arap ülkesi Beşar Esad'lı Suriye olmuştur. Bu girişimler Suriye lideri Beşar Esad'ı halk nazarında emperyalist güçlere direnen ve akıllı bir siyaset izleyen kişi konumuna getirmiştir. Suriye, 2006 yılına gelindiğinde komşusu olan Irak'la ilişkilerini yeniden geliştirme yoluna gidip ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra kurulan hükümetle yakınlık kurmuştur. Irak'taki yeni hükümeti Şii çoğunluğun kurması, İran'la da iyi ilişkiler içinde olan Suriye için bölgesel müttefiklikler kurmanın yolunu açmıştır. Aynı zamanda kuzey komşusu olan Türkiye'yle, özellikle ekonomik alanda kurduğu iş birliği her iki ülkeye de katkı sağlamıştır. Irak'ın kuzeyinde kurulan otonom Kürt yönetimi hususunda kayda değer Kürt nüfusu olan hem Suriye hem de Türkiye etkin aktörler olmuşlardır. Ayrıca Suriye

***Hizbullah**, Lübnan'da bulunan hem sivil hem de askeri kanadı olan Şii inançlı siyasi ve askeri parti. 1982 yılında İsrail'i işgal etmekte olduğu Güney Lübnan'dan çıkartmak ve yıkmak amacıyla kurulmuştur.

ve İsrail arasında tekrar başlatılan gizli barış görüşmelerinde Türkiye, aracı rol üstlenmiştir(Reilly, 2018, 131). 2009’da Suudi Arabistan kralı Selman, Suriye’yi ziyaret etmiş ve iki ülke arasındaki ilişkilerde olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Aynı dönemde Amerikan başkanlığına Barack Obama’nın gelmesi Suriye’ye uygulanan yaptırımlarda gevşemelerin gerçekleşmesini sağlamıştır. Yine aynı yıl Türkiye ile askeri iş birliği anlaşmasına imza atılmıştır(McHugo, 2015, 231).

Beşar Esad’ın, yönetiminin ilk yıllarında özellikle babasına yakın olan Abdulhalim Haddam ve Mustafa Talas gibi tecrübeli kişilerle istişare edip erki biraz daha yayması, onu tek adam yönetiminden uzak müzakereci bir lider konumuna getirmiştir. Ancak ilerleyen yıllarda babasının döneminde etkin olan kişileri ya emekli ederek ya da daha az aktif olabilecekleri görevlere getirerek kendisi ve ailesi etrafında toplanan bir siyasi yapı inşa etmiştir. Bu yapının kilit isimleri, Cumhuriyet Muhafızları birliğinin başında olan küçük kardeşi Mahir Esad, kız kardeşi Büşra Esad’ın eşi Asıf Şevket ve ülke ekonomisinin yüzde 60’ına hükmeden kuzeni Rami Mahluf olmuştur. Şam, Humus, Halep ve Lazkiye’de ortaya çıkan yeni yüksek gelir grupları Beşar Esad’a desteklerini sunarken Hafız Esad döneminde kırsal alanda yaşayan insanlara sağlanan sübvansiyonlar kesilerek şehirli bir ekonomiden yana yol izlenmiştir. Ancak kırsalda hayatlarını devam ettirmeye çalışan insanların karşılaştıkları zorluklar bir süre sonra onların farklı ülkelere veya büyük şehirlere göç etmelerine yol açmıştır. Ülkede üniversite mezunlarının artmasına karşıt olarak istihdamda yaşanan sorunlar ve evlenme niyetinde olan gençlerin ekonomik sebeplerden dolayı buna güç yetirememesi BAAS politikalarını sorgulatmaya başlarken bu dönemde Başkan Esad’ın yolsuzluklara karıştığına olan inanç artmıştır(A.g.e, 2015, 234-235).

2.1.1.1. Arap Baharı ve Suriye’ye Sıçrayışı

“Arap Baharı” ilk kez Amerikalı siyaset bilimci Marc Lynch’in Foreign Policy dergisinde yazmış olduğu makalesinde Ortadoğu’daki yönetimlere karşı başlatılan ayaklanmaları ifade etmek için kullanılmıştır.

2010 yılında Tunus’ta bir seyyar satıcı olan Muhammed Buazizi’nin, arabasına ve mallarına belediye görevlileri tarafından el koyulup kendisinin de aşağılanmasına tepkisi, polis ve hükümet binası önünde kendisini yakarak olmuştur. Bu eylem önce Tunus’ta ardından da otokratik liderler tarafından yönetilen diğer Arap ülkelerinde

infiale yol açmıştır. Tunus lideri Zeynel Abidin bin Ali, gösterilerin ülkenin her yerine yayılmasıyla Suudi Arabistan'a gitmiş ve Arap Baharı protestoları sonucunda yönetimden indirilen ilk kişi olmuştur(Mushtag ve Afzal, 2017, 7). Bu yönetim karşıtı gösteriler Tunus'tan sonra Mısır ve Libya'da ardından da Suriye, Yemen, Bahreyn ve Cezayir'de büyük çaplı halk hareketlerine dönüşmüştür.

Tunus ve Mısır'da meydana gelen ayaklanmaların sonucunda mevcut yönetimlerin yerlerinden edilmesi Suriyeli muhalifler için önemli bir cesaret kaynağı oluşturmuş ve Mart 2011'de Şam'ın hemen güneyinde küçük bir şehir olan Dera'da yolsuzluklara ve suistimallere son verilmesi talebiyle hükümete ve güvenlik güçlerine karşı protestolar başlamıştır. Hükümetin protestoculara sert müdahalesi kısa zamanda gruplar arasındaki gerginliği tırmandırarak taraflar arası bir çatışmaya dönüştürmüş ve ülke iç savaşa girmiştir(Ford, 2019, 6). Protestolara karşı bir yandan askeri müdahaleler gerçekleşirken öte yandan 1963 yılından beri yürürlükte olan olağanüstü hâl uygulamasına son verilmiş; bir uyruğa sahip olmadan hayatlarına devam eden 300 binin üzerinde Kürt nüfusa Suriye vatandaşlığı verilmiş; İslami tepkileri kontrol altına almak için okullarda başörtüsüne izin verilmiştir. Ancak bu değişim kararları da halk nezdinde bir kabul görmemiştir(Orhan, 2011, 10). Muhalif güçlerin ülkenin yüzde 40'ını kontrol altına aldığı 2012 yılında mevcut Suriye yönetimi en sıkıntılı dönemini yaşarken ABD'nin yardımıyla Katar'da Suriye Ulusal Koalisyonu(Esad yönetimi karşıtı gruplar tarafından) kurulmuştur. Bir ay sonra da Marekeş'te Suriye'nin Dostları adı altında 90 ülkeden oluşan grup Ulusal Koalisyon'u Suriye'nin meşru hükümeti olarak tanıdıklarını bildirmişlerdir. Suriye'de muhalif silahlı grupların parçalı yapısına son vermek amacıyla Aralık 2012'de Antalya'da 500 kadar katılımcının dahil olduğu toplantı, 30 kişilik bir temsil heyetinin seçilmesiyle ve Yüksek Askeri Konsül'ün kurulmasıyla neticelenmiştir(Demir ve Rijnoveanu, 2013, 59).

2013 yılına gelindiğinde çatışmalar daha da şiddetlenirken özellikle ordudan ayrılan subay ve askerlerin çabalarıyla muhaliflerin eline geçen bölgeler, birer birer kaybedilmiş ve hükümet güçleri etkisini göstermeye başlamıştır. Çatışmaların başladığı dönemde muhaliflere sözlü destek açıklamalarında bulunan Batı ülkelerine 2011 yılının ikinci yarısında Suudi Arabistan, Katar ve Türkiye'de katılmıştır. Ancak 2013 yılına değin herhangi bir dış müdahale meydana gelmemiştir. Suriye protestoları bu tarihten

sonra ülke içi bir durum olmaktan çıkmış ve ‘Soğuk Savaş’ dönemini hatırlatan vekalet savaşlarının yaşanmaya başladığı bir bölge haline gelmiştir. Batı ve Ortadoğudaki müttefikleri, muhaliflere silah ve eğitim yardımıyla bulunurken Suriye mevcut hükümeti eski müttefikleri Rusya ve İran’dan maddi ve askeri yardım görmüştür. Yabancı aktörlerin devreye girmesiyle karşıt gruplar arasındaki çatışmalar daha da şiddetlenmiştir. Merkezi yapısını yitiren ve çoklu fraksiyonlara ayrılan Suriye’nin bütünlüğünün korunması ve iç savaşa son verilmesi amacıyla düzenlenen uluslararası tartışma meclislerinden de hiçbir sonuç çıkmamıştır(Kinninmont, 2014, 48).

Suriye hükümeti 2013 yılında muhalifler karşısında iyice zayıflamış durumdayken iç savaşa müdahil olan İran, önce Hizbullah eliyle daha sonra da farklı bölgelerden getirdiğı milislerle hükümetin savaşacak insan gücüne olan ihtiyacını karşılamıştır. Rusya ve İran’ın desteğıyle Fırat’ın batı şeridini kontrol altına alan Beşar Esad hükümeti, kazanımlarını daha da artırarak ne bir güç paylaşımına ne de dışarıdan dayatılmış reform çağrılarına razı olmayacağını göstermiştir. Ayrıca, Rusya menşei olan birtakım savunma şirketlerinin sağladığı paralı askerler de Esad yönetimine destek sağlamışlardır(Ford, 2019, 5-6). ABD, Esad yönetiminin kimyasal silah kullandığını iddia ederek Suriye’yi bombalarken İsrail de Hizbullah’tan gelmesi muhtemel silah desteğini engellemek için Suriye’de hava saldırıları gerçekleştirmiştir. Bu saldırılara ilaveten Rusya hava güçlerinin Beşar Esad lehine iç savaşa müdahil olup tarihi şehir Halep’i bombalaması Suriye’yi harabe bir ülkeye dönüştürmüştür.

Rusya’nın Suriye’ye desteğı tarihsel ortaklıktan ziyade Ortadoğudaki eski etkisini gösterme çabasına dayanmaktadır. Arap Baharı devrimlerinin adreslerinden olan Libya’da NATO’nun müdahalesi Rusya’yı Suriye’de eylemsiz kalmak hususunda endişelendirmiş ve olası bir güç dengesinin bozulmasının önüne geçmeyi amaçlamıştır. Ayrıca 2003 yılında ABD’nin Irak’ı işgal etmesi, Rusya’nın Irak’ta olan yatırımlarının sekteye uğramasına sebep olmuş ve Rusya’nın Irak’tan 18 Milyar dolarlık borcunun tahsil etmesini engellemiştir. Aynı senaryoların Suriye’de karşısına çıkmasını istemeyen Rusya, tüm desteğıyle hükümetin yanında yer alırken Çeçen direnişinden arta kalan bir takım grupları da Suriye’ye muhalif gruplara yönlendirerek hem Kafkasya’da hem de Orta Asya’da ülke içi olası tehditleri yok etme yoluna gitmiştir(Lund, 2019, 19).

Suriye iç savaşının getirdiği otorite boşluğunu doldurmaya çalışan aktörlerden biri de 2004 senesinde Irak'ta "Amerikan işgalini sonlandırmak, Şii etkinliği kırmak, şeriatı hâkim kılmak ve hükümeti düşürmek" gibi emellerle El Kaide'nin bir parçası olarak kurulan 2014 yılına gelindiğinde ise El Kaide'den ayrılan DAESH olmuştur. Protestoların ve istikrarsızlıkların bir süre etkin olduğu Irak, Libya ve Suriye'de faaliyet gösteren DAESH, Irak'ta kısa sürede güçlenip Irak ordusundan kalan hafif ve ağır silahları ele geçirerek bölgede nüfuzunu arttırmıştır. Özellikle petrol alanlarını ele geçirerek kendisini ekonomik anlamda rahatlatan bir kaynağa sahip olmuştur. Daha sonra Suriye'deki iç karışıklıktan yararlanarak Humus, Halep ve Rakka kentlerini kısa sürede kontrol altına almıştır. Radikal grupların oluşturduğu ve bölge halklarına karşı zalimce bir tutum benimseyen örgüt, farklı zamanlarda birçok ülke tarafından terör örgütleri listesine alınmıştır(Ünsal-Olçar 128-130).

2015 yılında DAESH'e karşı yapılan operasyonlarda daha etkin bir yol izlemek isteyen ABD ve koalisyon güçleri, kara gücü olarak da ağırlıklı Kürt grupların oluşturduğu YPG ile ortak bir harekât yürütme kararı almıştır. ABD'nin terör örgütleri listesinde bulunan PKK ile YPG'nin gizli olmayan kuvvetli bağlarına rağmen yapılan bu tercih Türkiye tarafından büyük tepkiyle karşılanmıştır. Suriye'de o zamana değin paralel bir görüşe sahip olan ABD ve Türkiye'nin politikaları birbirine tamamen zıt hale gelmiş ve Türkiye, Rusya ile anlaşarak kuzey Suriye'ye bir operasyon düzenleyip DAESH'in kontrolünde olan sınırlı bir bölgeyi ele geçirmiştir. 2016 yılı itibariyle Türkiye'nin Suriye politikası, güneyinde oluşabilecek bir koridora engel olmak ve olası göçmen akınları önleme yönüne evrilmiştir. Bu doğrultuda 2018 yılında 'Zeytin Dalı' harekâtını gerçekleştiren Türkiye, YPG/PYD'nin kontrolü altında bulunan Afrin bölgesinin etrafını kısa sürede kuşatarak YPG/PYD milislerini bölgeden çıkarmıştır. Etki alanını genişletmeye çalışan Türkiye, Suriye hükümetinden kaçarak İdlib gibi dar bir alana sıkışan insanların yeni bir göç akınına sebep olmalarını engellemek için hükümet ve Rus güçleri ile Heyet Tahrir Şam, El Nusra gibi DAESH ve El Kaide ile bağlantılı oldukları düşünülen radikal grupların da aralarında bulundukları muhalifler şemsiyesi altında toplanan hükümet karşıtı güçler arasında askeri bir tampon bölge oluşturarak çatışmaların bertaraf edilmesine çalışmaktadır(Ford, 2019, 7).

2.1.1.2. Suriyeli Mülteciler

Birçok ülke ve aktörün müdahil olduğu Suriye İç Savaşı, dünya çapında büyük bir mülteci ve sığınmacı sorununa neden olmuştur. 2011’de başlayan küçük çaplı yer değiştirmeler 2015 yılında eşi görülmemiş sayılara ulaşırken 2022 yılına gelindiğinde 6,7 milyon Suriyelinin, mülteci ya da sığınmacı statüsünde farklı ülkelere yerleşmek zorunda kaldığı görülmüştür. Başta Suriye’ye komşu ülkeler olan Türkiye, Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır olmak üzere Avrupa ülkelerine de (büyük bir kısmı Almanya’ya) azımsanmayacak sayıda sığınmacı-mülteci akını yaşanmıştır. 2011 yılından bu yana yurtdışında doğmuş Suriyeli çocuk sayısının da 1 milyona ulaştığı bilinmektedir. Ülkeyi terk etmek zorunda kalanların yanı sıra özellikle 2017 ve 2018 yılları arasında muhalifler ile hükümet güçleri arasındaki çatışmalara sahne olan İdlib’de 1,2 milyon kişi de ülke içinde yerinden edilmiş durumda ve iç savaşın çıktığı tarihten beri 6 milyonun üzerinde Suriyeli ülke içinde yer değiştirmiştir(Yassin, 2019, 10).

Savaşın getirdiği yıkımın, kontrol edilebilir seviyeleri çoktan aştığı Suriye’de hayatlarını idame ettirmekte zorlanan insanlar çareyi ülkelerini terk etmekte bulmuştur. Ancak geçen süre zarfında koşulların iyileşmemesi, Suriyelilerin kendi ülkelerine dönmelerini zorlaştırmaktadır. Dünya Bankası 2021 yılı verilerine göre 12,4 milyon Suriyeli yiyecek sıkıntısı çekmektedir. Kademeli olarak her yıl daha da yükselen sayılar 2018 yılından bu yana yaşanan çatışmalarda bir azalma olmasına rağmen kalıcı bir çözümün gelmemesi ve Suriye ekonomisinin iç savaş öncesine oranla çok daha zayıf bir konumda olması insanların evlerine dönmek için güven sorunları yaşamalarına neden olmaktadır.

Suriyeli sığınmacı ve mültecileri ağırlayan ülkelere bakıldığında gelinen son aşamada 3,6 milyon Suriyeliye ev sahipliği yapan Türkiye, dünyada en fazla sığınmacı ağırlayan ülke konumundadır. Uluslararası koruma altında olan ve Türkiye’nin 24 Ağustos 1951’de taraf olduğu Cenevre Sözleşmesi’ne coğrafi kısıtlama getirmesiyle Türkiye’de sığınmacı ya da misafirler olarak adlandırılan Suriyeli mültecilerin uluslararası yasalarla çelişen bu durumu BMMYK’in tavsiyesi üzerine 2012 tarihli genelge ile “geçici koruma altında olan yabancılar” olarak değerlendirilmiştir(Erdoğan, 2021, 8).

Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacılar ilk zamanlarda onlar için oluşturulan kamplara yerleştirilirken bir süre sonra önü alınamayan mülteci ve sığınmacı akınlarıyla artan sayılar, Suriyelilerin Türkiye'nin bütün şehirlerine dağılmalarına neden olmuştur. Suriyeli mülteciler ağırlıklı olarak hayatlarına hemen Suriye sınırında bulunan şehirler ile birlikte istihdamın daha çok olduğu metropollerde devam etmektedirler. Türkiye Suriyeli mülteci ve sığınmacıların büyük bir bölümünü ağırlarken uluslararası dayanışma ve sorumluluk paylaşımı konusunda çağrılar yapmaktadır. Bu çağrılara kısmi de olsa cevap veren Avrupa Birliği'nin Suriyeli mültecilere kullanılması için 2016 yılından başlayarak sonraki 4 yılda Türkiye'ye aktarmış olduğu 3+3 milyar Euro'luk kaynak, Sosyal Uyum Programı kapsamında sığınmacı ve mültecilerin beşerî ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla kullanılmaktadır. Sosyal Uyum Programı çerçevesinde kamplarda yaşamayan her Suriyeli mülteciye aylık 120 lira maddi yardım yapılmakta ve yardımlar Kızılay ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın koordinatörlüğünde yürütülmektedir(Erdoğan, 2020, 96). Ayrıca, AB Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen, Haziran 2021'de Brüksel'de düzenlenen AB Liderler Zirvesi'nde, 2024 yılına kadar mültecilerin desteklenmesi hususunda Türkiye'ye 3 milyar Euro daha aktarılacağını bildirmiştir(AA, 2021).

Türkiye sığınmacı ve mültecilerin sağlık hizmetlerinden azami derecede yararlanmasına dikkat eden ülkelerin başında gelirken 2019 yılı kasım ayında SARS-COV2(COVID-19) salgını ortaya çıkmıştır. Tüm ülkeleri ekonomik ve sosyal anlamda derinden etkileyen bu salgın sürecinde Türkiye hem kendi vatandaşlarına hem de en savunmasız gruplardan olan sığınmacı ve mültecilere, hizmet sunmaya çalışmıştır. Ancak pandeminin getirdiği ağır koşulların mültecilik ile birleştiği noktada geçici koruma altında olan bu insanların yiyecek, kıyafet, barınak ve hijyen gibi temel ihtiyaç ürünlerine dahil ulaşması zorlaşmıştır(UNHCR 3RP, 2021).

İlk sığınmacı ve mültecilerin Türkiye'ye girişinden bu yana uzun zaman geçerken Suriyeli sığınmacı ve mültecilerin Türk toplumu tarafından kabullenilişi giderek azalan bir ivme ile seyretmektedir. Başlangıçta dini saiklerle ve dayanışma çerçevesinde bakılan bu durumun geçici olduğundan neredeyse herkes eminken Suriye'de hala kalıcı bir çözümün olmaması, Türkiye'de, Suriyeli sığınmacı ve mültecilerin ülkelere döneceğine olan inancı asgari seviyelere çekmiştir. Geçen yıllar

içerisinde Türkiye ekonomisindeki gerileyişle birlikte sığınmacı ve mültecilere olan bakışın ilk yıllara nazaran daha az hoşgörü barındırdığı görülse de genel kanının Suriyeliler açısından çok da olumsuz olmadığı bilinmektedir(Erdoğan, 2020, 58).

Türkiye’de eğitim alan Suriyeli çocuk ve gençlerin Türk akranlarına oranla daha çok zorluk çektikleri ve hem entegrasyon hem de dil bakımından birtakım sorunlarla karşılaştıkları görülmektedir. Ayrıca çoğunluğu Suriye’de kırsal alanlardan gelen ve Suriye’nin elit kesimine nispeten eğitime kendi ülkelerinde de ulaşmaları daha zor olan bir gruba ait olmaları, çocuk ve genç eğitiminin yanı sıra yetişkin eğitim seviyesinin de düşük kalmasına neden olmaktadır. Zira şartlar elverişli olsa dahi eğitim hayatına katılmayan bir çoğunluk mevcuttur. Türkiye’deki Suriyeli nüfusta eğitim seviyesinin düşük olmasının sebeplerinden biri de 2014 ve 2016 yılları arasında 700 bin kişinin Avrupa’dan sığınma bulmuş olması ve bu geçen kişilerin görece daha eğitilmiş ve donanımlı insanlar olmalarıdır(Erdoğan, 2019, 8).

Lübnan 1 milyona yaklaşan insan sayısı ile Türkiye’den sonra en fazla Suriyeli mülteci ve sığınmacıyı ağılayan ülke konumundadır. 2006 yılında İsrail’in Lübnan’ı işgal girişiminde meydana gelen çatışmalar sürerken Suriye, Lübnanlı mültecilere kapılarını açmış ve gelen tüm Lübnanlılar ile yakından ilgilenmiştir. Suriye iç savaşı başlangıcında Lübnan da Suriyeli sığınmacı ve mültecilere kapılarını açıp gelen kişiler kamplara yerleştirilerek tüm ihtiyaçları karşılanmaya çalışılmıştır. Ancak yıllar geçtikçe Suriye’deki savaşın son bulmaması, ekonomik yükün giderek artması ve Lübnan’ın Filistinli mülteci tecrübeleri Lübnan’ı yasal kısıtlamalara gitmeye ve Suriye’den gerçekleşecek geçişleri minimuma indirmeye itmiştir(Andersen, 2016, 16). Lübnan’a sığınma talebiyle giren Suriyeliler 6 aylık geçici bir oturum almaktadırlar. Edinmiş oldukları geçici yerleşim hakkı ilk 6 ayın sonunda ücretsiz olarak bir kez daha yenilenebilmektedirler. Ancak bir yılın ardından Lübnan’daki kalış süresini uzatmak isteyen 15 yaşının üzerindeki her Suriyeli 6 ay için 200 dolar ödemek zorundadır. Maddi yükümlülükler yerine getirilemediğinden dolayı Suriyeli sığınmacı ve mültecilerin yarısı kaçak olarak Lübnan’da hayatlarına devam etmekte ve Lübnan’da doğan her üç bebekten ikisi doğum sertifikasına sahip değildir(ADMİGOV, 2020 12).

Lübnan, bulunduğu coğrafyada çatışmaların sıklıkla yaşanması ve sözleşmenin getirdiği yasal yükümlülüklerden dolayı 1951 Cenevre Sözleşmesi’ni imzalamamıştır.

Suriyeli sığınmacı ve mültecileri ağırlamak Lübnan için ekonomik ve sosyal sorunlar ortaya çıkarırken özellikle su, elektrik ve çöplerin yok edilmesi konularında altyapı yetersiz kalmış ve evlerin kira bedelleri yükselmiştir(Andersen, 2016, 16). Covid-19 salgını, Lübnan'ı hem kendi vatandaşlarına hem de Suriyeli mültecilere hizmet ulaştırma konusunda çok zorlamıştır. Hükümetin kaynak ve imkânlarının yetersiz olduğu aşamada insanların kendi başlarına tedavi olma çabaları da elverişli olmayan ekonomik şartlar yüzünden yetersiz kalmaktadır. Lübnan hükümet hastanelerinin sağlık hizmeti sunmadığı Suriyeli sığınmacı ve mülteciler, BMMYK'nın Refik Hariri Üniversitesi ile yaptığı anlaşma kapsamında SARS-Cov2 ve diğer sağlık endişeleri konusunda yardım alsa da Suriyeli mültecilerin hijyen dahil birtakım temel sağlık hizmetlerine ulaşamadığı bilinmektedir(ADMİGOV, 2020, 15). Suriyeli sığınmacı ve mülteciler için hayati önem taşıyan meselelerden biri de eğitimidir. Lübnan Eğitim Bakanlığı sığınmacı ve mültecilerin geldiği ilk yıl azami seviyede ilgilenererek neredeyse bütün Suriyeli çocukların resmi eğitime erişmelerini sağlamıştır. Ancak giderek artan mülteci nüfusu ve kaynakların yetersizliği bu sorunu başa çıkılmaz bir hale getirmiştir. Lübnan'da Suriyeli mülteci ve sığınmacılar özelinde okula giden çocuklar ile henüz bir okul kaydı bulunmayan çocukların sayıları giderek birbirine yaklaşmaktadır(Andersen, 2016, 18). Lübnan mülteci kampı yapmama konusunda ısrarcı davranarak sığınma talebinde bulunmuş kişilerin kendi kendilerine geçinmelerini teşvik etmektedir. Lübnan'daki Suriyeli mülteciler ya uluslararası yardım kuruluşları vasıtasıyla ya da sivil toplum örgütleri aracılığıyla hayatlarını devam ettirmeye çalışmaktadır. Çalışan mülteciler ise çok düşük gelirler elde edebilmektedir.

1948 Arap-İsrail savaşından bu yana komşularından gelen mülteci geçişlerine alışmış olan Ürdün'ün, göreceli olarak daha istikrarlı bir ülke olması, başta Filistin olmak üzere Irak, Sudan, Somali, Libya Yemen gibi ülkelerden farklı dönemlerde mülteci akınlarına uğramasına neden olmuştur. Suriye'den gelen 650 bin kişilik mülteci ve sığınmacı grubu, Ürdün'ün 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 protokolüne imza atmamasından dolayı BMMYK ile 1998'de yaptığı ve 2014'te yenilediği anlaşma kapsamında 6 aylık geçici koruma statüsü edinen kişilerdir. Yasal olarak 6 ayın sonunda mültecilerin bir yasal hakkı kalmasa da Ürdün bu geçici koruma süresini genişletmiştir. Suriye'den Ürdün'e geçen sığınmacı ve mülteciler ağırlıklı olarak Suriye'nin

güneyinden; ilk ayaklanma hareketlerinin yaşandığı Dera ve Şam'dan gelen insanlardan oluşmaktadır.(Bank, 2016, 3-4).

Ürdün, 2013 yılında ciddi sınırlamalar getirdiği Suriyeli sığınma talebi alımını, 2016 yılında Rukban'da meydana gelen bombalı intihar saldırısı sonrasında askıya almıştır. Suriyeli mülteciler Ürdün'de İç İşleri Bakanlığı tarafından kayıt altına alınmakta ve biyometrik kart verilmektedir. Ürdün'de kayıt dışı yaşayan mülteciler farklı zorluklarla karşılaşabilmekte ve sağlanan hizmetlerden yararlanamamaktadır(JIF, 2018, 4-5). Ürdün'de Suriyeli mülteci ve sığınmacılar gelmeden önce de var olan ekonomik ve sistemsel sorunlar sığınma talebinde bulunan insanların gelişiyile açığa çıkmış ve toplumsal tepkilerin artmasına neden olmuştur. Uluslararası kuruluşlardan ve sivil toplum örgütlerinden gelen yardımların azalması çok da iyi şartlara sahip olmayan Ürdün'ü mülteci akınını yönetmek konusunda zora sokmuştur. Suriyeli çocukların dâhil edildiği Ürdün eğitim sistemi ihtiyaçlara cevap vermede yetersiz kalmış ve hem Suriyeli hem de Ürdünlü çocukların eğitime ulaşması zorlaşmıştır. Ürdün her ne kadar okul ve sınıf sayısını artırmaya çalışsa da kaynakları yeterli gelmemekte ve Ürdün'de bulunan okul çağındaki mülteci ve sığınmacı çocukların yüzde 40'ı okula gidememektedir(Francis, 2015, 9). Yine sağlık alanında da yaşanan sıkıntılar Suriyeli sığınmacı ve mültecilerin çoğunun sağlık hizmetlerine ulaşamamasına neden olmaktadır. Biyometrik kart kapsamında olan mülteciler sigortalı olmayan Ürdün vatandaşları ile aynı ücreti ödemek zorunda iken bu karta sahip olmayan Suriyeli mülteci ve sığınmacılar Ürdün vatandaşı olmayan yabancıların ödemekle yükümlü olduğu ücrete tabidir. 2016 yılından beri Suriyeli sığınmacı ve mültecilerin Ürdün'de sağlık hizmetlerine ulaşmaları giderek kötüleşmektedir (JIF, 2018, 8).

Suriyelilerin mülteci ve sığınmacı olmalarının arkasındaki nedenleri bir tarafa bırakarak çözüm arayışında olmak gerçekçi ve sürdürülebilir değildir. Temelde çözüm çok zor olmasa da kurumlar, ülkeler ve kişiler arasındaki tutarsızlıklar kalıcı çözümün olmasına engel olmaktadır. Zira hem Beşar Esad yönetimine hem de muhaliflere para ve silah yardımları yapılarak sürdürülebilir bir barıştan ziyade sürdürülebilir bir çatışma ortamı beslenmektedir.

2.1.2. Filistin ve Vatan Sorunsalı

Filistin Asya kıtasının güneybatısında Akdeniz'in hemen doğusunda yer alan kuzeyinde Lübnan, kuzeydoğusunda Suriye, doğusunda Ürdün, güneyinde Kızıldeniz ve güneybatısında Mısır bulunan bölgeye verilen isimdir. İlk yerleşim yerlerinden biri olduğu düşünülen Filistin, Kenanlılara, denizci göçmen bir topluluk olan Filistinlilere ve Yahudilere ev sahipliği yapmıştır. Sonrasında Romalılar, Müslümanlar, Haçlılar, Moğollar ve Müslüman Türkler tarafından ele geçirilmiştir. 7. Yüzyıldan beri ara ara kesintiye uğramış olsa da Müslüman devletler tarafından yönetilen Filistin, Osmanlıların 1. Dünya savaşını kaybedip geri çekilmesiyle 1918 yılından itibaren Büyük Britanya kontrolüne geçmiştir(Saleh, 2005, 5). Birleşik Krallık yönetimi altında ilk izlerini gördüğümüz ve bugün hala devam eden Filistinli mülteci sorunun nasıl ortaya çıktığını ve uzun yıllardır çözilemeyen Filistin-İsrail meselesini anlamak için 20.yüzyıl Filistin tarihine önem vermek gerekmektedir. Büyük Britanya'nın Filistin'de Araplara ve Yahudilere yönelik politikalarının Filistinlilerin yenilerek topraklarından çıkarılmalarında ve İsrail devletinin ortaya çıkmasında büyük etkileri olmuştur. Britanya yönetimi manda başlangıcında Araplar ile Yahudilerin barış içinde yaşayacaklarını söyleyip Siyonist amaçlara izin vermeyeceğini iddia etmiş olsa da tarafsız bir duruş sergilememiştir.

Birinci Dünya Savaşı devam ederken Büyük Britanya Dışişleri Sekreteri Arthur Balfour, dünya Siyonist hareketin önde gelen isimlerinden Walter Rotschild'e 1917 yılında yazdığı mektupta Yahudiler için Filistin'de bir devlet kurmayı vaat etmiştir. Aynı mektupta Araplar ile olan iyi ilişkilerin korunması adına Yahudi olmayan grupların haklarının korunması istenmiştir. Modern Siyonist hareketin kurucusu olan Theodor Herzl, 1897'de Basel'de gerçekleştirilen ilk Siyonizm* konferansının ardından yıllarca Yahudilere uygun bir toprak aramış ama bulamamıştı. Yahudiler adına ortaya çıkan bu fırsat üzerine dönemin Siyonist lideri Haim Weizmann, "Bir deve bir çadıra girerken önce bir ayağını sokar sonra yavaşça içeri süzülür" atasözünü söyleyip "Bu bizim politikamız olmalı" demiştir (Kramer, 20017, 1). Böylelikle Yahudiler için nasıl bir yol haritası izleneceği belli olurken 1948 yılında kurulan İsrail hala aynı politikayı sürdürmeye devam etmektedir.

*Siyonizm, Filistin'de Yahudi devleti kurmayı hedefleyen siyasi hareketi belirtir.

Daha önce de vurgulandığı üzere Sykes-Picot anlaşması ile Ortadoğu, Fransa ve Büyük Britanya arasında paylaşılırken Filistin'in kuzeyindeki Celile, Akka ve Hayfa limanları, Fransızlara verilmiş, Kudüs'ü de kapsayan ülkenin merkezi, İngiliz mandasına bırakılmıştır. Ancak savaşın uzun sürmesi ve Büyük Britanya'nın Osmanlı karşısında tahminlerinden fazla asker kaybetmesi yeni bir tahsisatı gerektirmiştir. Büyük Britanya 1918'de Filistin'i ele geçirdiğinde nüfusun yüzde 92'si Araplardan oluştururken Yahudilerin nüfusu 55 bini geçmemektedir(Saleh, 2014, 44). Ancak, bölgedeki Yahudi nüfusun artırılması amacıyla özellikle Avrupa'dan olmak üzere dünyanın bütün Yahudilerini Filistin'e getirme planları yapılmaktaydı.

1918'den 1920'ye kadar olan dönemde Filistin'i askeri yönetime bırakan Büyük Britanya, 1920 yılında sivil yönetime geçerken İngiltere doğumlu bir Yahudi olan Herbert Samuel'i Yüksek Komiser olarak atamıştır. Bu karar M. 135 yılından beri ilk kez bir Yahudi'nin bu toprakları yönetmesi anlamına gelmekteydi. Samuel 5 yıl boyunca Filistin Yüksek Komiserliği görevini yürütürken 1948'e kadar devam eden İngiliz mandasının tek Yahudi yönetici olarak kaldı. Herbert Samuel Araplar tarafından Siyonist emellere ve emperyalizme hizmet eden biri olarak görülürken Siyonistler tarafından Balfour Deklarasyonu'na sadık kalmamakla ve Britanya'nın Yahudilere ihanet etmesiyle suçlanmıştır (Wasserstein, 1976, 753). Fakat Samuel'in İsrail'in kurulmasına değin uzanan Siyonist amaçların önünü açan bir isim olarak öncelikli girişimlerinden biri Osmanlı'nın Yahudi göçünü engelleyen kararını kaldırmak olmuştur. Siyonizm sempatisi iyi bilinen Herbert Samuel, henüz Balfour Deklarasyonu ortada yokken Mark Sykes'ın Nahum Sokolow, Heim Weizmann, Walter Rothschild ve James de Rothschild gibi Siyonizm'in öncü isimleriyle Londra'da gerçekleştirdiği toplantıya Britanya kabinesinin tek Yahudi üyesi olarak katılmıştır(Kramer, 2017, 8). Samuel, Filistin'e geldiği ilk yıl Araplarla nazik ilişkiler kurmaya çalışmış ve önde gelen ailelerin daha fazla kazanç elde etmesini sağlayan bir tutum benimsemiştir. Ancak engel olmadığı Siyonist hareketler ve Yahudi göçüne getirilen kısıtlamaları gevşetmesi, Filistin'de eski belediye başkanı Musa Kazım Paşa öncülüğünde ayaklanmaların başlamasına neden olmuştur. Araplar bu ayaklanmalarda Yafa'ya getirilen göçmenler başta olmak üzere Yahudilere karşı saldırılara başlarken İngiliz güçleri havadan bombardıman yaparak olayları kontrol altına almıştır. Yaşanan olaylarda 47 Yahudi 48

de Arap hayatını kaybetmiştir. Karışıklıkların tekrardan ortaya çıkmasının engellemek adına Herbert Samuel, Yahudi göçmenlerin Mısır'daki Said limanından gelmelerini istemiş ama bu fikir Mısır'daki hassas siyasi süreç sebep gösterilerek General Allenby tarafından reddedilmiştir(Wasserstein, 1976, 766). 1922 Arap çoğunluğun tepkisini çekmemek adına birtakım girişimlerde bulunan dönemin Büyük Britanya Sömürgeler Sekreteri Winston Churchill, Arapların haklarına riayet edileceğine ve Britanya hükümeti tarafından korunacağına dair bildiri yayınlamıştır. Ancak, çözümlenecek gibi görünmeyen sorunlar 1929 yılında Müslümanların da Yahudilerin de kutsal kabul ettiği El Aksa'nın batı duvarına Yahudi bayrağı çekilmesiyle bir kez daha çatışmaya dönüşmüştür. Çıkan olaylara müdahale etmekte zorlanan manda yönetimi ancak iki hafta sonra otorite sağlayabilirken ayaklanmalarda 133 Yahudi, 116 Arap hayatını kaybetmiştir(Saleh, 2005 5).

1930 ile 1935 yılları Yahudi göçmenlerin Filistin'e büyük kitleler halinde geldiği bir dönem olup Filistin'deki Yahudi nüfusu 1929'dan 1935'e kadar iki katına çıkmıştır. 1933 yılında Nazi hükümeti ile Siyonistler arasında Almanya'da yapılan Ha'avara Anlaşması; Almanya'da yaşayan Yahudilerin Filistin'e göç etmelerini kolaylaştıran hükümler içerirken bu anlaşma ile iyi eğitim almış, uzman ve ticaret ile uğraşan bir sınıfın Filistin'e gelerek ileride kurulacak İsrail devletine katkıda bulunmaları sağlanmıştır(Saleh, 2014, 47). Filistin'e gelen çok sayıdaki göçmen Arapları rahatsız etmiş ve o zamana kadar ki en büyük ayaklanma başlamıştır. 1936'da iki Yahudi'nin öldürülmesine misilleme olarak iki Arap öldürülürken olaylar önü alınamayan bir raddeye gelmiş büyük Arap isyanı patlak vermiştir. Ayaklanmalarda en etkin olan grup, 1 yıl önce polislerle girdiği çatışmada öldürülen İzzeddin el Kassam'ın kurduğu hareketti ve Farhan el Sadi tarafından yönlendirilmekteydi. İsyancılar 178 gün boyunca devam ederken Filistin'in bir Arap tarafından yönetilmesi, Yahudi göçünün sonlandırılması, Yahudilere toprak satışlarının yasaklanması ve ulusal bağımsızlık talep etmekteydi(Kimmerling ve Migdal, 2003, 111). Büyük Britanya yönetimi 1937 yılında Filistin'in Araplarla Yahudiler arasında bölünmesini önerirken Araplar tarafından Celile bölge valisinin öldürülmesi dinmeyen isyanları alevlendirmiştir. Bu gelişmeler üzerine sert önlemlere başvuran Birleşik Krallık yönetimi, Arap ve Müslümanlara ait kuruluşları

dağıtarak müftü Şeyh Hacı Emin el Hüseyini'yi tutuklamak istemiş ama Lübnan'a kaçan müftü ele geçirilememiştir.

1938 yılında zirve noktaya ulaşan ayaklanmalarda Arap isyancılar geçici de olsa Filistin'i kontrol edebilecek seviyeye gelirken Britanya sivil yönetimi çökmüştür. Diğer sömürgelerinden askeri birlik kaydırmak zorunda kalan Büyük Britanya, kapsamlı operasyonlarla direnişi kırmış ve isyancı liderleri öldürmüştür. 1939'un son aylarına doğru isyanlar iyice zayıflayıp yok olma raddesine gelindiğinde 5 bin civarında Arap direnişçi hayatını kaybetmiştir. Aynı yıl Londra'da yapılan konferansla Filistin'in ikiye bölünmesi tekrar gündeme gelmiş ama reddedilmiştir. Daha sonra yeni bir öneri olarak içinde Arapların ve Yahudilerin yaşadığı ve gücün her iki toplum tarafından paylaşıldığı bir devlet projesi ortaya atılmıştır(Saleh, 2014, 8). İkinci Dünya Savaşı başladığında Lübnan'a kaçmış olan müftü Emin el Hüseyini Irak, İran ve Türkiye'de belli süreler kaldıktan sonra 1941 yılında Almanya'ya geçmiştir. Nazi Almanya'sının Arapları İngilizlere karşı kullanmak istemesiyle bir anlaşma yapılmış ve Filistinli Araplara silah, mühimmat ve askeri eğitim verilmiştir. Ancak, Mihver Devletleri* savaşı kaybetmiş ve Kudüs baş müftüsü Fransızlar tarafından tutuklanmıştır. Sonrasında müftünün Mısır'a kaçması ve bunun Filistin'de büyük bir sevince dönüşmesi, Hacı Emin el Hüseyini'nin hala desteklendiğini göstermiştir. Nitekim 1946 yılında el Hüseyini, Filistin'e geri dönerek Filistin Yüksek Arap Komitesi'nin başına geçmiştir(a.g.e, 2014, 61).

İkinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa'daki Yahudilere karşı sistemli bir şekilde Naziler tarafından uygulanan yok etme politikaları, hem Yahudilerin mazlum bir halk olarak sempati toplamasını sağlamış hem de Filistin'e gerçekleşen Yahudi göçüne meşru bir zemin hazırlamıştır. Savaş devam ederken kendisine ABD'yi yeni müttefik olarak belirleyen Siyonizm hareketi, Birleşik Krallık'ın Filistin'i terk etmesi için birtakım girişimlere başvurmuştur. Bunlardan en fazla etki uyandıranı; 1946 yılında 91 kişinin öldüğü, içinde yüksek düzey İngiliz yöneticilerinin yanı sıra askeri rütbelilerin de bulunduğu King David oteline İrgun* tarafından yapılan bombalı saldırıdır.

***Mihver Devletleri**, II. Dünya Savaşı'nda Müttefik Devletler bloğuna karşı temel olarak Almanya, İtalya ve Japonya'nın, bunun dışında Macaristan, Romanya, Bulgaristan, Finlandiya, Bağımsız Hırvatistan Devleti, Vichy Fransası, Arnavutluk, Habeşistan, Mançukuo, Tayland, Burmanya, ve Irak'ın oluşturduğu blok

***İrgun**, 1931-1948 arasında Filistin Mandası'nda faaliyet gösteren Siyonist bir milis örgütüdür.

İkinci Dünya Savaşı'ndan da galip çıkmış olsa da iyice yıpranan ve güç kaybeden Büyük Britanya, Filistin çözümünü BM'ye bırakma kararı almıştır. Birleşmiş Milletler'de ABD ve SSCB mutabık kalarak Filistin'in Araplar ile Yahudiler arasında bölünüp iki devletin ortaya çıkması kararı alınmıştır. Bu anlaşma ile Yahudilere, Filistin topraklarının yüzde 55'i önerilirken Araplara geri kalan yüzde 45 ile birlikte mevcut nüfusun üçte birinin kurulacak Yahudi devletinde devamlı yerleşimci olması teklif edilmiştir. Karar, Yüksek Arap Komitesi tarafından kabul görmezken Yahudiler buna uyacaklarını bildirmiştir. Kararı uygulamak için zor kullanan Yahudilere, Araplar tarafından karşılık verilmesiyle iç savaş çıkarken iki topluluk arasındaki en sert çatışmalar, Britanya'nın henüz Filistin'i terk etmediği 14 Mayıs 1948'de David Ben-Gurion'un İsrail'in bağımsızlığını ilan etmesiyle meydana gelmiş ve ilk Arap-İsrail savaşı olarak anılmıştır(Khalidi, 1991, 8). Araplar tarafından 'Nekbe' yani felaket olarak anılan olaylar neticesinde Yahudiler Filistin topraklarının yüzde 77'sini hâkimiyet altına alarak Filistin Arap nüfusunun yüzde 60'ını(750 bin) ülke dışına sürmüşlerdir. Mülteci olan Filistinliler, çoğunlukla Yahudi nüfusun yoğun olduğu Yafa, Tel-Aviv ve Hayfa'dan çıkarılarak komşu ülkeler; Lübnan, Ürdün ve Mısır'a gitmek zorunda bırakılmışlardır. Bu dönemde Plan Dalet olarak adlandırılan Arapların yaşadığı köy, kasaba ve şehirlerinin boşaltılması projesi, Birleşik Krallık Filistin Mandası'ndaki Yahudi yerleşimlerini korumak amacıyla kurulan Haganah tarafından yürütülmekteydi. Plan kapsamındaki boşaltmalar 1948 yılının Mart ayında başlarken Britanya kuvvetlerinin Filistin'den ayrıldığı 15 Mayıs 1948'de doruğa ulaşmıştır(Kimmerling ve Migdal, 2003, 158). Yaşadıkları yerden çıkarılan binlerce kişi için Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Aralık 1948'de 194 sayılı karar ile mültecilerin geri dönmesini ve komşularıyla barış içinde yaşamasını salık verip dönmek istemeyenler için de tazminat ödenmesini istemiştir. Ancak bu karar aradan geçen 70'ten fazla sene içinde İsraili yöneticiler tarafından tanınmamıştır. Yerlerinden edilen insanlar için Birleşmiş Milletler Yakın Doğudaki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı 9 Aralık 1949'da kurulmuş ve Filistin mültecilerini kaydederken 1946 ile 1948 yılları arasında Filistin'de yaşayıp da yerinden edilmiş kişileri ve onların soylarından gelenleri mülteci saymaktadır. Bununla beraber BMMYK'nin koruması altında olan bir grubun yanı sıra

kaydedilmemiş çok sayıda Filistinli mültecinin varlığı da söz konusudur(Andersen, 2016, 20).

1948'den sonra küçük çatışmalar devam ederken Arap devletleri ile İsrail arasındaki bu sorun, Soğuk Savaş döneminde Arapların Sovyetler, İsrail'in de ABD ve Avrupalı ülkelerce desteklendiği bir evre olmuştur(Khalidi, 1991, 8). Mısır ve Suriye'de yaşanan askeri darbeler ve Ürdün'de ordunun yabancılardan arındırılması Arap devletlerinde bir kıpırdanmalara yol açmıştır. Mısır'ın İngiliz ve Fransız ortaklı bir şirket tarafından kontrol edilen Süveyş Kanalı'nı millileştirmesi, İsrail'i sıkıştıran hamlelerden olsa da 1956'da Britanya ve Fransa'nın desteklediği İsrail, önce Mısır Hava Kuvvetleri'ni etkisiz hale getirmiş ardından da 3 gün içinde Gazze'yi, 8 gün içinde de Sina'yı ele geçirmiştir. BM'den çıkan iki tarafında savaş öncesi pozisyonlarına dönmesi çağrısı ilk aşamada cevap bulmamış ancak ABD ve SSCB'nin baskılarıyla önce Britanya ve Fransa güçleri son olarak da İsrail geri çekilme kararına uymuşlardır(Saleh, 2005, 225). İsrail'in genişleme politikaları devam ettiği sırada Mısır'da iyiden iyiye popüleritesini artıran Cemal Abdünnasır'ın ön ayak olduğu ilk Arap zirvesi toplanmış ve Filistin halkının haklarına kavuşabilmesi için bir kuruluşa ihtiyaç olduğuna karar verilmiştir. Başkanlığını Ahmed Şükayri'nin getirildiği Filistin Milli Komitesi kurulmuştur. Ancak, Arap Birliği'ne hem siyasi hem de ekonomik açıdan çok bağımlı olan örgüt başlangıçta Filistinliler tarafından çok da kabul görmemiştir.

Arap-İsrail savaşları 1967'de Altı Gün Savaşı ile devam etmiş ve daha önce bahsedildiği üzere İsrail Golan Tepeleri ile Sina yarımadasını işgal etmiştir. Aynı zamanda Doğu Kudüs, Batı Şeria ve Gazze Şeridi de İsrail güçlerini eline geçince tarihi Filistin topraklarının tamamı işgal altında kalmıştır(Khalidi, 1991, 10). 1964'te kurulan Filistin Kurtuluş Örgütü Altı Gün Savaşı'nın ardından durumun vahametine vararak önceden sadece Arap devletleri tarafından kabul gören yapısını değiştirip kurumsallaşma yoluna gitmiş ve Filistinlileri temsil organı olarak birçok ülke tarafından kabul edilmiştir. FKÖ'nün çatısı altında bulunan silahlı ve silahsız gruplardan, Yaser Arafat ve arkadaşları tarafından kurulan El-Fetih giderek daha etkin bir rol almaya başlamış ve 1969'da Yaser Arafat FKÖ'nün başkanlığına seçilmiştir(TDV). FKÖ mücadelede silah olmadıkça başarıya erişilemeyeceğini vurgulayıp 1970'lerden itibaren

birtakım eylemlere başlamış ve zamanla reel politığe uygun hareket ederek kazanımlarını artırmıştır. Gittikçe daha fazla sempati toplamayı başaran FKÖ, BM'nin iki devletli çözümünü kabul etmiş ve 1967 öncesindeki sınırlara dönülmesini talep etmiştir(Khalidi, 1991, 12). FKÖ'nün silahlı mücadelesi ve onu tamamlayan diplomatik adımları Ürdün merkezli olarak yürütölmekteydi. Ancak, 1970-1971 yılları Ürdün ordusu ile FKÖ'nün silahlarını birbirlerine doğrulttuğı yıllar olmuş ve yaşanan çatışmalardan sonra Yaser Arafat Ürdün'den ayrılarak Lübnan'a geçmek zorunda kalmıştır. FKÖ önderliğinde mücadele Lübnan'da devam ettiğı sırada üçüncü Arap-İsrail savaşı çıkmış ve hem Mısır hem de Suriye 1973 yılında eş zamanlı olarak İsrail'e saldırmıştır. Başlangıçta Suriye ve Mısır orduları güçlü ilerleme kaydederken İsrail durumu toparlayıp her iki orduyu da savaş öncesi konumlarına geri itmiştir. Çok net kazanan ve kaybeden olmasa da bu savaşta İsrail'in yenilmezliği miti kırılmış ve bu durum FKÖ için cesaretlendirici bir unsur olmuştur(Saleh, 2005, 232). 1973 savaşından sonra BM'de gözlemci statüsü kazanan FKÖ, 1974'te lideri Yaser Arafat'ın BM kürsüsünden yaptığı konuşmayla hem tanınırlığını artırmış hem de meşru bir temsilci konumunu perçinlemiştir. Arafat, yaptığı konuşmada *"Elimde bir zeytin dalı ile bir özgürlük savaşçısının silahını taşıyorum. Zeytin dalının elimden düşmesine izin vermeyin."* diyerek uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmeyi başarmıştır (Saleh, 2014, 94).

28 Filistinli mültecinin öldürölmesi ile 1975 yılında patlak veren Lübnan iç savaşı, FKÖ'nün askeri yapılanmasını yok etmek isteyen İsrail için büyük bir fırsat olarak görölmüştür. Lübnan'da Falanjistlere* destek veren İsrail, 1978 yılında Mısır ile imzaladığı saldırmazlık anlaşmasından yalnızca iki ay sonra Lübnan'ın güneyine ilk büyük saldırıyı başlatmış ve Beyrut'a kadar ilerlemiştir. BM kararıyla geri çekilen İsrail 1982 yılında Lübnan'ın tamamını işgal girişimine kalkışsa da başarılı olamamış ve verdiği kayıplar nedeniyle geri adım atmıştır. Lübnan'ın Filistinli milisleri ölkeden göndereceklerini taahhüt etmesiyle İsrail, Lübnan'dan çıkma kararı almıştır. Anlaşmaya varılmasına rağmen Lübnan başkanı Beşir Cemayel'in bombalı saldırıda öldürölmesinden iki gün sonra Maruni ve İsrail güçleri Beyrut'a girerek Sabra ve Şatilla

*Lübnan Falanjistleri , sağcı, Hristiyan politik parti genellikle Maruniler tarafından desteklenmektedir.

kamplarında çoğunluğu Filistinli kadın ve çocuk mültecilerden oluşan yüzlerce kişiyi katletmişlerdir(Battel, 2011, 131).

1982’de Lübnan’dan çıkarılan FKÖ, Mısır ve Suriye gibi çevre ülkelerden destek göremeyince karargahını Tunus’a taşımıştır. Filistin’e olan coğrafi uzaklığı FKÖ’yü silahlı mücadele yerine siyasi girişimlere yöneltirken bu dönemde başta liderliğini Şeyh Ahmed Yasin’in yaptığı HAMAS olmak üzere İslami direniş hareketleri önem kazanmıştır. 1987 yılına gelindiğinde ise İslami hareket, ‘İntifada’ olarak bilinen büyük çaplı gösterileri başlatmış ve bu süreç 1993 Oslo görüşmelerine kadar devam etmiştir. Gazze’nin kuzeyinde yer alan Cebaliye kampında başlayan ayaklanmalar kısa sürede Gazze’nin tamamına ve Batı Şeria’ya yayılmıştır. Ayaklanmalara İsrail tarafından çok sert karşılık verilirken HAMAS, birtakım İsraili yetkilileri kaçırmış ve bazılarını öldürmüştür. İsrail meclisinde HAMAS’a karşı operasyonlar başlatılması onaylanmış ve ilişkisi olduğu düşünülen 415 kişi sürgüne gönderilmiştir(Saleh, 2014, s112). Sivillere karşı da müdahalenin dozunu giderek arttıran İsrail, uluslararası kamuoyunun tepkisini çekmiş ve “İntifada” tüm dünyada yankı bulmuştur. FKÖ, intifada süresince Lübnan’dan çıkarılırken kaybettiği karizmasını geri kazanmaya çalışmıştır. Cezayir’de çalışmalarına devam eden Filistin Ulusal Konseyi, 31 Ağustos 1988’de Ürdün’ün Batı Şeria ile yasal ve idari bağlarını kopardığını bildirmesi üzerine bağımsız bir Filistin kurmanın şart olduğunu bildirmiştir. 15 Kasım 1988’de Cezayir’de yapılan toplantıda 46 ret oyuna karşı 253 kabul oyu ile bağımsız Filistin devletinin kurulduğu ilan edilmiştir. Yaser Arafat ilk Filistin devlet başkanı olurken FKÖ de Filistin hükümeti olarak kabul edilmiştir (Boyle, 1990, 301). İntifada devam ederken 1989’da İsrail’in sağ eğilimli Likud partisi ve İsrail Başbakanı İzhak Şamir Batı Şeria ve Gazze’de seçim yapılmasına izin verip FKÖ’yü doğrudan muhatap almak istememiştir. 1991 yılına gelindiğinde Madrid’de Rusya ve ABD’nin başkanlığında yapılan görüşmelerde İsrail ekibine başbakan Şamir, Filistin heyetine ise Dr. Haydar Abdul Şafi başkanlık etmiştir. Görüşmelerden sonuç alınamamış olsa da süreç devam edip Oslo’ya taşınmıştır. Değişen İsrail hükümetinin de etkisiyle tartışmalar bir karara bağlanmıştır(Saleh 2005, 297-299). ABD başkan yazlığı Camp David’de imzalanan anlaşmanın ardından İsrail başbakanı İzhak Rabin ile FKÖ lideri Yaser Arafat el sıkışmışlardır. Rabin, ABD’den dönüşünde Fas’a gitmiş ve birtakım normalleşme adımları atılmıştır. Daha sonra diğer

Arap ülkelerine de sirayet eden bu durum İsrail ile diplomatik ilişkiler kurma seviyesine kadar ilerlemiştir (Shalim, 2005, 249). Oslo sürecinde tam olarak belirlenmeyen detaylar daha sonra yapılan anlaşmalarla açıklığı kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bu anlaşmalardan biri olan Kahire anlaşmasıyla İsrail'in Eriha ve Gazze'den çekilmesi kararlaştırılmıştır. 1995'te ikinci Oslo olarak bilinen anlaşma imzalanmış ve Batı Şeria üç yönetim bölgesine ayrılmıştır. A bölgesi Filistin kontrolüne bırakılırken C Bölgesi İsrail yönetimine verilmiş; B bölgesinin idaresinin Filistin, güvenliği ise İsrail tarafından yürütülmesi kararlaştırılmıştır. Bölgesel nüfuz açısından bakıldığında Batı Şeria'nın üçte biri Filistin yönetimine bırakılmıştır. Ancak bu anlaşmaya sadık kalma yönünde iki taraf da üzerine düşenleri yapmamıştır. İntifada ile bilinirliğini artıran HAMAS, eylemlerine devam ederken İsrail de Batı Şeria'daki yerleşimlerin durdurulması kararına uymamıştır. Ayrıca, İzhak Rabin'in ikinci Oslo anlaşmasının ardından Knesset'te yaptığı konuşmalar muhalif parti Likud üyelerince protesto edilmiş ve bunu takip eden bir ay içerisinde Rabin, Yahudi bir fanatik tarafından uğradığı saldırı sonucunda ölmüştür. Rabin'in ardından başbakanlık görevini üstlenen Şimon Peres, süreci devam ettirmeye çalışsa da 1996 seçimlerini Benyamin Netanyahu'lu Likud partisinin kazanmasıyla yeni bir süreç başlamıştır(a.g.e, 2005, 254). Tam anlamıyla barış süreci ortadan kalkmamış olmasına rağmen verilen sözler tutulmamıştır. Netanyahu hükümeti, bu anlaşmaya uymamak konusunda kararlı olsa da uluslararası arenada anlaşmayı bozan taraf olarak görünmek istememiştir. 1999 seçimlerinde İşçi partisinin tekrardan iktidara gelmesiyle ümitler artmış ancak beklendiği gibi barış süreci kaldığı yerden devam etmemiştir. Başbakan Ehud Barak'ın Batı Şeria'daki yerleşim yerlerinin genişletilmesi yönünde aldığı karar can çekişen barış sürecinin bitmesinin en önemli göstergelerinden biri olmuştur. Temmuz 2000'de Camp David'de yapılan zirveye Ehud Barak ve Yaser Arafat katılırken yapılan görüşmelerden bir sonuç çıkmamış; iki taraf ortak bir noktada buluşamamıştır(Kimmerling ve Migdal, 2003, 316).

Likud partisi başkanı Ariel Şaron ise 28 Eylül 2000'de hükümet tarafından sağlanan bin kişilik kolluk kuvveti eşliğinde Mescid-i Aksa'ya bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Şaron, Tapınak Tepesi'ne geldiğinde Filistinlilerden ilk protestolar gelirken asıl ayaklanma bir gün sonra Cuma namazının ardından başlamış ve ikinci ya

da El-Aksa intifadası olarak adlandırılmıştır. Beş yıl boyunca devam eden protestolara Arap ve Müslüman dünyasından da destek gelmiştir. El-Aksa intifadası sürecinde Yaser Arafat Ramallah'da iki buçuk sene boyunca kuşatmaya alınmış komuta merkezinde göz hapsinde tutulurken HAMAS etkin bir şekilde rol oynamıştır. Bu durum İsrail'in oklarını HAMAS liderlerine çevirmesine neden olmuş ve kurucusu Şeyh Ahmed Yasin'inin de içinde bulunduğu birçok kişi öldürülmüştür. Karşı tarafta en dikkat çekici olay ise eski bir general olan turizm bakanının öldürülmesi olmuştur(Saleh,2014, 130-134). Ekim 2004'te rahatsızlanan Yaser Arafat'ın uzun uğraşlar sonucunda tedavi için Fransa'ya gitmesine izin verilmiş ancak 11 Kasım 2004'te Arafat vefat etmiştir. Yaser Arafat'ın ardından yapılan seçimleri HAMAS boykot ederken seçime yüzde 65'lik bir katılım olmuş ve El-Fetih adayı Mahmud Abbas, oyların yüzde 62'sini alarak başkanlığa seçilmiştir. İsrail, ikinci İntifada'nın hem ekonomik sonuçlarını hem de insan kayıplarını kontrol altına alabilmek için iki taraf arasında henüz bir anlaşma yokken Gazze Şeridi'nden çekilmiştir. Bu geri çekilme Filistinliler tarafından HAMAS'ın hanesine yazılıp yapılacak olan belediye seçimlerinde HAMAS oylarının artmasını sağlamıştır. Mart 2005'te Filistin ile İsrail otoriteleri arasında Kahire anlaşması imzalanmış ve ikinci İntifada sona ermiştir(a.g.e,2014, 143).

HAMAS'ın 2006 seçimlerinde 132 milletvekilinden müteşekkil meclisteki sandalyelerin 74'ünü kazanmasıyla El- Fetih ile HAMAS arasında ciddi bir iktidar mücadelesi yaşanmış ve bu sorun 1 yıl sonra Mekke anlaşmasıyla ancak çözüme kavuşturulabilmiştir. El-Fetih ve HAMAS arasında aralıklarla devam eden çekişme hali hazırda zayıf konumda olan Filistin'in olan gücünü de kendi kendisine bitirmesine neden olmaktadır. 2011 yılında tam bir mutabakata varılmış olsa da fikir çatışmaları el'an görülmektedir.

2014'te İsrail'in Gazze Şeridi'ne gerçekleştirdiği saldırılar 2200 kişinin ölümüne sebep olurken 900 hane doğrudan yok edilmiş, 90 bin hane zarar görmüştür. 270 bin mülteci bir kez daha yer değiştirmek zorunda kalmış ve İsraillin elektrik şebekelerine verdiği ağır zararlarla birlikte savaşın Filistin'e mali bilançosu 5 milyar doları aşmıştır (Andersen, 2016, 22). 2020 yılı ocak ayında ABD'nin 'Refah İçin Barış' ismiyle duyurduğu planın içeriğinin tek taraflı ve İsrail çıkarlarına hizmet ediyor olması Filistinlilerin sokaklara dökülmesine ve gösterilerde bulunmalarına neden olmuştur.

Yaşanan arbedelerde can kayıpları meydana gelirken çok sayıda kişi de yaralanmıştır(UNRWA,2020, 12). Çatışmalar bir kez daha başlayınca yeni bir intifadanın meydana geleceği düşünülmüş ancak çok sürmeden iki taraf ateşkes ilan edilmesine karar vermiştir.

İsrail zaman zaman baskısını artırıp zaman zaman azaltarak topyekûn olmasa da peyderpey ilerleme kaydetmeye çalışmakta ve her geçen gün yerleşim yerlerini genişletmeye devam ettirmektedir. Bu tip girişimler devam ettikçe nihai bir çözümün gelme ihtimali ortadan kalmakta ve her iki toplumun da diken üstünde bir hayat sürmelerine neden olmaktadır.

2.1.2.1. Filistinli Mülteciler

Filistin meselesinin ortaya çıkardığı en büyük sorun, 1948 yılında meydana gelen ilk Arap-İsrail savaşının ardından yerinden edilen insanlar ve bu insanlarla birlikte soylarından gelenlerin de günümüzde dahi evlerine dönememiş olmalarıdır. Filistinlilerin büyük felaket (Nekbe) olarak nitelendirdikleri sürgün gününden sonra BM'nin ortaya koyduğu 194 sayılı çözüm kararının 11. maddesi yerinden edilmiş mültecilerin mümkün olan en kısa süre içerisinde evlerine dönmelerini, dönmek istemeyen kişilere de tazminat verilmesini kararlaştırmıştır(Andersen, 2016, 19). Ancak, BM'nin geçici bir durum olarak gördüğü bu sorun aradan geçen yıllara rağmen devamlılığını sürdürürken alınan kararlar hayata geçirilememiştir.

BMMYK kuruluş olarak henüz ortada yokken yaşanan Filistinli mülteci sorununa çözüm getirebilmek ve gündelik ihtiyaçları gidermek adına Aralık 1949'da BM bünyesinde 302 sayılı kararla kurulan Yakın Doğu'daki Filistinli Mültecilere Yardım ve Bayındırlık Ajansı(UNRWA), günümüzde de Filistinli mülteciler için çalışmalarını devam ettirmektedir. UNRWA zorla yerlerinden edilmiş Filistinlileri ve onların soyundan gelenleri mülteci olarak kabul ederken bir kadın mülteci, mülteci olmayan bir erkek ile evlendiğinde bu statüsünü kaybetmektedir. UNRWA dışında kalan sınırlı sayıda mülteci de BMMYK'ye kayıtlıdır. UNRWA biri Gazze'de diğeri de Amman'da olmak üzere iki yönetim merkezine sahip olup Ürdün, Lübnan, Suriye, Gazze Şeridi ve Doğu Kudüs dâhil Batı Şeria'yı kapsayan alanda mültecilere hizmet sunmaktadır(UNRWA,2007). 1948 yılındaki ilk Arap-İsrail savaşının ardından yaklaşık 750 bin kişi göç etmek zorunda kalırken 1952 yılında UNRWA, 1 milyon mültecinin

914 binini kayıt altına almıştır. 1967’de meydana gelen ikinci savaştan sonra 120 bini önceden UNRWA’ya kayıtlı olan 300 bin kişi daha zorunlu göçe tabi tutulmuş ancak bu kişiler 1992 yılına kadar kayıt altına alınamamıştır (UNRWA,2020). 1992 yılında kayıtlar tekrar alınmaya başlamış ve sonraki yıllarda alınan kayıtlarla birlikte Filistinli mülteci sayısı 5 milyonu aşmıştır(Andersen, 2016, 20).

2020 yılı itibari ile UNRWA sadece Gazze’de 1 milyon 476 bin 706 mülteciye hizmet götürmeye devam etmektedir. 1948 Arap-İsrail savaşından bu yana kısıtlı bir alana sıkışıp kalan Gazze Şeridi sistemli olarak daha da küçülmek zorunda kalmış ve bugün 28 mil uzunluğunda 5 mil genişliğinde bir alandan ibarettir. Dünyada yüz ölçümüne düşen insan sayısının en fazla olduğu yerleşim alanı olan Gazze’nin dörtte üçünü, mülteciler için oluşturulan ve sayısı sekiz olan kamplar kaplamaktadır(Kimmerling ve Migdal, 2003, 227). Gazze’nin dışarıyla bağlantısını sağlayan en önemli sınır kapısı ise İsrail’e açılan Erez’dir. Ancak son yıllarda İsrail’in Batı Şeria’yı işgal planlarının ortaya çıkması üzerine İsrail’le olan tüm ilişkilerin askıya alınması yönünde karar veren Filistin otoritesine misilleme yapmak isteyen İsrail, Erez sınır kapısından geçişleri asgari seviyeye indirmiştir. Yaşanan gelişmeler ve Sars Cov-2 salgınının getirdiği olumsuz sağlık koşullarının yanında ekonomiye olan menfi etkileri, mültecilerin hayatlarına derinden tesir etmektedir. Yüzde 43 işsizlik oranı ile dünyada ilk sırada olan Gazze’de elektrik kesintileri sıradan bir olay haline gelirken başta temiz su olmak üzere temizlik malzemelerine ve sağlık hizmetlerine ulaşmak oldukça güç hale gelmiştir(UNRWA,2020). Batı Şeria’da ise 871bin 537 mülteci baskı altında yaşamlarına devam etmeye çalışmaktadır. İsrail’in özellikle Batı Şeria’nın C bölgesindeki “yerleşim yerlerini” genişletme çabaları, Filistinli mültecilerin evlerinin ve işyerlerinin yıkılmasına ve arsalarının işgal edilmesine neden olmaktadır. Suriye iç savaşına kadar sayılarının 438 bini bulunduğu bilinen Suriye’deki Filistinli mültecilerin durumu belirsizliğini korumakla birlikte Filistinli mültecilerin bir kısmı Suriyeli mülteciler ile birlikte tekrar yerlerini terk etmek zorunda kalmışlardır. Lübnan’da UNRWA’ya kayıtlı 27 bin 83 ve kayıt dışı yaşayan 479 bin 537 Filistinli mülteci bulunmaktadır. 2019 yılı itibari ile hem COVID-19 pandemisinin hem de ekonomik krizin getirdiği ağır koşullarla mücadele eden Lübnan, aynı zamanda hükümet protestolarının ve siyasi istikrarsızlıkların yaşandığı bir ülke haline gelmiştir. Lübnan’da

kısıtlı haklara sahip olan Filistinli mültecilerin, devlet sektörlerine girmeleri yasaklanmışken özel sektörde de çeşitli zorluklarla karşılaşabilmektedirler(UNRWA,2020). Diğer ülkelere oranla durumları daha istikrarlı olan ve gittikleri ülkede vatandaşlık elde eden tek Filistinli mülteci grubu Ürdün’de yaşamakta olup sayıları 2 milyon 307 bini bulmaktadır. 1967’de Gazze’den kaçarak Ürdün’e sığınan 171 bin 616 mülteci ise hali hazırda vatandaş statüsünde olmadığından son yıllarda hakları genişletilmiş olsa da birtakım kısıtlamalara maruz kalabilmektedirler(UNRWA, 2021). Filistinli mültecilerin yaşadığı kamplar zamanla kalabalığın ve sıkışmışlığın verdiği etkiyle çadır kentlere dönmekte ve mülteciler birçok temel ihtiyaçtan yoksun olarak hayatlarına devam etmektedirler. Temiz su, elektrik, barınma ve sanitasyon eksikliği, mültecilerin sık sık karşılaştığı sorunların başında gelmektedir. Savaşların en fazla zarar gören gruplarından olan çocuklar hem Arap-İsrail savaşlarından hem de intifada hareketlerinden oldukça kötü etkilenmişlerdir. Neredeyse şiddetin içine doğan çocuklar için savaş ve şiddet sıradan bir olay haline gelirken aile bireylerinden birini kaybetmiş çocukların sayıları azımsanamayacak sayılara ulaşmıştır. Bunun yanında birinci ve ikinci İntifadalarda hayatlarını kaybedenlerin veya yaralananların yüzde 25’ini çocuklar oluşturmuştur. Yapılan çalışmalarda 15-19 yaş aralığındaki çocuk ve gençlerin yüzde 68’inde travma sonrası stres bozukluklarıyla karşılaşılırken yüzde 94’ünün anksiyete seviyelerinin yüksek olduğu saptanmıştır(Wehbe, 2018, 10).

Filistinli mültecilerin çoğu, topraklarından koparılmadan önce çiftçilikle uğraşan insanlarken güncel durum hem tarihi Filistin toprakları içinde yerlerinden edilen kişilerin hem de çevre ülkelerde kamplara sıkışıp kalanların yüzde 80 oranında şehirleşmeye itildiğini göstermektedir. Hem İsrail’in hem de mültecileri ağırlayan komşu devletlerin bu insanları üretimden uzak tutma çabası Filistinlileri düşük ücretli işlerde çalışmaya mecbur kılmış ve üretimden uzaklaştırmıştır. Filistinli mülteciler geri dönecek bir vatan bulma konusunda da diğer mültecilerden ayrılmaktadır. İsrail’in kuruluşu ile başlayan bu durum, işgal alanını genişletmesiyle devam etmiştir. Filistinli mülteciler geri dönüş niyetleri belirtmiş olmalarına ve bunun bir hak olarak uluslararası kuruluşlar tarafından tanınmış olmasına rağmen İsrail tarafından kabul gören söz konusu bir durum mevcut değildir. İsrail devlet politikasında mültecilerin geri dönmesi,

devlet karakterini değiştireceği endişesiyle kırmızı çizgi olarak belirlenirken İsrail nüfusunun kahir ekseriyeti bu politikaya destek vermektedir. İsrail ayrıca, UNRWA'nın lağvedilip bu kapsamda olan mültecilerin BMMYK'ye aktarılması konusunda çaba sarf ederek Filistinli mültecilerin de diğer mültecilerle aynı çatı altında anılmasını girişimlerine devam etmektedir(Oron, 2018). Filistinli mülteciler kendi topraklarına dönme konusunda mutabık olsa da bunun nasıl gerçekleşeceği konusunda kendi aralarında görüş farklılıkları mevcuttur. Bir taraf bu geri dönüşün yapılacak görüşmelerle bir sonuca bağlanabileceğini düşünürken diğer taraf geri dönüşün sadece silahlı mücadele ile başarılabilceği fikrine sahiptir. Farklı iki hizbin başını çeken El-Fetih ve HAMAS arasında 1987 İntifadasından bu yana ciddi çekişmeler vardır. Öyle ki 2020'de Filistin'de yapılması gereken seçimlerin sırf bu anlaşmazlıklar yüzünden 2021 yılına ertelemiştir.

Filistin meselesin önemli aktörlerden biri olan ABD geçmiş anlaşmalarda iki devlet arasında aracı olurken değişen başkanlar ve yönetimlerle ABD'nin rolü de değişmektedir. Geçmişten beri gelen iki devletli çözüm arayışlarına destek veren ABD, 2020 yılı ocak ayında 'Refah İçin Barış' ismiyle duyurduğu planda İsrail çıkarlarını önceleyen bir tavır takınıp BM'ye aykırı bir biçimde Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıımış ve büyükelçiliğini buraya taşıımıştır. Alınan bu karar, Filistinlilerin sokaklara dökölmesine ve gösterilerde bulunmalarına neden olmuştur. Yaşanan arbedelerde can kayıpları meydana gelirken çok sayıda kişi de yaralanımıştır.

2.1.3. Afganistan ve Uzun Soluklu Savaş Geçmişi

Afganistan'ın Orta Asya'da sahip olduğu merkezi konum, geçmişten bugüne tüm devletlerin kontrol etmek istedikleri bir yer olmasına neden olmuştur. Afganistan, milli bir devlet olarak ortaya çıkıncaya kadar bölgeye hükmeden güçlü imparatorlukların himayesinde kalmıştır. Afgan kimliğinin bir devlet oluşumuna yön vermesi Nadir şah'a esir olarak gönderilen Ahmed şah Dürrani'nin Nadir şah'ın ölümünden sonra 1747'de Afganistan'a dönüp Afgan kabilelerini birleştirdiği döneme denk gelmektedir. Ahmed şah, yetenekli bir genç olarak Avşar sultanı Nadir şah'ın dikkatini çekmiş ve tamamladığı eğitimlerin ardından 6 bin kişilik askeri birliğin başına geçmiştir. Nadir şah'ın bir suikastla ortadan kaldırılması üzerine istikrarsızlığa sürüklenen İran topraklarından Afganistan'a dönen Ahmed şah, Afgan kabilelerinden

müteşekkil bir mecliste(Jirga) Afganistan hükümdarlığına seçilmiştir(Sykes, 1940, 352). Ahmed Şah hüküm sürdüğü 1747'den 1772'ye kadar hüküm sürdüğü dönemde sahip olduğu toprakları genişletmiş ve Dürrani İmparatorluğu'nu kurmuştur. Özellikle Hindistan'a önem vererek Babür İmparatorluğu'na sekiz sefer düzenlemiştir. Ahmed Şah öldüğünde Dürrani İmparatorluğu'nun toprakları Afganistan, Belucistan, Horasan, Sind, Pencab ve Keşmir'i kapsamaktaydı(Barfield, 2010, 99). Ahmed Şah'tan sonra tahta geçen oğlu Timur Şah döneminde imparatorluk güç kaybetmiş ve çevre devletler Dürrani İmparatorluğunun toprakları üzerinde hak iddia etmeye başlamıştır. Timur Şah'ın ölmesiyle(1793) evlatları arasında çok sert geçen taht kavgaları ve bastırılmakta zorlanılan ayaklanmalar, devletin kuvvetini yeniden toplamasına engel olmuştur(A.g.e, 2010, 107). Hanedan içi mücadeleler, diğer kuvvetli kabilelerin de etkilerini iyiden iyiye hissettirmesine neden olurken güçlü bir otoritenin olmadığı ortamda bağımsızlığını ilan eden boylar liderlik kavgasına dâhil olmuştur. Bu mücadeleden galip çıkan Barakzay boyundan Dost Muhammed Han, Kabil emiri olmuş ve çevresindeki bölgeleri de itaat altına almaya çalışmıştır. Bu tarihlerde Ruslar ve Hindistan'ı işgal eden İngilizler arasında tampon bölge haline gelen Afganistan, 1839 yılında ilk İngiliz işgal girişimlerine maruz kalmıştır. Britanya kuvvetleri Dost Muhammed Han'ı mağlup edip Hindistan'a sürmüşlerdir(Gregorian, 1969, 81). Ancak Afgan mücadelesi devam etmiş ve 1842 yılında Büyük Britanya birlikleri Afganistan'dan çekilmiştir. Bu gelişme üzerine Afganistan'a dönen Dost Muhammed Han bir taraftan Afganistan'ı ayağa kaldırmaya çalışırken öte yandan etki alanını genişletmek için mücadelelere devam etmiştir.

1863'te vefat eden Dost Muhammed Han'ın yerine oğlu Şir Ali Han geçmiş, o da babası gibi yenilik hareketlerine önem vermiştir. Ancak, Afganistan'da yıllardan beri süre gelen taht kavgaları inişli çıkışlı bir ortamın yaşanmasına neden olmuştur. Bu dönemde Rusya ve Büyük Britanya arasındaki Orta Asya'ya hâkim olma mücadelesi Afganistan üzerinde kilitlenmiş ve "Büyük Oyun" adıyla uluslararası diplomaside yerini almıştır. Afganistan'da güç dengeleri her iki taraf adına zaman zaman değişirken 1878 yılına gelindiğinde Afganistan'ı Rus kontrolüne bırakmak istemeyen Birleşik Krallık, ikinci Afgan-İngiliz savaşını başlatmıştır. Savaş devam ederken 1879'da Şir Ali Han vefat etmiş ancak Büyük Britanya için iyi başlayan ikinci savaş da pek istenildiği gibi

gitmemiştir(Sykes, 1940, 2. Cilt, 113). Şir Ali Han'ın vefatı üzerine hapisten çıkarılın oğlu Yakup Han'la alencele Gandamak Anlaşması yapılarak ikinci Afgan-İngiliz savaşı da sonlandırılmıştır. Anlaşma şartları Britanya'ya Afganistan'ın dışişlerine karışma hakkı verdiği gibi Afganistan'ı Hindistan için serbest ticaret bölgesi yapmıştır(Barfield, 2010, 141). Fakat bu anlaşma hem Afgan halkı nazariyesinde hem de diğer hanedan üyeleri tarafından kabul görmemiştir. Taht için Şir Ali Han'ın diğer oğulları ile yeğeni Abdurrahman Han arasında verilen mücadelede diğer hanedan üyeleri tarafından Abdurrahman Han'a Kuzey Afganistan teklif edilmiş ancak bu öneri kabul görmemiştir. Bağımsız bir lider olarak tahta çıkmak isteyen Abdurrahman Han, İngilizlerin sürgün edilen Yakup Han'ı veya onun kardeşi Eyüb Han'ı tahta çıkarma tehditleri ile karşılaşınca Britanya şartlarını kabul ederek tahta oturmuştur(a.g.e, 2010, 143). Büyük Britanya ve Rusya arasında dengeli bir politika yürütmeye çalışan Abdurrahman Han, ortaya çıkan fırsatlardan yararlanarak diğer hanedan üyelerinin yönettikleri yerleri de kontrol altına almıştır. Zaman zaman Rusya ve Birleşik Krallık gibi iki büyük devletin müdahalelerine maruz kalsa da Afganistan'ın bir tampon bölge olarak varlığı hem Büyük Britanya'yı hem de Rusya'yı rahatsız etmemiştir. Ancak emir olduğu ilk andan itibaren bağımsız bir devlet arzulayan Abdurrahman Han, İngilizlerin taleplerini göz ardı ederek silah almaya devam etmiş ve askerlerinin maaşlarını kendisi ödemiştir. Halk üzerindeki otoritesi sürdürmek için sert önlemlerden kaçınmayan Abdurrahman Han, güç merkezli bir yönetim anlayışı benimsemiş ve "Demir Emir" unvanıyla anılmıştır. Politik açıdan önemli bir hamle yaparak diğer Müslüman toplumlarla etkileşime geçip üzerindeki İngiliz baskısını kırmaya çalışmıştır. 19. yüzyılın sonuna gelindiğinde birleştirdiği ve bu birlikteliği koruduğu Afganistan'ı Rusya ile bağımsız anlaşma yapabilecek konuma getirmiştir(Adamec, 1967, 19).

1901'de Babası Abdurrahman Han'ın vefatıyla yerine emir olan Habibullah Han, babasının başlattığı bağımsızlık hareketini nihayete erdirmekte konusunda oldukça istekliydi. Yenilikçi bir yapısı olan Habibullah Han, tahta çıkışında babasının kurmuş olduğu istihbarat örgütünü kaldıracağına ve af ilan edeceğini söyleyip Abdurrahman Han döneminde ülkeden sürülen ailelerin dönüşlerine izin vereceğini duyurmuştur. Bu dönüşler sonraki dönemde Afganistan'ın modernleşmesinde oldukça etkili olmuştur(Gregorian, 1969, 181). Habibullah Han bir yandan babası gibi silahlanmaya

devam ederken öte yandan eğitim, sağlık ve sanayi alanlarında önemli yeniliklere imza atmıştır. Kabil'e elektrik getirmeye çalışmış ve modern eğitim veren Habibiya okullarını kurdurmuştur. 1905'te Japonya ve Rusya arasında çıkan savaş Japonların galibiyetiyle sonlanınca bu sonuç o dönemde özgürlüğüne kavuşmak isteyen tüm ülkelere ilham verdiği gibi Afganistan in içinde tetikleyici unsurlardan biri olmuş ve Habibullah Han bağımsızlık yolunda 1908'de İngilizlere karşı cihat ilan etmiştir. Ancak bu girişim başta ulema olmak üzere Afganlar tarafından benimsenmemiştir. Emir'e karşı başlayan eleştiriler kısa sürede alevlenirken kardeşi Nasrullah'ın da bizzat aktif rol aldığı milliyetçilik hareketleri kontrol edilemez bir noktaya ulaşmıştır. İngilizlerin de baskısıyla tedbirleri arttıran Habibullah Han hem ulemanın ön ayak olduğu hem de reformcuların başlattığı ayaklanmaları, tutuklamalar ve idamlarla kontrol altına almaya çalışmıştır(Barfield, 2010, 178). Birinci Dünya Savaşı patlak verdiği sırada Osmanlı ve Almanya'nın Afganistan'ı da İttifak Devletleri'ne dâhil etme çabaları Habibullah Han tarafında karşılık görmemiş ve Afganistan İngilizlerin de etkisiyle tarafsızlığını ilan etmiştir(Sykes, 1940, 2. Cilt, 246). Bir yıl sonra Osmanlı Sultanı ve Halife Mehmed Reşad'ın cihat ilanı Afganistanlı mollaları heyecanlandırmış olsa da Afganistan tarafsızlığını devam ettirmiştir. Habibullah Han Birinci Dünya Savaşı'nın ardından bağımsızlık taleplerini Hindistan valisine iletirken İngiltere bu fikre yakın durmamıştır. İyi bir diplomat olan Habibullah Han, savaş tehdidinde bulununca yumuşayan Büyük Britanya bazı tavizler vermeyi kabul eder gibi görünmüştür. Ancak bu isteğin üzerinden çok geçmeden Habibullah Han suikasta uğramıştır(Adamec, 1967, 107). Habibullah Han'dan sonra oğlu Emanullah Han'ın başında olduğu yenilikçiler ile kardeşi Nasrullah Han'ın liderliğinde ilerleyen muhafazakârlar arasında çetinleşen iktidar mücadelesini annesinin de yardımlarıyla Emanullah Han kazanmıştır. Nasrullah Han'ın önce hapse atılıp ardından da ölmesiyle Emanullah Han gücünü perçinlemiş ve üçüncü İngiliz-Afgan savaşını başlatmıştır. Afganistan bu savaşın sonunda bağımsızlığını ilan ederken Türkiye, Sovyetler Birliği ve Almanya, Afganistan'ı tanıyan ilk ülkeler olmuştur. Büyük Britanya kolonilerinin geniş bir alana yayılmış olması ve bu sömürgelerdeki memnuniyetsizliklerin çoğalması, Afganistan'ın elini rahatlatan en önemli gelişmeler olmuştur. 28 Mayıs 1919'da tarafalar ateşkes ilan ederken 8 Ağustos 1919'da Rawalpindi anlaşması ile Büyük Britanya Afganistan'ın tamamıyla egemen bir devlet

olduğunu kabul etmiştir(Gregorian, 1969, 231). Bağımsızlıkla birlikte Emanullah Han ve Afganistan için yeni bir dönem başlamış ve İngilizlerden gelen mali yardım kesilmiştir. Ayrıca, Britanya, Afganistan'ın Hindistan üzerinden gerçekleştirdiği ticaretine de ket vurmuştur. Bu gelişmeler üzerine yüzünü Sovyetler Birliğine dönen Emanullah Han, bir dizi ticari anlaşmalara imza atmıştır. Modernleşmeden yana bir tavır sergileyen Emanullah Han, köleliği yasaklanması, çocuk evliliklerini engellenmesi, kadınların da dâhil olduğu eğitim sistemine geçilmesi için kanunlar çıkartmıştır. Ancak bu yenilikler Afgan halkında geleneksel hayata müdahale olarak karşılık bulmuş ve çeşitli yerlerde ayaklanmalar meydana gelmiştir. Hükümet, laik ve modern bir hayat tarzına geçme konusunda kararlı olsa da finansal sorunların yanı sıra yolsuzlukların önüne geçilememesi ve buna ek olarak sağlam bir iktidar yapısının mevcut olmaması Afganistan'da değişimin gerçekleşmesini engellemiştir. 1924'te Yakup Han'ın oğullarından Abdul Kerim Han'ın Hindistan'dan gelerek İngiliz mali yardımıyla başlattığı isyan güçlkle de olsa bastırılmış ancak sonraki isyanların da habercisi olmuştur(Barfield, 2010, 187).

1928'de Emanullah Han, Büyük Britanya kralı 5.George'un Londra'ya daveti üzerine Hindistan, Mısır, İtalya ve Fransa'da konaklayarak İngiltere'ye varmıştır. Geçtiği her ülkede dostane bir şekilde ağırlanan Emir, Londra'da bir süre kaldıktan sonra Sovyetler Birliği, Türkiye ve İran güzergâhını takip ederek Afganistan'a dönmüştür. Emanullah Han, bu kapsamlı gezisinin ardından girişmiş olduğu yenilik hareketlerine hız verirken Türkiye ve İran'ın geçirmiş olduğu değişimler Emir için cesaret kaynağı olmuştur. Emir'in yenilik yolunda başlatmış olduğu girişimler dâhilinde biraz mesafe katedilse de özellikle kıyafet alanında yapılan değişiklikler mollalar tarafından kabul görmemiştir(Sykes, 1940, 2. Cilt, 312). Emir'i dinsizlikle suçlayacak kadar ileri giden homurtular günden güne artmaya devam ederken yeni getirilen vergiler ve zorunlu askerlik uygulaması tansiyonun seviyesini yükseltmiş ve ilk ayaklanma 10 Kasım 1928'de Şinvari'de meydana gelmiştir. Kabil garnizonu, olayları bastırmaya çalışsa da isyancılar Celalabat'ı ele geçirip kraliyet sarayının tahrip etmişlerdir. Tacik grupların da karışmasıyla ayaklanmalar tahtı ve başkenti tehdit edecek bir noktaya ulaşmıştır. Anlaşma talebinde bulunan Emanullah Han, isyancıların tüm isteklerini kabul ederek getirmiş olduğu tüm yenilikleri kaldırmayı taahhüt etmiştir. Fakat kabul

görmeyen bu tekliften sonra ikinci kez atağa geçen Habibullah Kalkani liderliğindeki isyancılara direnemeyen Emir, tahtı kardeşi İneyetullah Han'a bırakarak Kandahar'a gitmiştir. İneyetullah Han'ın emirliğini kabul etmeyen Habibullah Kalkani kendi monarşisini ilan edip yeni devlet yapısının İslami temeller üzerine inşa edileceğini duyurmuştur. Emanullah Han, Kandahar'da 15 bin kişilik bir güç toplayıp mücadeleye devam etmek istemiş ancak çıkan karışıklıklar sonrasında önce Hindistan'a oradan da İtalya'ya kaçmıştır(Gregorian, 1969, 266). Habibiullah Kalkani'nin Tacik olması Peştu kabileler için meşruiyet kaynağı ifade etmezken anne tarafından Sadozay baba tarafından da Muhammedzay ailelerine mensup olan eski kraliyet ordusu kumandanı Nadir, Fransa'dan dönerek kabileleri kendi liderliğinde birleştirmek için çalışmalara başlamıştır. Nadir, topladığı güçlerle adım adım Kabil'e yürümeye karar vermiştir. Başlangıçta küçük muharebelerde mağlup olsa da birlikteliği korumuş ve sonrasında askeri üstünlüğü de ele geçirerek Kabil'i almayı başarmıştır. Kabil'e gelişiyle yakalanan ve öldürülen Habibullah Kalkani'nin yerine Afgan Meclisi Loya Jirga'da krallığa seçilen Nadir(16 Ekim 1929), Dost Muhammet'ten bu yana kullanılan Emir makamını kaldırarak Ahmed Şah'ın soyundan geldiği için Şah unvanıyla tahta geçmiştir. (Barfield, 2010, 195). Nadir Şah, iktidarda gözü olmadığını ifade ederek krallığı sadece hizmet için üstleneceğini belirtmiştir. Kısa zamanda toparlamaya çalıştığı devlet makamlarına kendi yakınlarından ve büyük kabillerden kişileri atayarak işe başlayan Nadir Şah, dini liderlerin ayağına basmamaya dikkat etmiş ve her kararını onlarla istişare etmiştir. Dini saiklere dikkat ederek faydalı olacak tüm yeniliklere açık bir politika izleyen Nadir Şah, düzenli ordunun temellerini atmış ve askerlerin maaşlarının hazineden karşılanmasını sağlamıştır. Nadir Şah döneminde de yurtdışına öğrenciler gönderilmeye devam edilirken ülke büyük şehirlerin etrafına toplanan yedi vilayete ayrılmıştır. Bu dönemde dış politikada da akıllıca yol alınarak Sovyetler Birliği ile saldırmazlık anlaşması yapılmıştır(Sykes, 1940, 324).

1933 yılına gelindiğinde iç ayaklanmaları kontrol altına almak için isyankâr liderlerden Golam Nabi ihanetle suçlanıp idama mahkûm edilmiştir. Ancak Golam Nabi'nin yakınları intikam amacıyla kraliyet ailesine karşı suikastlar düzenlemeye başlamış ve bu silsilenin son kurbanı Nadir Şah olmuştur. Nadir Şah'ın yerine 19 yaşındaki oğlu Zahir Şah Afganistan kralı olurken yönetim işleri genellikle amcaları

tarafından yürütülmüştür. Nadir Şah döneminde olduğu gibi Zahir Şah'ın kabinesinde de başbakan olarak görev yapan Haşim Han 1933'den 1946'ya kadar iktidarı elinde bulundurmıştır. Onun zamanında tüm dünyada olduğu gibi milliyetçi fikirler ön plana çıkarılarak devlet politikası haline getirilmiştir. Afganistan'ın modernleşme çabaları Haşim han devrinde de devam etmiştir. Ancak eğitimde ve ekonomide gerekli ilerlemenin sağlanmaması gelişimi yavaşlatmıştır(Gregorian, 1969, 352). Sonrasında meydana gelen İkinci Dünya Savaşı'nın Afganistan için getirdiği denge değişiklikleri güney komşusu Britanya'nın Hindistan'dan ayrılması ile rahatlama sebebi olurken kuzey komşusu Sovyetler Birliği'nin baskısı hiç olmadığı kadar artmıştır(Newel ve Newel, 1981, 40). 1946 itibari ile gücü eline geçiren Mahmut Han, 1953'te yeğeni Davut Han lehine başbakanlıktan feragat edene kadar ülkedeki en etkili politik aktör olmuştur. Davut Han'ın başbakanlığında Zahir Şah, devlet işlerine daha fazla karışmaya başlamış ve 1963'te Davut Han'ın on yıllık iktidarını kendi lehine sonlandırmıştır. Zahir Şah aile üyelerinin bakanlık ve diğer kritik görevlere gelmelerini yasaklayıp yeni anayasa çıkartmıştır. İktidarın tamamına sahip olan Zahir Şah, 1973'te İtalya'dayken Davut Han kansız bir darbe ile ülkeyi tekrar denetimi altına alıp cumhuriyeti ilan etmiş ve kendisinin de üyesi olduğu Musahiban hanedanına son vermiştir. Ancak cumhuriyet ilanına rağmen yönetim yine bir kişinin elinde kalmıştır(Barfield, 2010, 200). Davut Han, amcası Nadir Şah'ın başlattığı ve ailesinin devam ettirdiği denge politikalarını bir kenara bırakarak ülke yönetimine şehirli ve dönemin yükselişte olan 'Sol' hareketini benimseyen kişileri getirip Emanullah Han devrinde olduğu gibi köklü değişimlere başvurmuştur. Fakat bu durum çok sürmemeden gücü tek elinde toplamak için yeniden bir tasfiye hareketine girişmiştir. Bu dönemde ekonomi, eğitim ve sosyal alanlarda önemli girişimlerde bulunan Davut Han'ın en büyük destekçisi Sovyetler Birliği olmuştur. Sovyetler Birliği'nin katkıları petrol, maden arama ve yol yapım çalışmalarında yoğunlaşmıştır. Eğitimde de önemli aşamalar kat edilerek yılda 20 bin mezun veren liseler ve yükseköğretim veren enstitüler kurulmuştur. Ancak, eğitilmiş nüfustan verim alınacak bir iş alanının açılmamış olması ve giderek artan enflasyon yapılan reformların etkisinin sosyal hayata yansımaları engellemiştir. Marksist bir zihinsel yapıya sahip olan iktidar, kendisine muhalif bir ortamın meydana gelmesini önlemek amacıyla Müslüman Kardeşler hareketini savunan bir grubu idam cezalarına

çarptırırken bir kısmını da hapse göndermiştir. Ancak, Pakistan'a kaçmayı başaran bazı liderlerin öncülüğünde muhafazakâr eğilim, yapılanmasına orda devam etmiştir(Newell ve Newell, 1981, 48). 1965'te kurulan ve Davut Han hükümetlerinde önemli roller üstlenen Afganistan Demokratik Halk Partisi üyeleri sonraki yıllarda yönetimden dışlanırken 1978'de Davut Han, sol tandanslı görevlilere karşı başlattığı yeni bir tasfiye sırasında darbeye maruz kalmış ve öldürülmüştür. Darbeye öncülük eden Hafızullah Emin, Nur Muhammed Tereki ve Babrak Karmal yeni rejimin söz sahibi kişileri olarak Demokratik Afganistan Cumhuriyeti'ni(Sevr Devrimi) kurmuşlardır(Barfield, 2010, 216). Yeni iktidarın kendi içinde düştüğü fikir ayrılıkları ve hizipleşmeler sonucunda Karmal ve ona yakın isimler elçilik görevlerine atanarak yönetimden uzaklaştırılmışlardır. Yeni rejimin Sovyetler Birliği ile olan yakın ilişkisi bir yandan Marksist-Leninist ideolojinin yayılmasına hizmet ederken öte yandan İslami eğilimler de önem kazanmaya başlamasına neden olmuştur. Öncesinde iki grup arasında devam eden fikir ayrılıkları, silahlı çatışmaların meydana geldiği bir boyuta evrilmiştir. Yönetimin giderek halktan uzaklaşması sorunlara çözüm bulma konusunda zorlukların ortaya çıkmasına neden olmuş ve toplumdaki rahatsızlıklar yavaş yavaş ortaya çıkmıştır. Ancak, birliktelik ihtiva eden bir ayaklanma teşebbüsü meydana gelmemiştir(Bradsher, 1983, 90). Uygulanmak istenen reformlar ve bayrak renginin değiştirilmesi Afgan toplumundaki karışıklıkları arttırmış ve hem azınlık gruplar hem de din temelli hareketler hükümet güçleriyle savaşımaya başlamıştır. Hükümet güçleri ile isyancılar arasındaki çatışmalar şiddetlenerek devam ederken güvenlik endişesi yaşayan siviller çareyi Pakistan'a geçmekte bulmuş ve ardı bugünlere kadar uzanacak mülteci Afganlar meselesini ortaya çıkarmıştır. İç savaş tüm şiddetiyle devam ederken Nur Muhammed Tereki, öldürülmüş ve Hafızullah Emin ülkedeki tek güçlü yönetici olarak kalmıştır. SSCB, Emin ile aynı noktada buluşmakta zorluk yaşarken kontrolünden çıkmasını istemediği Afganistan'a doğrudan müdahale yolunu seçmiştir(Newell ve Newell, 1981, 107). Öncesinde müdahale konusunda çok dikkatli davranan ve bu fikre olabildiğince uzak duran Sovyet karar vericileri, yaşanan gelişmeler üzerine yıllardan bu yana devam ettirdiği; sıcak denizlere inme, Basra Körfezi'nde etkili olma, Çin'i dengeleme politikaları ve Afganistan'ın ABD etkisine girmesini engellemek amaçlarıyla Afganistan'a askeri müdahale kararını almıştır(Han, 2011, 65).

1979 yılının sonuna doğru Afganistan'a 4 bin kişilik birlik gönderen Sovyetler, Hafızullah Emin'in müdahaleye sıcak bakmaması üzerine 28 Aralık 1979'da Afganistan'a tankları ve zırhlı araçlarıyla girmiş kilit noktaları kontrol altına almıştır. Gece yarısı saat 02.40 sıralarında ele geçirilen Kabil radyosundan Afganistan Demokratik Halk Partisi'nin sürgünde olan Peçem cephesi lideri Babrak Karmal'ın parti genel sekreterliği ve ordu komutanlığına getirildiği duyurulmuştur. Hafızullah Emin öldürülmüş ve Babrak Karmal yeni devlet başkanı ilan edilmiştir. Anonstan 15 dakika sonra Karmal'ın Sevr Devrimi'nin kazanımlarını korumak amacıyla Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nden askeri yardım istediği bildirilmiştir. SSCB'nin bu çağrıya olumlu cevap verdiğinin anonsuyla Afganistan yine bir büyük güç tarafından işgal edilmiştir(Amstutz, 1986, 51). Sovyetler Birliği, büyük direnişle karşılaşmadan Afganistan'ı işgal ederken ilerleyen zamanda kabilelerin oluşturduğu ordular Sovyet garnizonlarına mukavemet göstermeye başlamıştır. Başlangıçta Sovyet topçuları ve hava kuvvetleri tarafından kolayca defedilebilen girişimler, sonrasında bir gerilla savaşı hallini almış ve sarp dağlara sahip olan Afganistan coğrafyasında etkili başarılar kazandırmıştır. Sovyetler, direnişçilerle doğrudan karşılaşmak yerine strateji değiştirerek sulama sistemlerini, bahçeleri, tarlaları, hatta köyleri bombalamaya başlamıştır. Sovyet Hava Kuvvetleri'nin gerçekleştirdiği bu harekâtlar sonucunda 17 milyon nüfusa sahip olan Afganistan, 5,5 milyon mültecinin evlerini terk ederek İran'a ve Pakistan'a sığınmak zorunda kaldıkları bir yer haline gelmiştir(Grau, 2004). Afgan direnişi zamanla seküler bir mücadele olmaktan çıkarak ABD, Suudi Arabistan ve Pakistan'dan hem mali hem de askeri yardımlar alan İslami hareketlerin kontrolüne geçmiştir. Kuzeyde ve batıda, ağırlıklı olarak Peştu olmayan toplulukların dâhil olduğu Cemiyeti İslami, Burhaneddin Rabbani liderliğinde güçlü bir konuma yükselirken güneyde ve doğuda Peştuların yoğunlukta olduğu Hizbi İslami hareketi Gulbeddin Hikmetyar öncülüğünde teşkilatlanmıştır. İki ana arterin yanı sıra ulemanın ve sufi ailelerin de başını çektiği birçok İslami direniş grupları çıkmıştır(Barfield, 2010, 237).

Mücadelenin bir merkeze toplanmasının önemi giderek artarken kendi içinde parçalı bir yapıya sahip olan Afgan direnişinin başarıya ulaşması için gerçekleştirilen birleştirme çabalarına en büyük destek İslam İş Birliği Teşkilatı tarafından verilmiştir. 1980'de Pakistan'ın başkenti İslamabad'da iki kere toplanan ve Müslüman ülkelerin

dışişleri bakanları tarafından temsil edilen Teşkilat, malzeme ve siyasi yardımlar için birleşmenin elzem olduğunu bildirmiştir. Burhaneddin Rabbani ortak komuta altında mücadelenin verilebilmesi için diğer hizipleri ikna çabasına girerken her grup kendi kuvvetleriyle mücadeleye yoğunlaşmıştır. Şehirlerde kısa süreli bir müttefiklik olsa da Hizbi İslami lideri Hikmetyar, bu ortaklığı fazla sürdürmemiştir(Newell ve Newell, 1981, 183). Direnişçilere hem eğitim hem de donanım olarak en fazla desteğin verildiği ülke olan Pakistan yardımlarını oldukça dikkatli yapmaya çalışmış ve SSCB'nin Hindistan'ı kışkırtma ihtimaline aklından çıkarmamıştır. Pakistan'ın yanı sıra ABD, İngiltere, Çin, İran, İsrail ve Mısır'dan gelen eğitimciler tarafından, Çin'in Doğu Türkistan eyaletinde bulunan 5 ila 8 ve İran'da 8 tane olduğu bilinen kamplarda eğitilen Afgan gerillaları, yıllarca Sovyetlere karşı savaşmışlardır(Bradsher, 1983, 222). 1983 yılına gelindiğinde direnişçiler ya da onların deyişiyle Mücahidin, dışardan da aldığı destekle çok daha iyi bir konuma gelmiş ve 80 bin donanımlı savaşçıyla mücadele sürdürülmüştür. Savaşın ilk beş yılında iki tarafın da çok kazanımları olmazken Sovyetler ve Demokratik Afganistan Cumhuriyeti yönetimi üslerden kalkan uçaklarla direnişçileri geriletmeye çalışmış, Mücahidin de yollara ve kilit geçiş noktalarına attığı pusularla onlara karşılık vermiştir(Amstutz, 1986, 128). 1986 yılına gelindiğinde hala bir netice elde edemeyen SSCB, Babrak Karmal'ın kendilerine Afganistan hususunda gerekli katkıyı sağlamadığına kanaat getirerek General Muhammed Necibullah'ı başkanlık koltuğuna oturtmuştur. Sovyetler Birliği'nde ise Komünist Parti Genel Sekreterliği'ne getirilen Gorbaçov her ne kadar Afganistan'dan çekileceklerine dair açıklamalar yapsa da bu çekilmeler cüzi miktarda ve göstermelik olarak kalmıştır. Özellikle kuzey bölgeleri hedef alan saldırılar gerçekleştiren SSCB, savaş içinde komuta yeteneği ile öne çıkan Tacik lider Ahmed Şah Mesud'un birliklerini yok etmeye çalışmıştır. Ahmet Şah Mesud, Kabil Üniversitesi'nde okurken Burhaneddin Rabbani ile tanışmış ve uzun yıllar Cemiyeti İslami saflarında mücadele vermiştir. Pençşir Vadisi'ne defalarca taarruzda bulunun Sovyet ve Necibullah birlikleri Mesud'u geçmeyi başaramamıştır(O'Ballance, 1993, 157).

1988'de Sovyet destekli hükümet görevlileri ile Pakistanlı görevliler arasında Cenevre'de görüşmeler gerçekleştirilirken Mayıs ayında Gorbaçov Kızıl Ordu'nun on ay içerisinde Afganistan'dan çekileceğini bildirmiştir. 15 Mayıs'ta 12 bin kişilik birlik

çekilerek süreci başlatırken direnişçilerin saldırıları artınca geri çekilme yavaşlamış ve hükümet güçlerine silah desteği verilmiştir. Dengeli bir çekilme harekâtı uygulamaya çalışan SSCB, dışişleri bakanı Yuli Vorontsov'u görüşmeler yapması için bölgeye göndermiştir. Vorontsov Mücahidin ile Pakistan'da ve Suudi Arabistan'da, Şii direniş gruplarıyla İran'da ve Zahir Şah ile Roma'da bir araya gelerek müzakerelerde bulunmuştur. Ancak, direniş grupları ne ateşkes konusuna ne de geçici hükümet kurma düşüncesine yakın durmamış ve 15 Şubat 1989'da son Sovyet birliği de Afganistan'ı terk etmiştir(Ewans, 2002, 169). SSCB'nin Afganistan'ı terk etmesinin ardından direniş grupları Necibullah kuvvetleri üzerine harekete geçse de korunaklı şehirlere hücum edecek bir tecrübesi olmayan ve konvansiyonel bir savaş yürütmemiş olan Mücahidin, ilerleme kat etmekte zorlanmıştır. Aynı dönemde Mücahidin liderleri arasındaki çekişmelerde Hikmetyar ve Rabbani giderek birbirlerinden uzaklaşan stratejiler benimsemeye başlamıştır. Pakistan istihbarat servisine, dolaylı olarak da ABD'ye karşı daima şerh düşerek yaklaşan kuzey direnişine karşın güney direnişi tüm bağlantılarını Pakistan'dan yönetmiştir Direniş grupları arasındaki birlikteliğin korunabilmesi için askeri kabiliyetleri ve hitabeti ile daha fazla adamı yanına çeken Mesud, siyasi lideri Rabbani ve Hikmetyar arasında ortak bir yol bulmaya çalışmış ama kati bir sonuç alınamamıştır. Ancak, Sovyetler Birliği'nin dağılması dengeleri değiştirerek Necibullah'a yapılan para ve silah yardımlarını ortadan kaldırmıştır. (O'Ballance, 1993, 218). Necibullah birlikleri içindeki çözümler, radikal sosyalist grupların etnik ortaklıkları olan Peştü Hikmetyar'ın direnişçilerine katılmasıyla başlarken yaklaşık 40 bin kişilik milis gücüyle hükümeti ayakta tutan Raşid Dostum, İsmaililer'den ve Hazaralar'dan müteşekkil diğer birlikleri de yanına çekerek Mesud ile anlaşmıştır. Bu noktadan sonra başka bir boyuta evirilen iç savaş Cemiyeti İslami ile Hizbi İslami mücadelesine dönüşmüştür. Hikmetyar'ın Kabil'i tek başına kontrol etmek için harekete geçtiğini öğrenen Mesud, daha hızlı davranarak başkenti ele geçirmiş; Necibullah ise Birleşmiş Milletler'den sığınma talebinde bulunarak ortadan yok olmuştur(1992). Yanındaki kişiler Mesud'a geçici yönetimin başına geçmesi konusunda ısrar etseler de o bunu kabul etmemiş ve Afganistan'ın geleceğini Mücahidin liderlerin eline bırakmıştır. Peşaver'de yapılan görüşmelerde Rabbani ve Hikmetyar köklü ailelere dayanmayan soylarının meşruiyetlerine engel olmaması için yeni hükümette eski kral Zahir Şah'ın

sembolik dahi olsa görev almaması konusunda anlaşırken diğer birçok konu muğlak kalmıştır. Anlaşma zemini sağlanamazken yönetimi tek başına ele almak isteyen Hikmetyar, Kabil'e gelerek şehri bombalamaya başlamıştır. İki gün sonra ateşkes ilan edilirken Kabil'de bulunan liderler tarafından Hikmetyar'a başbakanlık görevi teklif edilmiştir. Gulbettin Hikmetyar ise Ahmet Şah Mesud'un savunma bakanlığından ayrılmasını ve milislerinin şehirden çıkarılmasını istemiştir. Bu talepleri kabul görmese de Rabbani hükümetinde başbakanlık görevini üstlenmeyi kabul etmiştir(Barfield, 2010, 250). Afganistan, 1992-95 yılları arasında sürekli taraf değiştirmelerin, yeniden kurulan ittifakların adresi olurken bunlardan en dikkat çeken General Dostum'un Hikmetyar'la anlaşıp Kabil'in yeniden ablukaya alınması olmuştur. Mesud, bu saldırılara da karşı koymayı başarmış ve Hikmetyar kabineden uzaklaştırılmıştır. 1995'te Tunus dışişleri bakanının başında olduğu bir ekip ile BM'nin olaya müdahale edip tüm aktörlerin içinde olduğu geçici bir hükümet kurmaya çalışmasına rağmen 1994'te molla Muhammed Ömer ve Abdulgani Birader tarafından kurulan Taliban ve onun beklenmedik çıkışı, bu girişimlerin önünü kesmiştir(Ewans, 2002, 182).

Mücahidin gruplarının uyum yakalayamaması ve silahlarını birbirlerine çevirmeleri tarafların gücünü kırarken bu ortam, hem yeni bir oluşumun önünü açmış hem de savaştan bıkan ve binlerce insanın katline şahit olan halkın onları kurtarıcı olarak görmesine neden olmuştur. Güneyde büyük çatışmalar yaşanmadan kontrolü eline geçiren Taliban, yavaş yavaş güçlenerek büyük bir alanda söz sahibi olmuştur(Ghufran, 2001,467). Hikmetyar'ın hâkim olduğu bölgeleri teker teker ele geçirip onu doğuya kaçmak zorunda bırakan Taliban, Kabil kapılarına dayanmıştır. Ancak Taliban'ın hırsı ve enerjisi ilk saldırılarda Mesud'un tecrübesini geçmeyi başaramamıştır. Kuruluşundan iki yıl sonra Pakistan'dan aldığı silah ve Suudi Arabistan'dan gelen mali yardımlarla başkentin çevresini ele geçiren Taliban, bu sefer Mesud'un savaştan çekilmesiyle Kabil'i almıştır. Mesud, mücadelesine savunulmasının daha zor olduğunu düşündüğü Kabil'de değil şehrin biraz kuzeyinde yeni bir savunma hattı oluşturarak devam etmiştir. Taliban ise kendi hükümetini kurarak diğer azınlık grupların elinde bulunan kuzey bölgelerini de ele geçirmiştir. Mesud da kendi birliklerini alarak Sovyetler işgalinde olduğu gibi Pencşir Vadisi'ne çekilmiştir(Barfield, 2010, 260). Taliban'ın askeri başarıları, kurduğu hükümetin önce

Pakistan ardından da Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri tarafından tanınmasını sağlamıştır. Ancak, birçok ülke ve kuruluş Rabbani hükümetini meşru temsilci olarak tanımaya devam etmiştir. Taliban ülkenin üçte ikisini kontrol etse de Kuzey İttifakı altında Mesud, Dostum ve Hazaraların direnişleri devam etmiştir. Taliban ve direnişçiler arasında defalarca el değiştiren şehirler sadece her iki tarafın ve sivillerin zayırlarını artırırken yapılan görüşmelerde de bir sonuca varılamamıştır(Ewans, 2002, 189).

2001 yılına kadar yaşanan çatışmalar tamamıyla olmasa da Taliban'ın üstünlüğü ile devam ederken Taliban'ın ele geçirdiği bölgelerdeki sert ve yeri geldiğinde şiddetten hiç çekinmeyen tutumu, halkı korkuya sevk ederken kendilerinin de uluslararası arenada bir yer edinmesini engellemiştir. Bu tavizsiz ve acımasız yönetim anlayışının mimarı Molla Ömer, Taliban içinde kendisine karşı oluşabilecek muhalefeti de engelleyerek tek karar verici konumuna yükselmiştir. Kendisine danışılmadan alınan kararların da uygulanmasına izin vermemiştir. Bu kararlardan biri ABD'li diplomatlarının Kabil'de Taliban şurasıyla anlaşmasına rağmen anlaşmanın Ömer tarafından reddedilerek kendisine sormadan hareket eden Taliban görevlilerini tutuklatması olmuştur(Rashid, 2000, 103). ABD, Taliban, Kabil'i ele geçirdiğinde olumlu açıklamalarda bulunmuş ancak bu sıcaklık uzun sürmemiştir. El-Kaide'nin Afganistan'da yerleşmesi ve Afrika'da ABD'nin iki ayrı büyükelçiliğine saldırı düzenlemesi, Taliban-ABD ilişkilerinin düşmanlığa evrilmesine neden olmuştur. Bu gelişmeler üzerine Suudi Arabistan da siyasi desteğini çekerek El-Kaide lideri Usame Bin Ladin'in Afganistan'dan çıkarılmasını istemiş ama bu talep Taliban lideri Molla Ömer tarafında kabul görmemiştir. Bu dönemde Taliban'ın Rusya ile savaşan Çeçenlerle iyi ilişkiler geliştirmesi, Rusya'nın, Taliban karşısında tek direnişçi kalan Ahmed Şah Mesud'a silah ve mühimmat yardımı yapmasına ve Taliban'ın tamamen yalnızlaşmasına yol açmıştır. Öyle ki BM dışındaki bağış ve yardım kuruluşları dahi Afganistan'dan ayrılmıştır. Ekonomik olarak sıkıntılarla boğuşan Afganistan'da yasal olmayan afyon satışı ve kaçakçılıktan başka bir gelir kapısının kalmaması Taliban gibi sert bir rejimin bile iktidarda tutunmasını zorlaştırırken 7 Eylül 2001'de Ahmet Şah Mesud Fas'tan gelen iki gazeteciye mülakat vereceği sırada El-Kaide bağlantılı olduğu düşünülen bu kişiler tarafından suikasta uğramıştır (Oğuz, 2001, 27). Bu olaydan dört gün sonra

ise(11 Eylül) ABD’de kaçırılan 4 yolcu uçağından ikisi Dünya Ticaret Merkezi’ne biri de Pentagona çarpmıştır. Üç binden fazla kişinin hayatını kaybettiğı olaylar neticesinde ABD, terörizme karşı küresel bir mücadele başlatmış ve eylemlerden El-Kaide sorumlu tutulmuştur. ABD, Taliban’dan tüm El -Kaide unsurlarının tutuklanmasını veya Afganistan’dan çıkarılmalarını istemiş fakat kabul görmeyen istekleri sonucu 7 Ekim 2001’de, Afganistan’a hava saldırıları başlatmıştır. ABD ve İngiltere kara kuvvetlerinin dâhil olduğu operasyonlarla Kabil işgal edilmiş ve Taliban hükümeti kasım ayında düşmüştür. Kandahar’ı da aralık ayı itibariyle anlaşılarak boşaltan Taliban’ın gücü kırılmış ve komuta kademesi Pakistan’a kaçmıştır. Afganistan’da işgalin ardından birçok aşiret ve etnik unsurdan insanın dâhil olduğu geçici Afgan hükümeti kurularak başına Hamid Karzai getirilmiştir(Zaidi, 2006, 24).

2002 yılında Hamid Karzai başkanlığında yeniden bir geçici hükümet kurulurken 2004’te ilk kez yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerini de Hamid Karzai kazanmıştır. ABD’nin ilk başta geriletği ve çözölme noktasına getirdiğı Taliban, 2005’ten itibaren Peştuların sağladığı destekle yükselişe geçerek uluslararası koalisyon güçlerini Kabil’de ve etrafındaki şehirlerde çevreleyecek bir pozisyona sahip olmuştur. Taliban’ın bu hızlı ilerleyişinde ABD destekli Afgan hükümetlerinin ülkedeki sorunları çözmek yerine yolsuzluk ve uyuşturucu ticaretine karışmaları halk nezdinde çok da yüksek olmayan itibar ve meşruiyetlerini yok ederek Taliban için kaçırılmaz bir fırsat sunmuştur(Çiftçi, 2010, 77). ABD, 2009 yılında Başkan Barack Obama yönetimiyle Afganistan’daki birliklere ek olarak 30 bin askeri daha bölgeye göndermiş ve Taliban ile savaşa devam edilmiştir. Aynı zamanda 1990’lılardan beri Afganistan’a yerleşen El-Kaide ile de savaşan ABD, 2 Mayıs 2011’de düzenlediğı bir operasyonda El-Kaide lideri Usame Bin Ladin’in öldürölldüğünü duyurmuştur. ABD için 11 Eylül olaylarının intikamı anlamını taşıyan bu haber Amerikan diplomasisinde teröre karşı alınan bir zafer olarak lanse edilmiştir. Bin Ladin’in öldürölmesiyle ABD’nin Afganistan’daki vazifesinin bittiğı kanaati güçlenmiş ve iç kamuoyunda Afganistan’dan çekilme yönündeki sesler daha yüksek tondan dillendirilmeye başlanmıştır. 2017 ‘ye gelindiğinde Trump yönetimi asker sayısını 14 bine düşürüp sonrasında da Afganistan’dan çekilme kararı almıştır (Joscelyn, 2019, 12). Bu karar üzerine Taliban’la görüşmelere başlayan ABD, Afgan hükümetini kaderine terk ederek yapılan

görüşmelere dâhil etmemiştir. Sonrasında Katar'da Taliban ile mevcut Afgan hükümeti arasında görüşme gerçekleşmiş ancak Taliban görüşmelerin sonraki aşaması olan Türkiye toplantılarına katılmamıştır. ABD'nin yıllık 5-6 Milyar dolar ayırdığı Afganistan Ulusal Savunma ve Güvenlik Güçleri'nin askeri açıdan tek başına bir anlam ifade etmediğini iyi tahlil eden Taliban güçleri, olası bir güç paylaşımını reddederek Afgan hükümetiyle anlaşmaya yanaşmamıştır (CRS, 2021, 3). 2021'de Biden yönetimiyle birlikte ABD ve NATO birlikleri Afganistan'dan çekilmeye başlarken Afgan hükümeti ve Taliban güçleri arasındaki çatışmalar şiddetlenmiş ancak mevcut hükümet güçleri tıpkı Sovyet işgali sonrası dönemde olduğu gibi bir anda çözülmüş ve Taliban, vilayetlerin denetimi kısa sürede alarak Kabil'e kadar gelmiştir. 15 Ağustos 2021'de direnişle karşılaşmadan başkente giren Taliban'ın hızlı ilerleyişi henüz Afganistan'dan çıkmamış olan ABD ve yerel iş birlikçilerini derin bir telaşın içine düşürmüştür. Taliban'ın 1996-2001 yılları arasındaki sert tutumunu akıllarının bir köşesinde bulunduran halk, endişeye kapılırken can güvenliklerinin olmadığını düşünen insanlar çevre ülkelerin sınır kapılarına ve hava limanlarına yığılmışlardır.

2.1.3.1. Afganistanlı Mülteciler

1978 iç savaşıyla başlayan Afgan mülteci sorunu Sovyetlerin, Afganistan'ı işgali ile devam ederken Sovyetler Birliği'nin çekilmesiyle de bir nihayet bulmamıştır. Ülke içindeki iktidar mücadeleleri ve sonrasındaki ABD işgali, Afgan halkının 40 yıldan uzun bir zamandır rahat bir yaşam sürmelerini engellemektedir. 1981'den 2014'e kadar dünyada en fazla zorunlu göçlerin yaşandığı ülke Afganistan olurken dönemsel olarak 5 milyonun üzerine çıkan Afgan mülteci sayısı günümüzde 2,7 milyonu aşmış durumda ve ülke içinde yerinden edilen kişilerin sayısı da 3,5 milyonu bulmaktadır. Afgan mültecilerin en yoğun yaşadığı ülkeler ise 1,4 milyon ile Pakistan ve 950 bin kişi ile İran iken Almanya'da da 130 binin üzerinde Afgan mülteci olduğu bilinmektedir. Buna ek olarak Türkiye ve Özbekistan başta olmak üzere daha birçok ülkede sayıları yüzbinleri aşan Afganistanlıya rastlamak mümkündür. (UNHCR, 2020).

Afgan zorunlu göçlerinin kitleler halinde başladığı yıllarda ilk geçişler, Pakistan ve İran'a olmuştur. Afgan mülteciler başlangıçta ne Pakistan'da ne de İran'da 1951 Cenevre Sözleşmesi kapsamında ülkeye alınmayıp Sovyet zulmünden kaçan muhacirler olarak kabul edilmişlerdir. Ancak, yıllar geçse de Afganistan'da sular durulmamış ve bu

durumdan Afgan mültecileri ağırlayan İran ve Pakistan da etkilenmiştir. Ülkelerinden ayrılarak komşu ülkelere sığınmak zorunda kalan insanların kendi ülkelerine geri dönememeleri nedeniyle onları ağırlayan yerel halkta ve devletler nezdinde mültecilik bir sorun halini almıştır. İran'a yoğun sığınmaların gerçekleştiği 1980'lerde devlet tarafından bu insanlara "Mavi Kart" verilerek eğitim ve sağlık hizmetlerinden yararlanması sağlanırken 1992 yılından itibaren sığınma talebinde bulunan kişilerin artmasıyla her gelen Afganistanlı için yasal bir statü elde etmek zorlaşmıştır. Zaman zaman İran'da kaçak olarak yaşamak zorunda kalan Afganistanlıların sayısı 2 milyona ulaşmıştır(UNHCR,2014). 90'lı yılların sonuna doğru ise sığınma talebinde bulunanların başvuruları reddedilip kaçak yollarla ülkeye giren 100 binden fazla kişi sınır dışı edilmiştir. Pakistan'da ise ilk sığınmacılar ne kayıt altına alınmış ne de kendilerini zorlayacak bir durumla karşı karşıya kalmışlardır. Ülke içinde rahatça dolaşım ve iş arama konusunda da yardımcı olunmuştur. Ancak 1 Ocak 2000'den itibaren gelen Afgan sığınmacılar, mülteci olarak kabul edilmeyip ülkeye girişleri engellenmiştir. Kaçak yollardan girenler ise kamplara alınarak buradan çıkışlarına izin verilmemiştir(Turton ve Marsden, 2002, 14-15).

Taliban'ın 2002 yılı başında yönetimden tamamen uzaklaştırılmasıyla Afgan mültecilerin çevre ülkelerden dönüşleri başlamış ve son zamana kadar peyderpey de olsa devam etmiştir. Ancak son yirmi yılda Afganistan hükümeti ve ABD birliklerinin Taliban'la mücadelesinin devam etmesi, mültecilerin tamamıyla ülkelerine dönmelerinin önünde engel teşkil etmiştir. Taliban'dan rahatsız olunmasına rağmen ABD destekli geçmiş Afgan hükümetlerinde yolsuzluk, rüşvet ve yasadışı işlerin el altından devam etmesi bir yandan halkta hükümetlere karşı olan güveni zedelerken diğer yandan Taliban'ın yeniden zemin bulmasını sağlamış ve nihai çözümün bulunmasını zorlaştırmıştır. Ülke içinde istikrarın bir türlü sağlanamaması mültecilerin Afganistan'a dönme konusunda tereddütte kalmalarına neden olmuş ve mülteciler ağırlıklı olarak yine İran ve Pakistan'da yaşamaya devam etmişlerdir(UNHCR,2014).

Pakistan'a giden mültecilerin ağırlıklı olarak Afganistan'ın güneyinde yaşayan Peştulardan oluştuğu görülürken İran'a geçen mülteci yoğunluğunda Şia mezhebine mensubiyetin önemli bir anlamı olduğu anlaşılmaktadır. Pakistan'ın içinde hatırı sayılır bir Peştu nüfusu mevcut ve bu nüfusun Afganistan'la olan ilişkilerde kilit rol oynadığı

görülmektedir(Farani, 2020,164). İran ise 1979 devrimi ile birlikte komşu ülkelerdeki Şii azınlıklar üzerinde söz sahibi olmaya çalışmakta ve bu minvalde Afganistan'dan gelen Hazara ve İsmaili mültecilerin sığınak yeri olmaktadır. Ancak her iki ülkede de diğer etnik ve mezhebe sahip kişiler yüzdesel olarak az da olsa mevcuttur (Hugo, Shavazi ve Sadeghi, 2012, 264). Afgan mülteciler ağırlandıkları ülkelerde çalışma hayatına dahil olma ve entegrasyon hususlarında yaşadıkları sorunların yanı sıra temel ihtiyaç ürünlerine de ulaşmakta zorluk çekmektedirler. Bazı kamplarda ve mültecilerin Afganistan'a geri döndüğü birtakım yerlerde gıda ve içilebilir suya dâhil ulaşmak güç hale gelmiştir. BMMYK'nin geri dönüş için sağladığı nakit garantisi, geri dönen mültecilere sadece birkaç ay yetmektedir(UNHCR,2018). Afganistan'da mültecilerin geri dönüşlerini kolaylaştırmak için kurulmuş bakanlık ve BMMYK, olabildiğince mültecinin ülkelerine geri gelmelerini sağlamıştır. Ancak, bu insanların temizlik, barınma ve yiyecek gibi temel ihtiyaçlarına ileriye dönük kalıcı bir çözümün getirilememiştir. İşsizliğin hat safhada olduğu Afganistan'da ülkelerine geri dönen insanların bir işe sahip olması oldukça güçken uluslararası kuruluşlar ve geçmiş Afgan hükümetleri tarafından yapılan yardımlar da yeterli olmamıştır(UNHCR, 2012). Hem Afganistan'a dönen mülteciler hem de ülke içinde yerinden edilmiş olan kişiler ekonomik koşulların getirdiği zorlukların kendilerini tekrardan ülke dışına çıkmak zorunda bıraktığını ifade etmektedirler. Özellikle genç erkekler için Afganistan'da iş bulma olanağının kolay olmayışı ve elde edilen kazancın yeterli olmaması insanları temel ihtiyaçlar için dahi yurtdışına gitmeye zorlamaktadır(UNHCR,2018). Zorlu yaşam koşullarının meydana getirdiği çaresizlik ortamında Afgan kız çocuklarının erken yaşta evlenerek erkeklerin ise çalışmak amacıyla evlerinden ayrıldıkları görülmektedir.

Afganistan nüfusunun büyük çoğunluğu 15 yaşın altında ve korunmaya ihtiyaç duymakta ancak bırakın bu çocukların sağlıklı bir ortamda büyümesini doğru düzgün eğitim şartları dahi yerine getirilememektedir. Özellikle kırsal alanda yaşayan kız çocuklarındaki resmi eğitime katılım oranları oldukça düşüktür. Çocukların eğitimi için, okul, materyal ve yeterli öğretmen sayısının elverişli koşullarının oluşturulamadığı bir ortamda çocukların tüm dünyadaki akranlarıyla eşit bir yarış içinde olmadığı görülmektedir(UNHCR,2015). Afganistanlı mültecilerin ciddi zorluklar yaşadığı sorunlardan biri de sağlık; uluslararası kuruluşlar ve ağırlayıcı ülkeler tarafından yardım

edilmeye çalışılsa da bu insanların tamamının istediği zaman istediği sağlık hizmetine ulaşması mümkün olamamaktadır. BMMYK tarafından sağlık için harcanmak maksadıyla mültecilere aktarılan paralar genellikle karşılanamayan temel ihtiyaçlar için kullanılmakta ve sağlık geri planda kalmaktadır. Özellikle kadınların hamilelik dönemlerinde gerekli kontrollerin yapılamaması doğan çocuklarda hastalıkların normale oranla daha çok görülmesine neden olmaktadır. Ayrıca sağlık hizmetlerine ihtiyaç duyan bir diğer grupta savaşın getirdiği yıkıntılara maruz kalan engelli bireylerdir. Nüfusuna oranla dünyada en fazla engelli bireyin yaşadığı Afganistan'da ve mültecilerin bulunduğu diğer ülkelerde sağlık koşullarının yeteri kadar elverişli olmaması bu insanların hayat kalitelerini artıracak aletlere ve psikolojik desteğe ulaşmalarını engellemektedir. Engelli bireylerin haricinde fiziksel sorunları olmayan insanların büyük bir bölümünün ise anksiyete, depresyon ve travma sonrası stres bozuklukları yaşadıklarını yapılan çalışmalar göstermektedir (UNHCR, 2018).

Taliban'ın Ağustos 2021 itibarı ile Afganistan'ı tekrardan denetim altına alması, yaklaşık 550 bin insanın yaşadıkları yerleri bir daha terk etmelerine sebebiyet verirken bu insanların büyük bir bölümü komşu ülkelere sığınmışlardır. Ancak son dönemde Covid-19 salgınının getirdiği küresel ekonomik sorunlar, hali hazırda var olan göçmen karşıtı tutumları körükleyerek mülteci-sığınmacı karşıtı yerel politikaların zemin kazanmasına olanak sağlamıştır. Taliban'ın 1996-2001 yılları arasındaki uygulamaları bugün de uluslararası zeminde bir yer edinmesinin önündeki en büyük engel iken ABD'nin bu çekinceler ile yaklaşık 9 milyar dolarlık Afgan rezervini dondurması, Afganistan'da ekonomik ve insani koşulların daha da kötüye gitmesine neden olmaktadır (ACAPS, 2021, 4). Uluslararası uçuşların dahi gerçekleşmediği ortamda 28 milyon kişi gıda sıkıntısı çekmektedir. BMMYK, Katar'ın mali ve hava taşıtı desteğiyle özellikle ülke içinde yerinden edilmiş kişilere yardımlarını ulaştırmaya çalışmaktadır. Çöken sağlık alt yapısı ve eksik beslenme yüzünden milyonlarca çocuk ölüm ile karşı karşıya kalmıştır.

2.1.4. Ukrayna-Rusya Savaşı

Ukrayna, tarihsel süreçte jeopolitik konumunun da etkisiyle birçok devlet tarafından ele geçirilmeye çalışılmış bir coğrafya olarak değişen dönemlerde çeşitli etnik grupların kontrolüne girmiştir. Transkarpatlar, uzun yıllar Macarların kontrolünde kalmış, Bukovina'nın bir kısmı Moldova ve Romanya yönetiminde hayatlarına devam ederken diğer kısmı ile Galiçya bölgesi Avusturya hâkimiyetinde yaşamıştır. Güney Ukrayna'da ise Kırım Hanlığı egemen olmuştur. Merkez Ukrayna'da da Büyük Litvanya Düklüğü hüküm sürmüştür. Sonraki dönemde ise Ukrayna; Polonya ve Rusya yönetimlerinin idareleri altında olmuştur. 1941-1943 yılları arasında Alman işgaline uğrasa da 1991 yılına değin Rus Çarlığı'nın ardılı olan SSCB tarafından yönetilmiştir(Himka.2015, 129).

Ukrayna, Sovyetler Birliği'nin sıcak denizlere açılan kapısı olarak çok önemli bir stratejik konuma sahipti ve Karadeniz'in anahtarı konumundaydı. Ancak, Sovyetler Birliği'nin dağılıp yerine bağımsız cumhuriyetlerin kurulmasıyla Ukrayna, bu önemli bölgenin tek aktörü olarak Rusya'dan bağımsız politikalar benimseyip bölgeyi milli bir yapıya kavuşturmuştur. Rusya ise bu durumu uluslararası bir baskı altında ancak 1997 yılında kabullenmiştir. Fakat iç karışıklıklar ve ekonomik sorunlarla mücadele eden Rusya, Ukrayna'nın bu egemenliğine saygı duyduğunu belirtse de bu iki ülke arasındaki ilişkiler de Rusya Ukrayna'yı daima arka bahçesi olarak görmeye devam etmiştir(Olszanski, 2001, 35). 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Ukrayna, çeşitli etnik gruplardan teşekkül bir ülke konumunda iken Donetsk ve Luhansk bölgeleri başta olmak üzere Rus azınlıkları da içeren bir yapıya sahipti ve bu yapı Moskova için Ukrayna iç meselelerine müdahil olma konusunda imkân sağlamaktaydı(Wilczewska ve Sakwa,2015, 9). SSCB, Stalin döneminden 1990 yıllara kadar sürdürmüş olduğu en büyük ikinci süper güç olma konumunu Sosyalist Cumhuriyetlerin dağılmasıyla yitirirken Rusya Federasyonu tutabildiği kadar toprakla yoluna devam etmek istemiş ve daha yumuşak bir yönetimle 1999 yılına gelmiştir. 31 Aralık 1999 tarihinde yönetime gelen Vladimir Putin ve ekibi önce ülke içindeki siyasi ve ekonomik sorunlara odaklanmıştır. Bu çerçevede 1995'e kadar ciddi bir mücadele veren ve Rusya'yı masaya oturtmak zorunda bırakan Çeçen direnişini kıran Putin yönetimi, ülkedeki oligarkların da nüfuz alanını daraltmayı başarıp otoritesini iyiden iyiye hissettirmeye

başlamıştır.(Hannapi, 2022). Rusya, SSCB'den ayrılan ülkeler hakkındaki düşüncesini 2007'de Estonya'ya düzenlenen siber ataklar ve 2008'deki Gürcistan savaşıyla ortaya koyarken Ukrayna da Rusya'nın asla gözden çıkarmadığı bir bölge olarak ilerleyen yıllardaki yönelim alanı olmuştur.

Ukrayna, Sovyetler Birliği'nin ardından bağımsız bir ülke olsa da 1994-2005 arasında başkanlık yapan Leonid Kuçma döneminde yönetim, yerel patronların ve oligarkların etkisinde kalmıştır. Ukrayna bu dönemde yolsuzluk ve yozlaşma ithamlarıyla çalkalanan bir ülke olarak Doğu Avrupa ülkeleri arasında yolsuzluğun en yüksek seviyeye ulaştığı ülke olarak gösterilmekteydi. 2005 yılında Kuçma, siyaset sahnesinden çekilirken yerine üç aday vardı. Bunların ikisi halkın yakından tanıdıkları oligarklardan Yulia Timoşenko ve Viktor Yuşçenko iken diğer aday da Donbas kökenli Bölgeler Partisi lideri Viktor Yanukoviç idi. 2004 Ukrayna Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde ilk turda en yüksek oyu alan iki aday Yuşçenko ve Yanukoviç ikinci tura kalırken Timoşenko'nun da ikinci turda desteklediği Yuşçenko'nun kazanması beklenmekteydi. Ancak seçim sonuçları Yanukoviç'ten yana olunca bu durum ülkede büyük bir tartışmayı başlattı. Yanukoviç ve ekibinin seçimlere hile karıştığını iddiası üzerine "Turuncu Devrim" olarak bilinen protestolar başladı. Ocak 2005'e kadar devam eden gösteriler seçimin yenilenmesini sağlarken kazananı da değiştirmiştir. Yuşçenko, devlet başkanlığı koltuğuna oturmuş ve kendisine destek veren Yulia Timoşenko'yu başbakan olarak atamıştır. Fakat Başbakan ve Cumhurbaşkanı arasındaki uyum çok sürmemiş ve kısa bir süre sonra Timoşenko başbakanlık görevinden alınmıştır. Bu karar bir sonraki seçimlerinde kaderini belirleyen en önemli olay olmuştur.(Sarıkaya, 2010, 4). 2007 seçimlerinde en fazla milletvekili çıkarmayı başaran Viktor Yanukoviç'in partisi olurken kendisi de başbakan olmuştur. 2010 yılında da seçimleri önde göğüsleyen Yanukoviç, bu kez devlet başkanı olurken Ukrayna, Batı ve AB yanlısı politikaları bırakarak Rusya'ya yanaşmaya başlamıştır. Rusya yanlısı Ukrayna'nın ilk anlaşması Rus donanmasına 2042 yılına kadar Ukrayna'da kalma izni vermesi olmuştur(Özkural Köroğlu, 2015, 38). Viktor Yanukoviç, 2010 Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yarıştığı Yulia Timoşenko'yu başbakan olarak atamak zorunda kalsa da bu durum fazla sürmemiştir. Seçimlerin gerçekleştiği yıl içerisinde mecliste güvenoyu almayı başaramayan Timoşenko ve kabinesi görevlerinden ayrılmak zorunda kalmıştır.

2011 yılında Yulia Timoşenko'yu yolsuzluk ve rüşvet ile suçlayan soruşturmalar başlatılırken Timoşenko Aralık 2011'de içinde bazı kabine üyelerinin de olduğu bir grupta ceza evine gönderilmiştir(Yekelchyk, 2015, 100).

Viktor Yanukoviç'in Rusya yanlısı politikalar izlemesi ve Avrupa Birliği ticaret anlaşmalarından çekilmesi ülkede 10 yıl önce olduğu gibi yine protestolara neden olmuş ve "Meydan Devrimi" adıyla bilinen gösteriler, Yanukoviç'in devlet başkanlığından indirilmesine kadar uzanmıştır. Yanukoviç'in yerine geçici olarak Oleksandr Turçinov getirilirken Rusya, yeni devlet başkanının meşruiyetini kabul etmemiştir(Alabo ve Achinulu,2022, 22). Kısa süre sonra yapılan seçimlerden Batı yanlısı Petro Proşenko galip çıkarken Rusya ile ilişkiler askıya alınmış ve Rusya'nın desteklediği ayrılıkçılar ile Ukrayna askerleri arasındaki ilk sıcak çatışmalar Kırım yarımadasında meydana gelmiştir(Cenciarini,2020, 3). 2014'de Kırım'da kilit konumdaki hükümet binalarını ele geçiren Rusya yanlılarının gerçekleştirdiği referandumun ardından Rusya, Kırım'ın ilhakını duyurmuştur. Ukrayna'nın askeri olarak hazırlıklı olmadığı, birçok birliğin direniş göstermeden mevcut yerlerini terk etmesinden anlaşılmaktaydı. Hem karadan hem de denizden Rusya destekli ayrılıkçılara ve ilhak sonrası Rus askeri kuvvetlerine karşı, kayda değer bir başarı elde edilememiştir. Kırım'da farklı etnik grupların haklarının korunması anayasal bir zemin üzerine oturtulmuşken Rus işgali bu yapıyı ortadan kaldırmıştır. Rus, Ukraynalı ve Kırım Tatarlarının birlikte yaşadığı ve Ukrayna çatısı altında özerk bir statüsü olan Kırım'da işgalin ardından Rus çoğunluğa hizmet eden ve diğer etnisitelere mensup olanları ötekileştiren bir oluşum meydana gelmiştir. İşgal karşıtı tutumuyla öne çıkan Kırım Tatarları lideri Mustafa Cemiloğlu Kırım'dan çıkarılmış ve tekrar girişi yasaklanmıştır(Bebler,2015, 206). Rusya'nın ilhak kararı birçok ülkenin kınama mesajları yayınlamasına neden olurken Kırım'ın kolaylıkla kontrol altına alınmasının da etkisiyle, ayrılıkçılar çatışmaları ağırlıkla Rus nüfusun yaşadığı ve seçimlerde Yanukoviç'e büyük destek vermiş Donbas bölgesine taşınmıştır. Ukrayna askeri kuvvetleri ile ayrılıkçılar arasındaki çatışmalar devam ederken Eylül 2014'te yapılan Minsk anlaşmasıyla, kırılgan da olsa bir ateşkesin ilan edilmesi gerilimin dozunu azaltmış fakat nihai bir barış anlaşması üzerinde taraflar mutabık kalamamışlardır(Cenciarini,2020, 3). 2015 yılında Ukrayna Meclisi Rus azınlığın isteklerine kulak vererek Ukraynalılar ve Ruslar arasındaki ayrımcılığı ortadan

kaldırmak ve merkezileşmeyi kuvvetlendirmek adına reformlar yapsa da bu önlemler de çatışmaların yatışmasına yardımcı olmamıştır(Bebler,2015, 214).

Meydan devrimiyle yıkılan Yanukoviç hükümetinin yerine gelen geçici yönetim ve ardından gelen batı yanlısı hükümetin Avrupa Birliği'ne girmek için girişimlerde bulunup birtakım anlaşmalar imzalaması Rusya'da Ukrayna'nın tamamıyla kontrolden çıkıp batılı devletlerin güdümüne gireceği algısını uyandırmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak Kırım'ı ele geçiren Rusya'nın sonraki adımı Doğu ve Güney Ukrayna'yı da kontrol altına almak olmuştur. Ayrılıkçılara desteğini sürdüren Moskova yönetimi ile Ukrayna arasında Fransa ve Almanya'nın da dahil olduğu Minsk anlaşmaları yapılmış ancak her iki tarafın da memnun olmadığı bir ortam meydana gelmiştir. Ukrayna bir yandan Rus askeri tehdidiyle karşı karşıyayken öte yandan enerji ve ekonomideki Rusya bağımlılığı, bu sıkıntılı sürecin atlatılmasına engel olmuştur. Ukrayna'da siyasi bir birliktelikten uzak geçirilen birkaç yılın ardından 2019 seçimlerinde eski bir televizyon yıldızı olan Volodimir Zelensky başkan seçilmiş ve 2021'de Ukrayna'nın NATO'ya dâhil olma isteğini duyurmuştur. Bunun üzerine Ukrayna sınırına birlik ve mühimmat sevkiyatını hızlandıran Rusya, çıkacak bir savaşın işaretlerini vermiştir(Mbah ve Wasum,2022, 145). Rusya'nın Batı ve Ukrayna'yla arasındaki iplerin iyice gerilmesi 2022 yılında Çin'de düzenlenen kış olimpiyat oyunlarının bitişiyle 24 Şubat 2022'de Rusya'nın Ukrayna'yı işgal girişimiyle sonuçlanmıştır. Ukrayna'yı doğudan ve güneyden abluka altına alarak emellerini gerçekleştirmeyi amaçlayan Rusya, tahmin edilenden daha kuvvetli bir direnişle karşılaşmıştır(Bowen,2022). Rus kuvvetleri eş anlı saldırılar başlatarak Ukrayna birliklerini yıldırmayı amaçlamış ve bu doğrultuda Karkiv, Kiev, Odessa, Herson ve Maripul gibi farklı noktalardan harekâta başlamıştır. Başlangıçta ilerlemeler kaydetmiş olsa da birçok harekât noktasında durdurulan Rus ordusu hava, kara ve denizden yüklenmeye devam etmiştir. Temel amaçlardan biri Ukrayna'nın Karadeniz'e çıkışını engellemek olurken savaşın hemen sonlanmayacağı açıkça görülmüştür. Ukrayna'nın askeri ve teknolojik ihtiyaçlarının bir kısmı Batılı devletlerin Ukrayna'ya yaptıkları silah ve mühimmat yardımıyla dengelenmiştir(Clark, Barros ve Stepanenko,2022). Rusya'ya karşı uygulanan ekonomik yaptırımlar da Ukrayna'nın mücadelesini kuvvetlendiren adımlar olmuştur. Rusya bu savaşta istediği gibi bir ilerleme kaydetmemiş olsa da Ukrayna'ya ait Donetsk, Luhanks, Zaporija ve

Herson bölgelerinin kontrolünü ele geçirmiş ve 23-27 Eylül 2022’de bu bölgelerde yaptırdığı referandumla bir meşruiyet kaynağı oluşturmak istemiştir. Bu girişim gerek Ukrayna gerekse diğer devletler tarafından kınanmıştır(El-Cezire, 2022).

Dünyanın önemli geçiş güzergâhlarından biri olan Ukrayna’da böylesi bir savaşın baş göstermesi, dünya ekonomisinde ve tedarik zincirine ciddi zararlar meydana getirmiş ve savaş sürdüğü sürece getirmeye de devam edeceği anlaşılmaktadır. Zira savaşın küresel ekonomi üzerindeki etkisi genellikle büyümenin gerilemesi ve enflasyonun yükselmesi olarak yansımaktadır. Ukrayna her ne kadar büyük bir ekonomiye sahip olmayıp dünyanın en büyük ekonomileri için önemli bir anlam ifade etmese de bu durum Rusya için geçerli değildir. Rusya dünyanın en kuvvetli ekonomilerine sahip ülkelerin önemli ölçüde enerji ihtiyaçlarını karşılayan bir ülke konumunda ve dünya çapında önemli madenlerin ihracatını yapmaktadır(Tank ve Ospanova, 2022, 3345). Tedarik zinciri hususunda birçok ülkenin tahıl ve ayçiçeği gibi önemli besin ihtiyaçlarını karşılayan iki ülkenin savaşa tutuşması hem kendi ülkeleri adına hem de bu ülkelerden gıda ithalatında bulunan ülkeler adına olumsuz bir tablo meydana getirmiştir. Covid- 19 salgının neden olduğu gıda kıtlığına Rusya-Ukrayna savaşının eklenmesi, tüm dünya dengelerini derinden etkilemiştir. Savaşan iki ülkenin anlaşamaması tahılın ülkelerden çıkarılmasını zorlaştırmıştır. Türkiye’nin destekleri ile oluşturulan tahıl koridoru bu soruna bir çözüm getirirken yaşanan aksaklıklar kimi ülkelere temel besin maddelerinin fiyatların yükselmesine sebebiyet verirken kimi ülkelerde bu gıda maddelerine erişim oldukça zorlaşmıştır(FAO,2022).

2.1.4.1 Ukraynalı Mülteciler

Rusya’nın Ukrayna’ya yönelik işgal girişiminin tüm dünyayı siyasi, ekonomik, askeri ve tedarik zincirinin bozulması bakımından etkilediği ortadayken savaşın insani boyutu gün geçtikçe daha büyük bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Milyonlarca insanın yaşadığı yerleri terk etmek zorunda kalmasına neden olan bu durum sivillerin savaş olgusundan ne kadar kötü etkilendiklerini ortaya koyan parametrelerin en önemlisidir. Ukrayna-Rusya savaşı Ukrayna halkının büyük bir bölümünü derinden etkilemektedir. Şehir merkezlerinin yıkıma uğrayıp alt yapı sistemlerinin yok edilmesi Ukrayna halkı için elektrik, su, ısınma ve sağlık hizmetleri gibi temel ihtiyaçlara erişimi zorlaştırmış ve kaçınılmaz olarak bir göç hareketini meydana getirmiştir. BMMYK

sayılarına göre savaşın başladığı 24 Şubat 2022'den 18 Ekim 2022'ye kadar geçen sürede 6 Milyon 696 bin 757 kişi ülke sınırları dışında hayatlarına devam etmeye çalışmaktadır (UNHCR, 2022a). 7 milyondan fazla kişinin de ülke içinde yer değiştirdiği bilinmektedir. Ülkelerini terk etmek zorunda kalan Ukraynalı mülteci ve sığınmacıların 4 milyondan fazlasına komşu ve diğer Avrupa ülkeleri tarafından geçici koruma statüsü verilmişken diğer kısmı da oturma izinleriyle gittikleri ülkede hayatlarına devam etmektedirler. Mülteci statüsü kazananların yanı sıra henüz kayıt altına alınmamış kişilerin de olduğu bildirilmektedir (UNHCR, 2022b).

Ukraynalı mülteci ve sığınmacıların çoğunluğunu yaşlılar, çocuklar ve kadınlar oluştururken evlerini terk eden insanların ağırlıklı olarak Ukrayna'nın doğu oblastlarından* geldikleri bilinmektedir. İkametgâhlarından ayrılmak zorunda kalan Ukrayna nüfusunun üçte biri ülke dışına çıkmak zorunda kalırken bu insanları ağırlayan ülkeler arasında ilk sırada Rusya bulunmakta Rusya'dan sığınma talep edenlerin yine Rus etnik kökene sahip olan insanlar oldukları anlaşılmaktadır. Diğer mülteci ve sığınmacıları konuk eden ülkeler arasında 1 milyondan fazla kişiyle Polonya ve Almanya yer almaktadır. Ayrıca yaklaşık 500 bin kişi Çekya'da, 160 bin İtalya'da 145 bin Türkiye'de ve 133 bin de İspanya'da ağırlanmaktadır (UNODC, 2022).

Ukraynalı mülteci ve sığınmacıların barınma ihtiyaçlarını nasıl karşıladıklarına bakıldığında ilk olarak komşu ülkelerdeki kendi akrabalarının veya arkadaşlarının yanlarına gittikleri görülmektedir. İkinci sırada yerel ailelerin sağladığı barınma koşulları bulunurken üçüncü sırada da sığınmacıların kendilerinin kiraladıkları yerler var. Sığınmacıların geriye kalan kısmı otel veya hostellerde konaklatılmakta ya da diğer mülteci ve sığınmacılarla ortak paylaştıkları yerlerde yaşamaktadırlar (UNHCR, 2022b). Ukraynalı sığınmacıların temel ihtiyaçları ve istekleri üzerine Uluslararası Göç Örgütü'nün yaptığı araştırmalar; en önemli gereksinimin finansal destek olduğunu, onu takip eden sorunların ise iş talebi ve uzun süreli kalma izni olduğunu göstermektedir. Bunların yanı sıra sağlık hizmetleri, eğitim, dil ve taşımacılığın da mülteci ve sığınmacılar adına problemler yaşanan alanlar olduğuna işaret edilmektedir. Sığınmacıların yüzde 68'inin ekonomik olarak etkin olmadıkları UGO'nun anketlerine yansırken çalışanların oranını sadece yüzde 28 olduğuna ulaşılmaktadır. Ukraynalı

* **Oblast**, slavca eyalet ve bölge anlamına gelmektedir

mülteci ve sığınmacılar için diğer önemli konulardan biri olan çocukların eğitime katılma yüzdelerine bakıldığında ülke dışında bulunan çocukların yüzde 73'nün misafir edildikleri ülkelerin okullarında eğitime doğrudan katıldığı, yüzde 18'nin ise derslere online devam ettiği belirtilmektedir(IOM,2022). BMMYK, nakit, yiyecek, giyecek, kalacak yer ve sağlık hizmetlerinin karşılanması için 4 milyondan fazla Ukraynalıya erişme amacıyla olsa da herkese yardımın ulaşması çok da olası görünmemekte bu durum savunmasız ve desteğe ihtiyaç duyan sığınmacıların insan trafiği ve kaçakçılığında; cinsel sömürünün, zorunlu çalıştırmanın, illegal çocuk edinmenin, taşıyıcı anneliğin ve suça zorlamanın kurbanları olmasına neden olabilmektedir(UNODC),2022).

2.2. MEDYA

İnsan ilişkilerinde gerçeğe atfedilen değer, zihinlerde oldukça geniş bir alanı işgal etmektedir. Toplumda yol göstericiler olarak benimsenen hem antik hem de modern filozoflar için eskimez ve tüm zamanlarda geçerli kabul edilen konuların başında da gerçeklik gelmektedir. Öyle ki Sokrates sırf gerçeği sorguladığı için hapsedilmiş ancak yine de eleştirel sorgulamasından vazgeçmemiştir. Çünkü gerçeği ortadan kaldırmaya çalışmak bir galibiyet sağlasa da bu ne toplumu ne de bireyi tatmin eden bir zafer olmayacaktır. Kant'a göre ise doğruluk her koşulda ve sonucu neye mal olursa olsun peşinden gidilmesi gereken evrensel bir erdemdir(Day,1991, 69). Bu çerçevede günümüz araçlarının (medyanın) gerçeğin peşinden gitme ve onu topluma aktarma rolü üzerinde dikkatlice durmak gerekmektedir. Zira toplum belli uyarıcılar ekseninde yönlendirilen bir yapı olarak doğrunun takipçisi olmalıdır. Ancak toplumsal hareket ve tavırların her zaman iyiye yönlendirme amaçlı olduğu büyük bir tartışma konusudur. Gustave Le Bon kitlelerin sahip oldukları davranış kalıplarını biçimlendiren çevre, yaş, cinsiyet ve ırk gibi birçok etmenden bahsederken bu yapının dışa dönük homojen tavırlar sergilediğini ancak aynı zamanda kendi içinde heterojen bir durumun söz konusu olduğunu ifade eder. Duygular ister iyi olsun ister kötü, kitleler tarafından ya basite alınarak ya da abartılarak yansıtılır. Bu da bireylerin kalabalık içerisinde ilkel bir varlığa dönüşmesi anlamını taşır. Kişinin kendi içinde var oluşuyla ve değerleriyle çelişen davranışlar dahi kitle arsında anlaşılması güç birlikteliğe dönüşür ve benimsenmemesine rağmen herkes bu hareketlerin bir parçası olabilir(Le Bon, 2001,

29). Dolayısıyla kitlelerin algıları manipüle edilebilir ve farklı amaçlara hizmet ettirilebilir. Modern toplumların yönlendirilmesinde başat aktörlerden biri olarak medya, bireylerin gerçeğe ulaşması ve bu doğrultuda bir tavır almasını sağlayan aparatların başında gelmektedir.

2.2.1. Medyanın Toplum Üzerindeki Etkisi

Kitle iletişim araçlarının 1920’li yıllarda farklı bir boyut kazanmasıyla iletişim alanına olan ilgi de artmış ve yeni çalışmaların durak noktası olmuştur. O yıllardan bugüne kadar iletişim çalışmaları devam ederken teorik bağlamda medya kuramları iki ana temel üzerine inşa edilmiştir. Bunlar egemen ve eleştirel yaklaşımlar olarak kendilerini göstermişlerdir. Egemen yaklaşımlar, Amerika’da 1930’lu yıllarda başlamış ve kitle iletişimini, siyasi, kültürel, ekonomik ve ideolojik çerçevede değerlendirmektense davranış tarzlarını yönlendirme, ikna ve propagandanın yayılmasına yardımcı olabilecek bir aparat olarak ele almıştır. Sermayeye ve siyasi çıkarlara hizmet eden bu yaklaşım, reklam çalışmalarıyla ve propaganda hareketleriyle toplumun istenen tüketim alışkanlıklarını sergilemesini ve politik davranışlara yönlendirilmesini hedeflemiştir(Yaylagül, 2006, 30). Sonraki dönemde ise özellikle Frankfurt Okulu teorisyenlerinin başını çektiği karşıt bir görüş olarak “Eleştirel Kuram” ortaya atılmıştır. Eleştirel Kuram, sanatı ve kültürü özendirmeye çalışmış, Marksist ideolojinin hedef kitlesi olan proletaryayı halk sanatına yönlendirmiş ve merkeziyetçi burjuva anlayışına karşı ticari kaygılar gütmeyen yerel medyayı teşvik etmiştir(McPail,2014, 14).

İletişim araştırmaları üzerine yapılan ilk çalışmalar propaganda amaçlı olmuş ve bireylerin yönlendirilmesi için kullanılmıştır. Amerikan Gazeteciler müdürü ve “Liberal Demokrasi” kuramının en önde gelen teorisyeni Walter Lippmann, kitle iletişim araçlarının propaganda araçları olarak kullanılmasını doğru bulmuş ve toplumun tamamının yeterli entelektüel birikime sahip olmadığı için sosyal, kültürel ve politik konulardaki ortak çıkarları küçük bir elit grubun daha iyi anlayacağı düşüncesine katılmıştır. Bu küçük elit grubun dışında kalanları “Şaşırılmış Sürü” olarak niteleyip bu ‘Sürü’nün kükremesinden ve ayakları altında çiğnenmekten kaçınılması gerektiğini söylemiştir. Medyayı ise Şaşırılmış Sürü’nün kontrol edilmesi için gerekli araçlardan biri olarak görmüştür(Chomsky,2002, 14-17). Hipodermik iğne ve Ekme Kuramı da izleyici,

dinleyici ve okuyucunun tamamıyla edilgen bir konuma sahip olduğunu öne sürerek verilen tüm enformasyonu koşulsuz kabul edeceğini iddia etmiştir.

Marshall McLuhan ise medyayı mesaj olarak niteleyip insan davranışlarını ve ilişkilerini belirleyen ve kontrol eden bir mekanizma olarak görmüştür. Onun için medya, sunduğu içerikle toplumu medyanın karakterine körleştirir(McLuhan,1964, 9) Buna şu sözleri ile açıklık getirir; “Medya etkisinin bilinçaltı ve uysal kabulü onu kullanan insanlara duvarsız hapishaneler yapmıştır”.

İletişimin aslında matematiksel bir temel üzerine kurulu olduğunu savunan Shanon ve Weaver iletişimde üç temel soru olduğunu ileri sürmüştür. Bu sorular: iletişim sembolleri karşı tarafa doğru bir şekilde nasıl iletilebilir?(Teknik Problem). İletilen sembollere yüklenen anlam karşı tarafa tam olarak nasıl aktarılır?(Semantik Problem). Alınan anlam, davranışı arzu edilen şekilde ne kadar etkiler?(Etkililik Problemi).

İletişime şematik bir çerçeve kazandırarak enformasyon kaynağı-mesaj- verici-sinyal- araya giren engelleyiciler (gürültü)- alınan sinyal- alıcı- mesaj- hedef, kalıbına oturduğunu ve iletilmek istenen sözel, yazılı veya görsel mesajın kaynağından ayrıldıktan sonra verici tarafından değiştirilerek iletildiğini karşılıklı bir konuşmaya şöyle indirger; “benim beynim enformasyon kaynağıdır, seninki ise hedef, benim ses sistemim vericidir, senin kulağın alıcıdır”. Tüm bu süreçte aktarılan sinyal karakteristik bir yapı kazanarak enformasyon kaynağının kastının dışına çıkar ve araya giren her türlü engel de gürültü olarak adlandırılır(Shanon ve Weaver,1964, 8).

Lasswell kendi makalesinde henüz hiç kimsenin kitle iletişim araçları üzerine çalışmaları olmadığı bir dönemde Kim- kime- hangi kanalla- hangi etkiyle- ne söylüyor? Şemasıyla çizdiği bir iletişim modelinden bahsetmektedir. Lasswell’in ortaya koyduğu bu formül akademik dünyada bir kıpırdanmaya vesile olmuş ve eğitimciler demokrasilerde devlet ile toplum arasındaki bir boşluğa işaret ederek iki yönlü bir iletişimin gerekliliğine değinmişlerdir. Hükümet veya devlet kademelerinde gerçekleştiren işlerin ve uygulanan politikaların topluma olabildiğince hızlı ve tatmin edici bir şekilde açıklanıp toplumdan da aynı hızla geri dönüt almanın iki yönlü iletişimin başlangıcı olacağı vurgulanmıştır(Sapienza, Veenstra ve İyer, 2015, 605).

Medya alanında çalışmalar yapan isimlerden biri de Rockefeller vakfının desteğiyle bir araştırma ekibi kuran Paul Lazarsfeld olmuştur. Radyo ve gazeteler üzerinde yoğunlaşan Lazarsfeld, “İki Aşamalı Akış Modeli” kuramını ortaya koyarak kişilerin fikirlerini yönlendiren etmenlerin doğrudan kitle iletişim araçları olmadığını arada birtakım fikir önderleri olduklarını ve bu grupların süzgeç görevi gördüğünü belirtmiştir(Katz,1987, 3). Lazerfeld ile kitle iletişim araçlarının topluma her şeyi dayatıp kabul ettirebileceği kabulü kırılmış ve bu adım sonraki çalışmaların nereye evrilebileceği konusunda nc olmuştur. Herta Hezog ise medya ve birey bütününde asıl aktif olanın seyirci olduğuna dikkati çekerek “Kullanımlar ve Doyumlar” teorisini ortaya atmıştır. Kullanımlar ve Doyumlar kuramı çerçevesinde okuyucu, dinleyici veya izleyici, medyayı kendi çıkarları doğrultusunda; bilgilenmek eğlenmek ve duygusal ihtiyaçlarını karşılamak için kullanır. Dışarıdan gelen etkinin aslında çok az olduğunu vurgulayan bu kuram, reklam unsurlarının dahi bireylerin ihtiyaçlarına hizmet ettiğini ifade etmektedir.

Gündem belirleme kuramı, 1968 Amerikan seçimleri zerine Donald Shaw ve Maxwell McCombs tarafından tartışılmış bir teoridir. Yüz seçmen ile gerçekleştirilen anketlerde kişilere son zamanlardaki en ciddi problemlerin neler olduğu sorulmuştur. Alınan cevaplar kontrol edildiğinde yanıtların ağırlıklı olarak son bir ay içerisinde yazılı, görsel ve işitsel medyada konu edilen sorunlar olduğu anlaşılmıştır(McCombs ve Shaw,1972, 178). Bu teori ekseninde medya sadece toplumun neyi konuşacağını belirlemekle kalmayıp içeriğe de müdahale eder. Kimin hangi konu için nasıl düşüneceğine de etki etmektedir. Medyanın gündemi bir yanılsama meydana getirilerek toplumun gündemine dönüştürülür(McCombs ve Valenzuela,2007, 46).

Egemen yaklaşımlar, medyanın genellikle propaganda amaçlı kullanılıp ve bu kullanımın rahatsız edici bir sonucu olmadığını savunmuşlardır. Ancak Frankfurt Okulu’nun başını çektiği eleştirel kuramcıların Karl Marks’ın ideolojiye bakışını temele koyan bir anlayışla ağdaş topluma ve iktidara birtakım eleştiriler getirmişlerdir(Coleman,1974, 63). Karl Marks ekonomik temelli çift katmadan oluşan bir toplum yapısından bahsederek üretim araçlarını elinde bulunduran burjuva sınıfının emeği olmadan üretilen ürüne sahip olabiliyorken üretimi ortaya koyan proletaryanın kendi ürettiği ürüne ulaşmaması sorunsalına odaklanmaktadır. Bu sorunun eleştirel

kuramcılar tarafından medya sektörüne aktarılmış halinde ise medya mesajları, ürün, medya organları da üretim araçlarını temsil etmektedir. Medya organlarına sahip birtakım “elit” grup burjuvaziye denk gelirken okuyucu, dinleyici ve izleyici bu analogide proletaryanın yerini tutmaktadır. Bu ekolün önde gelen isimleri Frankfurt Okulu akademisyenleri olarak bilinen Nazi Almanyası’ndan ayrılıp ABD’de çalışmalarına devam eden Max Horkheimer, Theodor Adorno ve Herbert Marcuse olurken geleneğin devamını Antonio Gramsci ve Jürgen Habermas sürdürmüştür(McKenzie,2013, 22).

İlk dönem eleştirel kuram çalışmalarında Horkheimer ve Adorno medyanın gösterildiği gibi bir sanat alanı olmadığına dikkat çekerek gerek üretilen filmlerin gerekse radyo yayınlarının kasti olarak üretilen ideolojinin meşrulaştırılmasına hizmet ettiğini savunur. “Kültür Endüstrisi”nde, teknoloji, kendisini standartlaşma ve seri üretim ile sınırlandırmasına rağmen esasında tüm aparatlar ekonomik bir seçim mekanizmasının parçasıdır(Horkheimer ve Adorno,2002, 96). Adorno, kitle kültürü olarak adlandırdığı kalıpta medyanın topluma gerçek kültürün kötü birer kopyalarını sunduğunu söylemektedir. Bunun en iyi örneklerinin ise klasik müziğin yerini alan ve pek derinliği olmayan caz müziği ile kitapların yerini alan filmler olduğunu ifade etmektedir. Reklam ise kitle kültürünün tekelinde bulunan bir dayatmadır. Zira reklamın yaptığı bir bilgilendirme, seçimin yerine marka isimlerinin koyulmasıdır (Adorno, 1991, 62-85). Gramsci, ortodoks Marksist yaklaşımdan ayrılarak Erk’in kendini devam ettirebilmesi için rızaya gerek duyduğunu vurgulamıştır. Rızanın üretim yolunun ise kültürel hegemonyadan geçtiğine dikkat çekmiştir. Gramsci’nin çalışmalarında bir hegemonya tanımı olmasa da bundan kasıt bir ideoloji egemenliği olduğu anlaşılmaktadır (Lears,1985, 568). Sanayileşmiş Batı’daki kapitalist sınıfların işçi sınıfı ile orta sınıfın rızasını kazandığına değinen Gramsci, bunun gönüllü bir kabul gibi görünmesine rağmen yapay ve sömürüye hizmet eden bir rıza olduğunu anlatmaktadır (Artz, 2013,s 336). Kültürel hegemonyada medya, rızanın üretilmesinde kullanılan aparatlarından biridir ve egemen sınıfın güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Habermas en fazla ilgi çeken Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü adlı çalışmasında basının ticarileştikçe malların dolaşımı ve toplum iletişimi arasındaki tercihini metadan yana kullandığına değinip böyle bir ortamda yalnızca belirli siyasi garantileri olan

kuruluşlarının bağımsızlığını koruyabildiğini ifade etmektedir. Habermas için basın ve medya yayınları, kamuoyunu bilgilendirmek ve sorunları tartışmaktan ziyade bir uzlaşma meydana getirmek ve tüketim kültürünü teşvik etmek için kullanılan teknolojik araçlardır (Habermas, 1961, 181).

Eleştirel çalışmaların içerisinde değerlendirilen ancak ara ara fikir ayrılıklarının olduğu “Kültürel Çalışmalar” Karl Marks’ın “yabancılaşma” kavramı ile Antonio Gramsci’nin “kültürel hegemonya” tasavvuru üzerine yoğunlaşarak medya metinlerini incelemiştir. Bu kuramın kurucularından Raymond Williams’a göre Kültürel Çalışmalar, kültürün özdeksel bir kuramına ağırlık vermeli ve dikkat, kültürel oluşumların incelenmesine yönlendirilmelidir. Dilin kültür çalışmalarındaki yerine önem veren Williams için dil tarihle iç içe geçmiş bir insan pratiği iken iletişim kuranlar da toplumsal ve tarihsel açıdan konumlanmış bireylerdir. İletişim soyut bir şemaya indirgenemeyecek kadar teknik, kurumsal ve ideolojik koşullar gerektirir. Williams toplumsal sınıfın kolektif niteliğinin üzerinde durur ve ‘duygu yapısı’ kavramıyla öznel deneyimi vurgular. Söz konusu duyguların öznenin bilincini ve ilişkilerini etkilediğini iddia eder. ‘Pratik bilinç’ tanımıyla Williams, duyguların bireysel içsellik biçimi aldıklarında toplumsal ve kolektif bir yapıya kavuştuğunu vurgular. (Bourse ve Yücel, 2017, 104). Raymond Williams’ın önerdiği duygular yapısı örneği reklam ve reklam sloganının oynadığı “etki” rolüdür. Reklam sloganı yalnızca ideolojik olmakla kalmayıp toplumsal yönü de yapılandırarak temsil etmektedir. Burada ideolojik yapının etkisinin bir dil ve deneyim biçiminde içselleştirilmesi söz konusudur.

Kültürel Çalışmalar’ın diğer bir önemli temsilcisi de Stuart Hall’dur. Önceki dönemlerde kitle iletişim araçlarının kitleler üzerinde hegemonik bir gücü olduğuna yönelik var olan inanç Hall için bir anlam ifade etmemektedir. Çağdaş Kültür Çalışmaları Merkezi’nin araştırmaları farklı siyasal ve sosyal yönelimlere sahip okuyucu, dinleyici ve izleyicilerin, mesajları deşifre ediş biçimlerinin aynı olmadığını savunmaktadır. Bu alanda Stuart Hall’ın önemli makalesi “Televizyon Söyleminde Kodlama ve Kodaçımı”, Kültürel Çalışmalar’da bir dönüm noktasını ifade etmektedir. Bu makalesinde Hall, o zamana kadar baskın Amerikan iletişim modellerinin, estetik ve kitle kültürünün pasif tüketicileri olarak nitelendirdiği seyirci kavramına nihai bir nokta koyar. Hall, makalesinde iletilerin kodlanmasının ve kod çözümünün üç farklı

yorumunun (Egemen, Müzakereli ve Muhalif) olduğunu söyler. Bu bakış açısı kültürü hegemonya aracı olarak gören ve medyayı yalnızca yönetici sınıfların amaçları doğrultusunda çalışan bir organ olarak algılamayı reddeder(Turner, 2005, 72). İletişim sürecinde gönderilen bir iletinin alıcı tarafından aynı biçimde algılanacağını bir güvencesi yoktur. Dolayısıyla iletinin özgün içeriğinin ve bu içeriğin nasıl okunup anlaşılacağını kestirilemeyeceği iletilerin biçimlendirildiği gibi ve istenilen etkiyi uyandıracak şekilde alıcı kitleye ulaşmasının mümkün olmadığı vurgulanmaktadır(İrvan, 1995, 206). İletişim sürecini anlayabilmek için salt kodlama üzerinde değil aynı zamanda kod çözümlemesi üzerinde de yoğunlaşmalıdır. Her iki durumdaki anlam üretimi ve karmaşık ilişkiler ağı sağlıklı şekilde ortaya konulmalıdır. Medya içeriklerine kodlanan yan anlamların/ımların, açık uçlu iletilere yol açtığını savunan Hall, bu olası açık uçluluk nedeniyle birçok farklı okumanın yapılabileceğini iddia etmektedir (Smith, 2007, 215). Hall (2009,28-38), Kod çözümlemesi sırasında alıcı kitlenin medya iletileri karşısında gerçekleştirebileceği farklı okuma süreçlerini sıralamaktadır. Egemen okuma; medya içeriklerinin verici tarafından biçimlendirildiği şekilde algılandığı düşüncesinden hareket eder. Bu okuma türünde iletilerin alıcılar tarafından sorgulanması söz konusu değildir. Müzakereli okumada dikte edilen anlamlar alıcı kitle üzerinde kısmen etkilidir. Bu okuma türünde medya içerikleri alıcıların yorumuna açıktır. Karşıt okumada ise kodlanan iletilerin anlamları alıcılar tarafından tamamen istenilenin tersi yönde okunur ve etki etmesi istenilen anlam reddedilir. Bu okumada kodlanan mesajın kişi tarafından bozulmasının yanında karşıt kodla başka bir mesaj üretilmesi söz konusudur.

Genel bir çerçeveleme yapılacak olursa medyanın toplumu bilgilendirme, eğitme ve eğlendirme görevini kısmen de olsa üstlendiğini söylenebilir. Ancak hangi medya organı kendisini bir yerde konumlandırmadan bağımsız bir bakış açısıyla olaylara yaklaşabilir? Kapitalist sistemin girift ilişkileri medyanın ne kadar uzağındadır? Bu sorular yanıtlanırken akla ilk gelen hemen her medya organının kâr amacı güden bir yatırım olduğudur. Bu doğrultuda bakıldığında, farklı ilişkiler ağı ortaya çıkmaktadır. Medya organlarının hükümetlerle veya siyasi partilerle yakınlaşması, adeta onların sözcüsü konumunu üstlenmesi politik Erk'in ve onun ekonomik kaynaklarının medya patronları için ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ayrıca sermayenin çok büyük bir bölümünü elinde tutan birtakım büyük şirketlerin kendi medyalarını şekillendirdiğini

düşünülecek olursa, geline noktada sunulan herhangi bir enformasyonu süzgeçten geçirmeden kabullenmenin çok da sağlıklı olmayacağı anlaşılmaktadır. Bu durum sadece tahmin edildiği gibi az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin sorunları değildir. Demokrasinin beşiği olarak kabul edilen ülkelerde dahi her konu için objektif bir perspektif mevcut değildir. Birleşik Krallığı ve BBC'yi örnek alacak olursak bir devlet ajansı olarak BBC Birleşik Krallık aleyhine olan bir hususu olduğu gibi aktarabilir mi? veya kraliyet ailesinde meydana gelen skandallar için nasıl bir tavır alabilir? Diğer taraftan The NewYork Times ve CBS, ABD'nin çok köklü basın yayın organlarıdır. Ancak aynı zamanda Genaral Electric ve Westinghouse gibi çok uluslu şirketlerin birer parçalarıdır. Dolayısıyla sermayenin kontrol ettiği bir haberleşme halk için ne kadar sağlıklı olabilir? Sorularının akıllara getirmektedir.

2.2.2. Uluslararası Medyanın Gelişimi

Henüz internet ağlarının var olmadığı dönemde ABD ve Sovyetler Birliği arasındaki uzay yarışında fırlatılan Sputnik1, SSCB tarafından dünyanın yörüngesine oturtulurken dünya için yeni bir dönemin başladığı herkesin kabul ettiği bir durumdu. Bu gelişmeden birkaç yıl sonra Marshall McLuhan teknolojik araçların gelişimi ile dünyanın her yerine ve en hızlı şekilde ulaşmanın mümkün olduğu tasavvuru ile “Küresel Köy” kavramını ortaya atarken televizyonu merkeze koymuştur(McLuhan,1964, 48). Ancak teknoloji hızla ilerlemeye devam etmiş ve yeni bir sorunsalı meydana getirmiştir. Toplum mu teknolojiyi belirler teknoloji mi toplumu? Klasik düşünce toplumun teknolojiyi kendi ihtiyaçları, değerleri ve kullanan kişinin çıkarları doğrultusunda belirlendiğini ifade etmektedir. Ancak geçtiğimiz yüzyıl ile birlikte bir paradigma değişikliğinin meydana gelmiştir. Bu çerçevede içinde olduğumuz dönem için “Ağ Toplumu” kavramını kullanan Castells, teknolojinin hızla değiştiği ve dönüştüğü bu evre için kullanılan “bilgi toplumu” ve “enformasyon toplumu” terimlerinin çok da geçerli olmadığı kanısındadır. Zira ne yaşadığımız dönemde ne de önceki dönemlerde bilgi ve enformasyonun toplumun merkezinde yerleştiğini söylemek oldukça güçtür(Castells ve Cardoso,2005, 4). İletişim araçlarının gelişip internetin ortaya çıkması, uluslararası medyanın da filizlenip kontrolün küresel bir çerçeveye evrilmesine katkı sağlarken bu zaman dilimi dünya piyasalarının ve siyasetinin iyice iç içe geçtiği bir döneme denk gelmektedir(McPail, 2014, 2) 1990'lı

yıllara kadar medya hemen her ülkede içe dönük bir yapıya sahipken 90'lar medyada küresel bir açılımın başladığı yıllar olmuştur(McChesney, 2000, 78). Berlin Duvarı'nın yıkılıp iki kutuplu dünya düzeninin sona ermesi, küresel manada siyasi bir rahatlık getirmiştir. Medya ise hiç olmadığı kadar her yere erişebilir hale gelmiştir. Bu dönemde uzak diyarlarda daha geniş bir yayın ağına sahip olmak isteyen medya kuruluşları ve bu alana öncülük edenlerden CNN, Amerika, Avrupa ve Uzakdoğu'da yayınları devam ederken 1989 yılında Sovyetler Birliği ile bir anlaşmaya vararak yayınlarını Sovyet uyduları aracılığıyla Hint alt kıtası, Güneydoğu Asya ve Afrika'ya da ulaştırmayı amaçlamıştır(Jamieson ve Campbell,2001, 9). CNN'in ardından da birçok kuruluş bu global pazardan payını almak için girişimlerde bulunmuştur. Sermayenin küresel alanda çok daha hızlı ilerleyebileceğini düşünen ülke ve şirketlerin neoliberal politikaları da bu girişimlerin önünü açan uygulamalar olarak görülmektedir. Çünkü medya ve iletişim alanı, kısa süre sonra yayıncılığın yanında ciddi bir iş alanı haline de gelmiştir(McPail, 2014, 5).

2.2.2.1. Uluslararası Haber Ajansları

Haber ajansları, yayıncılıktan ziyade hem ulusal düzeyde hem de küresel çapta haberler toplayan ve onları kullanıcılarına dağıtan kuruluşlardır. İlk haber ajansı 1832 yılında Macar asıllı Fransız Charles Louis Havas tarafından Havas ismiyle kurulmuştur. Ajansın ilk haberlerine gazeteler tarafından ilgi duyulmazken Havas ilk haberlerini bankerlere ve diplomatlara satmıştır. Havas'ı 1846 Yılında ABD'de kurulan Associated Press, 1849'da Almanya'da kurulan Wolff ve 1851'de Birleşik Krallık'ta kurulan Reuters izlemiştir(Cotterlaz,Fize,2021, 7). Fransa'da monarşinin sonlaması, Büyük Britanya'da bilgi vergisinin kaldırılması ve şehirleşmeyle birlikte okur-yazar oranlarının yükselmesi gibi gelişmeler, gazetecilik alanında oldukça hızlı bir ilerlemenin meydana gelmesini sağlamıştır. 19. Yüzyıla değin haberler bir ulaşım hızına bağlı iken yeni dönemde özellikle de telgrafın icadıyla uzak yerlerde meydana gelen olayların iletilme süreleri oldukça kısalmıştır. Dış haberlere çok daha hızlı erişim, devletlerarasındaki istihbarat yarışının da bir parçası olmuştur(Tiffen,1976, 65). Büyük Britanya imparatorluğu döşediği 190 bin millik kablo hattıyla deniz aşırı kontrolünü muhafaza etmeyi başarmıştır. Kurulmuş olan bu dört büyük haber ajansı kendi aralarındaki anlaşma ile dünyayı belirli bölgelere ayırarak bir paylaşım gerçekleştirmişlerdir. Bu

paylaşımında Havas, Fransa, Akdeniz ve Güney Amerika'yı alırken Wolff'a Almanya, İskandinavya ve Doğu Avrupa verilmiştir. Britanya İmparatorluğu, Hollanda ve Uzak Doğu, Reuters'ın hâkimiyet alanında kalmıştır. ABD, Kanada, Karayipler ve Merkez Amerika, Associated Press'in kontrolüne bırakılmıştır(Bielsa,2008, 8). 1904 yılında Rusya'da Saint Petersburg Haber Ajansı sonraki ismiyle TASS ve 1907'de ABD'de United Press kurulmuş olsa da diğer dört ajansın kartel yapısına dâhil olamamışlardır. Bu kartelleşme Birinci Dünya Savaşı'na kadar devam ederken savaşın sonlamasıyla kazanan devletlerin temsilcileri olan Havas ve Reuters, Wolff'un haber sahasını da kendi aralarında paylaşmışlardır. Ancak savaş ABD ve AP için daha iyi kazançlar getirmiştir. Ekonomik ve Politik gücünü artıran ABD'de gazete satışları da yükselişe geçerken AP kartelin diğer ortakları tarafından bir partnerden çok temsilci olarak görüldüğünü ifade edip 1930'da bu paylaşımı Japonya'ya haber satarak bitirmiştir. Sonraki yıllarda meydana gelen İkinci Dünya Savaşı bu haber ajansları alanında da birtakım gelişmelerin yaşanmasına neden olmuştur. Bunlardan biri savaş yıllarında Alman işgalindeki Vichy Hükümeti*'nin yanında yer alan Havas'ın lağvedilerek yerine Agence France Presse(AFP)'in kurulmasıdır. Bir diğer gelişme ise savaş sonrasında birçok bağımsız devletin ortaya çıkması ve haber ajansları için yeni yayılma alanlarının meydana gelmesi olmuştur(Tiffen,1976, 66-67). Küresel alanda oldukça hızlı ve etkili bir haber ağı kurma girişimleri devam ederken 1970'li yıllarda Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü(UNESCO) öncülüğünde Yeni Dünya Bilgi ve İletişim Düzeni(NWICO) münazaraları düzenlenmiş ve bu tartışma ortamlarında haber ajanslarına farklı bir rol yüklenmiştir. Küresel haber ajanslarının ulusal egemenlik üzerinde tahripkâr bir işleve sahip olduğuna değinilmiştir. Özellikle az gelişmiş ülkelerde oyun değiştirici faktörlerden biri olarak bilgi emperyalizminden sorumlu tutulmuşlardır(Barret,2011,s85). 70'li yıllar haber ajansları için aynı zamanda bilgi teknolojilerinin en iyi şekilde uyarlandığı dönem olmuştur. Reuters'in geliştirdiği ülkelerin para değerlerini anlık ve gerçek zamanlı gösteren ekran, ekonomik çevrelerden büyük ilgi görmüş ve kısa süre sonra Reuters gelirinin yarısından fazlasını bu alandan elde etmeye başlamıştır. Öyle ki bu etkiyle 1986'da sadece iş, finans ve ekonomi

***Vichy Fransası**, İkinci Dünya Savaşı sırasında Almanya'nın Fransa'yı mağlup etmesinden sonra Fransa'nın Vichy kentinde kurulan Fransız hükümetidir. Devlet Başkanlığı'na Birinci Dünya Savaşı'nın Fransız kahramanlarından Mareşal Philippe Pétain getirilmiştir.

alanında üretim yapan Blomberg kurulmuştur(Bielsa,2008, 11). SSCB'nin dağılışına kadar diğer ajanslar kadar etkili olmasa da bu alanda önemli bir yere sahip olan TASS, Rusya Federasyonu'nda ITAR-TASS ismiyle devam etmiş ancak etki alanını Çin ulusal haber ajansı Xinhua'ya kaptırmıştır. Xinhua başta Asya olmak üzere tüm dünyada faaliyet alanını genişletmiştir(Barret,2011, 86).

2.2.3.Medyada Sığınmacılık ve Mültecilik

İster geleneksel medya olsun ister dijital medya, toplumun bilgilendirilmesinde kendi üstüne düşen görevi yerine getirirken doğru ve tarafsız bir yol izlemelidir. Ancak kabul edilmelidir ki medya toplumun olay ve olgulara bakışını etkileyen dahası yönlendiren bir konuma sahiptir. Bu çerçevede medya, mülteci ve sığınmacılar için seslerini duyurabilecekleri en önemli platformlardan biri olarak görünmekte ve bunun yanı sıra halk nezdinde kamuoyu oluşturabilecek en etkin aracı görevini de üstlenmektedir. Bu yüzden mülteci ve sığınmacı kavramlarının medyada nasıl işlendiği ve oluşturulan algının ne ifade ettiği büyük önem arz etmektedir. Mülteci ve sığınmacı haberleri, sığınma arayan insan sayısı arttıkça medyaya düşen görev de artmaktadır. Sığınmacı ve mülteci sayıları gittikleri ülkeler tarafından emildiği sürece çok büyük sorunlar yaşanmazken bu sayıların kontrol edilemeyecek bir seviyeye ulaşmasıyla yaşanan göç hareketlerine yönelik medya dâhil birçok alandan farklı sesler yükselmeye başlamaktadır. Ayrıca mülteci ve sığınmacıların ağır lanma süreleri arttıkça da olumsuz tutumların yükseliş gösterdiği görülmektedir. Medyaya yansıyan haberlerin ilk zamanlarda insani boyutu öndeyken bu durum bir süre sonra değişmektedir. “Yabancı ve farklı” kullanımları medya özelinde de daha fazla yer kaplamaya başlamaktadır (Cheshmedzhieva,2017, 73). Teun van Dijk geçmiş mülteci hareketleri üzerine verdiği bir örnekle siyasi Erk'in tutumunun kısa zamanda medyaya nasıl yansıdığına dikkat çekmektedir. Yoksul insanların sığınma talebinde bulundukları ülkenin iktidarında meydana getirdiği panik halinin medyaya da tezahür ettiğini ifade eden van Dijk, medyanın sığınma talebinde bulunan insanları, işsizlik ve güvenlik açısından nasıl bir sorun haline getirdiğine ve bu durumun kamuoyunun görüşlerini nasıl derinden etkilediğine açıklık getirmektedir(van Dijk, 1991, 2). Medyada bir suça karışılmışsa ve bu suçlu mülteci veya sığınmacı ise mutlaka vurgulanmaktadır. Normal şartlar altında haber değeri bulamayacak bir olay dahi eğer fail sığınmacı ya da mülteci ise medyada

yer verilebilmektedir. Ayrıca mülteci ve sığınmacılar medyada zaman zaman toplumun refah seviyesini aşağı çeken bir yük olarak işlenmektedir(Crawley, McMahon ve Jones, 2016, 16).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

UYGULAMA VE DEĞERLENDİRME

Bu bölümde, çalışmaya ilişkin uluslararası haber ajanslarından elde edilen veriler analiz edilerek değerlendirilmiştir. Araştırmanın uygulamasına ilişkin sonuçlar değerlendirilerek yorumlanmıştır.

3.1.Araştırmanın Amacı

İnsanların yaşadıkları coğrafyalarda yerel istikrarsızlıkların çoğalması ve ortaya iç savaşların çıkması insanların kendilerine güvenli bir yaşam alanı bulabilmek adına göç etmelerine neden olmaktadır. Bu tip yolculuklar normal şartlar altında gerçekleşmediği gibi sürecin devamı da olağanın dışında seyretmektedir. Her ne kadar yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalan insanlar için bir dizi uluslararası koruma kararları olsa da bu insanların yaşadıkları zorluklar her geçen gün daha da artmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana sığınmacı ve mülteci sayıları bugünkü seviyeye ulaşmamış ve daha kontrol edilebilir seviyelerde kalmıştır. Ancak, günümüzde 100 milyondan fazla insan zorla yerlerinden edilmiş durumda ve bu sorun her geçen gün daha ciddi seviyelere ulaşmaktadır. Gerek mülteci ve sığınmacıların gerekse ülke içinde yerinden edilmiş insanların yaşam koşulları giderek kötüleşmektedir. Sığınmacı ve mülteciler gittikleri diğer ülkelerde farklı sorunlarla da karşılaşmaktadırlar. Ayrıca mülteci ve sığınmacıların kabulü hususunda ülkelerin uygulamış oldukları politikalar, sorunun insani boyutunun derinleşmesine neden olmaktadır. Kimi ülkelerde mülteci ve sığınmacı kavramı ucuz iş gücü anlamını taşıyıp sınırlı sayıda alım yapılırken kimi ülkelerde de mülteci ve sığınmacılar siyasi ve ekonomik tehdit olarak algılanmakta ve ülkeye alınmamaktadırlar. Mülteci ve sığınmacılar gittikleri ülkelerin halkı tarafından da her zaman olmasa da ekonomik bir yük veya işlerini ellerinden alan kimseler olarak algılanmaktadırlar. Bu insanların kendi ülkelerinde veya gittikleri ülkelerde yaşadıkları zorluklar ve ileriye dönük kalıcı bir çözümün olmayışı, mülteci ve sığınmacıların hayatlarını endişe içerisinde ve sadece temel ihtiyaçlar odağında geçirmelerine neden olmaktadır. Bu temel ihtiyaçların da asgari seviyede gerçekleştiğini, hatta bazen gerçekleşmediğini de vurgulamak gerekmektedir.

Bu çalışmada göç olgusunun, savaş, açlık, şiddet, adalet arayışı ve kişi haklarından yoksunluk gibi istenmedik durumlar yüzünden meydana gelmesine ve sığınma talebinde bulunan insanların mücadelelerine odaklanılmıştır. Araştırma, mülteci ve sığınmacıların yaşadıkları sorunları halka gösterecek ve çözüm yolları aranmasını teşvik edecek bir aracı olarak medya üzerinde durmayı amaçlamaktadır. Toplumun haber almadaki en yaygın kullandığı kaynak olarak medyada olay ve olguların nasıl yansıtıldığı büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla medyanın alt kategorilerinden biri olan ve dünya çapında çok gelişmiş ağırlara sahip küresel haber ajanslarında mülteci ve sığınmacıların haberlere nasıl konu edildikleri; mülteci ve sığınmacılara ilişkin yeterli bilgilendirmenin yapılıp yapılmadığı; mülteci ve sığınmacıların hangi sosyal, siyasi, hukuki ve ekonomik sorunlarla mücadele ettiklerini değerlendirmek ve sorunun çözümüne dair birtakım öneriler getirmek bu çalışmanın amaçlarındandır.

3.2. Araştırmanın soruları

- Uluslararası haber ajanslarında mülteci ve sığınmacıların sorunlarına yeterince önem verilmekte midir?
- Uluslararası haber ajanslarında mülteci ve sığınmacıların en fazla işlenen sorunları nelerdir?
- Sığınmacı ve mülteciler hukuki haklarından yeterince yararlanabilmekte midir?
- Haber ajanslarına göre sığınmacı ve mültecilerin kendi ülkelerine dönmeleri için uygun ortam mevcut mudur?
- Haber ajanslarında mülteci ve sığınmacıların yabancılaştırılma ve ötekileştirilmesine ilişkin haberlere yer verilmekte midir?

3.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu çalışmanın evrenini uluslararası arenada haber üreten ve dağıtan tüm küresel haber ajanları oluşturmaktadır. Örneklemi ise bu uluslararası haber ajansları arasından en köklü geçmişe ve en yaygın ağırlığa sahip olan Agence France Presse, Associated Press ve Reuters haber ajanslarından 1 Ocak 2015 ile 10 Kasım 2022 tarihleri arasında elde edilen 300 haber metni oluşturmaktadır.

3.4. Araştırmanın Veri Toplama Tekniği ve Analiz Yöntemi

Araştırma kapsamında 1 Ocak 2015 ile 10 Kasım 2022 tarihleri arasında en köklü ve uluslararası arenada en fazla bilinirliği olan Agence France Presse, Associated Press ve Reuters haber ajanslarının her birinden 100 tane, toplamda 300 haber metni ya doğrudan kendi internet sitelerinden ya da başka haber sitelerinin kaynak vererek kullandığı haberlerden toplanmıştır. Toplanan her 100 haber, ajansların isimleri altında pdf metni haline getirilerek MAXQDA veri analiz programı yardımıyla, içerik analizi yöntemiyle derinlemesine incelenmiştir.

MAXQDA, VERBY Software'in tescilli bir markası olup nitel ve nicel veri analizi yapmak üzere tasarlanmış bir yazılım programıdır. Berlin merkezli olan bu yazılım programının ismi sosyal bilimler alanında oldukça önemli çalışmalara imza atan Max Weber'in adıyla, analiz yöntemlerinden nitel veri analizinin(qualitative data analysis) baş harflerinden oluşturulmuştur(MAXQDA).

İçerik analizi, metinlerin, resimlerin, sözel verilerin ve sembolik materyallerin sistematik bir şekilde okunmasını ve sınıflandırılmasını sağlayan, bu incelemeyi yaparken çalışmanın bilimsel ve tarafsız olması için kullanıcının veya yazarın bakış açısını yansıtmayan bir veri çözümleme yöntemidir(Krippendorff,2004, 3). Bu alanda en önemli çalışmalardan birini yapan Bernard Berelson, içerik analizini; "iletişimin açık içeriğinin nesnel, sistematik ve nicel olarak açıklanması için bir araştırma tekniği" olarak tanımlamaktadır(Berelson,1952, 18).

İletişim alanında teknik ve felsefi tartışmalara aracılık eden bilimsel bir yöntem olarak içerik analizi, durumları özetleyip sorunları kendi avantaj noktasından ele alışı ve meseleler üzerinde vermiş olduğu mücadeleyle diğer araştırma türlerinden ayrılmaktadır(Gerbner, 1958, 85-86). İçerik analizindeki temel amaç binlerce kelimedenden teşekkül metinleri daha dar bir alanda kategorize etmektir. Her kategori bir veya birden fazla kelime içerebildiği gibi cümleler de bir kategoriye ifade edebilmektedirler. İçerik analizi birbirine yakın olan ya da aynı çağırışında bulunan manaların tek bir çatı altında sınıflandırılarak yorumlanmasını sağlar(Weber,1990, 12).

Metinlerin sistematik analizleri 17.yüzyılda Kilise tarafından yürütülen engizisyon mahkemelerine kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. Dini içerikleri pek bulunmayan gazetelerin incelenerek teoloji akademisyenleri tarafından savunulan tezler

bu alandaki ilk çalışmalara işaret etmektedir. Yazılı materyallerin kapsamlı bir şekilde ve nicel verilerle gerçekleştirilen ilk incelemelerine ise 18. Yüzyılda İsveç'te rastlanılmaktadır. Gazete içeriklerine yönelik yürütülen 1893 tarihli “Gazeteler Şimdi Haber Veriyor Mu?” başlıklı çalışmanın içerik analizinin haberler için kullanıldığı ilk araştırma olduğu tahmin edilmektedir. Araştırmacı bu çalışmayla 1881-1893 yılları arasında New York gazetelerinin temalarının dini, bilimsel ve edebi bir çerçeveden skandallara, magazine ve spora evirildiğini ortaya koymuştur. 1903'te Eugen Löbl, gazetelerin yürütmüş oldukları toplumsal işlevlerine göre metinlerin içeriğini incelemek için detaylandırılmış bir sınıflandırma şemasını yayımlarken Alman sosyolog Max Weber 1910'lu yıllarda katıldığı bir kongrede gazetelerin içerik analizlerinin yapılması için büyük ölçekli bir çalışma önermiş ancak çalışma hayata geçirilememiştir. Daha sonra Andrei Markov, Puşkin'in romanlarının istatistiksel bir analizini yayımlamıştır(Krippendorff,2004, 4-5). 1930'lara kadar araştırmacılar nitel ve nicel veri analizlerini bir arada kullanırken 1934'te Florian Znaniecke, sayısal tümevarımın tersine, detaylandırılmış gerçeklerden genel ilkeler çıkarmak amacıyla, verilerin mantıksal bir analizi olarak analitik tümevarımı geliştirmiştir. 30'lu ve 40'lı yıllar, sosyal çalışmacıların “mantıksal pozitivizm” in etkisinde kaldığı yıllar olarak bu akıma yakın olan sayısal analiz formlarına yöneldikleri bir zaman dilimi olmuştur. 1950'lere gelindiğinde ise içerik analizi, iletilerin sadece içeriğinin açıklandığı çalışmalar olmaktan çıkarak iletişimin içeriğinin nicel ve anlamsal ilişkilerinin sofistike bir veri analizi sistemine dönüşmüştür(Prasad, 2019). Bu yaklaşımda ön plana çıkan Berelson, yukarıda geçen tanımında da olduğu gibi nitel veri analizini öteleyen bir bakış açısı getirerek nitel veri analizinin yerine “içerik değerlendirmesi” kullanılmasını önerip içerik analizini nicel bir kalıba sahip olması gerektiğini savunmuştur(Berelson,1952, 126). Ancak Kracauer, sadece sayısal verilere odaklanarak yapılan analizlerin metinlerde gömülü olan derin anlamları ıskalayabileceğini vurgulamaktadır(Kracauer, 1952, 631). Aslında tüm bu tartışmalara rağmen içerik analizinde elde edilen sayısal verilerle niteliksel değerlendirme arasında büyük farklılıklar meydana gelmez ve birçok çalışmada birbirlerini tamamlamak için kullanılırlar(Carney, 1967, 25).

McMillan (2000, 81-82) içerik analizi yaparken bir araştırmacının dikkat etmesi gereken adımları şu şekilde ifade etmiştir.

- 1) Araştırmacı bir araştırma sorusu ve/veya hipotezler formüle eder.
- 2) Araştırmacı bir örneklem seçer
- 3) Kodlama için kategoriler tanımlanır
- 4) Kodlayıcılar eğitilir, içerik kodlanır ve kodlamanın güvenilirliği denetlenir.
- 5) Kodlama sürecinde toplanan veriler analiz edilir ve yorumlanır.

Sorular, araştırmacının hedef tahtasına gönderdiği oklardır. Sorular, başlangıçta muhtemel ancak henüz kesinleşmemiş cevaplara işaret etmektedir. Araştırma soruları bu şekli ile hipotezlere benzerken doğrudan gözleme dayalı bilimsel hipotezlerin aksine içerik analizinin soruları, metinden çıkarılan anlamla cevaplandırılır(Krippendorff,2004, 31). Evrensel bir çalışma yürütürken araştırma alanındaki her veriye ulaşmak, bir insan ömrünün yetmeyeceği kadar uçsuz bucaksızdır. Bu noktada araştırmaların daha kısa sürede ve daha az maliyetle yürütülebilmesi için devreye örneklem girmektedir. Örneklem, araştırmanın hedefi olan büyük kümenin daraltılmış bir gruba indirgenmiş halidir(Kerlinger,1986, 110). Bir içerik analizi çalışmasında örneklem belirlenirken proje esnasında değişebilecek ve evrilebilecek amaçlar düşünülerek seçilir.

Üçüncü aşamada kategoriler belirlenirken her bir birimin alanına dâhil olabilecek parçalar arasındaki ortaklıklar göz önüne alınır. Yapılan her sınıflandırma bir nesneye, olaya, insana, harekete, ülkeye ya da fikre atıfta bulunabilir(Krippendorff, 2004, 105). Bir metinde sınıflandırma yapılırken ve kod atanırken çalışmayı yapan kişi alandaki karakter dizimlerine, referanslara ve sembollerin anlamlarına hâkim olmalıdır. Çünkü çalışmanın çıktıları her bir okuyucunun aynı ya da benzer yorumlarda bulunmasını sağlamalıdır. Aksi takdirde araştırmanın güvenilirliği ortadan kalkar(Krippendorff, A.g.e., 110). Son aşamada ise analiz sonucunda elde edilen verilerle yürütülen çalışmadan çıkarımlarda bulunulur ve ilişkiler hakkında bir karara varılır. Çalışmanın verdiği bulguların anlam ve imalarını yorumlayan araştırmacı, bu işlemi iki şekilde gerçekleştirir. Birincisi çalışmasının içindeki ilişkilerin ve verilerin yorumlanmasıdır. Bu, yorumlamanın daha dar kapsamlı ve daha sık yapılanıdır. Burada yorum ve analiz iç içe geçmiştir. Diğeri ise bir analizin neredeyse otomatik olarak yorumlanmasıdır. Yöntemlerden biri korelasyon katsayısını hesaplayıp, sayarken diğeri parametreler arasında bir ilişki olup olmadığını ortaya koymaktadır(Kerlinger,1986, 126).

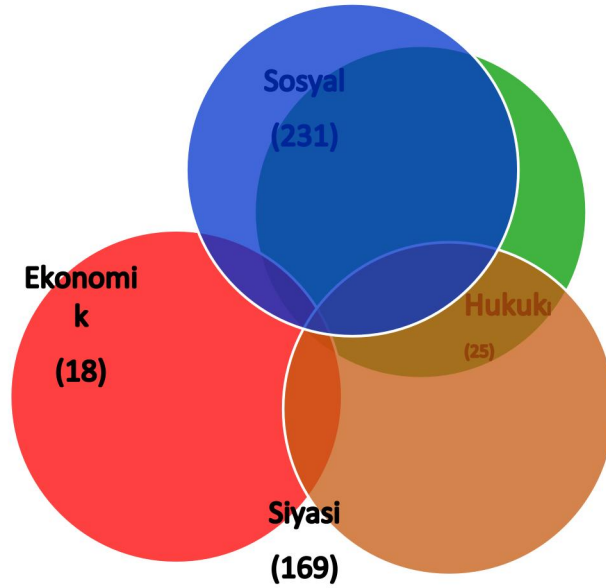
3.5.Araştırmanın Bulguları ve Yorumlanması

Kod Sistemi	Haberler Reuters	Haberler AP	Haberler AFP	TOPLAM
Ülke				0
Orta Afrika Cumhuriyeti			1	1
Sudan	2		1	3
Eritre			3	3
Libya	1	3	2	6
Haiti		3		3
Filistin	7	6	5	18
Rohingya	3	1	3	7
Venezuela	1	4	1	6
Afganistan	13	3	5	21
Suriye	21	17	16	54
Ukrayna	13	7	13	33
Yürütülen Projeler	4	5		9
Göç güzergahları				0
Avusturalya	2		1	3
Asya	16	11	15	42
Afrika			3	3
Avrupa	43	63	53	159
Amerika	7	14	2	23
Güvenlik				0
Savaş	31	28	28	87
Şiddet	11	17	14	42
Ölüm	18	23	21	62
Cinsel saldırı	5	6	4	15
İnsan sömürüsü	4	8	9	21
Çatışma	11	19	20	50
Korku	12	7	23	42
Siyasi	51	54	64	169
Sosyal	85	71	75	231
Su	9	1	7	17
Enerji	11	4	2	17
Kıyafet	3	3	2	8
Açlık	5	7	3	15
Yoksulluk	10	23	11	44
Sanitasyon	5	3	7	15
İstihdam	6	7	3	16
Gıda	16	14	19	49
Eğitim	8	16	12	36
Sağlık	18	31	17	66
Barınma	17	25	38	80
Hukuki	3	13	9	25
Terimler				0
Göçmen	37	57	41	135
Mülteci	76	52	64	192
Sığınmacı	20	16	25	61
Sınırdışı edilme		12	6	18
Yasadışı göçmen	7	10	9	26
Yasalar	6	8	6	20
Geçici koruma statüsü	1		2	3
İnsan Hakları	14	21	19	54
Ekonomik	8	5	5	18
Finans	14	15	9	38
TOPLAM	655	713	698	2066

Tablo 1. Frekans Aralığı

Bu çalışmada üç farklı haber ajansından elde edilen veriler için toplam 52 adet kod kullanılmıştır. Kodlar her haberin içeriğine uygun olarak metinlerde işaretlenmiştir. Her bir kodun haber başına 1'den fazla etiketlenmemesine dikkat edilmiştir. Kodlar aracılığıyla, Reuters haber ajansından alınan haberlerde 655, AP'den alınan haberlerde 713, AFP'den alınan haberlerde ise 698 olmak üzere toplamda 2066 frekansa ulaşılmıştır. Frekanslar maviden kırmızıya doğru bir renk skalasında gösterilirken mavi renk, frekansın daha az sıklıkta geçtiğini, kırmızı renk ise daha çok sıklıkta geçtiğini ifade etmektedir. Bu renk skalası her bir kodun haber ajansları arasındaki geçiş sıklığına göre şekillendirilmiştir.

Alınan haberler temelde sosyal, siyasi, hukuki ve ekonomik içeriklere göre 4 ana temada incelenmiştir. Her haber yukarıda geçen tema kategorilerinden en az birinde kendisine bir yer bulmuştur.

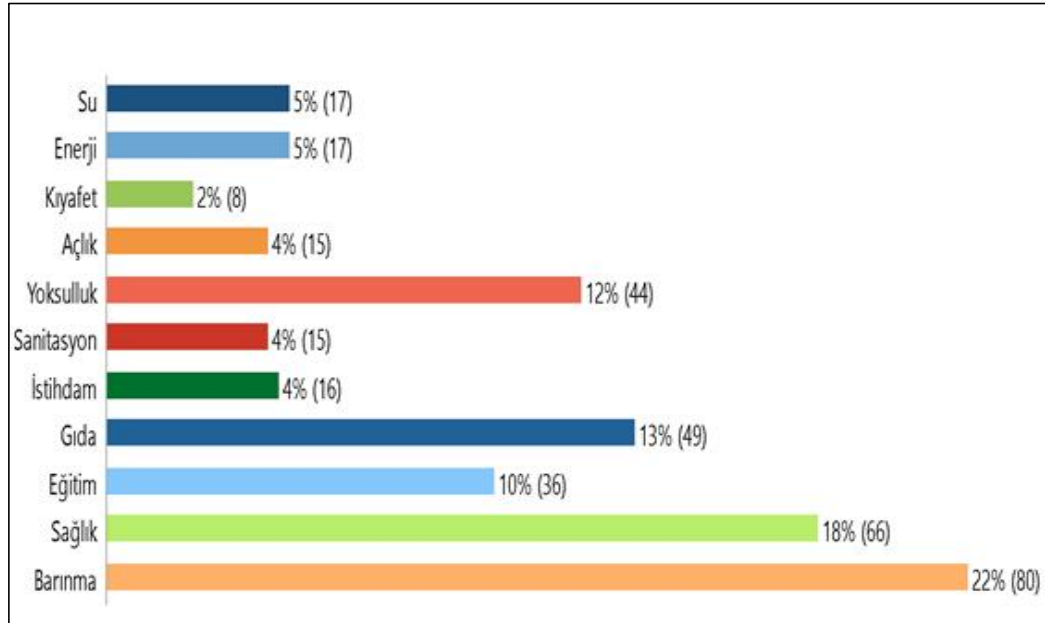
Şekil 1. Haber Türleri

3.5.1. Sosyal İçerikli Haberler

Yapılan araştırma kapsamında incelenen 300 haberin 231'inin sosyal içerikleri bulunduğu tespit edilmiştir. Yüzde 77'lik bir dilime denk gelen bu oran, mülteci ve sığınmacıların haberlerde yer alırken sosyal sorunların ve çözümsüzlüğün ne kadar öne çıktığını göstermektedir. Veriler bir yandan haberlerin sosyal yanına işaret ederken öte

yandan sığınmacı ve mültecilerin en sık karşılaştıkları problemlerin de sosyal içerikli olduğunu göstermektedir. Ayrıca, çalışmada mülteci ve sığınmacıların temel ihtiyaçları da sosyal temalı haberler olarak değerlendirilmiş ve bu durum frekans aralığının yüksekliğine katkı sağlamıştır. Analiz edilen haberlerde ilk olarak mülteci ve sığınmacıların sürmekte oldukları hayata ve yaşadıkları zorluklara, sosyal bağlamda bakılmıştır. Sosyal bağlam insana odaklanıp toplumsal yaşamdan, kültürden ve alt kültürden beslenerek durumları ve etkileşimleri kendi çerçevesinde değerlendirmektedir(Pirro,McTavish,1990). Bu doğrultuda değerlendirilen haberlerden hem ülke içinde yerinden edilmiş kişilerin hem de mülteci ve sığınmacıların dünyanın birçok yerinde meydana gelen savaş, çatışma ve açlık gibi sorunlardan dolayı stabil ve geleceği belli bir yaşam tarzına sahip olmadıkları görülmektedir. Ülkelerini terk etmek zorunda kalan mülteci ve sığınmacıların hayatın her alanında zorlandıkları görülürken karşılaştıkları sosyal temelli sorunlar acil olan ve çözüm gerektiren konuların başında gelmektedir.

Mülteci ve sığınmacıların göç yolculuğunda veya göç etmiş oldukları yerlerde yaşadıkları sosyal problemlerin ajanslardan alınan haberlerdeki sıklığı Grafik 1’de yansıtılmaktadır.

Grafik 1. Detaylandırılmış Sosyal İçerikli Haberler

Yapılan araştırmada sosyal içerikler detaylandırıldığında, mülteci ve sığınmacılar için en büyük problemin barınma sıkıntısı olduğu görülmektedir. Sosyal içerikli haberlerin yüzde 22'sini (80 haber) mülteci ve sığınmacıların barınma ihtiyaçları oluşturmaktadır. Barınma en temel insan ihtiyaçlarından bir olarak normal şartlar altında dahi büyük önem arz ederken güvenli bir sığınak arayan mülteci ve sığınmacıların zorlu hava koşullarında hayatta kalabilmeleri adına kilit öneme sahiptir. İncelenen haberlerden sığınmacı ve mülteciler için hazırlanan kamplardaki derme çatma çadır ve konteynerlerin ihtiyaçlara karşılık vermekte yetersiz olduğu, birçok insanın bir arada küçük bir yerde yaşamak zorunda kaldığı anlaşılmaktadır. Göçün ilk zamanlarında kamplarda ya da sosyal tesislerde kalan sığınmacı ve mülteciler uygun olmayan koşullardan kendi çabalarıyla kurtulmaya çalışmaktadırlar. Korona virüs salgını nedeniyle kamp ve sosyal tesislerin boşaltılmak istenmesi, mülteci ve sığınmacıları ikili bir çıkmazın içine sürüklediği haberlerden anlaşılmaktadır. Haberler yapılan barınma yardımların bir kısmının politik nedenlerden dolayı geri alındığını ve bu insanların sokaklarda yaşamak zorunda kaldıklarını aktarmaktadır. Ayrıca, haberlerde dünyadaki mültecilerin %86'sının gelişmekte olan ülkelere yerleştirildikleri ve gelir seviyesi daha yüksek olan devletlerin bu yükü paylaşmakta isteksiz oldukları ifade edilmektedir.

Mülteci ve sığınmacıların önemli sosyal sorunlarında sağlık ikinci sırada gelmektedir. Araştırma kapsamında incelenen sosyal içerikli haberler dikkate alındığında yüzde 18'lik(66 haber) bir dilimin sağlık sorunları ile alakalı haberlere ayrıldığını görülmektedir. Büyük kitle hareketleri düşünüldüğünde, karşılaşılan şartlar altında bulaşıcı hastalıkların, kazaların, yaralanmaların, kas iskelet bozukluklarının ve psikolojik sorunların normalin üzerinde gerçekleştiği çok daha iyi anlaşılacaktır. Mülteci ve sığınmacıların yaşamaya çalıştıkları sıkıştırılmış kamplarda bulaşıcı hastalıkların yayılımı çok daha hızlı ilerlerken bunun en büyük örneklerinden biri son yıllarda ortaya çıkan Sars Cov-2(Covid-19) virüsü ile görülmüştür. Bu süreçte sığınmacı ve mültecilerin temel temizlik maddelerine, sabuna, maskeye hatta temiz suya dahi ulaşamamış olmaları virüse karşı daha savunmasız kalmalarına neden olmuştur. Ayrıca Kolera gibi uzun zaman önce çözüme kavuşturulmuş salgınların meydana gelen ilkel koşullarda yeniden ortaya çıktığı incelenen haberlerden anlaşılmaktadır. Analiz edilen

haberlere bakıldığında, Dünya Sağlık Örgütü ve sağlık gönüllülerinin sığınmacı ve mültecilere ilaç yardımı ve tıbbi destekte bulunduğu görülürken bu girişimler yeterli olmadığı fark edilmektedir. Mülteci ve sığınmacıların virüslere karşı aşılama çabaları da genel ihtiyaca cevap vermekte zorlanmaktadır. Analiz edilen haberler göç yolcuğunu atlatmış ve bir ülkeye yerleşip kendi imkânlarıyla yaşayan sığınmacı ve mültecilerin de sağlık alanında birtakım sorunlarının devam ettiğine işaret etmektedir. Mülteci ve sığınmacılar için ayrı sağlık prosedürlerini uygulayan birçok ülke politikalarına rastlanılmaktadır. Türkiye, Ürdün ve Almanya gibi ülkeler mülteci ve sığınmacıların kendi vatandaşları ile eşit sağlık haklarından yararlanmalarını sağlarken Güneydoğu Asya ve Orta Doğu ülkelerinin bir kısmı ile ABD'nin aynı şartları yerine getirmediğini incelenen haberler yansıtmaktadır. Tetkik edilen haberlerde yer alan sağlık sorunlarından biri de hamile kadınların yaşadıkları zorluklar ve bebeklerin savunmasızlığıdır. Kamp ve zor koşullarda yaşayan mülteci ve sığınmacı kadınların gebelik sürecinde ihtiyaç duyulan ilaç ve teknik cihazlara her zaman ulaşmadığı ve dünyaya gelen bebeklerin bir kısmının yetersiz beslenme ve hastalıklar yüzünden hayatta kalamadıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca, kamplarda tecrit edilmiş bir hayat süren sığınmacı ve mültecilerin uygunsuz koşullar yüzünden uyuz ve difteri gibi hastalıklarla boğuştuklarını konu alan haberler dikkat çekmektedir.

Mülteci ve sığınmacılar için bir başka önemli sorun ise gıda ihtiyacıdır. Mülteci ve sığınmacıların gıdaya duydukları ihtiyaca analiz edilen sosyal içerikli haberlerin yüzde 13'ünde(49 haber) değinilmektedir. İncelenen haberler mülteci ve sığınmacıların en azından yolculuğun ilk aşamasında gıda ihtiyaçlarını kendilerinin karşılayamadıklarını ve dışarıdan gelecek yardımlara bağımlı olduklarına işaret etmektedir. Sadece hukuki bir statü elde eden kişilerin aylık yiyecek yardımlarından faydalanabildiği, tetkik edilen haberlere yansırken yapılan yiyecek yardımlarının savaşlar, pandemi ve ekonomik küçülmelerin etkisiyle daha da azaldığına dikkat çekilmektedir. Şartlar bölgelere göre değişse de kamplarda yaşayan mülteci ve sığınmacıların büyük bir bölümünün yiyecek kıtlığı çektiği anlaşılmaktadır. Özellikle kamplara gönderilen gıdalar için sağlıklı saklama koşullarının olmaması haberlerin ilettiği sorunlardan biri olarak görülmektedir. Ayrıca, giden gıda ürünlerinin besleyici özelliklerinin olmayışına da değinilmektedir. Şubat 2022'de başlayan Rusya-Ukrayna

savaşıyla hem Ukraynalı mültecilerin hem de diğer sığınmacı ve mültecilerin yiyecek konusundaki sorunlarını daha da derinleştirmiştir. Tarım ülkesi olan ve dünyanın önemli bir kesimine gıda ihraç eden bu iki ülkenin savaşı, zirai üretimi düşürdüğü gibi üretilen ürünlerin de farklı coğrafyalara ulaşımını aksatmaktadır. Dünya çapında pahalanan gıda ürünleri gerek kamplardaki gerekse kamp dışında kendi imkânları ile geçinmeye çalışan mülteci ve sığınmacıların hayatlarını zorlaştırdığı analiz edilen haberlerden anlaşılmaktadır.

Yoksulluk sorunun sığınmacılık ve mültecilik konusunda hem göçe neden olan sebepler arasında olduğu hem de göç sürecinde ve sonrasında problem olmaya devam ettiği bilinmektedir. Araştırma kapsamında kalan sosyal içerikli haberlerin yüzde 12'sini (44 haber) yoksulluk ile bağlantılı haberler oluşturmaktadır. Tetkik edilen haberler göstermektedir ki; Birleşmiş Milletler ve diğer yardım kuruluşlarının mülteci ve sığınmacıların refah seviyesini yukarı çekmek adına başlattığı programlar bir süre sonra kesilen bağışlar yüzünden sekteye uğramaktadır. Mülteci ve sığınmacıların büyük çoğunluğu yoksulluk sınırının altında yaşadıkları incelenen haberlerde ifade edilmektedir.

Eğitim, mülteci ve sığınmacı çocukların akranlarıyla eşit bir yarışın içinde olmadığı dünyada kendi gelecekleri için kurtuluş ışığının görüldüğü neredeyse tek alandır. Ancak, zorlu şartlardan en fazla etkilenen hizmetlerden biri de eğitimidir. Yapılan araştırmada sosyal temalı haberlerin yüzde 10'unda eğitim önemli sorunlardan biridir. İncelenen haberlerde eğitim temel ihtiyaçlara nispetle kendisine daha az yer bulsa da eğitimin önemi her geçen gün daha da artmaktadır. Eğitim özellikle günümüz dünyasında bireylerin geleceklerini belirleme yolunda en başat rolü üstlenmektedir. İş hayatındaki bedensel gücün yerini makinelerin alması, insanlar için kendilerini zihinsel alanda geliştirmeyi neredeyse bir zorunluluk haline getirmiştir. Artık istihdam boşluğu yönetim, bilişim ve soysal hizmetler gibi alanlara kaymıştır. Dolayısıyla mülteci ve sığınmacı çocukların diğer çocuklarla aynı hedeflere ulaşmaları, eşit olmayan bu koşullarda gittikçe zorlaşmaktadır. Kamplarda yaşayan mülteci ve sığınmacı çocuk sayılarındaki artış, yetersiz olan olanakları daha da daraltmaktadır. Tetkik edilen haberlerden anlaşıldığı gibi eğitim hayatına katılamayan mülteci ve sığınmacı çocuklarının en güzel dönemleri çocuk işçilik ve erken yaşta evliliklerle

sonuçlanmaktadır. Eğitim, çocukların yanı sıra yetişkinler için de sorun teşkil eden bir sorun iken üniversite eğitimi alan kişilerin yaşanan savaşlar veya çatışmalar nedeniyle eğitimlerinin yarım kaldığı analiz edilen haberlerde görülmektedir. Gittikleri ülkelerin eğitim sistemine dâhil olan çocuk ve yetişkinler için dil ve uyum sorunları yaşansa da bu imkâna kavuşamayanlara oranla çok daha iyi şartlara sahip oldukları aktarılmaktadır.

Su gereksinimine dikkat çeken haberler oranının sosyal içerikli haberlerin yüzde 5'ini(17 haber) kaplamaktadır. Mülteci ve sığınmacıların yaşadıkları kamplarda ve göç yolculuğunda ihtiyaç duydukları temiz suya erişimi zaman zaman zorlaşmaktadır. Kaynağın az olması mülteci ve sığınmacıların su için bile rekabet etmelerine ve kendi aralarındaki tansiyonun yükselmesine neden olmaktadır. Temiz su ihtiyacı kamplarda yaşayan insanların sömürülmesine yol açmaktadır. Ayrıca kirlenmiş suların hastalıklara neden olduğuna ilişkin haberlere de değinilmektedir.

Enerji de araştırmada incelenen sosyal içerikli haberlerin yüzde 5'ini(17 haber) oluşturmaktadır. Enerji ihtiyacı mülteci ve sığınmacılar için hem ısınma hem aydınlanma hem de iletişim sağlama noktasında elzem bir ihtiyaç olarak ön plana çıkmaktadır. Kamplarda yaşayan mülteci ve sığınmacıların çok kısıtlı bir şekilde enerjiye ulaşabildiklerine incelenen haberlerde yer verilirken kampların dışında yaşayan mülteci ve sığınmacılar için de yükselen fatura ücretlerinin sorun olduğu vurgulanmaktadır.

Yine mülteci ve sığınmacılar için sosyal sorunlardan biri iş bulma meselesidir. İncelenen haberlerin yüzde 4'ünde(16 haber) mülteci ve sığınmacıların istihdamda karşılaştıkları zorluklar yer almaktadır. Resmi bir statü elde edemeyen insanların iş bulma konusunda önüne büyük engeller çıktığı ve iş bulanların da yerel işçilere oranla çok daha düşük ücretler karşılığında çalıştıkları, tetkik edilen haberlere yansımaktadır. İş alanında deneyimsiz olan ve yetersiz programlarla tecrübe kazandırılmaya çalışılan sığınmacı ve mültecilerin çok azı istihdam edilmektedir. İncelenen haberler iş bulma konusunda en dezavantajlı grubun çalışma hayatına hiç katılmamış ancak savaş veya çatışma nedeniyle eşlerini kaybettikleri için çocuklarına bakmak zorunda olan kadınlar olduğuna işaret etmektedir.

Açlık, incelenen çalışmadaki sosyal temalı haberlerin %4'ünü(15 haber) teşkil etmektedir. Bu haberler arasında en acı olanı UNICEF gıda ve beslenme merkezinde

besin yetmezliğinden ölen çocuk sayılarının her geçen gün daha da arttığını yansıtan haberlerdir. Açlık, mülteci ve sığınmacıların yaşadıkları yerleri terk etme nedenlerinden biri olarak da analiz edilen haberlerde görülmekte ve patlak veren Rusya-Ukrayna savaşıyla yaşanan yiyecek kıtlığının yeni göç dalgalarına yol açmasından endişe edilmektedir.

Sanitasyon ya da hijyen kavramı araştırma dahilindeki sosyal içerikli haberin yüzde 4'ünü(15 haber)oluşturmaktadır. Mülteci ve sığınmacıların genellikle toplu bir şekilde hareket ettikleri düşünüldüğünde hijyenin ne kadar önem arz ettiği daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü binlerce insanın hiçbir altyapı tesisinin olmadığı alanlarda tuvalet ve yıkanma gereksinimleri karşılamak zorunda kalmaları beraberinde büyük bir sorunu da getirmektedir. Sığınmacı ve mültecilerin sıkıştırıldıkları bazı kamplarda ellerini dahi yıkamak için yeterli imkânın olmadığı analiz edilen haberlerde yer almaktadır. Haberlerde sığınmacı ve mülteciler için en önemli temizlik maddelerinin su ve sabun olduğuna, meydana gelen sağlıksız ortamın da hastalıklara yol açtığına değinilmektedir.

Sosyal temalı haberlerin %2'lik(8 haber) bir dilimini kıyafet ihtiyacı teşkil etmektedir. Her ne kadar kıyafet, belirlenen sosyal ihtiyaçlar arasında kendisine son sırada yer bulsa da kalacak yeri olmayan mülteci ve sığınmacılar için soğuk havalardan korunmak adına kalın montlar ve uyku tulumları en gerekli tekstil ürünlerindendir. Bunun yanı sıra muğlak uzun yolculuklar esnasında mülteci ve sığınmacılar yanlarına yeterince kıyafet alamamakta ve hem bireylerden hem de kurum ve kuruluşlardan gelecek kıyafetlere gereksinim duymaktadırlar.

3.5.2. Siyasi İçerikli Haberler

Araştırmada haberlerin temasal kategorizasyonu yapılırken “sosyal” kodla etiketlenen metinlerden sonra ikinci sırada siyasi içerikli haberler kodlanır. Toplam 169 haber siyasi temalı olurken bu haberler içerisinde hem sosyal hem de siyasi kodla etiketlenen 108 haber metni vardır. Bu da siyasi ve sosyal içeriklerin incelenen metinlerde ne kadar iç içe geçtiğini göstermektedir.

Sığınmacı ve mültecilerin geleceklerini belirleyen en önemli aktörlerden biri olarak siyasi karar alıcılar hem göç veren hem de göç alan ülkelerde sorunların yatışması veya şiddetlenmesi noktasında öne çıkmaktadırlar. Zorunlu göçe kaynak olan ülkelerde meydana gelen savaş, iç savaş ya da çatışmalar sonucunda mülteci veya

sığınmacı olmak zorunda kalan insanların genellikle siyasi karar alıcılar yüzünden bu konuma düştükleri görülmektedir. Başka bir ülkeye savaş ilan etmek, yönetimdeki kontrolünü kaybetmemek için şiddete başvurmak ya da ülkedeki azınlık grupları temizlemek amacıyla silah kullanmak gibi alınan siyasi kararlar sivillerin ülkelerinden ayrılmak zorunda kalmalarına neden olmaktadır. Sığınmacı ve mültecilerin ayrıldıkları ülkelerdeki siyasi otoriteler, bu sorunun meydana gelmesine kaynaklık ederken savunmasız insanların sığınma talep ettikleri ülkelerin de açık kapı politikası uygulaması veya gelen insanları geri çevirmesi de göçün hedefi olan ülkedeki siyasi iradenin bir yansımasıdır.

Araştırma kapsamında tetkik edilen haberlerden sığınma talebinde bulunan veya transit geçiş olarak kullanılacak ülkelerin, taraf oldukları uluslararası anlaşmalara rağmen mülteci ve sığınmacılara gerekli desteği tam olarak sağlamadıkları anlaşılmaktadır. Bunun yanında birtakım ülkelerin sınırlarını kapatarak mülteci ve sığınmacı geçişini engelledikleri görülmektedir. Yapılan araştırma mülteci ve sığınmacıların genellikle Orta Doğu, Kuzey Afrika, Doğu Avrupa, Güney ve Orta Amerika ile Güneydoğu Asya'dan olduklarını göstermektedir. Orta Doğu ve Kuzey Afrika'dan gelen mülteci ve sığınmacıların ilk geçiş ülkeleri Türkiye, İtalya ve İspanya olarak göze çarparken incelenen haberlere göre, bu ülkeler arasında en katı politika İtalya tarafından uygulanmaktadır. Deniz aşırı gelen mülteci ve sığınmacıların karaya çıkışlarına çoğu zaman izin verilmemektedir. Avrupa'da zaman zaman "göçmen krizi" diye anılan mülteci ve sığınmacı geçişleri, son zamanlarda yaşanan ekonomik sorunların da etkisiyle sağ tandanslı parti ve politikacıları yerel halk nezdinde giderek öne çıkarmaktadır. Bu durumun en somut örneklerinden birini sergileyen İtalya, incelenen haberlerde sıklıkla sığınmacı ve mültecilerin ülkeye girişini engelleyen, ulaştırılmak istenen sağlık ve gıda gibi yardımlara izin vermeyen bir ülke konumundadır. 2011 yılından bu yana oldukça ciddi sayılara ulaşan mülteci ve sığınmacı sayıları İtalya'daki seçmen davranışını etkileyen en önemli faktörlerden biri olarak görülmekte ve hükümetler değişse de mülteci ve sığınmacılara karşı devletin belirlediği politikanın değişmediği anlaşılmaktadır. İtalya, bu tutumuyla uluslararası kuruluşlardan ve sivil toplum örgütlerinden tepki toplarken özellikle Afrika'dan gelen göçler için başta Fransa

olmak üzere birtakım ülkeleri hem sorumlu tutmakta hem de bu sorun için elini yeterince taşın altına koymamak ile itham etmektedir.

Afrika'dan gelen göçlerin diğer bir varış limanı olan İspanya, haberlerden görüldüğü gibi Afrika'nın birçok ülkesinden Fas'a gelen ve oradan Avrupa'ya geçmek isteyen insanların kullandığı bir güzergâhtır. Afrika kıtasındaki iç karışıklıklar, terör ve gıda kıtlığı, çaresiz insanların çözümü, Avrupa'ya gitmek aramalarına olurken Akdeniz'in Atlas okyanusu ile bağlandığı Cebeli Tarık boğazı sığınma arayan insanlar için en kolay geçiş yeri olarak görülmektedir. Tektik edilen haberler İspanya'ya gelme çabasında olan kişilerin sıkı denetimlerden geçebilmek için oldukça riskli yollara başvurduklarına dikkat çekmektedir. Birçok mülteci ve sığınmacının yetersiz ekipmanlarla çıktıkları bu yollarda cansız bedenlerine ulaşıldığı incelenen haberlerde geçmektedir. İspanya zaman zaman sığınma talebinde bulunan insanları geri çevirse de hem İspanya hem de Fas kıyılarındaki güvenlik devriyelerine rağmen İspanya'ya ulaşan insanlar buradan diğer Avrupa ülkelerine dağılmaktadırlar.

Türkiye ise Orta Doğu'dan gelen göçlerin ilk uğrak noktalarının başında gelmektedir. Analiz edilen haberlerde, Türkiye'nin yaklaşık 4 milyon Suriyeli ve 300 binden fazla Afgan nüfusuyla dünyada en fazla mülteci ve sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke konumunda olduğu vurgulanmasının yanı sıra 2015 yılından bu yana mülteci ve sığınmacı girişlerini asgari seviyede tuttuğuna değinilmektedir. 2011'de başlayan iç savaşla milyonlarca Suriyeli, ülkelerinden ayrılarak farklı ülkelere sığınma talebinde bulunmuş ve ilk geçilen ülkelere biri Türkiye olmuştur. Zorunlu göç patlaması hız kesmeden devam ederken AB ile Türkiye arasında 2013'te temelleri atılan ve 2016 yılında yürürlüğe konan anlaşmayla mülteci ve sığınmacıların Türkiye'de yerleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Türkiye, bu anlaşmayla vatandaşlarına AB ülkelerinde vize serbestisi tanınması ve sığınma talebinde bulunan insanlara harcanmak için verilecek maddi destek karşılığında mülteci ve sığınmacıların Avrupa'ya girişlerinin engellenmesi rolünü yüklenmiştir. Anlaşma birkaç yıl uygulansa da isteklerinin yerine getirilmediğini söyleyen Türkiye, 2020 yılı itibarıyla anlaşmayı uygulamaktan vazgeçmiştir. Analiz edilen haberler, Türkiye'nin anlaşmayı uygulamayacağını duyurmasıyla sığınmacı ve mültecilerin Yunanistan ve Bulgaristan sınırlarına yığıldıklarını bildirmektedir. Ancak bu noktada devreye girilen dikenli teller ve sınır

devriyeleri girmiştir. Türkiye’den Avrupa’ya geçişte en fazla kullanılan güzergâh olan Yunanistan’ın, sınırlarından geçmek isteyen mülteci ve sığınmacıların arttırılan devriye seferleri ve sınırlara çekilen dikenli teller ile engellendiği analiz edilen haberlere sıkça yansırken Bulgaristan’ın da geçmeye çalışan mülteci ve sığınmacılara karşı aynı tavrı takındığı anlaşılmaktadır.

Araştırmadaki haberlerde görüldüğü gibi sınırların sıkı denetim altına alınarak geçişlere engel olma çabalarına Avrupa’daki hemen her ülkenin başvurduğu bir yöntemdir. Bu ülkeler arasında en sert tavrı sergileyen ülkeler ise Macaristan, İtalya ve Yunanistan olarak yansırken bu ülkelerin mülteci ve sığınmacılar tarafından bu denli sık tercih edilme sebebinin ise coğrafi konumları olduğuna değinilmektedir. Zira Yunanistan ve İtalya Avrupa’nın en güneyinde yer alan ülkeler olarak mülteci ve sığınmacıların ilk durakları arasındadır. Macaristan ise Avrupa’nın merkezinde olması nedeniyle mülteci ve sığınmacılar tarafından hedef ülkelere giderken en fazla tercih edilen yolların kavşak noktasında kalmaktadır. Analiz edilen haberler göstermektedir ki; bir ülkeye gelen mülteci ve sığınmacı sayılarındaki artış ile izlenen sert politikalar arasında doğru bir orantı vardır. Mülteci ve sığınmacılara karşı tutumunu sertleştiren ülkelerden Yunanistan, gelen mülteci ve sığınmacı dalgası için Türkiye’yi sığınma talebinde bulunan insanları elverişli olmayan koşullarda göçe teşvik etmekle suçlamaktadır. Türkiye ise Yunanistan’ı deniz yoluyla ülkeye girmeye çalışan mülteci ve sığınmacıların botlarını patlatmakla ve kara sınırından geçmeye çalışanları da şiddete başvurarak vazgeçirmekle itham etmektedir.

2011’de başlayan ve 2015 yılında kendi zirvelerinden birine erişen mülteci ve sığınmacı akınları karşısında sert uygulamalara başvuran ülkelerden Macaristan, sınırdan geçmeye çalışan insanları göz yaşartıcı gaz ve polis müdahalesi ile durdurmaya çalışmıştır. Macaristan’ın mülteci karşıtı davranışları uluslararası arenada tepki toplasa da ülke içinde hükümetin uygulamaları destek görmüştür. Öyle ki uzunca bir süre dünya basınında gündemde kalan; Macaristan’da mülteci ve sığınmacıların ülkeye girmeye çalıştığı sırada güvenlik güçleriyle girdikleri mücadeleyi kayda alan bir kameracının geçmeye çalışan bir kişi ve çocuğunu düşürerek engelleme çabası, bunun en somut örneklerinden biri olarak değerlendirilmiştir. Macaristan’daki mülteci karşıtı tutumlar Ukrayna’daki savaştan kaçan insanlarla biraz yumuşasa da Orta Doğu ve Kuzey

Afrika'dan gelen kişiler için aynı tutum devam etmektedir. Bu durumun seçimlere de yansdığına değinen haberler, Macaristan'da milliyetçi fikirlerin giderek daha fazla destek gördüğünü söylemektedir.

Macaristan gibi mülteci karşıtı partilerin yönetimde olduğu Danimarka, mülteci ve sığınmacıların ulaşmak istedikleri ülkeler sıralamasında en üst sıralarda yer alırken analiz edilen haberler Danimarka'nın bu durumdan hiç hoşnut olmadığını göstermektedir. Sınır geçişleri için diğer ülkelere göre daha toleranslı davranan İsveç'i suçlayan ve önlemleri artırması tavsiyesinde bulunan Danimarka, her girişimi ile mülteci ve sığınmacıları kendi topraklarından uzak tutma amacındadır. Danimarka meclisinin çıkardığı; sığınma talebinde bulunan insanları Avrupa dışında yerleştirme yasası bunun somut örneği olarak değerlendirilmektedir.

Avrupa'da mülteci ve sığınmacılara karşı tutumları önem arz eden ülkelere İngiltere ve Fransa, incelenen haberlerde mülteci kabulü hususunda istekli olmayan devletler olarak yansımaktadırlar. İngiltere her ne kadar mülteci ve sığınmacıların ulaşmak istedikleri bir ülke olsa da hem bir ada ülkesi olması hem de AB'den çıkması yaşanan akınları İngiltere'den uzak tutarken tetkik edilen haberlerden ulaşan mülteci ve sığınmacıların da sıkıştırıldıkları kamplardan çıkıp hayatın içine karışmalarının engellendiği tespit edilmiştir. Fransa, İngiltere'ye gitmek isteyen mülteci ve sığınmacıların kapatılan kanal yolları ile engellendiğini öne sürerken analiz edilen haberler, kendi uygulamalarının da farklı olmadığını göstermektedir. İncelenen haberlerde yer alan Fransa'nın sığınmacı ve mültecilerin yaşadığı kampları kapatma kararları sığınma talebinde bulunan insanları kendi kaderlerine terk etme teşebbüslerinin bir tezahürüdür. Ayrıca, Fransa'da sokaklarda yaşayan ve birçok ihtiyacını karşılayamayan mülteci ve sığınmacılara rastlandığı analiz edilen haberlerde yer almaktadır.

Sığınma talebinde bulunan insanlara karşı Avrupa ülkeleri arasında en olumlu tavrı sergileyen Almanya ise çoğunluğu Suriye ve Ukrayna'dan olmak üzere iki milyondan fazla mülteciyi kabul ederken, yaşam olanakları bazında da en iyi şartları sunan ülkelerin başında gelmektedir. Mülteci istihdamının en yüksek ülke olduğu bilinen Almanya, güçlü bir endüstriyel üretime sahip ve dünya çapında işçi açığı olan ülkelere biridir. Almanya'nın bu noktada incelenen haberlerde işçi ve mesleki ihtiyaç açığını kapatacak kadar sığınma talebini kabul ettiği ve diğer mülteci adaylarını geri

çevirdiği ifade edilmektedir. Ayrıca AB ülkeleri birlik olmaktan ekonomik kazanç sağlarken memnun olduklarını ifade ederken, mülteci kabulü ve adil yük paylaşımı konusunda dayanışmadan yana olmadıkları tespit edilmiştir. Analiz edilen haberler, Avrupa’da Orta Doğu ve Kuzey Afrika’dan gelen sığınmacı ve mültecilerin işledikleri suçların ön plana çıkarılarak, yabancı düşmanlığının körüklendiğini ve Müslüman ülkelere gelen insanların da hedef gösterilerek İslamofobi’nin alevlendirildiğini ortaya koymaktadır. Paris ve Brüksel’de DAESH terör örgütünün gerçekleştirdiği bombalı ve silahlı eylemlerin de olaylarla alakalı olmayan mülteci ve sığınmacıların yanı sıra Avrupa ülkelerinde yaşayan Müslüman göçmenlere de aksettirildiği incelenen haberlerden anlaşılmaktadır.

Doğu Avrupa’dan gelen mülteci ve sığınmacılar, Avrupa, Afrika ve Orta Doğu’dan gelenlere kıyasla çok daha iyi karşılanırlarken, haberlere yansıyan siyasi içeriklerde sığınmacı ve mülteciler arasında bir ayrımcılığın yapıldığına da işaret edilmektedir. Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle milyonlarca Ukraynalı yerlerinden edilip farklı ülkelere sığınmak zorunda kalmış ve başlangıçta Avrupa’nın birçok ülkesi Ukraynalıları kabul etmiştir. Polonya sınırlarında sıkı önlemler uygulayan ülkelere biri olarak, Suriyeli ve Afganistanlı mülteci ve sığınmacıları kabul etmeyip geri çevirirken Ukrayna’dan gelen insanları sıcak bir şekilde karşılamış ve milyonlarca Ukraynalının topraklarına girmesine izin vermiştir. Analiz edilen haberler, uygulanan çifte standardı ortaya koyarken savaştan kaçan Ukraynalıların sayısının artarak devam etmesinin onlar için yeni engelleyici önlemleri getirdiğine işaret etmektedir. Çünkü savaştan kaçan Ukraynalıların bir kısmının yurtdışında sığınma bulamadığı ve savaşın devam ettiği ülkelere dönmek zorunda kaldıkları tetkik edilen haberlerde vurgulanmaktadır.

İncelenen haberler, Amerika kıtasındaki sığınmacı ve mülteci göçlerinin Güney ve Orta Amerika’dan Kuzey Amerika’ya doğru gerçekleşen göçler olduğunu gösterirken, hedef ülkelerin ise ABD ve Kanada olduğunu ortaya koymaktadır. ABD ve Kanada, her yıl dünyanın birçok yerinden az sayılarda da olsa sığınma başvurularını onaylamaktadırlar. Ancak, konu güney sınırlarından gelen insanlar olunca sığınma taleplerindeki artış nedeniyle çoğu zaman bu girişimlerin engellendiğine analiz edilen haberlerde yer verilmektedir. Güney ve Orta Amerika’daki siyasi karışıklıklar ve

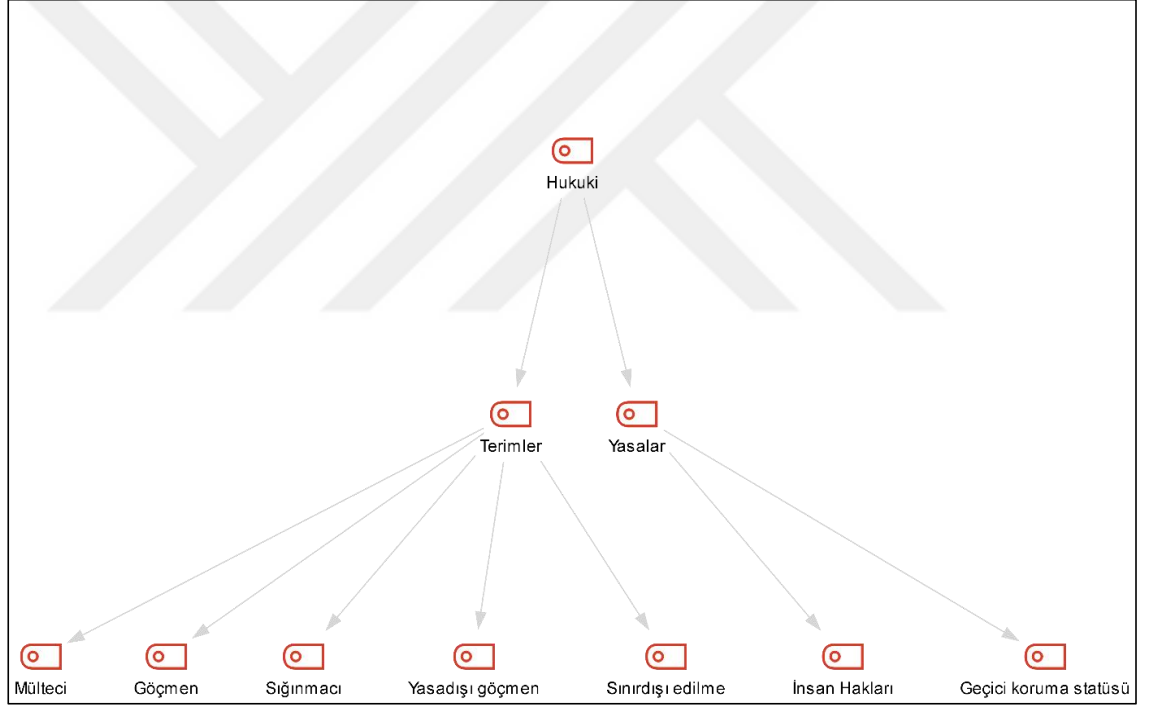
ekonomik sorunlar yüzünden komşu ülkelere gitmek zorunda kalan insanlara bakıldığında, haberler ilk olarak sayıları milyonları aşan Venezuelalılara odaklanmaktadır. Venezuela’da meydana gelen siyasi çekişmeler sonucunda ülkeden ayrılmak zorunda kalan insanlara, ağırlaşan ekonomik şartlara dayanamayan kişiler de eklenince Amerika kıtası daha önce hiç görmediği kadar sığınma arayan insanla karşılaşmıştır. Venezuela’nın yanı sıra Haiti, Guatemala, Meksika ve El Salvador’da da evlerini bırakmak zorunda kalan insanlar komşu ülkelere geçmiş ve kendilerine güvenli bir sığınak arama telaşına düşmüşlerdir. Ülkelerinden ayrılmak zorunda kalan insanlar ilk olarak kıtanın refah seviyeleri yüksek ülkeleri ABD ve Kanada’dan sığınma bulmak amacıyla olsa da analiz edilen haberler bu insanların çok büyük bir bölümü, Kolombiya, Dominik Cumhuriyeti ve Meksika’nın ağırladığına işaret etmektedir. Örneklemedeki haberlerden sığınma talebi kabul edilen insanların sayılarının çok düşük olduğu anlaşılırken, yaşadıkları ülkeleri terk etmek zorunda kalan insanların çoğunun henüz hukuki bir statülerinin olmadığına ulaşılmaktadır.

ABD ve Kanada’ya yapılan sığınma başvurularının Amerika kıtasıyla sınırlı olmadığı özellikle ABD’nin askeri müdahalede bulunduğu Afganistan, Irak ve Vietnam’dan çok sayıda sığınma başvurusu aldığı incelenen haberlere yansımaktadır. Bu örneklerin en günceli ABD’nin Afganistan’daki 20 yıllık savaşının ardından gelen çekilme kararı ile yükselen Afgan sığınmacı başvurularıdır. Taliban’ın Afganistan yönetimini devralışı halkta korku ve paniğe neden olurken 100 binlerce insan ülkeden kaçmak için hava alanlarına hücum etmiştir. ABD ve Kanada, Taliban korkusuyla hava alanlarına akın eden ve sığınma talebinde bulunan Afganlardan sadece kendileri için çalışmış olanlara ve onların ailelerine iltica hakkı tanıyacağını bildirmiş ve çok sayıda insanı geride bırakmıştır.

Güneydoğu Asya’da Çin ve Hindistan gibi iki süper güce komşu olan Myanmar’ın devam ettirdiği Roohigyalı Müslümanları vatansızlaştırma uğraşları milyondan fazla kişiyi yerinden etmiştir. Rohingya Müslümanların sığınma bulabildikleri ülkelerin Bangladeş ve Malezya olduğu incelenen haberlerden anlaşılırken, geçen yıllar içinde özellikle Bangladeş’te bir “merhamet yorgunluğu” olduğu anlaşılmaktadır. Haberlerde Bangladeş’in başlangıçta Rohingya Müslümanları kendi ülkesinde yerleştirdiğine ve yardım ettiğine değinilirken son yıllarda gelen

ekonomik yükü birlikte kabul politikasının yerini ülkeden ayrılmaya zorlamaya bıraktığı ifade edilmektedir. Rohingya Müslümanların sığınma aradıkları diğer ülkelerden Endonezya, Malezya ve Tayland'da da bir yük olarak görüldükleri ve acımasız müdahalelerin devam ettiği ülkelere dönmeye zorlandıklarına analiz edilen haberlerde yer verilmektedir. Araştırma kapsamında incelenen haberlerin 25 tanesi hukuki temalı haberler olarak işaretlenirken analiz edilen 300 haberin her birinde kullanılan hukuki terimler(mülteci, sığınmacı, göçmen...) ayrıca sayılarak alt başlıklar halinde kaydedilmiştir. Bunun yanında mülteci ve sığınmacı haklarına değinen haber metinleri de “yasalar” alt başlığıyla kodlanmıştır.

3.5.3. Hukuki İçerikli Haberler

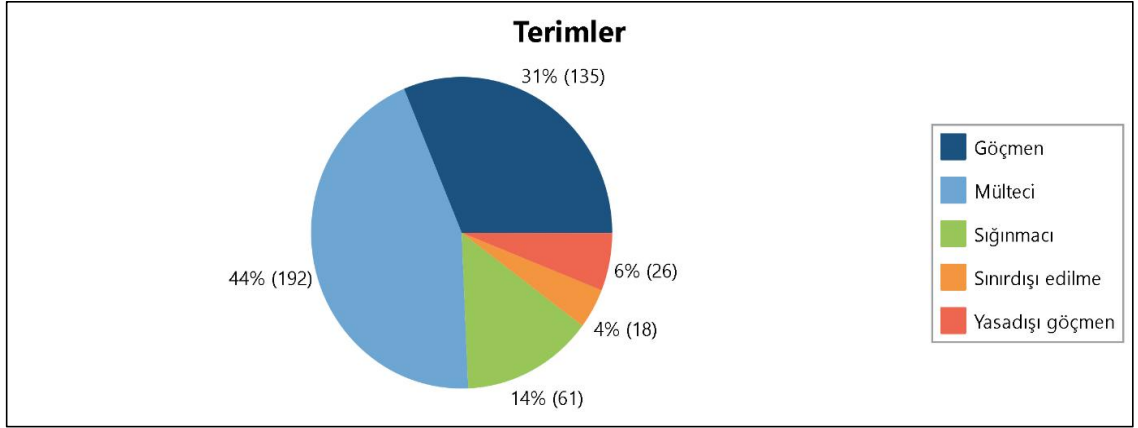
Şekil 2. Hukuki Haberler Hiyerarşik Alt Kodlar

BM'nin 1951 Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme'si, onun 1967 Protokolü ve buna ek bölgesel anlaşmalarla mültecilerin kimler ve hangi haklara sahip oldukları açık bir şekilde ortaya koyulmuştur. Ancak analiz edilen haberlerde hali hazırda sığınma talebinde bulunan insanları ağırlayan ülkelerin genellikle geçici koruma statüsü sağladığı görülmektedir. İncelenen haberlerde mülteci ve sığınmacıların uluslararası anlaşmalardan doğan haklardan yararlanıp yararlanamadıklarına bakıldığında, gerçekleştirilen birçok uygulamanın imzalanmış sözleşmelere aykırı

oldukları anlaşılmaktadır. Farklı nedenlerden ötürü yaşadıkları yerden ayrılmak zorunda kalan insanların gerekli insani şartlarda hayatlarını devam ettirebilmeleri adına uluslararası hukukun gerektirdiği yükümlülükleri yerine getirmeyi bir yana bırakan ülkelerin, mülteci ve sığınmacılar konusunda engelleyici yasaklayıcı ve uzakta tutmaya çalışan yasalar çıkardıkları analiz edilen haberlere yansımaktadır. Söz konusu haberler kimi ülkelerin çıkartılan yasalarla mülteci ve sığınmacıları caydırmak için hapse atmayı dahi bir yöntem olarak benimsediklerini göstermektedir.

Avrupa Birliği ülkelerinin kendi aralarında yapmış olduğu; sığınma talebinde bulunan kişilerin taşımaları gereken kriterleri belirleyen ve AB sınırları içerisindeki ilk güvenli ülkeden sığınma talebinde bulunmayı salık veren Dublin Yönetmeliği, analiz edilen haberlerde AB'ye üye ülkeler arasında büyük bir tartışma konusu olarak geçmektedir. Sığınma talebinde bulunmak amacıyla Avrupa'ya gelen insanların geçtikleri güzergâhlar ve varış ülkeleri oldukça sınırlıyken bu ülkelerin gelen tüm insanlara sığınma sağlamak gibi bir imkânı yoktur. İncelenen haberler Avrupa kıtasında ilk varış adresi olan ülkeler yönetmeliğin gözden geçirilmesini ve yük paylaşımını vurgulamaktadırlar.

Araştırmada örnekleme dâhil edilen haberlerde, uluslararası yasalara işaret eden haber sayısı 20 iken “insan hakları”na değinen haberlerin 54 tane olduğu görülmektedir (Tablo1). İnsan hakları bireyin doğumuyla başlayan, bedensel bütünlüğünü, özgürlüğünü, onurunu ve mülkiyetini koruma altına haklar olarak belirlenmiştir. Ancak incelenen haberler mülteci ve sığınmacıların büyük bir bölümünün bu temel haklardan yararlanamadığını ortaya koymaktadır. Özgürlüğün, eşitliğin, adaletin ve onurlarını korumanın çok uzağında kalan mülteci ve sığınmacılar, hayatta kalabilmek için karşılamaları gereken fiziksel ihtiyaçlara erişmekte güçlük çekmektedirler. Hukuki tema altında yer alan alt başlıklardan biri olan terimler, incelenen haber ve ajanslarda sığınma talebinde bulunan insanlar için kullanılan kavramları göstermektedir. Tamamı hukuki anlamlar taşıyan terimlerin tetkik edilen haberlerde kullanılırken fazla özen gösterilmediği anlaşılmaktadır.

Grafik 2. Hukuki Terimler Dağılımı

Analiz edilen haberlerde, zorla yerlerinden edilerek başka ülkelerden sığınma talebinde bulunan insanlar için kullanılan kavramlara bakıldığında, % 44'nün mülteci terimini seçtiği görülmektedir. Uluslararası hukukta mülteci, sığınma talebinde bulunan ve isteği kabul edilen kişileri ifade etmektedir. Bir mülteci onu kabul eden ülkenin vatandaşları ile aynı haklara sahiptir. Ancak haberler incelendiğinde, bir hukuki terim olarak mültecinin her zaman doğru yerde kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Haberlerin % 31'inde göçmen terimi kullanılmaktadır. Göçmen, analiz edilen haberlerde en sık kullanılan kavramlardan biri olsa da hukuk bağlamında mülteci ve sığınmacıları ifade eden bir terim değildir. Çünkü mülteci ve sığınmacı olma durumu bir zorunluluk gerektirmektedir. Ancak göçmen, vatanından farklı bir yerde çalışan, eğitim alan veya aile birleşimi için yasal çerçeve içerisinde giden kişileri kapsar. Sığınmacı, analiz edilen haberlerin % 14'ünde kullanılan hukuki bir terimdir. Sığınma talep eden kişileri içeren bir kavram olarak sığınmacı aslında kısa süreli bir statüdür. Sığınmacı, talebi kabul görürse mülteci olur, mülteci olarak kabul edilmez ise uluslararası bir koruma statüsü kalmaz. Mülteci olma şartlarını taşıyan her sığınmacının bu haktan yararlanması gerekirken analiz edilen haberler günümüzde çok yüksek bir seviyeye ulaşan sığınma talepleri nedeniyle ülkelerin farklı yöntemlere başvurarak bu yükümlülüğü yerine getirmediklerini ortaya koymaktadır. İncelenen haber metinlerinin %6'sı “yasadışı göçmen” kavramına yer vermektedir. Bu terim yasal olmayan yollardan ülkeye giriş yapmış kişileri ifade ederken son zamanlarda karşılaşılan sığınma talebinde bulunan insanların da izin verilmemesine rağmen bir ülkeye girme çabaları onların da yasadışı göçmen oldukları algısına hizmet etmiştir. Fakat yasadışı göçmenlerin ülkelerinden

ayrılma nedenleri arasında bir can tehdidi yoktur. Dolayısıyla analiz edilen 26 haber metninde mülteci ve sığınmacılar için kullanılan yasadışı göçmen kavramı yanlış bir ifade şeklindedir. Haberlerin % 4'ü sınır dışı edilmelere işaret etmektedir. Sığınma talebinde bulunmuş ve yasal olarak mülteci niteliklerine sahip kişilerin sınır dışı edilmesi, 1951 Cenevre Sözleşmesine taraf olan ülkeler için uluslararası hukuka aykırı bir girişim olmasına rağmen incelenen haberler bu tip uygulamaların olduğuna işaret etmektedir.

3.5.4. Ekonomik İçerikli Haberler

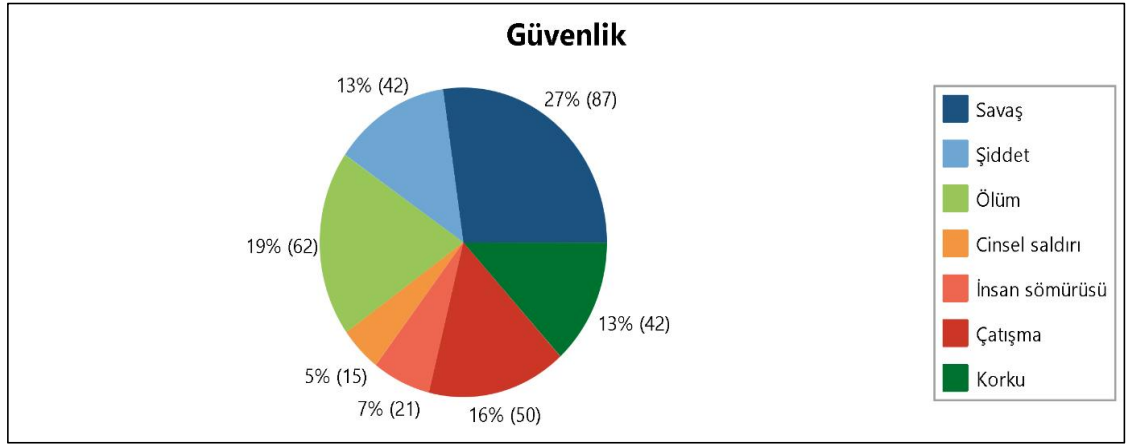
Örnekleme alınan haberlerin 18'inin ekonomik temelli sorunlara değinirken 38 haberde finansal desteğe yer vermektedir(Tablo 1). Patlak veren savaşlar ve iç karışıklıklar sebebiyle milyonlarca insan yerlerinden edilmiş durumdayken bu sayılar giderek artmaya devam etmektedir. İstikrarın bozulduğu ülkelerdeki ekonomik sorunlar devasa boyutlara ulaşmış ve üretim faaliyetleri oldukça gerilemiştir. Yaşadıkları yerlerde hem kendi geçimlerini sağlayan hem de ülkesinin ekonomik büyümesine katkı sağlayan kişiler meydana gelen güvensizlik ortamını terk etmek zorunda kalarak kendi ekonomik gelecekleri için de bilinmezlerle dolu bir yolculuğa çıkmışlardır. Sığınma talep etmek zorunda kalan insanlar, küresel bir çarkın parçaları olarak dünya ekonomisini de derinden etkilemektedirler. Üreten ve katkı sağlayan bir konuma sahip olan insanların sadece talep eden mülteci ve sığınmacılara dönüşmesi gerek bölgesel gerekse küresel anlamda ekonominin küçülmesi anlamını taşımaktadır. İncelenen haberler, anlık yaşanan ekonomik sorunların siyasi çekişmeler bittikten sonra da ülkeler için bir sorun olmaya devam edeceğine işaret etmektedir. Altyapıları büyük zarar görmüş yerlerin yeniden inşasının hem zaman alacak olması hem de mali bir külfeti beraberinde getirmesi ekonomik zorlukların kolay atlatılamayacağını göstermektedir.

Analiz edilen haberler, mülteci ve sığınmacılar için ekonomik gelirleri olmadığı dönemde yapılan yardımların çok kritik bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Bu dönemde insanların hemen her ihtiyacını karşılamak için dışardan gelecek parasal desteğe bağımlı oldukları görülmektedir. Ancak uluslararası kuruluşlar tarafından yapılan yardımların katlanan mülteci ve sığınmacı sayıları karşısında yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır. Son dönemde ise birçok ülkenin hem uzun süreli hem de kısa zamanlı yardımları sonlandırdığı analiz edilen haberlerde yer almaktadır.

Sığınma bulan ve mülteci statüsü elde eden kişilerin o ülkenin kendi vatandaşları ile aynı haklara sahip olarak çalışma hayatında da kendilerine yer bulma hakları varken sığınma talebinde bulunan insanların çok azının mülteci olarak kabul edildiği görülmektedir. Mülteci statüsü elde eden insanların da karşısına dil, ayrımcılık ve eğitim yetersizliği gibi birçok zorluk çıkmaktadır. Sığınma talepleri kabul görmeyenler ise çalışma hayatına katılamamaktadırlar. Çalışamayan insanlar için devletler bazında cüzi yardımlar yapılsa da bu yardımlar yeterli olmamaktadır. Analiz edilen haberlerde mülteci ve sığınmacılar için ya çalışabilecekleri bir ortam sağlanmasına ya da finansal yardımların artırılması gerektiğine vurgu yapılmaktadır.

Mülteci ve sığınmacıları ağırlayan ülkelerin büyük çoğunluğunun az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler oldukları incelenen haberlerde kendisine sık sık yer bulurken bu ülkelerdeki ekonomik koşulların giderek kötüleşmesi, mülteci ve sığınmacıların para kazanabilmek için çöpleri karıştırdıkları, dilendikleri ve uyuşturucu ticaretine mecbur edildikleri bir ortamı meydana getirmiştir. Ayrıca bu haberler, sığınılan ülkelerde de karşılaşılan kötü ve insani olmayan şartların sığınmacı ve mültecileri ülkelerine geri dönmeye mecbur bıraktığını ortaya koymaktadır.

3.5.5.Güvenlik Temalı Haberler

Grafik 3. Detaylandırılmış Güvenlik İçerikli Haberler

Güvenliğin insan hayatında nasıl bir yer tuttuğu, mülteci ve sığınmacıların zihinsel ve bedensel bütünlüğünü tehdit eden gelişmelerin neler olduğunu yapılan çalışma ortaya koyarken incelenen haberlerin % 27'sinde savaş kavramının geçtiği anlaşılmaktadır.

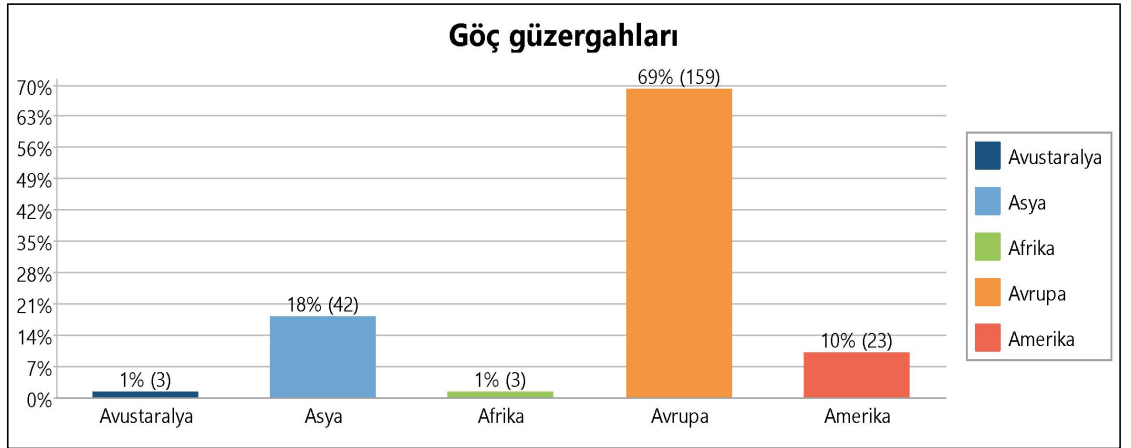
Analiz edilen haberlerde savaş, mülteci ve sığınmacıların yaşadıkları yeri terk etme nedenleri arasında ilk sırada gelmektedir. Gerek ülkeler arasındaki savaşlar olsun gerekse iç savaş, sivil yerleşim yerlerinde bulunan insanları derinden etkilemektedir. Ayrıca haberler, savaşın mülteci ve sığınmacılar üzerindeki etkisinin olumsuz olduğunu göstermesinin yanı sıra insanların evlerini, uzuvlarını ve canlarını kaybettikleri bir yerde kalmalarının mümkün olmadığını ortaya koymaktadır. Analiz edilen haberler İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana en yüksek seviyeye çıkan mülteci ve sığınmacı sayılarının temel nedeni olarak, Şubat 2022'de başlayan Ukrayna-Rusya savaşı ile 2011'de başlayan ve hala son bulmayan Suriye iç savaşını işaret etmektedir. 10 milyondan fazla mülteci ve sığınmacının sadece bu savaşlar yüzünden yerlerinden edildiklerine değinilmektedir.

Örnekleme dahil edilen haberlerin %19'unda ölüm kavramı yer almaktadır. Reuters, AFP ve AP'den alınan haberler güvenlik başlığı altında incelendiğinde, ölüm olgusunun mülteci ve sığınmacıların hayatlarının artık bir parçası haline geldiğine ve bu insanların büyük bir çoğunluğunun akrabalarını ya savaş ve çatışma ya da göç yolculuğundaki olumsuz koşullardan dolayı kaybettiklerine ulaşılmaktadır. Analiz edilen birçok habere cansız bedenler konu olurken umut yolculuğuna çıkan insanların binlercesinin hayatlarını kaybetmesi bile küçük bir umuda tutunan insanları kötü şartlarda yola koyulmaktan geri çevirememektedir. İklim koşullarının sebep olduğu ölüm vakalarının yanı sıra boğularak ölen mülteci ve sığınmacı sayıları da giderek artış göstermektedir. İncelenen haberlerden Covid-19 salgını nedeniyle geçişlerin asgari seviyelere kadar indiğine ancak pandeminin etkisini yitirmesiyle mülteci ve sığınmacıların yeniden elverişli olmayan koşullarda, insan kaçakçıları aracılığıyla göç yollarına düştüklerine ulaşılmaktadır. Sürekli işlenen ölüm haberleri, sahillere vuran cansız bebek bedenleri dahi bu konuya kalıcı bir çözüm getirilmesini sağlayamamıştır.

Çatışma, incelenen haberlerin %16'sında kendisine yer bulan alt başlıklardan biridir. İnsanların doğdukları yerde hayatlarına devam edememe sebepleri arasında çatışma sıkça geçmektedir. Analiz edilen haberler, çatışmaları silahlı grupların birbirleri ile girdikleri mücadelede evlerini terk eden insanlar bağlamında ele almaktadır. Çatışmaların aktörleri devlet, isyancılar ya da terörist gruplar olarak haberlere yansırken arada kalan siviller bu çatışmalardan en fazla zararı görmektedir.

Güvenlik başlığı altında incelen haberlerde %13'lük oranla yer alan şiddet ve korku, mülteci ve sığınmacıların çok sık karşılaştıkları olaylara işaret etmektedir. Analiz edilen haberler göstermektedir ki; mülteci ve sığınmacılar hem göçten önce hem göç sırasında hem de göçten sonra korku ve şiddete maruz kalabilmektedirler. Kendi ülkelerinden ayrılarak başka bir ülkeden sığınma talebinde bulunmak için çıktıkları yolda mülteci ve sığınmacılara, bazen devlet eliyle bazen terörist gruplar bazen de insan kaçakçıları tarafından şiddet uygulandığı da haberde tespit edilmiştir. Korku ise mülteci ve sığınmacılar için kendilerine emin bir sığınak bulana kadar devam eden bir histir.

Haberlerin %7'sinde mülteci ve sığınmacıların maruz kaldıkları eylemlere ve den insan sömürsüne rastlanılmaktadır. Bu haberlerde mülteci ve sığınmacıların karşı karşıya kaldıkları organ kadın ve bebek ticaretinin yanısıra ucuz iş gücü olarak kullanılma problemlerine değinilmektedir. Cinsel saldırılar alt başlığı, incelenen haberlerin % 5'indegeçmektedir. Genellikle savunmasız kadın ve kızların mağduru oldukları cinsel saldırılar gerek göç yollarında gerekse yerleştirme kamplarında mülteci ve sığınmacıların karşılaştıkları önemli sorunlardan biri olarak incelenen haberlerde tespit edilmiştir.

Grafik 4. Kıtalarla Göre Göç Teşebbüsü

Mülteci ve sığınmacıların göç yolunda erişmek istedikleri kıtaların, Reuters, AFP ve AP haber ajanslarından alınan 300 haberin dağılımı Grafik 4'te yer almaktadır. İncelenen haberlerin % 69'u mülteci ve sığınmacıların ulaşma çabasında oldukları kıtanın Avrupa kıtası olduğunu göstermektedir. Mülteci ve sığınmacıların Asya kıtası sınırlarında gerçekleştirdikleri göç, analiz edilen haberlerin % 18'inde yer almaktadır. Haberlerin % 10'u mülteci ve sığınmacıların Amerika kıtasında sığınma aradıklarına

işaret etmektedir. Avusturya kıtasında ve Afrika’da sığınma arayan insanların oranının eşit ve %1 olduğu dikkat çekmektedir. Mülteci ve sığınmacılar en fazla sığınma aradıkları ve ulaşmak istedikleri kıta Avrupa olmasına rağmen bu insanların büyük bir bölümü Asya, Amerika ve Afrika kıtalarında hayatlarına devam etmektedirler.

3.5.6. Ükelere Göre Mülteci ve Sığınmacı Hareketleri

Ülke	Haber sayısı	Yüzde
Orta Afrika Cumhuriyeti	1	0,65
Sudan	3	1,94
Eritre	3	1,94
Libya	6	3,87
Haiti	3	1,94
Filistin	18	11,61
Rohingya	7	4,52
Venezuela	6	3,87
Afganistan	21	13,55
Suriye	54	34,84
Ukrayna	33	21,29
TOPLAM	155	100,00

Tablo 2. Ükelere Göre Haber Dağılımı

Haberlerin yaklaşık %52 ‘sinde hangi ülke vatandaşlarının mülteci ve sığınmacı konumunda olduğuna doğrudan yer verilmektedir. Araştırmaya konu edilen haberlerin yarısından fazlası genel bir çerçevelenme yapmaktan ziyade bir ülke halkının yaşadıkları sorunlara işaret etmektedir. Yaşanan birtakım olumsuz koşullar nedeniyle evlerini terk etmek ve başka ülkelere sığınmak zorunda kalan insanların sorunlarına uluslararası haber ajansları bağlamında odaklanılan bu çalışmada, 2015-2022 yılları arasında rastgele seçilmiş haberlerin %18’i Suriyeli mülteci ve sığınmacıların sorunlarına yer vermektedir. 2015 yılı itibari ile büyük bir problem haline gelen ve “kriz” olarak adlandırılan göç dalgası kısa zamanda Suriye’ye komşu ülkelerde ve Avrupa’da gündem maddeleri arasına girmiştir. Kara ve deniz yollarıyla ülkelerinden ayrılan Suriyeliler sığınmak için ülkelerin yolunu tutmuşlardır. Suriye’de sağlanamayan sulh ve huzur ortamı her geçen gün daha fazla insanın ülkesini terk etmesine neden olurken göçün başladığı ilk dönemde komşu ülkeler ile Almanya ve İsveç başta olmak üzere birtakım

Avrupa ülkelerinin uyguladığı açık kapı politikası, ağırlıklı olarak ekonomik sebeplerden dolayı eksen değiştirmiştir. 6 milyondan fazla Suriyeli farklı ülkelerde hayatlarına devam ederken geri dönmeleri için gerekli şartların olgunlaşmadığı analiz edilen haberlerden anlaşılmaktadır.

Haberlerin %21'inin Ukraynalı mülteci ve sığınmacıları kapsadığı görülmektedir (Tablo 2). Şubat 2022'de başlayan savaşla ülkelerinden ayrılan, çoğunluğunu kadın ve çocukların oluşturduğu Ukraynalı mülteci ve sığınmacıların, komşu ve diğer Avrupa ülkelerinden “geçici koruma” statüsü elde ettiğine analiz edilen haberlerden ulaşılmaktadır. Ukraynalı mülteci ve sığınmacı sayıları çok kısa sürede dünya mültecileri arasında ilk sıraya yükselmiş ve kötüye giden Ukrayna koşullarında ülkeden ayrılan insan sayısı artmaya devam etmektedir. Ukraynalı mülteciler için ilk geçiş ülkeleri Polonya, Romanya, Macaristan, Slovakya ve Moldova olmuştur.

Afganistanlı mülteci ve sığınmacılar, analiz edilen haberlerin %13.6'sında yer alırken Afganistan'da uzun zamandır devam eden istikrarsız ortam, bu sorunun en büyük nedeni olarak görünmektedir. Yönetimin farklı grupların ellerine geçmesi ya da başka ülkelere gelen dış müdahalelerin Afganistan'a 40 yıldan uzun süredir huzurun gelmemesini engellediği ve insanların yerlerinden edilmeye devam ettiği de haberlerde gözlenmektedir. Filistinli mültecilerin 1948'den bu yana devam eden statüleri ve zorlu hayatları araştırma kapsamındaki haberlerin %11.6'sına konu edilmiştir. İsrail'in Filistin toprakları üzerindeki hak iddiaları ve işgalleri devam ederken 1948'de evlerinden edilen insanlar ve onların soylarından gelenler UNRWA kapsamında mülteci olarak kabul görmektedirler. İsrail'in Filistin toprakları üzerindeki hak iddiası ve yıllardır son bulmayan çatışma ortamı Filistinlilerin hem kendi topraklarında hem de başka ülkelerde rahat bir yaşam sürmelerini engellemektedir. İncelenen haberler, Filistinli mülteci sorununun 74 yılda çözüme kavuşturulmadığını gösterirken İsrail'in Filistin devleti üzerindeki emelleri sonlanmadıkça bu probleme çözüm bulunamayacağı da görülmektedir.

Rohingyalı mültecilerin yaşadıkları sorunlar incelenen haberlerin %4,5'inde yer bulmuştur. Halkın çoğunluğunu Budistlerin oluşturduğu Myanmar'da 1982'den beri vatandaş sayılmayan ve sistemli bir kırıma maruz kalan Rohingya Müslümanlar, tek sınır komşu olan Bangladeş'te sığınma bulurlarken uzun yıllardır kendi topraklarına

dönemeyen mülteciler artık Bangladeş içinde bir yük olarak görülmekte ve ülkelerine geri dönmeleri istenmektedir. Analiz edilen haberler incelendiğinde, Rohingya mülteciler Endonezya, Malezya ve Tayland gibi ülkelere gitmeye çalışsalar da bu ülkeler de mültecilere karşı sıcak bir tavır sergilemedikleri tespit edilmiştir.

Yerinden edilmiş Venezuelalıları konu alan haberler araştırmanın %3,87'lik kısmını oluşturmaktadır (Tablo 2). Venezuela'da Başkan Hugo Chavez'in ölümünden sonra yerine geçen Nicolas Maduro'nun kazandığı 2018 seçimlerinin özgür bir ortamda gerçekleşmediği iddiasıyla gündeme oturan meclis başkanı Juan Guaido, Maduro ile ülkede bir siyasi çekişmeye girmiştir. Bu durum hem siyasi karışıklık hem de geçmişten gelen ekonomik sorunlar, incelenen haberlerde milyonlarca Venezuelalının komşu ülkelere sığınmak zorunda kalma sebepleri olarak gösterilmektedir.

Mülteci ve sığınmacıların ayrıldıkları ülkeler bağlamında bakıldığında, Libya'ya değinen haberlerin %3,87 olduğu ve Libya'dan ayrılarak Avrupa'da sığınma bulma amacıyla olan insanların bir kısmını Afrika'nın diğer ülkelerinden gelen kişiler olduğu gözlenmektedir. 2011 yılına kadar Muammer Kaddafi'nin otokratik yönetimi altında olan Libya, Afrika'nın refah seviyesi en yüksek ülkelerinden biriyken 2011'de başlayan iç savaşın hala devam etmesi nedeniyle hem kendi ülkesinden hem de Afrika'nın diğer ülkelerinden gelen kişilerin Avrupa'da sığınma aramak için ayrıldıkları bir yer haline gelmiştir. Haberlerde Libya'da devam eden çatışma ortamına sık sık değinilirken, Libyalıların dışında birçok aktörün ülkedeki istikrarsız ortamı tırmadığına dikkat çekilmektedir. Libya içerikli haberlerde sığınma talebinde bulunmak isteyen insanların karşı karşıya kaldıkları şiddet ve korku ortamının altı çizilmektedir.

Sudan'dan ayrılarak başka ülkelerde sığınma arayan insanlar analiz edilen haberlerin %1,94'ünü oluşturmaktadır. Ayrıca bu insanların ülkelerini terk etme nedenleri haberlere çatışma, şiddet, cinsel saldırılar ve açlık olarak yansımaktadır. Sudanlı mülteci ve sığınmacıların Sudan'ın hem Çad ile yaşadığı çatışmalar hem de kendi iç çatışmaları nedeniyle Darfur bölgesinden geldikleri ve Arap olmayan bir halk olarak Cancavid* saldırılarına maruz kaldıkları incelenen haberlerde yer almaktadır. Analiz edilen haberler Darfur'dan kaçan Sudanlıların ekseriyetle Çad, Mısır ve İsrail'de sığınma aradıklarına işaret etmektedir.

Eritre’de uzun yıllardır devam eden totaliter yönetimin meydana getirdiği şiddet ve çatışma ortamından kaçarak kendilerine güvenli bir liman arayan Eritrelilere analiz edilen haberlerin %1.94’ünde yer verilmektedir. Ayrıca haberlerde ülkelerini terk etmek zorunda kalan Eritrelilere ev sahipliği yapan ülkelerin arasında Etiyopya ve Sudan’ın öne çıktığı gözlenmektedir. Haiti’den ayrılarak farklı ülkelerde sığınma arayan insanlar, haberlerin %1’ini oluşturmaktadır. 1991’de ilk özgür seçimlerini gerçekleştiren Haiti’de devlet başkanın Jean Bertrand Aristide’nin askeri darbeye devrilmesi sonucunda meydana gelen karışıklık ortamında Aristide’nin takipçileri uğradıkları sistemli şiddetten kaçarak başka ülkelerde sığınma aramak zorunda kalmışlardır. Haberler, Haitili sığınmacı ve mültecilerin yaşadıkları ülkelerin Dominik Cumhuriyeti ve ABD olduğunu göstermektedir. Ancak, bu iki ülkenin Haitili mülteci ve sığınmacıları, Haiti’deki sistemli şiddete ve insan hakları ihlallerine rağmen zorla ülkelerine geri döndürmeye çalıştıkları da analiz edilen haberlere yansımaktadır. Orta Afrika Cumhuriyeti’nden ayrılan insanlara incelenen haberlerden sadece 1’inde yer verilmektedir. Orta Afrika Cumhuriyeti, Müslüman Séléka ve Hristiyan Anti-balaka grupları arasında uzun yıllardır süren iktidar mücadelelerine sahne olan bir ülkedir. Elmas ve diğer doğal kaynaklar bakımından zengin olan ülkenin içinden çıkamadığı çatışma ortamına hem bölge ülkelerinden Sudan, Çad ve Ruanda’nın hem de Fransa ve Rusya gibi küresel aktörlerin dâhil olması, Orta Afrika Cumhuriyeti’nde 1 milyona yakın insanın yerinden edilmesine neden olmuştur.

Kod Sistemi	Su	Enerji	Kıyafet	Açlık	Yoksul...	Sanita...	İstihd...	Gıda	Eğitim	Sağlık	Barınma
Ülke											
Orta Afrika Cumhuriyeti				1				1			
Sudan	1	1			1					1	2
Eritre									1		1
Libya	1			1	1		1	1		1	2
Haiti				1	1	1	1	1	1	1	1
Filistin	2			1	3	1	1	4	8	8	2
Rohingya			1			1		3	2	2	1
Venezuela	1			1				2	1	3	
Afganistan		1		1	2		1	2	1	4	6
Suriye	5	2	1		13	3	4	6	12	14	14
Ukrayna	3	7	3		3	3	1	11	6	6	19

Tablo 3. Ülkelere Göre Sosyal İçerikli Haber Dağılımı

Araştırma kapsamında ülkelere göre sosyal içerikler altında yer alan sorunların dağılımı Tablo 3'te detaylandırılmıştır.

İncelenen haberlerde Suriyeli sığınmacı ve mültecileri sosyal sorunları arasında en fazla yer verilen başlığın 14 haber ile barınma olduğu görülmektedir. Analiz edilen haberlerde Suriyeli mülteci ve sığınmacıları misafir edip yerleştiren komşu ve Avrupa ülkelerinden sıkça söz edilirken Suriyeli mülteci ve sığınmacılarla aynı milliyete mensup olan, coğrafi yakınlıkları bulunan ve refah seviyesinin yüksek olduğu Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Kuveyt ve Bahreyn gibi ülkelerin neden barınma yardımında bulunmadıkları eleştirilere neden olmaktadır. Suriyeli mülteci ve sığınmacıların neredeyse % 60'ının tehlikeli, alt standartlara sahip ve çok kalabalık evlerde yaşadıklarına tetkik edilen haberlere yansımaktadır. Suriyeli sığınmacı ve mültecilerin sosyal sorunları arasında yine 14 haber ile sağlık başlığı analiz edilen haberlerde kendisine yer bulmaktadır. Suriyeli sığınmacı ve mülteciler için en acil olan sağlık ihtiyaçlarının ilaç ve aşı olduğu analiz edilen haberlerde yer almaktadır. Haberler arasında Suriyeli mülteci ve sığınmacıların yoksulluk sorununa değinen 13 haber bulunmaktadır. Haberlerden her 10 Suriyeli mülteci ve sığınmacıdan 9'unun yoksullukla mücadele ettiği ifade edilmektedir. İncelenen haberlerin 12 tanesi Suriyeli mülteci ve sığınmacıların eğitim problemlerine değinmektedir. Haberler özellikle kamplarda yaşayan Suriyeli mülteci ve sığınmacıların eğitime katılmakta zorlandıklarını vurgulamaktadır. Haberlerin 6'sı Suriyeli mülteci ve sığınmacıların gıda ihtiyaçlarına dikkat çekerken 5 haberde de temiz suya erişimin zorluklarına yer verirken 4'ü Suriyeli mülteci ve sığınmacıların istihdamına, 3'ü sanitasyona, 2'si enerji ihtiyaçlarına, 1'i de kıyafet gereksinimlerine değinmektedir.

Analiz edilen haberlere Ukrayna özelinde bakıldığında, 19 haberin barınma şartlarının altını çizdiği görülmektedir. Haberlerde, Ukraynalı sığınmacı ve mültecilerin ülkelerinde ayrıldıktan sonra genellikle başka ülkelerde yaşayan akrabalarının veya arkadaşlarının yanına yerleştikleri bildirilmektedir. Ukraynalı mülteci ve sığınmacıların sosyal sorunları içerisinde ikinci sırada 11 haberde yer alan gıda ihtiyacı gelmektedir. 7 haberde Ukraynalı mülteci ve sığınmacıların enerji problemleri dikkat çekerken patlak veren savaşta Ukrayna'nın hem Rusya'ya duyduğu enerji bağımlılığının hem de Rus uçaklarının enerji kaynaklarını hedef almasının Ukrayna'yı karanlığa ve soğuğa

mahkûm ettiğini analiz edilen haberler yansıtmaktadır. 6'şar haberde Ukraynalı mülteci ve sığınmacıların eğitim ve sağlık sorunlarına değinilirken 3'er haberde su, yoksulluk, sanitasyon ve kıyafet sorunlarına yer vermektedir. 1 haberde ise istihdam problemleri vurgulanmaktadır.

Afganistanlı mülteci ve sığınmacıların sosyal sorunları arasında ilk sırada incelenen haberlerin 6'sına konu olan barınma ihtiyacı gelmektedir. 4 haberde sağlık problemleri yer alırken Afganistan'da ülke içinde yerinden edilmiş kişiler arasında koleranın yerine getirilemeyen temizlik ve sağlık gereklilikleri nedeniyle oldukça yaygın bir hastalık olduğu analiz edilen haberlere yansıtmaktadır. Ayrıca, uzun soluklu savaşıardan dolayı etkili bir sağlık sistemi kurulamayan Afganistan'da dünyada birçok ülkenin yıllardır uyguladığı, çocuk yaşta yapılan, suçiçeği, kaba kulak ve kızamık aşlarına ulaşamadığı anlaşılmaktadır. İncelenen 2'şer haberde Afganistanlı mülteci ve sığınmacıların gıda ihtiyaçları ile yoksulluk sorunu ön plana çıkmakta ve 1'er haberde enerji, eğitim, açlık ve istihdama değinilmektedir.

İncelenen haberler arasında Filistinli mültecilerin sosyal sorunlarının altını çizen haberlerden 8'er tanesinin eğitim ve sağlığa dikkat çekmektedir (Tablo 3). 2 milyondan fazla Filistinli mültecinin sıkıştırıldığı Gazze Şeridi'nde İsrail'in gerçekleştirdiği hava saldırıları binlerce kişinin ölümüne ve yaralanmasına neden olmaya devam ederken bölgedeki sağlık alt yapısının yetersizliği ve gerekli ilaçlara ulaşamamak, ölen mülteci sayılarını artırmaktadır. Haberlerden 4'ü Filistinli mültecilerin gıda ihtiyacının altını çizmektedir. Çoğu Filistinli dışarıdan gelen yardımlarla hayatlarına devam ederken Başkan Donald Trump döneminde ABD, her yıl yaptığı yardımları kesmiş ve BAE de yardımlarını azaltmıştır. 2021 ABD seçimlerinden sonra başkan olan Joe Biden, Filistinli mülteciler için yapılan yardımların yeniden başlatılacağını duyurmuştur. Haberlerin 3'ünde Filistinli mültecilerin yoksulluk sorunlarına eğilinirken 2'şer tane haberde su ve barınma problemlerine değinilmektedir. Ayrıca 1'er tane haberde ise açlık, sanitasyon ve istihdam ihtiyaçlarına yer verilmektedir. Araştırma kapsamında Venezuela'dan ayrılmak zorunda kalarak başka ülkelere sığınma talep eden insanları konu alan haberlerin 3'ü barınma sorununa, 2'si gıda ihtiyacına odaklanmaktadır. 1'er tane haber ise su, açlık ve eğitim problemlerine dikkat çekmektedir. Analiz edilen

haberlerin 2'si Libya'dan ayrılan veya kamplarda yaşayan insanların barınma gereksinimlerine yer vermektedir. 1'er tane haberde sağlık, gıda, istihdam, su, açlık ve yoksulluk sorunlarına değinildiği görülmektedir. Sudanlı mülteci ve sığınmacıların barınma ihtiyaçlarının işlendiği haber sayısı 2 olarak tespit edilmiştir (Tablo 3). Ayrıca, su, enerji, yoksulluk ve sağlık problemleri ile ilgili 1'er haber bulunmaktadır. Sığınma arayan Haitilerin açlık, yoksulluk, sanitasyon, istidam, barınma, eğitim, sağlık ve gıda sorunlarına dair 1 haber bulunmaktadır. Ülkelerini terk eden Eritrelilere ilişkin 1'er haberde de barınma ve eğitim ihtiyaçlarına yer verilmiştir. Orta Afrika Cumhuriyeti'nden ayrılan sığınmacı mültecilerinin gıda ihtiyacı ve açlık problemlerine yer veren haber sayısı 1'dir.

Kod Sistemi	Savaş	Şiddet	Ölüm	Cinsel...	İnsan ...	Çatışma	Korku
Ülke							
Orta Afrika Cumhuriyeti		1		1	1	1	
Sudan			3	1	1		
Eritre	1	3	1		1	2	1
Libya	5	2	2	3	3	3	2
Haiti							
Filistin	6	5	10			5	5
Rohingya		2	3		1		2
Venezuela	1	1					
Afganistan	3	2	2		1	1	2
Suriye	26	9	13	2	4	11	13
Ukrayna	19	1		3	3	8	3

Tablo 4. Ülkelere Göre Güvenlik İçerikli Haber Dağılımı

Suriyeli mülteci ve sığınmacılarla alakalı haberlerin 26 tanesinde savaş olgusuna yer verilirken 13'er haberde ölüm ve korku temaları işlenmiştir. 2011 yılında protestoların iç savaşa evrildiği Suriye'de resmi olmayan kayıtlara göre 500 binden fazla insan hayatını kaybetmiştir. 11 haberde çatışmaların meydana geldiğine yer verilmekte ve 9 haberde şiddet ögesine dikkat çekilmektedir. 4 haber insan sömürüsüne odaklanmakta ve 2 haberin içeriğinde meydana gelen cinsel saldırılar yer almaktadır.

Ukraynalı mülteci ve sığınmacıları konu alan haberlerin 19'unda savaş kavramı öne çıkarken 8 haberde çatışmalara dikkat çekilmektedir. Ukrayna-Rusya savaşı ile milyonlarca insan yerlerinden edilirken hem insan kaybı sayıları hem de zarar gören altyapılar savaşın ağır bilançosunun katlanarak arttığını göstermektedir. Ukraynalı

mülteci ve sığınmacılara değinen haberlerin 3'er tanesinde korku, cinsel saldırı ve insan sömürüsünün altı çizilmektedir. 1 haberde ise şiddete konusu işlenmektedir. Savaşın en sıcak olduğu Ukrayna'da kadın ve çocukların bir kısmı başka ülkelere sığınmışken haberlerde kaçamayan kadın ve çocukların cinsel istismara maruz kaldıklarına değinilmekte ve kaçanların da barınma veya daha farklı ihtiyaçlarının karşılanması için kandırılarak istismar edildiği haberlere yansımaktadır. Ayrıca savaşın getirdiği kargaşa ortamında ailelerinden uzak kalan çocuk ve yetişkinlerin yasa dışı yapılanmaların eline düştüğüne işaret edilmektedir.

Filistinli mülteciler haberlere konu edilirken güvenlik içeriği oldukça fazla ön plana çıkmaktadır. İsrail ve Filistin arasında 1948'den beri devam eden çatışmalar nedeniyle istikrarlı bir hayata kavuşmak bir yana yarınlarından dahi emin olmadan yaşayan Filistinli mültecilerin şiddet ve korku içinde, binlerce insanının ölümüne şahit olarak yaşadıkları incelenen haberlerden anlaşılmaktadır. Filistinli mültecilere odaklanan haberlerin 10 tanesi ölüm olgusunu işlemektedir. 6 haberde savaş kavramına değinilirken 5'er haber de çatışma, şiddet ve korku öğelerine yer vermektedir. Afganistan'da yıllardır devam eden sorunlar nedeniyle yerlerinden edilen ve başta Pakistan ve İran olmak üzere farklı ülkelerde sığınma arayan insanların yer aldığı haberlerin 3'ü savaş kavramının altını çizmektedir. 2'şer haberde korku, ölüm ve şiddet öğelerine rastlanırken 1'er haberde çatışma ve insan sömürüsü sorunları görülmektedir. Rohinyalı mültecileri konu alan haberlerin 3'ü öldürülen insanlara dikkat çekmektedir. 2'şer haberde korku ve şiddet, 1 haberde de insan sömürüsünün altı çizilmektedir. Myanmar'ın Arakan eyaletinde başlattığı boşaltma hareketiyle meydana gelen çatışma ortamı 1 milyondan fazla Rohingyalının Bangladeş ve diğer ülkelerdeki mülteci kamplarında yaşamalarına neden olurken incelenen haberler şiddetin dozunun giderek arttığına değinmektedir. Myanmar ordusu Rohingyalı erkekleri öldürülmekten hiç geri durmazken kadınlar da tecavüz ve işkenceye maruz kalmaktadırlar. Eritreli mülteci ve sığınmacılara yoğunlaşan haberlerin 3'ü şiddete 2'si de çatışmalara değinmektedir. 1'er haberde de savaş, ölüm, insan sömürüsü ve korku öğeleri yer almaktadır. Sudan'dan ayrılmak zorunda kalan insanlarla ilgili olan haberlerin 3'ü ölümlü vakalara işaret ederken 1'er haberde cinsel saldırı ve insan sömürüsüne değinilmiştir. Orta Afrika Cumhuriyeti'nde meydana gelen çatışma ortamından kaçan insanların sorunlarına yer

veren bir haberde şiddet, insan sömürüsü, cinsel saldırı ve çatışma öğeleri işlenmektedir. Venezuelalı mülteci ve sığınmacılara odaklanan 1'er haberde savaş ve şiddet kavramları yer almaktadır. Libya odaklı haberlere bakıldığında, 5 haberde savaş, 3'er haberde insan sömürüsü, cinsel saldırı ve çatışma, 2'şer haberde ise şiddet, ölüm ve korku manzaralarına rastlanılmaktadır. Libya'da iç savaş ve çatışma nedeniyle yayılan şiddet ve korku ortamında Avrupa'dan sığınma elde etme amacıyla olan insanların kamplarda endişe içinde yaşadıkları haberlerde aktarılırken zaman zaman su ve gıda gibi temel ihtiyaçlara ulaşmak için dahi kadınların cinsel sömürüye maruz kaldıklarına dikkat çekilmektedir.

Kod Sistemi	Göçmen	Mülteci	Sığın...	Sınırd...	Yasadı...	Yasalar	Geçici...	İnsan ...
Ülke								
Orta Afrika Cumhuriyeti		1						
Sudan		2	1					1
Eritre	1	2			1			
Libya	5	2	1					1
Haiti	2		1	2	1			2
Filistin	1	14				1		4
Rohingya		5		1	1			2
Venezuela	3	3	1	1	2			
Afganistan	7	14	2	1		1		3
Suriye	18	45	7	1	3	2		14
Ukrayna	5	30	3		2	2	3	4

Tablo 5. Ülkelere Göre Hukuki Terim Kullanımı Dağılımı

Araştırma kapsamında Suriye'den ayrılarak sığınma arayan kişilere odaklanan haberlerin 45'inde mülteci, 18'inde göçmen, 7'sinde de sığınmacı, 3'ünde ise yasadışı göçmen terimi kullanılmıştır. 14 haber Suriyeli mülteci ve sığınmacıların insan haklarından yararlanması hususuna değinirken 2 haberde uluslararası yasalara atıfta bulunmaktadır. 1 haberde de sınır dışı edilen Suriyeli mülteci ve sığınmacılara yer verilmektedir. Ülkesini terk etmek zorunda kalan Ukraynalılar için analiz edilen haberlerde kullanılan hukuki terimler, 30 haber ile mülteci, 5 haber ile göçmen, 3 haber ile sığınmacı ve 2 haber ile yasadışı göçmendir. 4 haber Ukraynalı mülteci ve sığınmacıların insan haklarından yararlanmaları hususuna dikkat çekerken 3 haber geçici koruma statüsüne, 2 haberde ise uluslararası yasalara işaret edilmektedir.

Haberlerde Afganistan'daki sorunlar yüzünden yerinden edilen insanlar için 14 haberde mülteci, 7 haberde göçmen, 2 haberde ise sığınmacı kavramları kullanılmıştır. 3 haberde Afganistanlı mülteci ve sığınmacıların insan haklarından yararlanması hususu ön plana çıkarken 1 haberde uluslararası yasalara değinilmekte ve 1 haberde de sınır dışı edilen Afganistanlı mülteci ve sığınmacılar yer almaktadır. Filistinli mülteciler için en sık kullanılan hukuki terimin 14 haber ile mülteci olduğu görülmektedir. 1 haberde göçmen kavramı kullanılırken 4 haberde Filistinli mültecileri insan haklarından yararlanması hususuna yer verilmekte ve 1 haberde uluslararası yasalara atıfta bulunmaktadır. Venezuelalıdan ayrılan insanlar için analiz edilen haberlerin 3'ünde mülteci'3'ünde göçmen, 2'sinde yasadışı göçmen ve 1'inde sığınmacı terimlerinden yararlanılmaktadır. 1 haber de ise sınır dışı edilen Venezuelalılar yer almaktadır.

Libya'da patlak veren iç savaş nedeniyle ülkeden ayrılmak isteyenler için, haberlerin 5'inde göçmen, 2'sinde mülteci, 1'inde de sığınmacı terimi kullanılmaktadır. 1 haberde ise insan haklarına atıf vardır. Rohingya mülteciler için, analiz edilen haberlerin 5'inde mülteci, 1'inde yasadışı göçmen kavramlarından faydalanılırken 2 haberde Rohingya mültecilerin insan haklarından yararlanması hususuna değinilmekte ve 1 haberde sınır dışı edilen Rohingya Müslümanlardan söz edilmektedir. Sığınma arayan Haitililer için, haberlerin 2'sinde göçmen 1'inde sığınmacı ve 1'inde de yasadışı göçmen terminolojilerine başvurulmaktadır. 2 haberde Haiti'den ayrılmak zorunda kalan insanların insan haklarından yararlanması hususu vurgulanırken 2 haberde de sığınma talep ettikleri ülkelere sınır dışı edilen Haitililere yer verilmektedir.

Sudan'ı terk etmek zorunda kalan insanlar için, incelenen haberlerin 2'sinde mülteci, 1'inde ise sığınmacı kavramı kullanılmaktadır. 1 haber de de Sudanlı sığınmacı ve mültecilerin insan haklarından yararlanması hususu işlenilmektedir. Eritre'de ortaya çıkan sorunlardan dolayı ülkelerini terk eden kişiler için analiz edilen haberlerin 2'sinde mülteci, 1'inde göçmen ve 1'inde de yasadışı göçmen terimleri yer almaktadır.

Kod Sistemi	Siyasi	Sosyal	Hukuki	Ekon...
Ülke				
Orta Afrika Cumhuriyeti	1	1	1	
Sudan	2	2		
Eritre	3	2		
Libya	2	5	1	
Haiti	1	3	2	
Filistin	13	15	2	2
Rohingya	3	7		1
Venezuela	4	5		
Afganistan	11	18		
Suriye	27	43	3	4
Ukrayna	15	29		2

Tablo 6. Ülkelere Göre Haber Türü Dağılımı

Haberlerde mülteci ve sığınmacıların mensup oldukları ülkelere göre hangi temalar altında kendilerine yer buldukları tablo 6’da görülmektedir. Tablodan hareketle analiz edilen haberler arasında Suriyeli mülteci ve sığınmacıları konu alan 43 haberin sosyal içerikli olduğu anlaşılırken 27’ haberin siyasi, 4 haberin ekonomik, 3 haberin de hukuki içeriğe sahip olduğuna ulaşılmaktadır. Ülkelere göre temasal kategorizasyonda Ukraynalı mülteci ve sığınmacılar, tetkik edilen haberlerin 29’una sosyal, 15’ine siyasi ve 2’si de ekonomik temalı haberlerdir. Afganistanlı mülteci ve sığınmacıların kahramanı oldukları haberlerin 18’i sosyal içerikli iken 11’i siyasi içeriğe sahiptir. Rohingyalı mülteciler haberlerin 7’sine sosyal, 3’üne siyasi, 1’ine ise bağlamda yansydıkları görülmektedir. Filistinli mültecileri konu alan haberlerin 15’i sosyal, 12’si siyasi, 2’ser tanesi ise hukuki ve ekonomik temalara sahiptir. Venezuela’dan ayrılarak başka ülkelere sığınma talebinde bulunan insanlar, haberlerin 5’inde sosyal, 4’ünde ise siyasi temada yer bulmaktadırlar. Libya’dan ayrılarak kendilerine Avrupa’da sığınma arayan kişiler haberlerin 5’inde sosyal 2’sinde siyasi ve 1’inde de hukuki çerçevede değerlendirilmektedir. Araştırma kapsamında Haiti’yi terk etmek zorunda kalan insanlara yoğunlaşılan haberlerin 3’ü sosyal, 2’si hukuki ve 1’i de siyasi içeriklidir.

Başka ülkelere sığınma talebinde bulunan Eritrelilerin yer aldığı haberlerin 3’ü siyasi, 2’si ise sosyal bağlamda odaklanılan haberlerdir. Sudan’dan ayrılarak kendilerine daha güvenli bir yer bulma amacıyla olan kişilere 2 haberde sosyal, 2

haberde de siyasi temada değinilmektedir. Haberler arasında Orta Afrika Cumhuriyeti'nde yaşadıkları yeri bırakmak zorunda kalan insanlara ilişkin yapılan 1 haberin hem siyasi, hem sosyal, hem de hukuki boyutu mevcuttur.

Kod Sistemi	Avust...	Asya	Afrika	Avrupa	Amerika
Ülke					
Orta Afrika Cumhuriyeti			1		
Sudan		1		1	
Eritre		1	2		
Libya				3	
Haiti					3
Filistin		5			1
Rohingya		7			
Venezuela					5
Afganistan	1	6		7	2
Suriye	1	17		21	1
Ukrayna		2		28	1

Tablo 7. Ülkelere Göre Göç Güzergahı Dağılımı. Ülkelere Göre Göç Güzergahı Dağılımı

Uluslararası 3 haber ajansından alınan haberlerde mülteci ve sığınmacıların ülkelere göre göç güzergahlarına bakıldığında, Suriyeli sığınmacı ve mültecileri konu edinen haberlerin 21'i, bu insanların Avrupaya yolunda olduklarını göstermektedir. 17 haber Suriyeli mülteci ve sığınmacıların Asya kıtasında yerleştirildiklerine işaret etmektedir. 1 haberde Amerika kıtasına göç söz konusuysa 1 haberde de tercih edilen güzergah Avustralya kıtasıdır. Haberler arasında Ukraynalı mülteci ve sığınmacıların Avrupa kıtasında sığınma aradıklarını belirten 28 haber vardır. 2 haberde Ukraynalı sığınmacı ve mültecilerin Asya kıtasına geçtiklerine yer verilirken 1 haber de yolculuğun Amerika kıtasına doğru gerçekleştiğini ortaya koymaktadır. Afganistanlı mülteci ve sığınmacılar için seçilen güzergahlar analiz edilen haberlerin 7'sine Avrupa, 6'sına Asya, 2'sine Amerika, ve 1'ine de Avusturalya olarak yansımaktadır. Filistinli mültecilerin göç güzergahları 5 haberde Asya, 1 haberde ise Amerika kıtalarıdır.

Rohingyalı mültecilerin sığınma amacıyla başvurdukları kıtanın yine yaşadıkları Asya olduğu haberlerin 7'sinde yer almaktadır. Venezuelıların göç güzergahının yaşadıkları kıta, Amerika olduğu incelenen haberlerin 5'inde görülmektedir. Libya'dan ayrılan insanların Avrupa'ya ulaşmak istediklerini incelenen haberlerin 3'ü göstermektedir. Ülkelerini terk etmek zorunda kalan Haitililerin erişme amacıyla oldukları yerlerin yine yaşadıkları Amerika kıtasında olduğuna analiz edilen haberlerin

3'ünde yer verilmektedir. Başka ülkelerden sığınma talebinde bulunan Eritrelerin göç güzergahı tetkik edilen haberlerin 2'sinde Afrika, 1'inde ise Asya olduğu anlaşılmaktadır. Sudan'dan ayrılarak kendilerine daha güvenli bir yer bulma amacıyla olan kişilerin tercih ettikleri güzergahlar incelenen haberlerin 1'inde Avrupa, 1'inde de Asya kıtasıdır. Orta Afrika Cumhuriyeti'nde ayrılan insanların sığınma aradıkları yerin Afrika kıtası olduğu araştırma kapsamındaki 1 haberde geçmektedir.

Şekil 3. Yapılan Kodlamalara Göre Kelime Bulutu

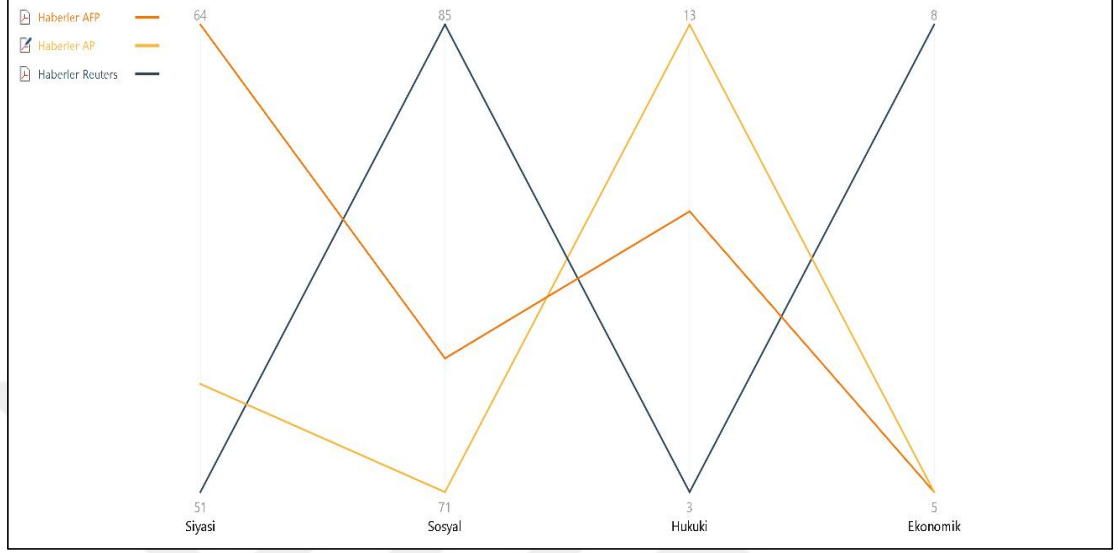
Kullanılan tüm kodlamalardan elde edilen kelime bulutu Şekil 3'de yer almaktadır. En fazla işaretlenen kodların Sosyal, Mülteci, Siyasi, Göçmen, Avrupa ve benzer şekilde sıralama ile devam ettiği görülmektedir.

3.5.7. Haberlerin Ajanslara Göre Değerlendirilmesi

Araştırma kapsamında kullanılan haberler, uluslararası haber ajansları açısından değerlendirildiğinde, haber temaları Grafik 5'de gösterilmektedir.

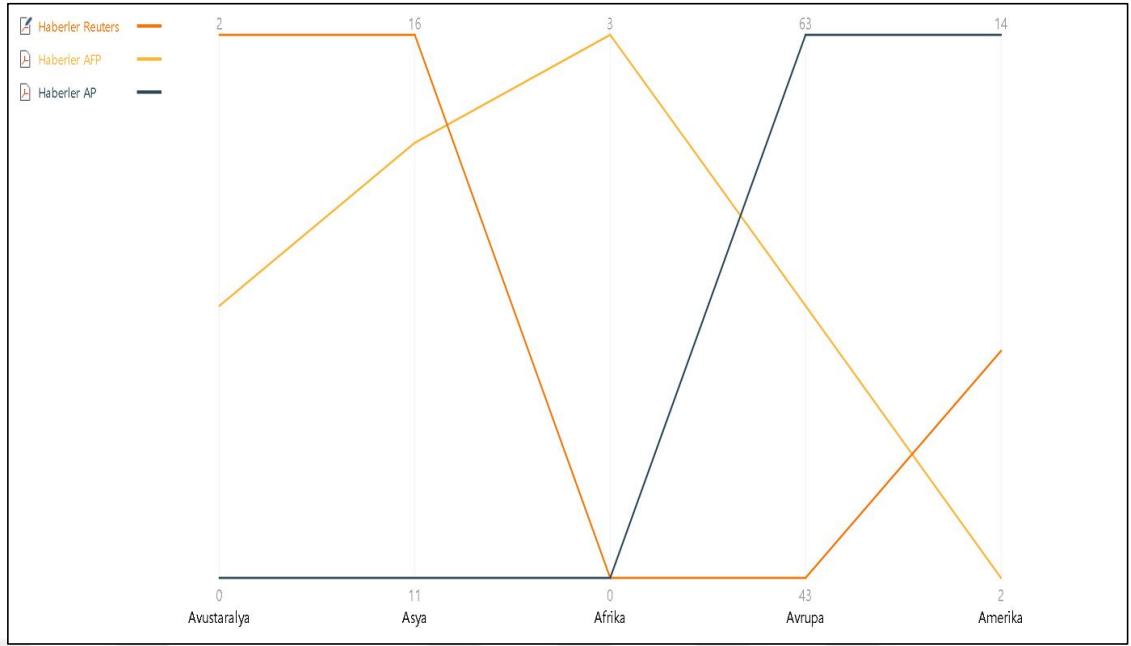
Siyasi temalı haberler incelendiğinde, AFP'de 64, AP'de 54, Reuters'te ise 51 haberin olduğu gözlenmektedir. Sosyal kodla işaretlenmiş haber sayıları Reuters'te 85, AFP'de 75, AP'de 71'dir. Hukuki içeriğe sahip olan haber sayıları ise AP'de 13, AFP'de 9, Reuters'te 3'tür. Ekonomik temaya sahip haber sayısı Reuters'te 8, AFP ve AP' 5'tir. AFP'deki siyasi haber sayıları diğer ajanslardan daha fazla iken Reuters uluslararası haber ajansı hem sosyal hem de ekonomik sorunlara odaklanan haberler

bakımından diğer ajanslardan öndedir. AP’de ise hukuki içeriğe sahip haber sayısı diğer iki ajansı geçmiştir.

Grafik 5 .Ajanslara Göre Haber Türleri Dağılımı

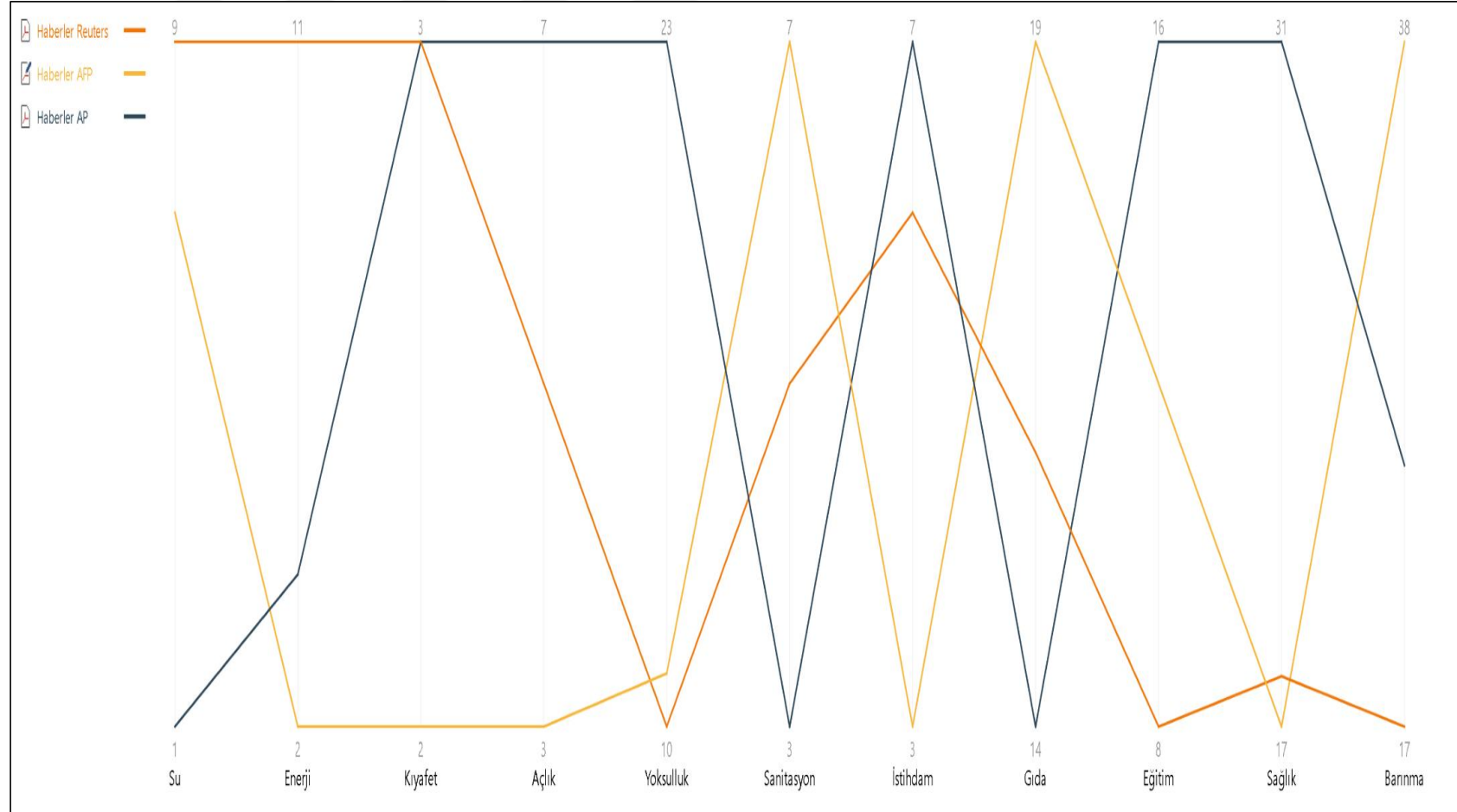
Mülteci ve sığınmacıların tercih ettiği göç güzergâhlarının haber ajanslarına göre dağılımı incelendiğinde; Avustralya kıtasına doğru gerçekleşen göçlerle ilgili AP’de haber yer almazken AFP’de 1, Reuters’ta ise 2 haber vardır (Grafik 6). Mülteci ve sığınmacıların ulaşmak istedikleri güvenli bölge olarak Asya kıtası, AP’nin 11, AFP’nin 15 ve Reuters’in 16 haberinde yer almaktadır. Yaşadıkları yerden ayrılmak zorunda kalan insanların tercih ettiği güzergâh olarak Afrika kıtasına AP ve Reuters haber ajanslarındaki haberlerde ulaşılmazken, AFP’nin 3 haberinde yer verilmektedir. AFP’nin Fransa menşeli bir haber ajansı olduğu göz önüne alınıp Afrika’da da çok sayıda Fransız eski sömürgelerinin olduğu düşünüldüğünde; göç kuramlarından Immanuel Wallerstein ve Andre Gunder Frank’ın öncülük ettiği “merkez-çevre”teorisini hatırlatmaktadır.

Grafik 6. Ajanslara Göre Göç Güzergâhları Dağılımı

Mülteci ve sığınmacıların göç sürecinde hedef kıtanın Avrupa olduğu, Reuters’ın 43, AFP’nin 53, AP’nin de 63 haberine yansımaktadır. Amerika kıtasında bir yere ulaşma çabasında olan mülteci ve sığınmacılara AFP’nin 2, Reuters’ın 7, AP’nin ise 14 haberinde rastlanılmaktadır. Merkezi ABD’de bulunan Associated Press’in diğer haber ajanslarına oranla Amerika kıtasında gerçekleşen göçler hakkında daha fazla haberin yer alması, haber değerlerinden “yakınlığa” işaret etmektedir.

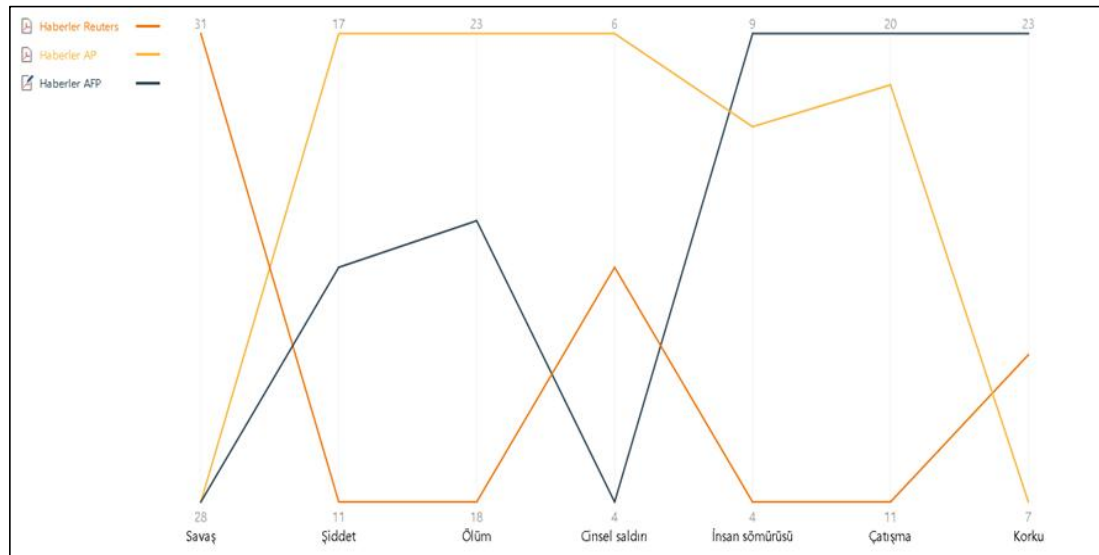
Mülteci ve göçmenlerin sosyal sorunlarının haber ajanslarına göre dağılımı değerlendirildiğinde; AFP’den alınan haberlerin % 38’i mülteci ve sığınmacıların barınma ihtiyaçlarına yer verirken, AP’de de % 25, Reuters’ta % 17 oranında mülteci ve sığınmacıların barınma sorunlarına yoğunlaştığı görülmektedir (Grafik 7). Araştırma kapsamında analiz edilen haberler arasında AP’den alınan 31, Reuters’tan alınan 18 ve AFP’den alınan 17 haberde mülteci ve sığınmacıların sağlık hususundaki gereksinimlerine yer verilmiştir. İncelenen haberlerde gıda ihtiyacını ön plana çıkaran, AFP’de 19, Reuters’ta 16 ve AP’de 14 haber mevcuttur.

Grafik 7.Ajanslara Göre Sosyal İhtiyaçların Dağılımı

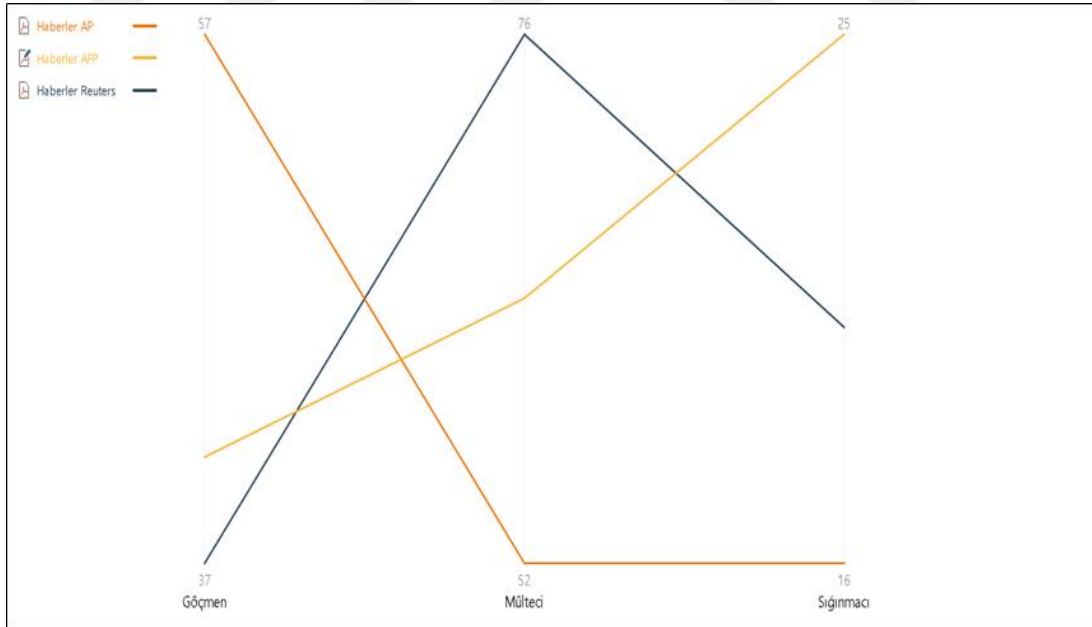
Yoksulluk ile ilgili problemler AP'den alınan 23, AFP'den alınan 11 ve Reuters'ten alınan 10 haberde geçmektedir. AP'deki yoksulluk konulu haberler diğer haber ajanslarından alınan haberlerin neredeyse iki katıyken bu durum Amerika kıtasındaki göçlerde ekonomik temelli sorunların daha önde olduğuna işaret etmektedir. Mülteci ve sığınmacıların eğitimsel sorunlarına AP haberlerinin % 16'sında rastlanırken, AFP'de bu oran % 12, Reuters'te ise % 8'dir. Reuters'ten alınan haberlerin 9'u, AFP'den alınan haberlerin 7'si ve AP'den alınan haberlerin 1'i su ihtiyacına dikkat çekmektedir. Enerji başlığı altında mülteci ve sığınmacıların aydınlanma ve ısınma sorunlarına Reuters haberlerinin % 11'i, AP haberlerinin % 4'ü, AFP haberlerinin de % 2'si yer vermektedir. Mülteci ve sığınmacıların istihdam problemlerine ilişkin haber sayıları analiz edildiğinde, AP'de 7, Reuters'te 6, AFP'de 3 olduğu görülmektedir. Sanitasyon alt başlığı ile mülteci ve sığınmacıların hijyen sorunlarına ilişkin haber sayıları, AFP'de 7, Reuters'te 5, AP'de ise 3'tür. Analiz edilen haber ajanslarındaki açlık koduna ilişkin haber sayıları, AP'de 7, Reuters'te 5, AFP'de ise 3 olarak gözlenmektedir. Mülteci ve sığınmacıların kıyafet ihtiyacı Reuters ve AP'den alınan haberlerin 3'ünde, AFP'den alınan haberlerin ise 2'sinde vardır.

Mülteci ve sığınmacıların hemen her gün karşılaştıkları güvenlik sorunlarının haberlerin elde edildiği haber ajanslarına göre dağılımı Grafik 8'de yer almaktadır.

Grafik 8. Ajanslara Göre Güvenlik İçerikli Haber Dağılımı

Reuters'ten alınan haberlerin yüzde 31'i savaşa vurgu yaparken AP ve AFP'den alınan haber 28'er tanesi savaş olgusunu işlemektedir. AP'den alınan haberlerin 23'ü AFP'den alınan haberlerin 21'i ve Reuters'ten alınan haberlerin 18'i mülteci ve sığınmacıların karşılaştıkları ölümlü vakalara dikkat çekmektedir. AFP'den alınan haberlerin 20'si, AP'den alınan haberlerin 19'u ve Reuters'ten alınan haberlerin de 11'i yaşanan çatışmalar yüzünden mülteci ve sığınmacıların ülkelerini terk ettiklerine değinmektedir. Mülteci ve sığınmacıların yaşadıkları korkulara AFP'den alınan haberlerin 23'ünde AP'den Reuters'ten alınan haberlerin 12'sinde ve AP'den alınan haberlerin 7'sinde yer verilmektedir. Mülteci ve sığınmacıların maruz kaldıkları şiddet olayları AP'den alınan haberlerin 17'sinde, AFP'den haberlerin 14'ünde ve Reuters haberlerin 11'inde geçmektedir. Mülteci ve sığınmacıların yaşadıkları insan sömürüsüne ilişkin haberler ise AFP'de 9, AP'de 8, Reuters'te 4'tür. Mülteci ve sığınmacıların uğradığı cinsel saldırılara ilişkin haberlerin sayıları ise AP'de 6, Reuters'te 5 ve AFP'de 4 olarak gözlenmektedir.

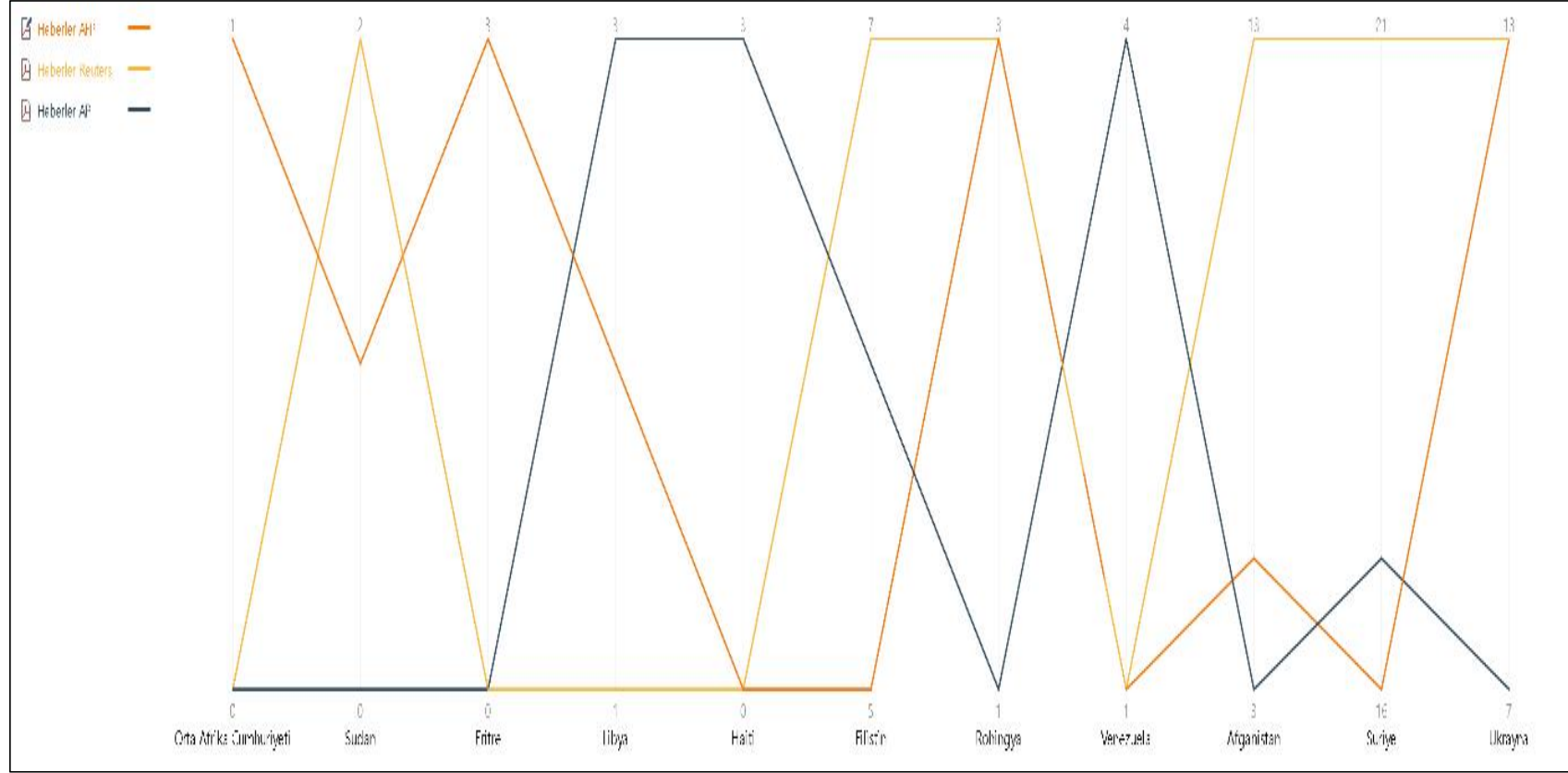

Grafik 9. Ajanslara Göre Hukuki Terim Kullanımı Dağılımı

Haber ajanslarının mülteci ve sığınmacıları adlandırmak için kullandıkları hukuki terimlerin analizi Grafik 9'da yer almaktadır. Analiz edilen haberlerde mülteci

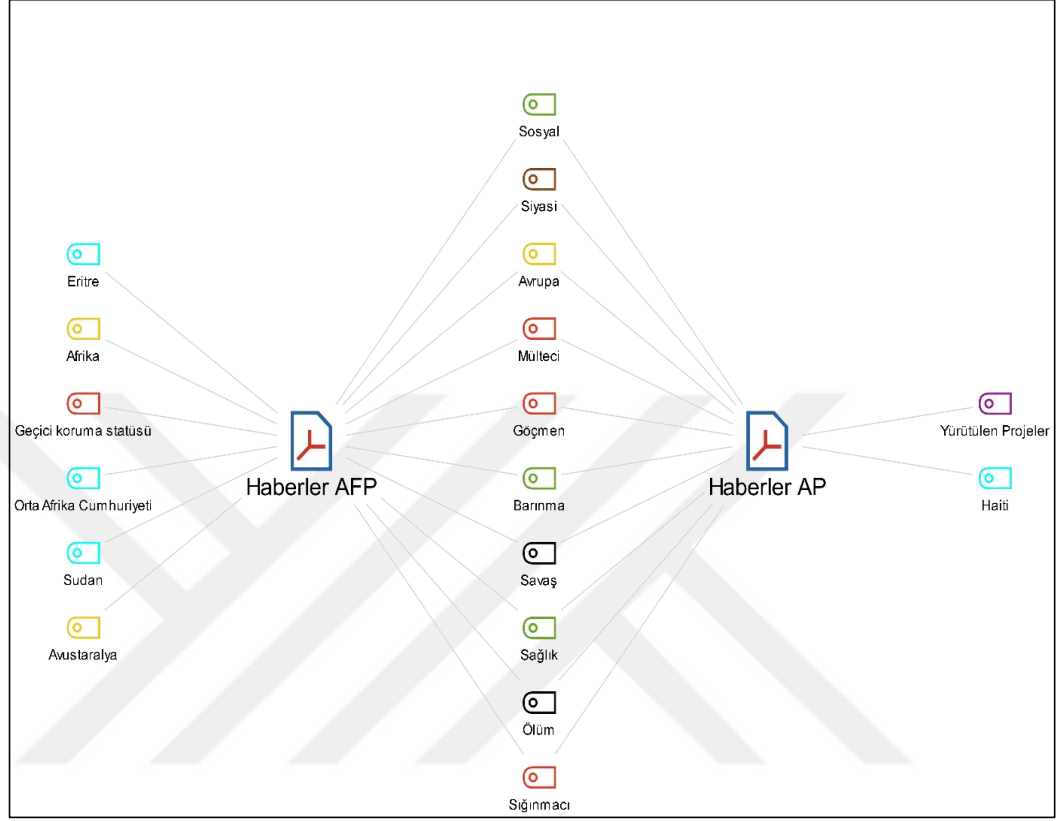
kavramının kullanılması değerlendirildiğinde, Reuters'te 76, AFP'de 64 ve AP'de ise 52 haberde mülteci kavramına yer verilmiştir. Göçmen kavramı, AP'de 57 41, ve Reuters'te 37 haberde görülmektedir. Sığınmacı terimi ise, AFP'den alınan haberlerin 25'inde, Reuters'ten alınan haberlerin 20'sinde ve AP'den alınan haberlerin 16'sında yer almaktadır. Reuters ve AFP ağırlıklı olarak haberlerinde mülteci kavramını kullanırken, AP genellikle göçmen terimini tercih etmektedir.

Mülteci ve sığınmacıların ayrılmış oldukları ülkelerin haber ajanslarına göre dağılımı Grafik 10'da yer almaktadır. Yapılan araştırma çerçevesinde Suriyeli mülteci ve sığınmacılara ilişkin Reuters'te 21, AP'de 17, AFP'de 16 haber mevcuttur. Ukraynalı mülteci ve sığınmacılara dair Reuters ve AFP'de 13'er haber yer alırken, AP'de 7 haber bulunmaktadır. Reuters'ten alınan haberlerin 13'ü, AFP'den alınan haberlerin 5'i ve AP'den alınan haberlerin 3'ü Afganistan'da yerinden edilen kişilere dikkat çekmektedir. Araştırmaya konu edilen haberler arasında Filistinli mültecilerin yaşadıkları sorunlara değinen haber sayısı Reuters'te 7, AP'de 6 ve AFP'de 5'tir. AFP ve Reuters'ten alınan haberlerin 3'er tanesi Rohingya mülteciler sorununun altını çizerken, AP'de alınan 1 haberde Rohingya mültecilere yer verilmiştir. Venezuela'dan ayrılmak zorunda kalan kişilere odaklanan haberler AP'de 4, Reuters ve AFP'de 1'er tanedir. Libya'dan ayrılarak kurtuluşu Avrupa'da arayan insanlara AP'den alınan haberlerin 3'ünde, AFP'den alınan haberlerin 2'sinde ve Reuters'ten alınan haberlerin 3'ünde rastlanılmaktadır. Yerlerinden edilmiş Haitililerden sadece AP'den alınan haberlerin 3'ünde bahsedilmektedir. Eritre'yi terk ederek başka ülkelerden sığınma arayan insanlar AFP'den alınan haberlerin 3'ünde geçmektedir. Sudanlı mülteci ve sığınmacılara Reuters'te 2 ve AFP'de 1 haberde görülmektedir. Orta Afrika Cumhuriyeti'nden ayrılan kişilere de AFP'den alınan 1 haberde yer verilmiştir.

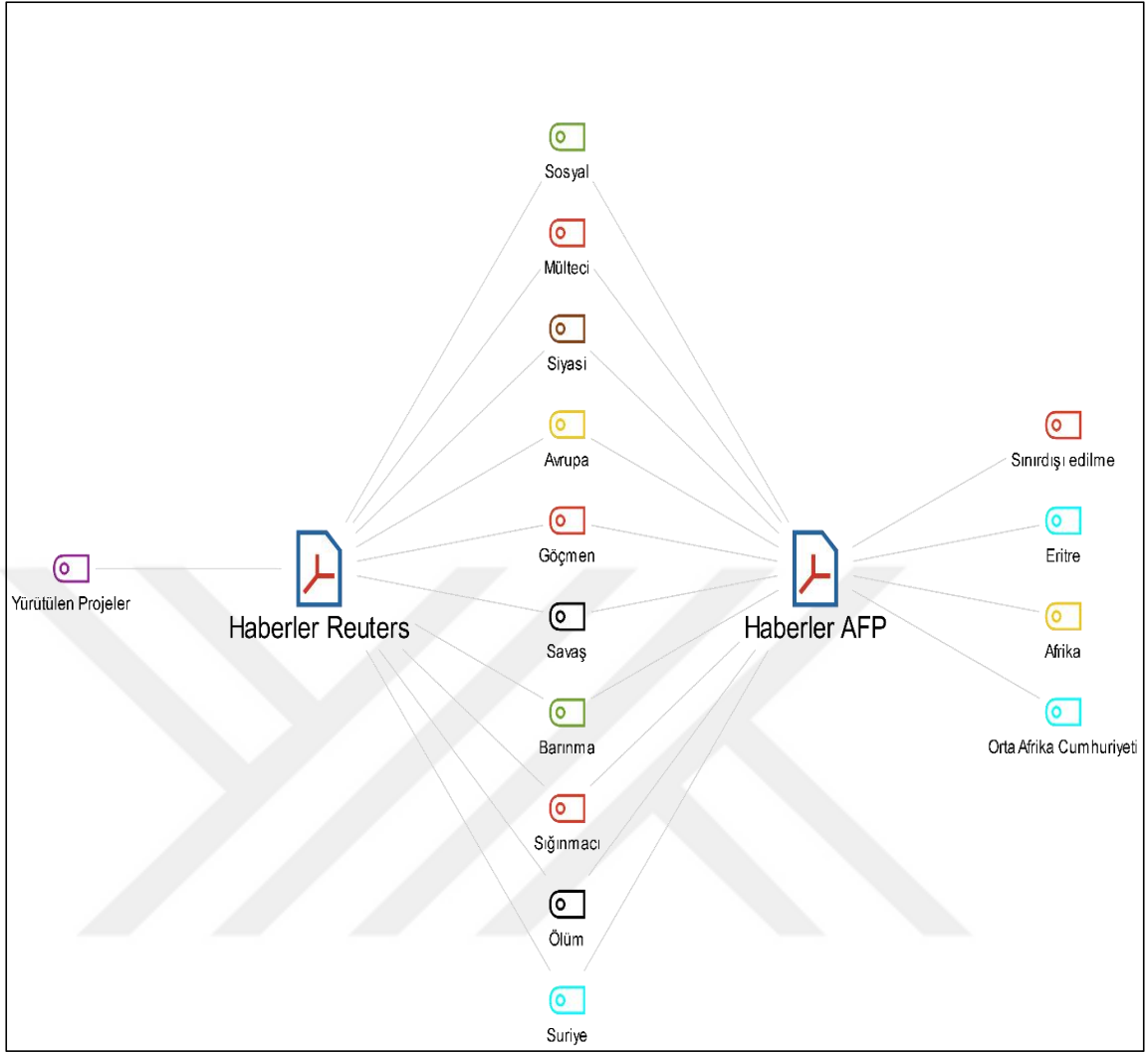
Grafik 10. Ajanslara Göre Ülke Dağılımı

Şekil 4. Ajanslar İkili Vaka Analizi 1

Haber ajanslarının ikili vaka analizleri yapılırken AFP ve AP'nin karşılaştırması Şekil 4'te gösterilmektedir

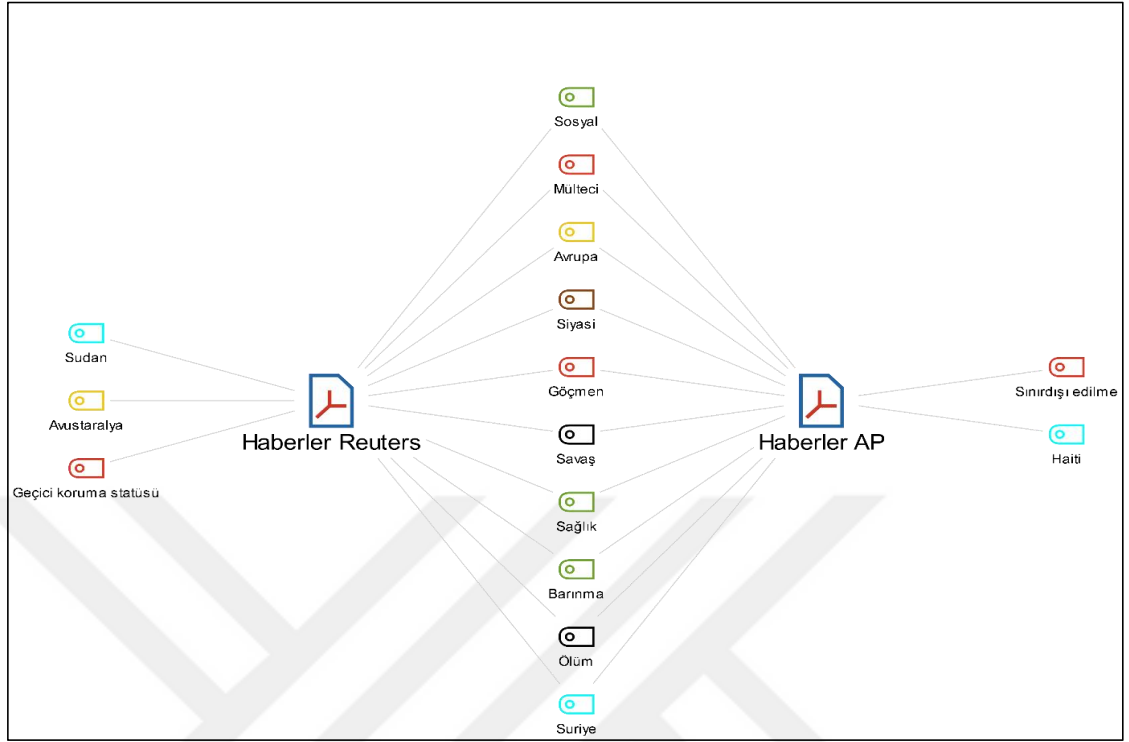
İki haber ajansında en fazla işaretlenen ortak kodlar sırasıyla; sosyal, siyasi, Avrupa, mülteci, göçmen, barınma, savaş, sağlık, ölüm ve sığınmacı iken, AFP'de yer alan ama AP'de olmayan kodlar; Eritre, Afrika, geçici koruma statüsü, Orta Afrika Cumhuriyeti, Sudan ve Avustralya, AP'de bulunup da AFP'de bulunmayan kodlar; yürütülen projeler ve Haiti'dir.

Şekil 5. Ajanslar İkili Vaka Analizi 2

Şekil Haber ajanslarının ikili vaka analizleri yapılırken Reuters ve AFP'nin karşılaştırması Şekil 5'te gösterilmektedir

Reuters ve AFP haber ajanslarında birlikte en yaygın kullanılan kodlar; sırasıyla, sosyal, mülteci, siyasi, Avrupa, göçmen, savaş, barınma, sığınmacı, ölüm, Suriye olurken yürütülen projeler sadece Reuters'te, sınır dışı edilme, Eritre, Afrika, Orta Afrika Cumhuriyeti ise yalnızca AFP'de işaretlenen kodlardır.

Şekil 6. Ajanslar İkili Vaka Analizi 3

Haber ajanslarının ikili vaka analizleri yapılırken Reuters ve AP'nin karşılaştırması Şekil6'da yer almaktadır.

Reuters ve AP haber ajansları karşılaştırıldığında en sık geçen ortak kodların sırasıyla; sosyal, mülteci, Avrupa, siyasi, göçmen, savaş, sağlık, barınma, ölüm ve Suriye olduğu görülmektedir. Ayrışan kodlara bakıldığında; Reuters'te bulunan; Sudan, Avustralya ve geçici koruma statüsü işaretlemelerinin AP'de olmadığı anlaşılmaktadır. Sınır dışı edilme ve Haiti kodları ise AP'de yer alırken Reuters'te rastlanılmamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Mülteci ve sığınmacılar üzerine yapılan bu çalışma sorunun derinliğinin giderek arttığını göstermektedir. Kendi ülkelerinde meydana gelen olumsuz koşullar yüzünden milyonlarca insan, hayatlarını ve geleceklerini güvence altına almak için yaşadıkları yerleri bırakarak başka ülkelerde sığınma aramak zorunda kalmışlardır. Ancak bu insanların bir kısmı insani şartlar altında sığınma bulabilmişlerdir. Milyonlarca mülteci ve sığınmacı kamplarda oldukça zor şartlar altında hayatlarına devam etmeye çalışırken, birçok mülteci ve sığınmacı ise yerleştikleri ülkelerde ihtiyaçlarını ya karşılayamamakta ya da sadece asgari seviyede yerine getirebilmektedirler. Çok zor koşullarda yaşamlarına devam etmeye çalışan mülteci ve sığınmacılar için uluslararası kuruluşlar, yardımlar konusunda iyi niyetli çalışmalar ortaya koymuş olsalar da bu girişimler istenilen seviyenin çok uzağında kalmışlardır.

Uluslararası haber ajanslarında mülteci ve sığınmacıların sorunlarına değinen haberlerin sayısı oldukça fazladır. Özellikle mülteci ve sığınmacı sayılarının zirveye ulaştığı dönemlerde konunun hassasiyeti daha da artmıştır. İnsanların doğru bir şekilde bilgilendirilmesinde ve bilinçlendirilmesinde haber ajansların rolü oldukça önemlidir. Çünkü haber ajansları, dünyanın her yerinden haberlere hızlı bir biçimde ulaşan ve paylaşan kurumlardır. Araştırmaya dâhil edilen uluslararası haber ajanslarından alınan haberlerin hem sayısal çokluğu hem de içerikleri mülteci ve sığınmacıların önemli gündem maddeleri arasında yer aldıklarını göstermektedir. Haberlerde mülteci ve sığınmacıların yaşamış oldukları zorluklara sık sık yer verildiği görülmektedir.

Uluslararası haber ajanslarında yer alan haberler, mülteci ve sığınmacıların sosyal, siyasi, ekonomik ve hukuki sorunları bağlamında değerlendirildiğinde sosyal içeriklerin ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Bu durumu siyasi içerikler izlerken hukuki ve ekonomik içerikli haberlere de zaman zaman yer verilmektedir. Sosyal içerikli haberlere insani gereksinimler yönünden bakıldığında, barınmanın çözüme kavuşturulması gereken konuların başında geldiği gözlenmektedir. Yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalan insanlar kendilerini doğa koşullarından korumak için kalacak

yere ihtiyaç duymaktadırlar. Ancak barınma sorununun karşılanamadığı analiz edilen haberlerde ortaya çıkmaktadır. Haberlerde mülteci ve göçmenlerin geçici olarak yerleştirildiklerine değinilmesine rağmen kampların soğuk hava koşullarına ve sel baskınlarına karşı yeterli korumayı sağlayamadıkları görölmektedir. Kendi çabalarıyla eriştikleri ev şartlarının da çok iyi olmadıkları, kent merkezlerinin dışında kalan gecekondu bölgelerinde yoğunlaştığına ulaşmaktadır.

Mülteci ve sığınmacıların zorluk çektiğı sıkıntılardan biri de sağık problemleridir. Zorunlu göçün getirdiğı şartlarda insanların sağıklarını korumaları oldukça zorlaşmaktadır. Savaşların sebep olduğı zorunlu göçler ele alındığında; sivil insanların da fiziksel ve ruhsal olarak hayli zarar gördükleri ve uzun bir tedavi sürecine ihtiyaç duydukları ortadadır. Ancak sığındıkları ölkelerde sağık hizmetlerinden hem imkanların kısıtlılığı hem de var olan prosedürler yüzünden rahatlıkla faydalanamadıkları anlaşılmaktadır. Uluslararası kuruluşların ve sivil toplum örgütlerinin bu eksikliği giderme çabaları olsa da yerinden edilmiş kişi sayılarının çokluğu bu hizmetin sınırlı sayıda insana ulaşmasını sağlayabilmektedir. Haberlerden elde edilen veriler, mülteci ve sığınmacıların temel gıda malzemelerine ulaşmada da birçok güçlük çektiklerini göstermektedir. Mülteci ve sığınmacıların ez azından iş bulup kendilerini idare edecek konuma gelene kadar yapılan gıda yardımlarıyla ayakta durdukları bu araştırmada açıkça ortaya konulmaktadır. Özellikle sığınmacı ve mülteci kamplarında hayatlarına devam eden insanlar BM'ye bağı kuruluşlar tarafından yapılan yardımlar ve sivil toplum örgütlerinin destekleriyle gıdaya ulaşabilmektedir. Bu yardımların tam anlamıyla bir beslenmeyi ifade etmediğı sadece hayatta kalmalarını sağlayacak ana ürünlerden oluştuğı haberlerde yer almaktadır. Çalışmada, maddi durumları iyi olup kendi geçimlerini rahat sağlayabilen insanların sayısının çok az olduğı, büyük bir bölümünün ise açlık sınırında yaşadığı görölmektedir. Mülteci ve sığınmacıların beslenme ve barınma kadar öncelikleri olmasa da enerji ve su ihtiyaçlarının da yerine getirilemeyen eksiklerden olduğı anlaşılmaktadır. Su hem doğal yaşam sıvısı olarak hem de hijyen gereksinimlerini karşılama konusunda en elzem

ihtiyalardanr. Ancak suya ulaşmanın bile mülteci ve sığınmacılar için önemli bir sorun olduğu belirtilmektedir. Ayrıca aydınlanma ve güç kaynağı olan enerjiye, mülteci ve sığınmacıların rahat ve yeterli bir şekilde erişemedikleri haberlerde sıklıkla yer bulunmaktadır. Fizyolojik ihtiyaçların dışında kalan ve bireyin kendisini geleceğe hazırlamakta yol göstericisi olan eğitim, mülteci ve sığınmacıların erişmediğı veya sınırlı bir grubun erişebildiğı bir hizmet olarak ortaya çıkmaktadır. Gerçekleşen savaşlar ve iç çekişmeler yüzünden yarıda kalan eğitim hayatlarına devam etmek isteyen mülteci ve sığınmacılar, korumasını istedikleri ülkelerin eğitim olanaklarından faydalanmaya çalışsa da gittikleri ülkelerdeki şartların kısıtlılığı önlerine engel olarak çıkmaktadır. Bunun yanı sıra aile ekonomisine katkı sağlamak zorunda olan çocukları çocuk işçi olarak yaşamlarına devam ettikleri ve yaşatlarının imkanlarından yararlanamadıkları anlaşılmaktadır.

Sığınmacı ve mültecilerin yaşadıkları sorunların bunlarla sınırlı kalmadığı beden ve zihinsel bütünlüklerinin de tehlike altında olduğu çalışmaya konu olan haberlere yansımaktadır. Savaşın getirdiğı şiddet ortamında bu insanların fiziksel ve ruhsal kayıplarla maruz kaldıkları ve bu kayıpların göç esnasında da devam ettiğı anlaşılmaktadır. Aile üyelerinin veya yakınlarının ölümüne şahit olmaları, uzuvlarını kaybetmeleri vb. nedenlerden dolayı yaşamlarını kaygı ve korku içinde sürdürdükleri görölmektedir.

Mülteci ve göçmenlerin yaşadıkları yerleri terk etme nedenlerine bakıldığında, yöneticilerin rolünün ne denli büyük oldukları anlaşılmaktadır. Alınan savaş kararları ya da kendi toplumu ile uzlaşamayan yöneticilerin sadece kendi çıkarlarını düşünmesi ve bu yolda şiddete başvuran davranışları, mülteci ve sığınmacılık kavramlarının ortaya çıkmasındaki en önemli etmenlerdir. Mülteci ve sığınmacıların gittikleri ülkelerde karşılaştıkları tutumun yöneticilerin aldıkları kararlardan geçtiğine tanık olunmaktadır. Çünkü birtakım ülkeler, mülteci ve sığınmacılar için açık kapı politikası uygularken bazı ülkelerin sınırlarını kapattığına ulaşılmaktadır. Başlangıçta ülkeye gelen mülteci ve sığınmacılar için açık kapı politikası uygulayan ülkelerinde bir süre sonra tavrı değıştirdiğı görölmektedir. Bu noktada mülteci ve sığınmacıları ağırlayan ülkelerdeki algının da doğıru bir şekilde yönetilmesi önem taşımaktadır. Çünkü göçün ilk zamanlarında ılımlı olan bakış açısı belli bir zaman sonra ülkelerine dönmeyen mülteci

ve sığınmacıların onları ağırlayan ülke ve halk gözünde farklı bir noktaya evrildiklerini göstermektedir. Meydana gelen birtakım olumsuzlukların sorumluları olarak mülteci ve sığınmacılar görülmekte, ülkelere dönmeleri için baskı yapılmaktadır. Fakat gerekli koşulların yerine getirilemediği bir ortamda bu insanların ülkelere dönmeleri bir çözüm olarak görülmemektedir. BM bünyesinde kurulmuş olan organizasyonların bu sorunlara çözüm üretmeleri hedeflenmiş olsa da bu kuruluşların siyasi aktörler üzerinde bir yaptırım gücünün olmadığı anlaşılmaktadır. Bu sorunun çözümüne ilişkin en önemli gücün siyasi iradeler olduğu ortadadır. Ancak, bu noktada çıkar çatışmaları devreye girmekte ve sorunların devam etmesine neden olmaktadır. Yapılan çalışma göstermektedir ki; devletler diğer ülkelerin sorunlarını benimseme noktasında yeterince istekli değildirler. Hatta zaman zaman meydana gelen sorunların başka ülkelerin politikalarına hizmet ettiğine veya kasti olarak sürdürüldüğüne de tanıklık edilmektedir.

Haber ajanslarından alınan haberler, mülteci ve sığınmacıların ülkelere dönmeleri için yeterli şartların henüz karşılanamadığını göstermektedir. Çünkü mültecilik ve sığınmacılık olgularının ortaya çıkmasına neden olan etmenlerin birçok ülkede devam ettiği anlaşılmaktadır. Birtakım ülkelerde savaşlar ve iç çatışmalar devam ederken bazı ülkelerde de bozulan alt yapı ve ekonomik sistemin tesis edilmesinin zaman alacağı görülmektedir. Mülteci ve sığınmacıların bu şartlar altında kendi ülkelere dönmeleri yaşanan zorlukların devam edeceğine veya daha kötüye gideceğine işaret etmektedir. Araştırma, sığınmacı ve mülteciler için hukuki açıdan uluslararası alanda atılan önemli adımlar olduğunu ortaya koymaktadır. Bunlar yerinden edilmiş kişilerin hem statülerini belirlemeyi amaçlamakta hem de yararlanacakları hakların çerçevesini çizmektedir. Çalışmaya konu olan haberlere bakıldığında, ilk olarak terimler bağlamında birtakım sorunların olduğu görülmektedir. Çünkü haberlerde mülteci ve sığınmacıları ifade etmek için kullanılan kavramların net bir ayrım gözetilmeksizin iç içe geçtiği ve tamamıyla doğru kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Haberlere bakıldığında mülteci ve sığınmacıların uluslararası sözleşmelerden doğan haklarından yeterince yararlanamadıkları ortaya çıkmaktadır. Öncelikle kendi ülkesinin korumasından yararlanamayan kişileri ifade eden sığınmacı ve mülteci kavramları bir sözleşme yükümlülüğünün yanında vicdani bir sorumluluk da getirmektedir. Dışarıdan gelecek her türlü etkiye açık olan mülteci ve sığınmacılar kendilerini güvende hissetmek

için korumasına başvurdukları ülkelerin kendilerine dair nasıl bir hukuki yol izledikleri konusunda başlangıçta bilgi sahibi olmaması muhtemeldir. Dolayısıyla uluslararası anlaşmalara taraf olmayan ülkelerin bu insanları kapı dışarı etme hakkı yoktur. Çünkü bu bir vicdani yükümlülüktür. Ancak haberlere bakıldığında, mülteci ve sığınmacılar için var olan yasal çerçevenin sıklıkla dışına çıkıldığı görülmektedir. Bir insanın başka bir ülkede mülteci olarak kabul görülmesi o ülkenin vatandaşlarının yararlandığı tüm haklardan faydalanabileceği anlamına gelirken bu durumun fiili olarak çok da gerçekleşmediği görülmektedir. Mülteci ve sığınmacıların barınmada büyük sorunlar yaşadıkları, yasal bir statü altında iş bulamadıkları ve sağlık imkanlarından yararlanamadıkları örneklerle yer veren haberler bu insanların yasal haklarını tam anlamıyla kullanamadığına işaret etmektedir.

Araştırma mülteci ve sığınmacıların ekonomik alanda iki katmanlı bir sonuçla karşılaştıklarını ortaya koymaktadır. Bunların birincisi mülteci ve sığınmacıların kendilerinin deneyimledikleri ekonomik sorunlarken ikincisi de küresel ekonomiye olan etkileridir. Mülteci ve sığınmacılar özellikle zorunlu göçün ilk dönemlerinde dışarıdan gelen her türlü maddi yardıma ihtiyaç duymaktadırlar. Can güvenliklerini sağlamak amacıyla birçok varlıklarını geride bıraktıkları anlaşılmaktadır. Dolayısıyla hem çalışma imkânı bulamayan mülteci ve sığınmacılar hem de diğerleri ciddi ekonomik zorluklarla yüzleşmektedirler. Küresel ölçekte bakıldığında, sayılarının milyonları aşan mülteci ve sığınmacılar üretimden ya uzaklaşmakta ya da gittikleri ülkelerde yetkinliği olmayan alanlarda kendilerine iş bulabilmektedir. Bu da küresel iş piyasaları açısından istenmeyen bir sonuç doğurmaktadır.

Mülteci ve sığınmacılar üzerine yapılan bu çalışmada, insanların kendilerini güvende hissetmek ve geçimlerini sağlayabilmek adına çıktıkları göç yollarında ulaşmak istedikleri yerlerin yoğunlukla Avrupa kıtası olduğunu göstermektedir. Gerek coğrafi yakınlık sebebiyle gerekse daha iyi şartlarda yaşamlarını sürdürmek amacıyla mülteci ve sığınmacıların Avrupa ülkelerine ulaşma amacıyla oldukları anlaşılmaktadır. Avrupa kıtasını takiben ulaşmak istenen diğer bir yerin refah seviyesi daha yüksek olan Kuzey Amerika ülkeleri ABD ve Kanada olduğu görülmektedir. Ancak bu göçler tam anlamıyla istenilen ülkelere vardıkları anlamını taşımamaktadır. Reddedilen göçmenler veya yapılan anlaşmalar kapsamında mülteci ve sığınmacıların büyük bir

çoğunluğu gelişmekte olan veya az gelişmiş ÷lkelerde ağırlanmaktadırlar.

Dünya gündeminde m÷lteci veya sığınmacıların hangi ÷lkelerden olduklarına bakıldığında, dönemsel değışmeler olmakla birlikte en fazla haber sıklığı olan grupların sırasıyla Suriye, Ukrayna, Afganistan ve Filistin ÷lkelerinden olduğı gör÷lmektedir. Ayrıca Rohingya, Venezuela, Libya, Sudan, Eritre, Haiti ve Orta Afrika Cumhuriyeti'nden olan m÷lteci ve sığınmacı sorunlarına da haberlerde denk gelinmektedir.

Haber ajanslarında m÷lteci ve sığınmacıların hangi temalar altında işlendiğine bakıldığında en fazla sosyal içerikli haberin Reuters'te geçtiğı, siyasi içerikli haberlerin en çok olduğı ajansın AFP olduğı, Hukuki içerikli haber sayısı anlamında AP'nin ilk sırada yer aldığı ve ekonomik temalı haberlere en fazla yine Reuters'te yer verildiğı gör÷lmektedir. AFP m÷lteci ve sığınmacıların en ciddi sorunlarının barınma olduğına, bu alanda en fazla habere yer verirken, AP ve Reuters haberleri m÷lteci ve sığınmacıların en önde gelen sorunlarının sağık olduğına dikkat çekmişlerdir. Tüm haber ajansları için savaş en ciddi güvenlik tehdidi olarak gözükürken ajanslara göre ön plana çıkarılan kavramlar AFP'de korku, AP'de ölüm, Reuters'te ise şiddet olmuştur.

Yerinden edilmiş insanları tanımlarken ajanların hangi terimleri kullandığına odaklanıldığında, AFP ve Reuters'in bu kişiler için m÷lteci terimini ön plana çıkardığı gör÷lürken, AP'nin en sık kullandığı terimin ise göçmen olduğı anlaşılmaktadır. M÷lteci gruplarından Ukraynalı m÷ltecilere AFP, Suriyeli, Filistinli ve Afganistanlı m÷ltecilere Reuters haber ajanslarında daha sık yer verilmektedir. İkili vaka analizleri açışınan haber ajansları değeriendirildiğinde, AFP'de Afrika kıtası ile ilintili olan haberler AP'ye oranla çok daha fazladır. AP sıklıkla yer alan Güney Amerika menşeiili m÷ltecilik hareketlerine AFP'de nadiren yer verilmektedir. Reuters ve AFP karşılaştırıldığında, Afrika kıtasında gerçekleşen yerinden edilme olayları AFP'nin yine öncelikli alanı iken, Reuters'in Ortadoğı'ya daha fazla odaklandığı anlaşılmaktadır. AP ve Reuters karşılaştırmasında da AP için coğrafi yakınlığın yine ön planda olduğı yansımakta iken Reuters'te Avustralya ve Asya'da gerçekleşen m÷ltecilik hareketleri yer almaktadır. Bir sorunun çözüme kavuşturulabilmesi adına, bu durumdan gerçekten muzdarip olan ÷lkelerin bir araya gelmesi ve ortak bir politika üretmeleri gerekmektedir. Üretilcek politika ise sorunu kaynağında yok ederek yeni m÷lteci ve sığınmacı

akınlarını engellemek ve göçe zorlanmış olanların da yerine getirilen insani koşullarda ülkelerine dönmelerini sağlamak olmalıdır. Bu noktada mülteci ve sığınmacıların da gösterecekleri irade önem arz etmektedir. Bir ülke halkının yaşadığı sorunları onlardan daha iyi anlayacak kimse yoktur ve atılan adımlarda eğer bir bütünlük yoksa başarıya ulaşmakta oldukça güçtür. Dolayısıyla mülteci ve sığınmacıların ülkelerinden ayrılmalarına neden olan olaylar üzerinde geçmişi bırakarak bir uzlaşma ortamının hazırlanması gerekmektedir.

Bu araştırmanın asıl konusu olan mülteci ve sığınmacıların medyada temsillerine bakıldığında, çalışma sınırları içerisinde kalan haberlerde mülteci ve sığınmacıların genellikle yardıma ihtiyaç duyan dezavantajlı bir grup olarak yansıdığı görülmektedir. Mülteci ve sığınmacıların ihtiyaçları ve yaşadıkları olumsuzluklar üzerinde sıkça durulmaktadır. Fakat ötekileştirildikleri, birtakım olayların ve suçların sorumlusu olarak gösterildikleri haberlere az sayıda rastlanılmaktadır. Bu haberlerin uluslararası güvenilirliği olan ajanslardan alınmış olması ve kurum kimliğinin getirdiği resmiyet olumlu bakışı güçlendirmektedir.

Kaynakça

- Abadan Unat 2022: N, Abadan-Unat. *Bitmeyen Göç: Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- ACAPS (2021). *Afghanistan: Humanitarian Impact And Trends Analysis*, https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/20210823_acaps_afghanistan_humanitarian_impact_and_trends_analysi.pdf
- Adamec 1967: L.W. Adamec, *Afghanistan 1900-1923 A Diplomatic History*, London.
- Adorno 1991: T, W, Adorno. *The Culture Industry ,Selected Essays on Mass Culture*, London.
- Amstutz 1986: J, B, Amstutz. *Afghanistan: The Five Years of Soviet Occupation*, National Defense University, Washington, D.C.
- Anadolu Ajansı 2021: ‘AB, Türkiye’deki Suriyelilerin Desteklenmesi İçin 3 Milyar Euro Bütçe Ayıracak’, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-turkiyedeki-suriyelilerin-desteklenmesi-icin-3-milyar-avro-butce-ayiracak/2285185>.
- Andersen 2016: L. E. Andersen. *The Neglected Palastinian Refugees in Lebanon and The Syrian Refugee Crisis*, Copenhagen.
- Antonius, G. (1934). Syria and the French Mandate, *International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1931-1939)*, 13(4):523-539.
- Artz, L. (2013). Medya Hegemony, *Encyclopedia of Media and Communication*, 336-339.
- Atabey, F. (2015), Hatay’ın Anavatana Katılma Süreci, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*. 4(7): 192-209.
- Bank, A. (2016). Syrian Refugees in Jordan: Between Protection and Marginalisation, *German Institute of Global and Area Studies (GIGA) Focus Middle East No.3*
- Barfield, T. (2010). *Afghanistan: A Cultural and Political History*, Princeton University, Princeton New Jersey, <https://doi.org/10.1515/9781400834532>
- Battel, G. (2011). Beirut's Sunset: Civil War, Right to the Truth and Public Remembrance pp.129-153 <https://www.corteidh.or.cr/tablas/r27604.pdf>

- Bebler, A. (2015). The Russian-Ukrainian conflict over Crimea. *Teorija in Praksa* let. 52, 1–2/2015 pp.196-219
- Berelson, B. (1952). *Content Analysis in Communication Research*, Free Press, Newyork
- Berninghaus & Seifert-Vogt, “H.-G. (1992). A Microeconomic Model of Migration”, *Migration and Economic Development*, pp.3-40.
- Betts, A. (2011). The International Politics of Migration, *St Antony's International Review*
- Bielsa, E. (2008). The pivotal role of news agencies in the context of globalization: A historical approach. *Global Network* 8. 347- 366. 10.1111/j.1471-0374.2008.00199.x.
- Big-Alabo, T. ve MacAlex-Achinulo, E. C. (2022). Russia-Ukraine Crisis and Regional Security, *International Journal of Political Science (IJPS)* 8(1): 21-35.
- Borjas, G. J. (1989). Economic Theory and International Migration. *The International Migration Review*, 23(3), 457–485. <https://doi.org/10.2307/2546424>
- Bourse ve Yücel 2017: M. Bourse ve H. Yücel, *Kültürel Çalışmaları Anlamak*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bowen, A. (2022). Russia’s War in Ukraine: Military and Intelligence Aspects , Congressional Research Service, R47068 September 2022.
- Boyd-Barrett, O. (2011). Rethinking News Agencies, National Development and Information Imperialism. *Economic and Political Weekly*, 46(13), 85–94. <http://www.jstor.org/stable/41152289>
- Boyle, F. A. (1990). The Creation of the State of Palestine, *European Journal of International Law*, (1): 301-306
- Bradsher, H. (1983). *Afghanistan and the Soviet Union*, Duke Press Policy Studies Durham, N.C.
- Bratsberg, B. & Raaum, O. & Sørli, K. (2007). Foreign-Born Migration to and from Norway, *International Migration, Economic Development & Policy*, Çağlar

- Özden and Maurice Schiff, Editors A copublication of the World Bank and Palgrave Macmillan International
- Carney, T. F. (1967). Content Analysis: construing literature as history. *Mosaic: A Journal for the Interdisciplinary Study of Literature*, 1(1), 22–38.
- Castells ve Cardoso 2005: M. Castels ve G. Cardoso. *The Network Society: From Knowledge to Policy*, Washington.
- Castells ve Miller 1998: S. Castels ve M. J. Miller. *The Age of Migration: International Population Movement In The Modern World*, London.
- Castels 2008: S. Castels. Understanding Global Migration: A Social Transformation Perspective, *Conference on Theories of Migration and Social Change*, Oxford.
- Cenciarii, L. (2020). The origins of the Ukrainian Crisis: The conflict in a country divided between Russia and the EU, DOI:10.13140/RG.2.2.36305.97120
- Cheshmedzhieva, D. (2017). The Image of the Refugee: Real and Imagined (Based on Examples from the Bulgarian and the British Media). *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Science* 22. 73-76.
- Chomsky 2002: N. Chomsky. *Media Control: The Spectacular Achievements of Propaganda*, New York.
- Hird, K. ve Clark, M. ve Barros, G. (2022). Russian Offensive Campaign Assessment, Institute for the Study of War & The Critical Threats Project
- Coleman, U. R. (1974). The Frankfurt School's Critical Theory: A Discussion, In: *Case Western Reserve Journal of Sociology*, (6): 63-81.
- Congressional Research Service (2021). Afghanistan: Background and U. Policy: In Brief, <https://crsreport.congress.gov/R45122>
- Cotterlaz, P. & Fize, E. (2021). Information in the First Globalization: News Agencies and Trad, CEPII Working Paper, No. 2021-02 – February
- Crawley, H. ve McMahon, S. ve Jones, K. (2016). Victims and Villains: Migrant Voices in The British Media Coventry: Centre for Trust, Peace and Social Relations, Coventry University.

- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi, *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı:17, 67-91.
- Çiftçi, S. (2010). Amerika'nın Yeni Savaşı: Taliban'ın Önlenebilir Yükselişi ve Afganistan'da Devlet İnşasının Sınırları, *Ortadoğu Analiz*, 2(22).
- Day 1991: L. A Day. *Ethics in Media Communications: Cases and Contriversies*, California
- DeHaas, H. (2018). European Migration: Dynamics, Drivers and The Role of Policies, Publications Office of The European Union, Luxemburg .
- Demir, S. ve Rijnoveanu, C. (2013). 'The Impact of The Syria Crisis on The Global and Regional Political Dynamics', *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal of Turkish World Studies*, XIII/1 (Yaz 2013), 55-77.
- El-Cezire (2022, 18 Ekim). Underestanding Russia's Referandum in Ukraine, Erişim Adresi: <https://www.aljazeera.com/news/2022/9/20/russia-unfolds-annexation-plan-for-ukraine>
- Erdoğan 2020: M.M. Erdoğan, *Syrians Barometer 2019 A Framework For Achieving Social Cohesion With Syrians in Turkey*, Ankara.
- Erdoğan, M.M.(2019). Türkiye'deki Suriyeli Mülteciler, *Konrad-Adenauer-Stiftung*, <https://www.kas.de/documents/283907/7339115/T%C3%BCrkiye%27deki+Suriyeliler>, Erişim Tarihi: 12.03.2024
- Ergüven, N. ve Özturanlı, B. (2013) Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 62 (4): 1007-1061
- Esses, V. M. ve Medianu, S. ve Lawson, A. (2013). Uncertainty Threat, and the Role of the Media in Promoting the Dehumanization of Immigrants and Refugees, *Journal of Social Issues*, 69(3): 518—536
- Ewans 2002: M. Ewans, *Afganistan A Short History of its people and politics*, New York.

- FAO (2022). Response to the Ukraine Crisis: Social Protection for Food Security and Nutrition, <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/9c42878c-0400-4e93-95c0-050640427de2/content>, Erişim tarihi:07.05.2023
- Farani, M. N. (2020). Perspectives on Afghan Refugee identity in Pakistan, *Journal of Political Studies*, 27(2): 159-181.
- Fertig, M. (2004). The Societal Integration of Immigrants in Germany, <https://docs.iza.org/dp1213.pdf>, Erişim tarihi: 22.06.2023.
- Ford, R. (2019). “The Syrian Civil War A New Stage, But Is It The Final One?” April 2019 Policy Paper 2019-8, https://www.mei.edu/sites/default/files/2019-04/Ford_The_Syrian_Civil_War.pdf Erişim Tarihi: 15.08.2024
- Francis, A. (2015). Jordan’s Refugee Crisis, Carnegie Endowment for International Peace, https://carnegieendowment.org/files/CP_247_Francis_Jordan_final.pdf, Erişim tarihi:24.11.2023
- Gerbner, G. (1958). On Content Analysis and Critical Research in Mass Communication. *Audio Visual Communication Review*, 6(2): 85–108.
- Ghufran, N. (2001). The Taliban and The Civil War Entanglement in Afghanistan, *University of California Press*, 41(3): 462-487.
- Grau, L.W. (2004). The Soviet-Afghan War: A Superpower Mired In The Mountains, *The Journal of Slavic Military Studies*, 17(1): 129-151.
- Gregorian1969: V. Gregorian, *The Emergence of Modern Afghanistan Politics of Reform and Modernization 1880-1946*, California.
- Gurak, D.T. ve Caces, F. (1992) Migration Networks and the Shaping of Migration Systems’, in Kritz, M.M., Lim, L.L. and Zlotnik, H. (ed) International Migration Systems: A Global Approach International Studies in Demography. *Oxford: Clarendon Press*, pp. 150–176.
- Güllüpmar, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(4): 53-85.
- Habemas 1991: J. Habermass, *The Structural Transformation of the Public Sphere:An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*, Çev. Thomas Burger with the assistance of Frederick Lawrence, 1991.

- Hagen-Zanker, J. (2008). "Why do People Migrate? A Review of the Theoretical Literature", 10.2139/ssrn.1105657
- Hall, S. (1999). Encoding/Decoding. The Cultural Studies Reader, Simon During(Ed.) 97-113 Newyork.
- Han, A. K. (2011). Sovyet İşgali ve Sürekli Özgürlük: Afganistan'da Süper Güç Müdahalelerinin Uluslararası Sisteme Etkileri Üzerine Karşılaştırmalı Bir Jeopolitik İnceleme, *Ortadoğu Etütleri*, 2(2): 57-95.
- Hanappi, H. (2022). The Background of the Russian Invasion of Ukraine, *Theoretical And Practical Research In Economic Fields*, 13(2): 116-129. doi:10.14505/tpref.v13.2(26).02.
- Hansen, R. (2003), 'Migration to Europe since 1945: Its History and its Lessons', Sarah Spencer (Ed.) 25-38,
- Harris, J. R. ve Todaro, M. P. (1970.) Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis, *The American Economic Review* , 60(1): 126-142.
- Harrison, B. & Sum, A. (1979). The Theory of Dual or Segmented Labor Markets, *Journal of Economic Issues*, 8(3): 687-706.
- Hathaway, J. C. ve Cusick, A.K. (2000). Refugee Rights Are Not Negotiable, *Geo. Immigr. L. J.* 14(2): 481-539.
- Himka, J. P. (2015). The History behind the Regional Conflict in Ukraine, *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History* 16(1): 129–36.
- Horkheimer ve Adorno 2002: Horkheimer M. ve Adorno, T.W. *Dialectic of Enlightenment, Philosophical Fragments*, Gunzelin Schmid Noerr(Ed.) Çev. Edmund Jephcott, California.
- Hugo, G. ve Abbasi-Shavazi, M. Ve Sadeghi, R. (2012). Refugee movement and development – Afghan refugees in Iran, *Migration and Development*, 1(2): 261-279
- IOM (2004). Glossary of Migration https://publication.iom.int/system/files/pdf/iml_1_en.pdf, Erişim tarihi:02.05.2024.
- IOM (2020). World Migration Report, https://publication.iom.int/system/files/pdf/wmr_2020.pdf Erişim tarihi:11.05.2024.

- IOM (2022). Ukraine Response 2022 Poland Needs Assessment 17 June – 26 September, [IOM%20DTM%20Needs%20Assessment%20June-September%202022-FINAL%20\(1\).pdf](https://doi.org/10.1515/9789048523160-004), Erişim tarihi:14.05.2024.
- İçduygu, A. & Sert, D. (2014). Migrants' Uncertainties Versus The State's Insecurities:Transit Migration in Turkey, *Transit Migration in Europe*, 37-54. <https://doi.org/10.1515/9789048523160-004>.
- İnce, E. (2017). "Suriye'de Baas Rejiminin Kuruluşu ve Türkiye" *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic* 1(1): 261-280.
- İrvan 2002: İrvan, S. *Medya, Kültür, Siyaset içinde Medya ve Kültür*, Ankara,
- Jamieson ve Campbell 2001: Jamieson, K. H. ve Campbell, K. K. *The Interplay of Influence: News Advertising, Politics and The Mass Media*, Wadsworth.
- Jordan Ingo Forum (2018). 'Syrian Refugees in Jordan, A Protection Overview' January 2018, JIF-ProtectionBrief-2017-Final.pdf, Erişim Tarihi: 26.03.2024.
- Joscelyn, T. (2019). The Trump Administration's Afghanistan Policy, *Foundations For Defence Democracies, Long War Journal*, Washington. <https://www.congress.gov/116/meeting/house/109992/witnesses/HHRG-116-FA00-Wstate-JoscelynT-20190919.pdf>, Erişim Tarihi: 11.02.2024.
- Kerlinger 1986: F. N. Kerlinger, *Foundations of Behavioral Research*, Newyork.
- Kimmerling ve Migdal 2003: B. Kimmerling ve J. Migdal *The Palestinian People*, London, England.
- Kinninmont, J. (2014). The Syria Conflict and the Geopolitics of the Region, *State of Play and Outlook of the Syrian Crisis* (48-53).
- Kracauer, S. (1952). The challenge of qualitative content analysis, *Public Opinion Quarterly*, 16(4):631-642.
- Kramer, M. (2017). The Forgotten Truth About The Balfour Declaration, <https://mosaicmagazine.com/essay/2017/06/the-forgotten-truth-about-the-balfour-declaration/> Erişim Tarihi: 11.04.2024.
- Krippendor, K. (2004). Content Analysis An Introduction to Its Methodology, Second edition, SAGE Publications, Thousand Oaks, California

- Küçük, C. (2023, 14 Aralık). Sykes-Picot Antlaşması, TDV İslâm Ansiklopedisi, Erişim Adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/sykes-picot-antlasmasi>
- Lawson, F. H. (1984) Syria's Intervention in The Lebanese Civil War, 1976: a Domestic Conflict Explanation, *International Organization* 38(3): 451-480
- Le Bon 2001: G. Le Bon, *The Crowd a Study of The Popular Mind*, Kitchener.
- Lears, T. J. J. (1985). The Concept of Cultural Hegemony: Problems and Possibilities, *The American Historical Review*, 90(3): 567-593, Doi: 10.2307/1860957.
- Lee, E. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 3(1), 47-57. <https://doi.org/10.2307/2060063>
- Lund, A. (2011). The Ghosts of Hama The Bitter Legacy of Syria's Failed 1979-1982 Revolution, *Swedish International Liberal Centre*, Erişim adresi: <https://silc.se/wp-content/uploads/2011/06/The-Ghosts-of-Hama-by-Aron-Lund1.pdf>
- Lund, A. (2019). 'From Cold War to Civil War: 75 Years of Russian-Syrian Relations' *The Swedish Institute of International Affairs, U Paper*, Erişim adresi: <https://www.ui.se/globalassets/ui.se-eng/publications/ui-publications/2019/ui-paper-no.-7-2019.pdf>
- Massey, D. (1999). "Why Does Immigration Occur?", Charles Hirschman (Ed.), 34-52, Newyork.
- Massey, D. Arango, J. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal, *Population and Development Review*, 19(3): 431-466.
- Mbah, R. E., & Wasum, D. (2022). Russian-Ukraine 2022 War: A Review of the Economic Impact of Russian-Ukraine Crisis on the USA, UK, Canada, and Europe. *Advances in Social Sciences Research Journal*, 9(3), 144-153. <https://doi.org/10.14738/assrj.93.12005>
- McChesney 2000: R.W. McChesney, *Rich Media Poor Democracy: Communication Politics in Dubious Times*, New York
- McCombs, M. E.& Shaw, D. L. (1972) The Agenda-Setting Function of Mass Media, *The Public Opinion Quarterly*, 36(2): 176-187.

- McCombs, M. ve Valenzuela, (2007).The Agenda-Setting Theory, *Cuadernos de Información*, núm, 44-50 Erişim Adresi:
https://www.redalyc.org/pdf/971/Resumenes/Abstract_97120369004_2.pdf
- McHugo 2015: J. McHugo, *Syria A History of The Last Hundert Years*, Newyork.
- McKenzie, J. (2014). Critical Theory of The Frankfurt Schoool, *Routledge Handbook of Social and Cultural Theory*, Elliott A. (Ed.) 20-38.
- McKeown, A. (2004), 'Global Migration, 1846-1940'*Journal of World History*, 15(2):155-189.
- McLuhan 1964: M. McLuhan, *Understanding Media The Extensions of Man*, New York.
- McMillan, J. (2000). The Microscope and The Moving Target: The Challenge of Applying Content Analysis to The Word Wide Web, *J&MC Querterly*, 77(1): 80-98.
- McPail 2014: T. L. McPail, *Global Communication: Theories, Stakeholders, and Trends*, 2014 John Wiley & Sons, Inc.
- McTavish, D. G. ve Pirro, E. B. (1990). Contextual Content Analysis, *Quality & Quantity* 24: 245-265.
- Mushtaq, A. Q. ve Afzal, M. (2017). 'Arab Spring: Its Causes And Consequences' *JPUHS*, 30(1): 1-10.
- Newell ve Newell 1981: N. P. Newell, ve R. Newell, *The Struggle for Afghanistan*, London.
- O'Ballance 1993: E. O'Ballance, O'Ballance, *Afghan Wars 1839-1992 What Britain Gave Up and the Soviet Union Lost*, London.
- OECD, (2001), Trends in International Migration Annual Report 2001 Edition, Erişim adresi:
https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2001/11/trends-in-international-migration-2001_g1gh21d8/migr_outlook-2001-en.pdf
- Oğuz 2001: E. Oğuz, *Hedef Ülke Afganistan*, İstanbul.
- Olszanski 2001: T. A. Olszanski, *Ukraine and Russia: mutual relations and the conditions that determine them*, Warsaw.

- Orhan, O. (2011). Suriye’de Demokrasi mi İç Savaş mı?: Toplumsal - Siyasal Yapı, Değişim Senaryoları ve Türkiye, *Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)*, 3(29).
- Oron, I. (2018). *The Palestinian Refugees: Facts, Figures, and Significance*, INSS Insight Institute for National Security Studies, No. 1018. Erişim Adresi: <https://www.inss.org.il/wp-content/uploads/2018/02/No.-1018.pdf>.
- Özkural Koroğlu, N. (2015). Avrupa Birliği ve Rusya’nın Güç Alanları Arasında Kalan Ukrayna’da Yaşanan Halk Ayaklanmaları: “Turuncu Devrim” ve “Meydan Devrimi” *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 6(1):31-48.
- Petersen, W. (1958). “A General Typology of Migration”, *American Sociological Review*, 23(3):256-266.
- Pikulicka-Wilczewska, A. & Sakwa, R. (2016). Ukraine and Russia People, Politics, Propaganda and Perspectives, *E-International Relation*, Erişim Adresi: <https://www.e-ir.info/pdf/64112>.
- Piore, M. J. (1979) *Birds of Passage: Migrant Labor and Industrial Societies*, Cambridge University Press 978-0-521-28058-7 Erişim Tarihi:17.09.2024.
- Prasad, B. D. (2019). Qualitative Content Analysis: Why is it Still a Path Less Taken?, *Forum Qualitative Social Research*, 20(3): Art 36.
- Rashid 2000: A. Rashid, *Taliban: Militant İslam, Oil And Fundametalism in Central Asia*, London.
- Ravenstein, E. G. (1985). The Laws of Migration, *Journal of the Statistical Society of London*, 48(2):167-235 URL: <http://www.jstor.org/stable/2979181>
- Cartagena Declaration On Refugees. (2005). *Refugee Survey Quarterly*, 24(2): 153–157.
- Salık, N. (2014). Rethinking State-Society Relations in Syria until 1970: What Does the Center-Periphery Model Tell Us?, *Ortadoğu Etütleri*, 5(2):115-140.
- Saleh 2005: M.M. Saleh, *History of Palestine: A Methodical Study of the Palestinian*, Cairo.
- Saleh 2014: M. M. Saleh, *The Palestinian Issue: Historical Backround and Contemporary Development*, Beirut.

- Salt, J. (1997), "International Movements of the Highly Skilled", *OECD Social, Employment and Migration Working Papers*, No. 3, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/104411065061>.
- Sapienza, Z. ve Iyer, N. ve Veenstra, A. (2015). Reading Lasswell's Model of Communication Backward: Three Scholarly Misconceptions, *Mass Communication and Society*, 18(5): 599-622.
- Sarikaya, Y. (2010). Turuncuya Veda: Ukrayna'nın Kritik Seçimi, *Karadeniz Araştırmaları* 25(25): 1-10.
- Sassen 2001: S. Sassen, *The Global City: New York London Tokyo*, New Jersey.
- Shalim, A. (2005). The Rise and Fall of the Oslo Peace Process, *International Relations of the Middle East*, 241-261.
- Shannon ve Weaver 1964: C. E. Shannon ve W. Weaver, *The Mathematical Theory of Communication*, Urbana.
- Sjaastad, L.A. (1962). "The Cost and Returns of Human Migration", *Journal of Political Economy*, 70(5):80-93.
- Smith 2007: P. Smith, *Kültürel Kuram*, Çev: Selime Güzelsarı-İbrahim Gündoğdu, İstanbul.
- Stouffer A. (1940). Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance, *American Sociological Review*, 5(6): 845-867.
- Sykes 1940: P. Sykes, *A History of Afghanistan*, Vol. 1, London
- Sykes 1940: P. Sykes, *A History of Afghanistan*, Vol. 2, London
- Tank, A. & Ospanova, A.(2022). Economic Impact of Russia -Ukraine War. *International Journal of Innovative Research in Science Engineering and Technology*. 11. 3345-3349. 10.15680/IJIRSET.2022.1104025|.
- Thornham, S., Bassett, C., ve Marris, P. (Eds.). (2009). *Media Studies: A Reader*. Edinburgh University Press. <http://www.jstor.org/stable/10.3366/j.ctvxcrv1h>
- Tiffen, Rod(1976). A New Information Order? International Agencies and The Flow of New Southeast Asian *Journal of Social Science*, 4(2), 65-76. <http://www.jstor.org/stable/24490001>

- Todaro, Michael P. (1980). Internal Migration in Developing Countries: A Survey *Population and Economic Change in Developing Countries*, Ed. Richard A. Easterlin, University of Chicago Press, Chicago, pp. 361-402.
- Trovato, M. G. ve Al-Akl, N. ve Ali, D. ve Fakher, A.(2021). Syrian Refugees in Lebanon: Protection amidst Crises, ADMIGOV deliverable 4.3. Beirut: *American University of Beirut*. DOI 10.5281/zenodo.8219057.
- Turner 1990: G. Turner, *British Cultural Studies*, London
- UNDESA 1998: *Recommendations on Statistics on International Migration, Revision 1*, New York.
- UNESCO 2012: *Skilled Migration and the Brain Drain*, Vol. 14, No. 1,
- UNHCR (2002), Refugee protection and migration management: the challenge for UNHCR, *New Issues in Refugee Research Working Paper No. 64*.
- UNHCR 2011: *Resettlement Handbook Division of International Protection*, Geneva Revised Edition
- UNHCR 2012: *International Conference On The Solutions Strategy For Afgan Refugees To Support Voluntary Repatriation, Sustainable Reintegration And Assistance To Host Countries*, Geneva,
- UNHCR (2014). Afghanistan Regional Portfolio: Solutions Strategy for Afghan Refugees, Erişim Adresi: <https://www.unhcr.org/media/afghanistan-regional-portfolio-solutions-strategy-afghan-refugees-2014>
- UNHCR (2015). Solutions Strategy for Afghan Refugees to Support Voluntary Repatriation, Sustainable Reintegration and Assistance to Host Countries Portfolio of Projects 2015-2016 Erişim Adresi: <https://www.unhcr.org/protection/operations/539ab7f79/solutions-strategy-afghan-refugees-islamic-republic-afghanistan-20152016.html?query=Afghan%20refugees>
- UNHCR 2017: A guide to international refugee protection and building state asylum systems, Erişim Adresi: <https://www.unhcr.org/sites/default/files/legacy-pdf/3d4aba564.pdf>
- UNHCR 2018: Multi-purpose Cash and Sectoral Outcomes Afghanistan Case Study, Erişim Adresi: <https://www.unhcr.org/5b2cfab97.pdf>

- UNHCR 2020: Global Trends Forced Displacement In 2020, Erişimi Adresi:
<https://www.unhcr.org/media/global-trends-forced-displacement-2020>
- UNHCR 2021: 3RP Turkey Country Chapter 2021-2022 Erişim Adresi:
https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2021/03/3RP-Turkey-Country-Chapter-2021-2022_EN-opt.pdf
- UNHCR (2022a). Ukraine Refugee Situation, Erişim tarihi: 19.10.2024
- UNHCR (2022b). Lives on Hold: Intentions and Perspectives of Refugees from Ukraine, *U N H C R Regional Bureau for Europe*
- UNODC (2022). Conflict in Ukraine: Key Evidence on Risks of Trafficking in Persons and Smuggling of Migrants, *United Nations Office on Drugs and Crime*, Erişim Adresi:
https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/tip/Conflict_Ukraine_TIP_2022.pdf
- UNRWA (2007). The United Nations and Palestinian Refugees, Erişim Adresi:
https://www.unrwa.org/userfiles/2010011791015.pdf?__cf_chl_jschl_tk__=kJNbw0Bl2dWgsjwUmTu_cVzH.EL34BDfzuONHSc45nE-1640178070-0-gaNycGzNCWU
- UNRWA (2021). Evaluation of The UNRWA Medium Term Strategy 2016-2022, *Department of Internal Oversight Services Evaluation Division*, Erişim Adresi:
https://www.unrwa.org/sites/default/files/content/resources/evaluation_of_the_agency_medium-term_strategy_oct_2021_final.pdf
- van Dijk 1991: T. A. van Dijk, *Racism and the Press*, London
- Vieira, İ. (2016) The Construction of the Mediterranean Refugee Problem from the Italian Digital Press (2013-2015): Emergencies in a Territory of Mobility. *Networking Knowledge* 9(4): 1-19.
- Walid K. (1991). The Palestine Problem: An Overview, *Journal of Palestine Studies* 21(1): 5-16.
- Wasserstein, B. (1976). 'Herbert Samuel and the Palestine Problem' *The English Historical Review*, Oct., 91(361): 753- 775.
- Weber 1990: R. P. Weber, *Basic Content Analysis*, California.
- Wehbe, E. (2018). Filistinli Mülteci Çocuklar: Bir Literatür Değerlendirmesi. *Middle East Journal of Refugee Studies*, 3(1): 5-18.

Weinar, A.ve Bonjour, S., ve Zhyznomirska, L. (2019). Introduction: The Case for a Regional Approach to Study Politics of Migration. In A. Weinar ve S. Bonjour, ve L. Zhyznomirska (Eds.), *The Routledge Handbook of the Politics of Migration in Europe* (pp. 1-11). (Routledge international handbooks). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315512853-1>

Yassin 2019: N. Yassin, *101 Facts & Figures on the Syrian Refugee Crisis*, Beirut.

Yaylagül2006: L. Yaylagül, *Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*, Ankara.

Yekelchyk 2015: S. Yekelchyk, *The Cnflct in Ukraine What Everyone Needs to Know*, New York,

Zolberg, A. R. (1983). 'The formation of new states as a refugee generating process', *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 467, 24-38

Zolberg, A.R. (2006). Managing a World on the Move, *Population and Development Review* Vol. 32, pp. 222-253.

EK

İNCELENEN HABERLER

Agence France Presse

1. Doctors Without Borders (MSF) has deplored the fate of thousands of children living in “a giant open air prison” at Syria’s Al-Hol camp.
2. UN Rights Chief Slams 'Horrible' UK Migrant 'Invasion' Remark
3. Three migrants jump into sea in Italy port standoff
4. Surge in claims puts UK asylum system under pressure
5. UN Food Agency Under Strain In Malawi As Refugees Flee DR Congo
6. Rape used in Ukraine as a Russian 'military strategy:' UN
7. Welcome no more: Rohingya face backlash in Bangladesh
8. Refugees in Greece face hunger, homelessness despite status
9. In Jordan camp, a new generation of Syrians born in exile
10. Amnesty urges ICC probe of possible Gaza war crimes
11. Hungary's neutral war stance puts off Ukraine refugees
12. Eastern Europe embraces Ukraine refugees as workforce
13. 'We cannot go home': First Ukrainian refugees arrive in Germany
14. Russians flee Putin regime to join Ukraine refugees in Israel
15. UN rights chief says Rohingya refugees not able to return
16. Azerbaijan refugees vow 'Great Return' to Karabakh
17. 40 years on, survivors recall horror of Lebanon's Sabra and Shatila massacre
18. Muslim refugees in Athens seek own cemetery
19. Syrian refugees in Turkey left in limbo
20. Japan willing to accept Ukrainian refugees: PM
21. Syria lambasts Erdogan plan to return million refugees
22. Strained Moldova keeps doors open for Ukraine refugees
23. Attack on Ethiopia refugee camp kills five, displaces thousands: UN
24. Polish pushbacks to Belarus go on as Ukrainians welcomed
25. Ukrainians flee war to find refuge in occupied West Bank
26. At least two Paris attackers ‘travelled through Greece’
27. Terrorism probe launched after knife attack in southeast France leaves two dead
28. UK should bear more of Calais migrant costs, says French minister
29. France urges UK to open legal migration route amid Channel crisis
30. Paris to open first refugee camp by mid-October
31. Ukraine crisis to dominate EU leaders' Versailles summit
32. French government unveils tougher asylum rules in new bill

33. French lawmakers officially recognise China's treatment of Uyghurs as 'genocide'
34. France rejects British idea of joint border controls amid Channel migrant crisis
35. Who supports Mali's junta?
36. France clears major migrant camp amid tensions with Britain over Channel crossings
37. Five years on, EU and Turkey griping over refugee deal
38. Helpful Hungarians rush to aid of fleeing Ukrainians
39. France violated rights of children held in 'inhuman' Syria camps, UN watchdog says
40. New exile for Eritrean refugees fleeing Ethiopia
41. Afghan refugees in Qatar's World Cup complex fear for families
42. Belgium convicts Rwandan officer over role in 1994 genocide
43. Aid agencies suspend work in northwest Tigray after deadly strike: UN
44. 'Complete stop': New Turkish wall confronts fleeing Afghans
45. Thousands of migrants gather on Turkey-Greece border amid Erdogan threat
46. French far-right leader Le Pen visits Beirut as she eyes Elysée Palace
47. European Court of Human Rights condemns France over 'inhuman' living conditions for asylum-seekers
48. Central Africa to sue French soldiers accused of abusing children
49. 'Hero' Malian migrant saves child from Paris balcony
50. 'Sandhurst Treaty': Britain and France agree new deal on border security
51. UN report reveals one in five children in France lives in poverty
52. Damascus holds Russia-backed conference on refugee returns
53. France will 'never give in to Islamist terrorism,' says Macron after policewoman's killing
54. Catholic priest murdered in France by suspected cathedral arsonist
55. French police clear out two more migrant camps in Paris
56. South Sudanese refugees homeless again after Sudan floods
57. Turkey hosts top Russia, Ukraine diplomats in bid for peace
58. Over 250 migrants feared drowned in Mediterranean
59. Dozens injured, hundreds arrested in riot at Bulgaria refugee camp
60. Merkel abandons open-door refugee policy to save government
61. 'The Pianist of Yarmouk': A Syrian refugee in Germany uses music to bridge two worlds
62. Israel to expel some 40,000 illegal African migrants
63. 'Refugees welcome here', say protesters in Europe

64. Denmark approves confiscating valuables from asylum seekers
65. Erdogan threatens to open Europe gates for refugees
66. Migrants welcomed with applause in Germany
67. UN targets electrifying all of world's refugee camps
68. Palestinian, Syrian refugees in Lebanon camps brace for virus
69. Dublin rule for asylum seekers to be replaced, EU's von der Leyen says
70. France dismantles two makeshift migrant camps in Paris
71. Israel targets Hamas in Gaza in response to fire-bomb balloons
72. Hungary public media forced to toe govt line: leaked recordings
73. Canada plans to end 'asylum shopping'
74. Iraqi forces advance on IS group stronghold of Fallujah
75. All foreign flights to Iraq Kurd capital Erbil set to end Friday
76. Chaos at Hungary border as police fire tear gas at migrants
Italy adopts controversial anti-migrant decree
77. Merkel condemns far-right unrest, says hate has no place in Germany
78. Sweden, Denmark impose stricter border controls to stem migrant influx
79. Italy threatens to scrap Macron meeting over migrant boat row
80. France's lower house approves controversial asylum and immigration bill
81. French far-right sees popularity rise after Paris attacks
82. Rwanda welcomes first group of African refugees from Libya
83. Several killed in suicide bombings at Nigeria refugee camp
84. Rashid Khan: from refugee to Afghan World Cup star
85. Suicide attack kills several at Syrian memorial for Christian massacre
86. Afghan teen attacks train passengers with axe in Germany
87. German far right stages new anti-Merkel protest in Chemnitz
88. UN pleads for ceasefire in Libya as death toll reaches 1,000
89. Rich countries are doing less than poor countries to help refugees, Amnesty says
90. A boon for the far right: How migrant 'crisis' hijacked Italy's election
91. Six EU countries to take in stranded Lifeline rescue ship migrants
92. Dozens of migrants drown after boat sinks off Tunisian coast
93. Swedes protest string of shocking mosque attacks
94. Gulf states under fire for not accepting Syrian refugees
95. Germany redirects flow of migrants to avoid Oktoberfest
96. Israeli jets pound Gaza as violence escalates
97. Lima Group warns against Venezuela military intervention
98. Deadly suicide bombing hits refugee camp in Iraq

- 99. In Turkish-funded Syria camps, tents give way to homes
- 100. 'Terrible milestone' of three million refugees fleeing Ukraine
- 101. Thousands of Rohingya refugees in Bangladesh rally to 'go home'

Associated Press

1. Despite risk of death, Thailand sends Myanmar refugees back
2. Secrecy shrouds Afghan refugees sent by US to base in Kosovo
3. Trump plans to slash refugee admissions to US to record low
4. Dominican Republic expels, mistreats Haitians, activists say
5. Spanish minister under growing pressure over border deaths
6. Prison-like center puts focus on UK's response to migrants
7. Russia strikes Ukraine housing; detains refugees at border
8. US resumes Afghan refugee flights after measles shots
9. 22 dead and dozens missing after 2 migrant ships sink near Greece
10. More than 1,100 migrants rescued in Mediterranean Sea
11. UN Refugee Agency Rushes Aid to Pakistan Amid Raging Floods
12. Migrant drowns after violent storms hit Greece
13. Biden turning to Trump-era rule to expel Venezuelan migrants
14. German rescue ship enters Sicilian port, disembarks minors
15. Loss and damage: Fight over human harm, huge climate costs
16. Scores of Syrian refugees head home from crisis-hit Lebanon
17. Europe accused of 'double standard' on Ukrainian refugees
18. African refugees see racial bias as US welcomes Ukrainians
19. Fire breaks out at camp in Slovenia as migrants push forward
20. Turkey: Reaching limits but will keep taking in refugees
21. Hungary posts ads in Lebanon, Jordan warning off migrants
22. New Italian rules could keep humanitarian ships out of port
23. Serbia toughens visa rules as migration prompts EU pressure
24. Bulgarian border policeman shot dead at border with Turkey
25. Italy directs NGO rescue ship with 89 migrants to port
26. Greece: 5 children among 22 dead in migrant boat sinking
27. Mexico confronts complex position on immigration
28. 3 years on, what's become of the EU-Turkey migration deal?
29. Follow the trek of Venezuelan migrants fleeing on foot
30. UN agencies press EU over rising migrant pushback cases
31. EU looks to African nations, border control to stop migrants
32. Backed by Italy, Libya enlists militias to stop migrants
33. EU proposes new asylum system to help frontline nations
34. Immigrant victims of crime hope Congress eases visa hurdles
35. Critics: Greece criminalizes migration, prosecutes helpers

36. Show of hands on immigrant health care belies a thorny issue
37. UN experts decry possible crimes against humanity in Libya
38. Biden is on his heels amid a migrant surge at Mexico border
39. French police evacuate migrants from makeshift camp
40. Danish lawmakers approve plan to locate asylum center abroad
41. Driven by pandemic, Venezuelans uproot again to come to US
42. Spain, Morocco square off after 8,000 migrants arrive by sea
43. EU blasts Turkey for “organized” migrant attack on Greece
44. 20 migrants dead off Tunisia after boat sinks, more missing
45. Greek police use tear gas on migrants at Turkish border
46. North African migrants, adrift, tell of last-minute rescue
47. Syrian family reunited, against the odds, in Greece
48. Six EU nations want migrants forced back to Afghanistan
49. Judge dismisses migrant case against Italy’s Matteo Salvini
50. Rescued migrants get OK to land in Italy after days at sea
51. At least 41 migrants drown after boat capsizes in Mediterranean
52. Report: 29 million girls, women victims of modern slavery
53. First virus case recorded in refugee camp in Lebanon
54. Storm kills Syrian girl in Lebanon, causes widespread damage
55. In a divided US community, Syrian refugee family settles in
56. Syria refugees to face their torturers in German court
57. Tensions between Greece and Turkey rise over migrant clashes
58. UN says Lebanon’s economic crisis blights Syrian refugees
59. UN agency for Palestinian refugees faces funding crisis
60. Israeli probes into deaths of Palestinians yield few results
61. Besieged Jerusalem refugee camp reels from Israeli crackdown
62. UAE drastically cut funding for Palestinian refugees in 2020
63. Palestinian family protests east Jerusalem home eviction
64. Ukrainian communities in US prepare to support refugees
65. Fleeing Russians follow path of 1917 refugees to Istanbul
66. Concern grows over traffickers targeting Ukrainian refugees
67. Eyes of Ukrainian refugees reflect war and welcome
68. Refugees fleeing Ukraine grab documents, pets, some photos
69. Warsaw overwhelmed as it becomes key refugee destination
70. Germany struggles to find housing for more than 1M refugees
71. Number of Ukraine refugees passes worst-case U.N. estimate
72. Airstrike kills 44 migrants in Libyan detention center

73. Ship refuses to leave Italy port until all migrants are off
74. Czechs to renew border checks amid new migrant wave
75. Chile truckers block roads, protest death blamed on migrants
76. Hungary's FM lauds Egypt effort to stem migration to Europe
77. Look for the orange vest: Ukrainians in Romania help others
78. Hunger, lice, filth: Moroccan camp shows migrant challenges
79. Nobel winner: World must boost aid to Syrian refugees
80. The number of refugees fleeing Syria is the largest from any crisis in almost 25 years
81. Migrants fear Paris attacks have multiplied their woes
82. Up to 700 migrants feared dead in Mediterranean this week
83. Pope brings 12 Syrian refugees to Italy in lesson for Europe
84. Greek protesters target border fence after refugee deaths
85. Frustrated refugees leave Hungary for Austria on foot
86. House fire in Turkey kills 8 Syrian refugee children, woman
87. UN agency urges halt to Dominican deportation of Haitians
88. Scores of Syrian refugees head home from crisis-hit Lebanon
89. French-Italian fight puts a deal helping migrants in peril
90. Greece: Migrant shipwreck death toll rises to 28
91. Hungary: Syrian native gets 10-year sentence for border riot
92. Germany's immigrant population hits new high in 2016
93. Serbia toughens visa rules as migration prompts EU pressure
94. Migration group: Over 3,000 died trying Med crossing in 2016
95. Illegal border crossings to US from Mexico hit annual high
96. Hungary completes 2nd border fence meant to stop migrants
97. N. Macedonia: Nearly 400 migrants prevented from entering
98. What's behind Italy's migrant sea rescue standoff
99. Syria group files for int'l probe of Greece migrant abuse
100. Asylum-seekers stuck in Cyprus' cramped camp want out
101. Dutch PM is ashamed that migrants are left sleeping outside

Reuters

1. East Europeans prepare for possible new Ukrainian refugee wave as winter nears
2. Palestinians fear Israeli election result could mean more violence
3. Battling cholera, Lebanon gets first vaccines, and sharp words, from France
4. Australia repatriates Australian women and children from Syrian refugee camp
5. Ukraine urges refugees to stay abroad as winter power cuts loom
6. Future unclear for Syrian refugees as Lebanese repatriations begin
7. Over 1,150 migrants rescued off Italy as new govt mulls ban on 2 NGO ships
8. Syrian refugees cling on in Turkey, Lebanon as fears over coerced returns grow
9. Two children found dead on migrant boat off Italy - coastguard
10. Israeli forces kill 3 armed Palestinians in West Bank, military says
11. U.N. refugee boss warns of 'severe cuts' without immediate new funding
12. After fleeing war, Ukrainians struggle to settle around Europe
13. Migrants face tougher times in Meloni's Italy
14. Border-crossing asylum-seekers hit six-year high in Canada
15. Czech government to start checks on Slovak border due to migration rise
16. Poverty in Lebanon's 'city of billionaires' drives deadly migration
17. More than 30 migrants dead, more than a dozen rescued in Syrian waters
18. Rohingya teenager killed in Bangladesh by mortar fired from Myanmar
19. Giant refugee puppet joins 'huddled masses' in New York
20. Six Syrian refugees found dead on boat reaching Sicily
21. Ukrainians with disabilities remain trapped in conflict zones, U.N. committee says
22. Exclusive: Canada agrees to resettle Afghans held in UAE facility
23. Pakistan looks 'like a sea' after floods, PM says, as 18 more die
24. More than 700 children have died in Somalia nutrition centres, U.N. says
25. Turkey says Greece pushed migrant boat back into Turkish waters
26. Palestinian conflict injuries risk 'overwhelming' health facilities : WHO
27. As Assad tightens grip on Syria, many refugees lose hope
28. Denmark passes law to deport asylum-seekers out of Europe
29. Afghans jailed in Greece over Moria migrant camp blaze
30. Canada vows to nearly double intake of 'protected persons' as refugee family backlog grows
31. Turkey needs further help handling Syrian refugees, EU's von der Leyen says
32. Tajikistan takes in over 1,000 Afghan refugees
33. Afghanistan on brink of humanitarian crisis-UN refugee agency

34. Turkey detains nearly 1,500 migrants near Iranian border - officials
35. Merkel praises Turkey over refugees but does not see it joining EU
36. EXCLUSIVE U. to begin new Afghan refugee program – sources
37. Germany detains Syrian man suspected of grenade attack on civilians at refugee camp near Damascus
38. Syrian properties in Ankara attacked after youth killed
39. Albania, Kosovo say ready to temporarily house Afghan refugees
40. Iran says U. "failure" in Afghanistan a chance for durable peace
41. Syria violence worsening, not safe for refugee return, UN investigators say
42. Greece says overcrowding in migrant camps has eased
43. UN refugee chief appeals for funds for Rohingya, sanctuary for Myanmar refugees
44. Germany's Merkel says refugees must return home once war is over
45. Trump bars door to refugees, visitors from seven mainly Muslim nations
46. EU leaders seek compromise over immigration as arrivals increase
47. Thousands stranded as Afghan-Pakistan border crossing stays closed
48. Greece rescues cargo ship with 400 migrants, asks Turkey to accept its return
49. NGO rescue ship with 800 migrants aboard asks Italy for safe port
50. 'Earth began to purge us too': slam poet brings refugee voices to Glasgow
51. France and UK to strengthen their actions against migrant traffickers - Darmanin
52. 'No more refugees welcome': Slovenian minister says EU must seal borders
53. EU asks Afghanistan's neighbours to prevent exploitation of migrants
54. After Channel deaths, pope urges leaders to respect migrants' humanity
55. Refugees lack COVID shots because drugmakers fear lawsuits, documents show
56. Indonesia says will turn away stricken boat of Rohingya refugees
57. Hope for Israel's Darfur asylum seekers after court ruling
58. Amnesty accuses Israel of enforcing 'apartheid' on Palestinians
59. Turkey blames Greece after 12 migrants freeze to death near border
60. Slovakia preparing for possible refugee flow from Ukraine
61. Germany offers Poland help with refugees from Ukraine
62. U. to resume Iraqi refugee program after fraud investigation
63. Afghan brothers go on trial in Germany for 'honour killing' of sister
64. IMF says war in Ukraine will have 'severe impact' on global economy
65. UK not easing rules for Ukrainian refugees, minister says
66. UN refugee chief warns 'greater suffering' likely in Afghanistan

67. Turkish Red Crescent sending aid to feed displaced Afghans
68. Factbox: Worst refugee crisis since WW2 as Ukrainians flee country
69. Explainer: Why did the United States resettle only 12 Ukrainian refugees in March?
70. Number of refugees fleeing Ukraine war exceeds 6 million -UN agency
71. Troubling image of drowned boy captivates, horrifies
72. TV station of camerawoman who kicked migrants goes offline
73. Jordan's Azraq becomes world first clean energy refugee camp
74. Malaysia detains hundreds of refugees and migrants during virus lockdown: rights groups
75. Trump plans to slash U. refugee admissions to new low
76. Violent crime rises in Germany and is attributed to refugees
77. Denmark considers moving migrants to camps outside cities
78. In face of U. opposition, U.N. renews agency helping Palestinian refugees
79. Asylum seekers win \$53 million detention settlement from Australian government
80. Child watchdogs warn of European refugee 'race to the bottom'
81. EU unsure what Davutoglu exit means for Turkey migrant deal
82. Austria puts the squeeze on refugees with benefit cuts
83. Factbox: Benefits offered to asylum seekers in European countries
84. Greece reports first coronavirus case in Moria migrant camp on Lesbos
85. Housing for refugees takes center stage at Venice Architecture Biennale
86. Asylum applications in EU rise as more Venezuelans seek refuge
87. Lebanon hosting more than 1,500 street children: study
88. Syrian refugees farm cannabis in Lebanon
89. Japanese court throws out Syrians' bid to overturn refugee ruling
90. 3-in-1 'wearable shelter' for Syrian refugees
91. Europe embarrassing itself with refugee crisis - Germany's Gabriel
92. To deter refugees, Norway readies fence on ex-Cold War border
93. All must be done to stop illegal migrants, Poland says
94. U.N. to campaign against xenophobia, racism in dealing with refugees
95. Patchy, expensive energy causes misery and death for refugees
96. Mother of killed West Bank toddler dies of wounds
97. Number of migrant criminal suspects in Germany surged in 2016
98. Fear of migrants galvanizes PM Orbán's supporters in rural Hungary

TEŞEKKÜR

Gerek ders döneminde gerekse tez yazım aşamasında her an ulaşabildiğim; insan ilişkileri bağlamında tevazu sahibi ve yardımsever karakteriyle gerekli bilgilendirmeyi edinebildiğim; yanlışlarımı düzeltme, eksiklerimi tamamlama konusunda yardımlarını gördüğüm değerli tez danışmanım Doç. Dr. İlknur Aydoğdu Karaaslan'a şükranlarımı sunarım.

Yüksek lisans eğitimim sürecinde benden desteklerini esirgemeyen Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü hocalarıma teşekkür ederim. Bu çalışma boyunca benden maddi ve manevi desteğini esirgemeyen değerli aileme en içten duygularıyla teşekkür ederim.

İzmir 12.12.2024

Eyüp Yaşar

ÖZGEÇMİŞ VE ESERLER LİSTESİ

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı: Eyüp Yaşar

Akademik Unvanı: Öğrenci

Bildiği Yabancı Diller (Puan ve Yılı): İngilizce/ 88,75 /2020

Aldığı Sertifikalar:

İş Hayatında İletişim(2017)

İletişimde Sadelik, Etkin Dinleme ve Doğru Yorumlama(2018)

Güzel Konuşma ve Diksiyon(2019)

Yaratıcı Drama ve Doğaçlama(2021)

Uzmanlık Alanı:

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Gazetecilik	Ege Üniversitesi	2012-2016
Y. Lisans	Genel Gazetecilik Yüksek Lisans Programı	Ege Üniversitesi	2023-
Doktora			
Doç. / Prof.			

Yüksek Lisans Tez Başlığı (özeti ekte) ve Tez Danışman(lar)ı: ULUSLARARASI HABER AJANSLARINDA MÜLTECİ VE SİĞİNMACILARIN TEMSİLİ: GÖÇ SÜRECİNDE KARŞILAŞILAN SOSYAL SORUNLAR

Tez Danışmanı: İlknur Aydoğdu Karaaslan

B. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan ve bildiri kitaplarında (*proceedings*) basılan bildiriler:

B. Mülteci ve Sığınmacıların Göç Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar ve Medya

C. Yazılan ulusal/uluslararası kitaplardaki bölümler:

C. Mülteci ve Sığınmacıların Göç Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar ve Medya

